

N° 2
2016

NOMOMAXEIA

ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Επιστημονική Εποπτεία Περιοδικού

ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ ΤΑΤΙΑΝΑ-ΕΛΕΝΗ
*Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου
Ακαδημαϊκή Σύμβουλος Νομικού Ομίλου*

Επιμέλεια Ειδικής Αρθρογραφίας

ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Επιμέλεια Περιοδικού

Γενική επιμέλεια περιοδικού
ΓΙΟΥΜΟΥΞΟΥΖΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Υπεύθυνη επικαιρότητας
ΜΕΤΟΝΤΙΕΒΑ ΙΒΑΝΟΒΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Υπεύθυνη αρθρογραφίας
ΤΖΑΓΚΑΡΑΚΗ ΙΩΑΝΝΑ

Εκδοτική ομάδα
ΕΥΑΓΟΡΟΥ ΠΑΝΤΕΛΙΤΣΑ
ΜΟΔΕΣΤΟΥ ANNA MARIA
ΣΤΑΜΑΤΑ ΜΑΡΙΑ

Graphic Designer

Εξώφυλλο & Οπισθόφυλλο
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Φίλοι Ομίλου

ZACCARO MARTINA
*Communications and Programme Officer
UNDP - United Nations Development Programme*

ΣΤΡΟΒΟΛΙΔΟΥ ΑΙΜΙΛΙΑ
*Assistant Public Information Officer
UNHCR - UN Refugee Agency*

JOUGLEUX PHILIPPE
*Αναπληρωτής Καθηγητής Νομικής
Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου*

~~~

Νομικός Όμιλος Πανεπιστημίου Κύπρου
Group of Legal Education UCY

Πανεπιστήμιο Κύπρου
University of Cyprus

Τεύχος Δεύτερο, 2016 - Λευκωσία, Κύπρος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε. (Αθήνα - Θεσσαλονίκη)

ISSN 2421-8278 (Έντυπη Μορφή)
ISSN 2421-8286 (Ηλεκτρονική Μορφή)

GALAXY LAW

BOOKSHOP

- **GALAXY Bookshop: The Legal Bookshop of Cyprus.**
- **Provides Legal Professional and Academic Contemporary Publications.**
- **Data Bases & On Line Services.**
- **Covers the whole spectrum and specialities of law sectors of EU and Cyprus.**
- **Supports students scholars and practitioners in all areas of the law.**
- **Galaxy Bookshop cooperates with esteemed publishers from Europe and USA.**

GALAXY LAW

BOOKSHOP

Περιεχόμενα

Εκδοτικό Σημείωμα

Συνοδινού Τατιάνα Ελένη - Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου ii

Πρόλογος

Βασίλης Αντωνίου - Πρόεδρος του ΔΣ του Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου iii

Συνομογραφίες iv

Εκδηλώσεις & Επικαιρότητα

- *Εκδήλωση Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου: Δίκαιο σε κρίση*
Μοδέστου Άννα Μαρία και Ευαγόρου Παντελίτσα 2

- *Ημερίδα: Αδειοδότηση Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα*
Τζαγκαράκη Ιωάννα 3

- *Θερινό σχολείο Ευρωπαϊκού Εμπορικού Δικαίου*
Τζαγκαράκη Ιωάννα 4

- *Rome MUN: Διεθνής διάκρισης για φοιτητές του τμήματος νομικής*
Πηγή: Τομέας Προώθησης και Προβολής, Πανεπιστήμιο Κύπρου 5

Σύγχρονα θέματα & Συνεντεύξεις

- *Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs): Μια νέα εποχή!*
Σταματά Μαρία και Τσιούτρας Κωνσταντίνος 8

- *Συνέντευξη: Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme)*
Marnie Sheila, Peleah Mihail και Cross Elena Danilova - *UNDP specialists* 13

- *Brexit: προκλήσεις και προβληματισμοί*
Γιωργαλλή Μαρία και Γιωργαλλή Ανδρέας 18

Νομολογιακή επικαιρότητα

- *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)*
Ευαγόρου Παντελίτσα 26

- *Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)*
Μετοντίεβα Ιβάνοβα 28

- *Ανώτατο Δικαστήριο Κύπρου (ΑΔ)*
Μοδέστου Άννα Μαρία 31

Αρθρογραφία

Διοικητικό & Συνταγματικό δίκαιο

- *Διοικητικό Δικαστήριο: Το νέο είναι ωραίο, αφού το παλιό... δεν αντέχει να είναι αλλιώς!*
Χριστοφή Σωτήρης 36

- *Επίταξη, νόμιμος περιορισμός ή ετσιθελισμός;*
Γιώρκας Κωνσταντίνος 42

- *Συνταγματική μεταβλητότητα: Το κυπριακό παράδειγμα διά τροποποίησης και ερμηνείας.*
Γεωργίου Ιωάννα 47

Ποινικό δίκαιο & ανθρώπινα δικαιώματα

- *Ο Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμος 29/1977.*
Ανδρέου Χάρης 57

- *Υπάρχει δικαίωμα στην άμβλωση;*
Σοφοκλέους Κατερίνα 62

- *Human trafficking: Εθνικό και Διεθνές πρόβλημα.*
Γεωργίου Μαρία 68

- *Συνιστά ποινικό αδίκημα η ανάγκη για επιβίωση; Σκέψεις με αφορμή την απόφαση Οστριακόφ.*
Γερολέμου Γεωργία 72

Ιδιωτικό δίκαιο

- *Η προστασία της Ερμηνείας από το Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας.*
Αθανασίου Γεωργία 75

Νομομάχεια και Νομομάθεια...

Λευκωσία, 30 Σεπτεμβρίου 2016

Αγαπητοί αναγνώστες,

Με ιδιαίτερα χαρά και συγκίνηση προλογίζω το δεύτερο τεύχος της *Νομομάχειας*. Εάν η έκδοση του πρώτου τεύχους της υπήρξε ένα μαγικό ταξίδι προς το άγνωστο, το δεύτερο τεύχος της *Νομομάχειας* είναι ένα μικρό βήμα προς την αυτογνωσία.

Στόχος του δεύτερου τεύχους ήταν, πέρα από την κάλυψη ενδιαφέρουσας θεματολογίας, η καλύτερη και αποτελεσματικότερη οργάνωση της έκδοσης του περιοδικού και η δοκιμασία δομών και των αρχών πάνω στις οποίες θα στηρίζεται η έκδοση της *Νομομάχειας* σε βάθος χρόνου. Οι συντελεστές της *Νομομάχειας* βίωσαν μια ιδιαίτερη συλλογική μαθησιακή εμπειρία. Τα διδάγματα πολλά. Μάθαμε να είμαστε πιο οργανωτικοί και αυστηροί με τις προθεσμίες και τη μορφή, οι κανόνες ανάθεσης και υποβολής προτάσεων και συγγραφής έγιναν πιο σαφείς, η διόρθωση των κειμένων ακολουθεί πιο τυποποιημένα πρότυπα.

Η τριβή με τη νομική επιστήμη είναι μια συναρπαστική, αλλά και επίπονη δοκιμασία. Η συγγραφή, αλλά και η διόρθωση ή η μορφοποίηση ενός άρθρου γεννούν μια σειρά από διλήμματα και ερωτήματα. Είναι τα επιχειρήματά μου σαφή και λογικά; Έχω συλλέξει τις κατάλληλες πηγές; Είναι η δομή κατανοητή, αλλά και ελκυστική για τον αναγνώστη; Είναι ο τίτλος πρωτότυπος; Πόσο να επέμβω χωρίς να αλλοιώσω το νόημα του συγγραφέα; Είναι τα σχόλιά μου ουσιαστικά; Τόσο η εκδοτική ομάδα όσο και οι συγγραφείς έδωσαν τις δικές τους μικρές ή μεγάλες προσωπικές μάχες, ώστε το δεύτερο τεύχος της *Νομομάχειας* να λάβει σάρκα και οστά.

Το παρόν τεύχος συγκεντρώνει μια ποικιλία νομικών θεμάτων στα πεδία του δημοσίου, ποινικού και ιδιωτικού δικαίου, ενώ συνδυάζει επίκαιρη, αλλά και κλασική θεματολογία: Brexit, διοικητική δικαιοσύνη, επίταξη, human trafficking, άμβλωση, ναρκωτικά και δίκαιο, ανάγκη για επιβίωση υπό το πρίσμα του ποινικού δικαίου, προστασία ερμηνευτών-καλλιτεχνών. Παράλληλα, εμπεριέχει επίκαιρη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, του ΕΔΑΔ και του ΔΕΕ, πληροφόρηση για τις δράσεις του Νομικού Ομίλου και του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, καθώς και μια πολύ διαφωτιστική συνέντευξη για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης από εγκεκριμένους επιστήμονες του *Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme)*.

Εύχομαι να αγκαλιάσετε αυτό το τεύχος με την ίδια θέρμη που υποδεχτήκατε το πρώτο μας τεύχος. Καλή ανάγνωση!

Τατιάνα Ελένη Συνοδινού
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τμήμα Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Ακαδημαϊκή σύμβουλος του Νομικού Ομίλου & της *Νομομάχειας*

Ο Όμιλος...

Λευκωσία, 15 Σεπτεμβρίου 2016

Το πρώτο τεύχος του φοιτητικού νομικού περιοδικού *Νομομάχεια*, αποτέλεσε την αφετηρία και την παρθενική προσπάθεια των μελών του Νομικού Ομίλου του Πανεπιστημίου Κύπρου να εκφράσουν τον γόνιμο προβληματισμό τους για επίκαιρα θέματα νομικού ενδιαφέροντος. Δόθηκε η ευκαιρία στην φοιτητική κοινότητα, να πραγματοποιήσει την δική της αναδίφηση στον χώρο της νομικής, αποτυπώνοντας προσωπικές μελέτες, σχόλια και απόψεις πάνω σε καίρια νομικά και ανθρωπιστικά ζητήματα. Στόχος της *Νομομάχειας*, είναι η μελέτη και η ανάλυση επίκαιρων νομοθετικών και νομολογιακών θεμάτων εθνικής, ευρωπαϊκής και διεθνούς εμβέλειας. Επιμέρους στόχο αποτελεί και η κάλυψη και παρουσίαση της πλειοψηφίας των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων νομικού ενδιαφέροντος του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Με το ίδιο πνεύμα, προχωρήσαμε στην έκδοση του δεύτερου αυτού τεύχους της *Νομομάχειας*. Αποτελώντας προϊόν συλλογικού μόχθου και εργασίας των φοιτητών του Πανεπιστημίου, το συγκεκριμένο τεύχος πραγματεύεται και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δικαιοτικών τομέων. Τόσο αντλώντας θέματα από την επικαιρότητα, σε διεθνές και κρατικό επίπεδο, όσο και με τη παράλληλη ενσωμάτωση συνεντεύξεων, δίδεται η ευκαιρία στον αναγνώστη να παρακολουθήσει μια κριτική ανάλυση και αντιμετώπιση κρίσιμων νομικών θεμάτων υπό το πρίσμα των φοιτητών-συγγραφέων του περιοδικού.

Το Διοικητικό Συμβούλιο ευχαριστεί ιδιαίτερος τους αρθρογράφους και την εκδοτική επιτροπή του περιοδικού για την άρτια σύνταξη και επιμέλεια του τεύχους. Ευχαριστεί, επίσης την Ακαδημαϊκή Σύμβουλο του Ομίλου και της *Νομομάχειας*, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια δρ. Τατιάνα Ελένη Συνοδινού για την πολύτιμη βοήθεια που μας προσέφερε και το χρόνο που αφιέρωσε στον Όμιλο τα τελευταία δύο χρόνια. Παράλληλα, καθοριστική ήταν η συμβολή των χορηγών, των φίλων και των μελών του Νομικού Ομίλου για την επίτευξη του συνολικού εγχειρήματος.

Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου,

Βασίλης Αντωνίου
Φοιτητής Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου
Πρόεδρος του ΔΣ του Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου

Συντομογραφίες

ΑΔ	Ανώτατο Δικαστήριο Κύπρου
Α.τ.Υ.	Αρχή της Υπεροχής
Β.τ.Α.	Βουλή των Αντιπροσώπων
ΓΚΗΕ	Γραφείο Καταπολέμησης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Δ.τ.Α.	Δίκαιο της Ανάγκης
ΕΔΑΔ, ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΚυΣΑΤΣ	Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Π.τ.Δ.	Πρόεδρος της Δημοκρατίας
ΣΕΕ	Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΛΕΕ	Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΧΘΔΕΕ	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

DAAM	Development Aid Assistance Mechanism
ECA	European Communities Act
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
MAPS	Mainstreaming, Acceleration, and Policy Support
MDGs	Millennium Development Goals, Στόχοι της Χιλιετίας
SDGs	Sustainable Development Goals, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης
TRIPS	The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNDP	United Nations Development Programme
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime

Εκδηλώσεις & Επικαιρότητα

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου Πανεπιστημίου Κύπρου Δίκαιο σε Κρίση

Μοδέστου Άννα Μαρία
Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Στις 29 Μαρτίου 2016 ο Νομικός Όμιλος Πανεπιστημίου Κύπρου οργάνωσε με ιδιαίτερη επιτυχία τη δεύτερη επίσημη επιστημονική του εκδήλωση με τίτλο Δίκαιο σε Κρίση, επί τη ευκαιρία της έκδοσης του πρώτου τεύχους του περιοδικού *Νομομάχαια*, της έκδοσης του οποίου επιμελείται. Από το πρώτο κιόλας ξεφύλλισμα του περιοδικού, ο αναγνώστης μπορεί να διαπιστώσει πως η *Νομομάχαια* αποτελεί προϊόν της κριτικής και δημιουργικής σκέψης των νέων νομικών σχετικά με τις σύγχρονες προκλήσεις σε νομικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Στόχος των νεαρών αρθρογράφων είναι η ενημέρωση του κοινού για επίκαιρα νομικά ζητήματα, νομικές αναλύσεις, αλλά και η επισκόπηση τόσο της νομοθετικής όσο και της νομολογιακής επικαιρότητας σε εθνικό, ενωσιακό και διεθνές επίπεδο.

Το πρώτο τεύχος της *Νομομάχαιας* περιλαμβάνει πλούσια αρθρογραφία με ποικίλα θέματα σε τομείς όπως το ευρωπαϊκό και το διεθνές δίκαιο, το δίκαιο εταιριών, το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, το ποινικό δίκαιο και το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ αναλύονται και ζητήματα πρακτικής δικηγορίας. Επιπλέον, παρουσιάζονται ζητήματα νομολογιακής και νομοθετικής επικαιρότητας καθώς και συνεντεύξεις και παρουσιάσεις των δράσεων και εκδηλώσεων του Νομικού Ομίλου.

Στην εκδήλωση σύντομο χαιρετισμό απηύθυνε ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Κύπρου Καθηγητής Κωνσταντίνος Χριστοφίδης, ο οποίος εγκωμίασε το πρώτο τεύχος με ιδιαίτερος θετικά σχόλια. Τόνισε χαρακτηριστικά ότι, «ξεφυλλίζοντας το πρώτο τεύχος της *Νομομάχαιας* διαπιστώνει κανείς την ανησυχία των φοιτητών του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου για τις τρέχουσες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Κύπρος, η Ευρώπη και ο κόσμος γενικότερα». Μάλιστα, δεν παρέλειψε να αναφέρει πως όταν παρέλαβε στα χέρια του το υποσχόμενο αυτό πρώτο τεύχος, βρισκόταν σε συνάντηση με τον Πρόεδρο της Σουηδίας στην Κύπρο κ. Clas Gierow, ο οποίος εντυπωσιασμένος από τον τρόπο που οι φοιτητές προσέγγισαν τις νομικές πτυχές φλεγόντων θεμάτων αναρωτήθηκε αν πρόκειται για δημοσιεύσεις μεταπτυχιακών φοιτητών, αναδεικνύοντας έτσι την ποιότητα και αναγνωρίζοντας τη δράση των προπτυχιακών φοιτητών του ομίλου και του τμήματος νομικής.

Χαιρετισμό απηύθυνε επίσης η ακαδημαϊκή σύμβουλος του Περιοδικού και του Ομίλου Δρ. Τατιάνα Ελένη Συνοδινού, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου. Η κ. Συνοδινού ανέφερε ότι αισθάνεται ιδιαίτερη χαρά για τη συμβολή της στον σχεδια-

σμό και την έκδοση της *Νομομάχαιας*. Τόνισε ότι το περιοδικό αποτελεί ένα συλλογικό έργο, προϊόν της γόνιμης συνεργασίας, της διάθεσης συμμετοχής στα κοινά και του πνεύματος προσφοράς των φοιτητών του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Αυτολεξεί ανέφερε πως «η *Νομομάχαια* αποτελεί ένα βήμα γόνιμης φοιτητικής έκφρασης και νομικού προβληματισμού, αποσκοπώντας στην ανάδειξη των δεξιοτήτων των φοιτητών στον γραπτό λόγο».

Ακόμα, ο κ. Βασίλης Αντωνίου, φοιτητής του Τμήματος Νομικής και Πρόεδρος του Νομικού Ομίλου, κατά τον αντίστοιχο χαιρετισμό υπογράμμισε πως βασικός στόχος της *Νομομάχαιας* τελεί η ανάλυση επίκαιρων νομοθετημάτων και νομολογίας, καθώς και η κάλυψη και παρουσίαση των δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων του Νομικού Ομίλου. Ο κ. Αντωνίου δήλωσε συγκεκριμένα ότι, «δημιουργήσαμε ένα νομικό περιοδικό, στο οποίο ο φοιτητής θα έχει την δυνατότητα, πραγματοποιώντας την δική του αναδίφηση μέσα στον χώρο της νομικής, να παρουσιάσει και να καταγράψει τα προσωπικά του συμπεράσματα γύρω από ζητήματα κυπριακού, ενωσιακού και διεθνούς δικαίου». Καταλήγοντας, ευχαρίστησε θερμά την εκδοτική επιτροπή για την πολύτιμη βοήθεια τους στην έκδοση του πρώτου αυτού τεύχους και τους χορηγούς του Περιοδικού (Galaxy Law Bookshop, Ιωαννίδης και Δημητρίου ΔΕΠΕ και Λέλλος Δημητριάδης ΔΕΠΕ) για τη σημαντική οικονομική τους στήριξη.

Η εκδήλωση με κεντρικό θέμα Δίκαιο σε Κρίση πραγματοποιήθηκε σε δύο ξεχωριστά πάνελ. Το πρώτο πάνελ ασχολήθηκε με το ζήτημα δικαιωμάτων που τελούν υπό κρίση εξαιτίας των πολλαπλών προκλήσεων που ανακύπτουν στη σύγχρονη εποχή στο κόσμο της ψηφιακής τεχνολογίας και του Ίντερνετ. Συγκεκριμένα, στο πάνελ αυτό, το συντονισμό του οποίου ανέλαβε η κ. Ιωάννα Τζαγκαράκη (Γενική Γραμματέας Νομικού Ομίλου), αναλύθηκαν άρθρα που πραγματεύονται αναδυόμενα αδικήματα όπως το sexting, το sex-

tortion και ο σχολικός εκφοβισμός (bullying). Στο πάνελ συμμετείχαν ακόμα και οι συγγραφείς των αντίστοιχων άρθρων Κατερίνα Σοφοκλέους και Βασίλης Αντωνίου, φοιτητές του Τμήματος Νομικής, καθώς και ο υπαστυνόμος Ανδρέας Αναστασιάδης, υπεύθυνος του Γραφείου Καταπολέμησης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΓΚΗΕ). Ο κ. Αναστασιάδης εξήγησε πως το ΓΚΗΕ διαχειρίζεται τα εν λόγω προβλήματα που βρίσκονται σε έξαρση τα τελευταία χρόνια, αλλά και πως γίνεται χρήση της σχετικής νομοθεσίας.

Το δεύτερο πάνελ ανέπτυξε το ζήτημα Δίκαιο στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης. Τον συντονισμό ανέλαβε η Α΄ Αντιπρόεδρος του Ομίλου, κ. Γεωργία Αθανασίου, ενώ συμμετείχαν και οι αρθρογράφοι των σχετικών άρθρων και φοιτητές του Τμήματος Νομικής κ. Τζουλιάννα Γιωργαλλίδου και κ. Θεοχάρης Γεωργιάδης. Αναλύθηκαν οι κυριότερες τροποποιήσεις του Περί Εταιριών Νό-

Ημερίδα Αδειοδότηση Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα

Τζαγκαράκη Ιωάννα
Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Συμπράττοντας για πρώτη φορά δημιουργικά, ο Νομικός Όμιλος Πανεπιστημίου Κύπρου και ο Όμιλος Πληροφορικής Πανεπιστημίου Κύπρου πραγματοποίησαν την Τρίτη, 12 Απριλίου 2016, σεμινάριο με τίτλο *Αδειοδότηση Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα*.

Το πρόγραμμα περιλάμβανε δύο διαλέξεις: α) της κ. Γεωργίας Χαραλάμπους (Researching Associate, SEIT Lab, Computer Science Department UCY) με θέμα *Open Source Software and OSS Licenses* και β) των προπτυχιακών φοιτητριών Γεωργίας Αθανασίου και Ιωάννας Τζαγκαράκη με θέμα *Νομική Επισκόπηση: GPLv2, GPLv3*. Κατά τη διάρκεια των εισηγήσεων, φοιτητές νομικής και πληροφορικής, αλλά και επαγγελματίες που εργάζονται στους σχετικούς τομείς πληροφορήθηκαν τόσο αναφορικά με τις νομικές και όσο και με τις προγραμματιστικές πτυχές της ανοικτής πρόσβασης και του λογισμικού ανοικτού κώδικα.

Πιο συγκεκριμένα, οι παρευρισκόμενοι ενημερώθηκαν σχετικά με τα στοιχεία των αδειών BSD, MIT, Mozilla, EPL, LGPL και GNU, καθώς και γύρω από τη χρήση των εργαλείων *tldrlegal.com* και *findosslicense.cs.ucy.ac.cy*. Επιπλέον, η διαλέξεις άγγιξαν ζητήματα εφαρμοστότητας, εκτελεστότητας, ανακλησιμότητας και συμβατότητας των αδειών GPLv2 και GPLv3, όπως επίσης και των δικαιωμάτων του δημιουργού προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή (software).

μου, που ανέκυψε ως ανάγκη μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στο νησί μας, καθώς και το φλέγον ζήτημα του κουρέματος των καταθέσεων. Εισηγητής στο πάνελ αυτό διετέλεσε ο κ. Χριστόφορος Δημητρίου, νομικός σύμβουλος της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, ο οποίος ανέπτυξε διεξοδικά το θέμα 2006 – 2016: μία δεκαετία ριζικών αλλαγών στο Ευρωπαϊκό Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο.

Το κοινό παρακολούθησε τις συζητήσεις με ιδιαίτερα έντονο ενδιαφέρον συμμετέχοντας ενεργά και θέτοντας ερωτήσεις.

Το σεμινάριο πραγματοποιήθηκε υπό την υποστήριξη του οργανισμού *IEEE Cyprus Chapter* και υπό την αιγίδα της *Cyprus Computer Society*. Έπειτα από την εκδήλωση ακολούθησε δεξίωση και δόθηκαν βεβαιώσεις παρακολούθησης.

Θερινό σχολείο Ευρωπαϊκού Εμπορικού Δικαίου

Τζαγκαράκη Ιωάννα
Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου φιλοξένησε για δέκα ημέρες φοιτητές Νομικής από το Ισραήλ, προσφέροντάς τους την ευκαιρία να παρακολουθήσουν εξειδικευμένα μαθήματα στο πλαίσιο του θερινού σχολείου με τίτλο *European Commercial Law*.

Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα που προσέφερε το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, ξεκίνησε τη Δευτέρα 13 Ιουνίου και ολοκληρώθηκε, με ιδιαίτερη επιτυχία, την Πέμπτη 23 Ιουνίου. Σε αυτό συμμετείχαν φοιτητές της νομικής σχολής *Heim Striks School of Law* (College of Management Academic Studies) του Ισραήλ, καθώς και φοιτητές του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Την ακαδημαϊκή εποπτεία και διοργάνωση του θερινού σχολείου είχε η δρ. Τατιάνα Ελένη Συνοδινού (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου).

Στο πλαίσιο του προγράμματος, 44 φοιτητές είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν στην αγγλική γλώσσα 60 ώρες διαλέξεων, πάνω στους τομείς του εμπορικού δικαίου και του δικαίου των επιχειρήσεων. Γενικότερος στόχος των σεμιναρίων αποτέλεσε η εξοικείωση των νεαρών μελλοντικών νομικών με τις γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου και ιδιαίτερα του ευρωπαϊκού εμπορικού δικαίου. Έμφαση δόθηκε σε θέματα που αφορούσαν τις εναρμονιστικές προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) γύρω από το δίκαιο των εταιρειών, τις διασυνοριακές διαφορές μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ αλλά και τρίτων χωρών, το ευρωπαϊκό δίκαιο πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας και το δίκαιο του ανταγωνισμού.

Οι διαλέξεις περιλάμβαναν συνολικά 7 μαθήματα, με τίτλους όπως: *Sovereignty, Legality and Exceptionality on Postcolonial Cyprus, European Company Law, International Commercial Litigation, European and Comparative Copyright Law, Basic Principles of EU Law, European and Comparative Industrial Property and Commercial Torts Law, και European Competition Law*.

Τα αντίστοιχα μαθήματα δίδαξαν οι καθηγητές: δρ. Κώστας Κωνσταντίνου (Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Πανεπιστημίου Κύπρου), δρ. Θωμάς Παπαδόπουλος (Λέκτορας του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου), δρ. Νικήτας Χατζημιχαήλ (Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου), δρ. Τατιάνα Ελένη Συνοδινού (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου), δρ. Κωνσταντίνος Κόμπος (Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου), δρ. Philippe Jougleux (Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Νομικής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου

Κύπρου), και δρ. Αλέξανδρος Τσαδήρας (Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Νομικής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου).

Κατά τη διάρκεια της τελετή υποδοχής, που σηματοδότησε και την έναρξη του θερινού σχολείου, απηύθυνε χαιρετισμό ο Αντιπρύτανης Διεθνών Σχέσεων, Οικονομικών και Διοίκησης του Πανεπιστημίου Κύπρου Καθηγητής Κώστας Κωνσταντίνου και ο Αντιπρόεδρος του Τμήματος Νομικής Αναπληρωτής Καθηγητής δρ. Νικήτας Χατζημιχαήλ. Χορηγός του γεύματος που ακολούθησε ήταν ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα αυτό αποτέλεσε την πρώτη διοργάνωση θερινού σχολείου από το Τμήμα Νομικής σε φοιτητές του εξωτερικού. Η πρωτοβουλία αυτή συνεισέφερε, μεταξύ άλλων, στην προαγωγή της επιστημονικής συνεργασίας με τον νομικό κόσμο άλλων χωρών, όπως στην προκειμένη περίπτωση του Ισραήλ, ξεναγώντας παράλληλα τους φοιτητές στο νομικό κόσμο άλλων δικαϊκών συστημάτων.

Rome MUN

Διεθνής διάκριση για φοιτητές του τμήματος Νομικής

Πηγή: Τομέας Προώθησης και Προβολής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στο διαγωνισμό προσομοίωσης των Ηνωμένων Εθνών που πραγματοποιήθηκε μεταξύ 5 – 8 Μαρτίου 2016 στη Ρώμη της Ιταλίας (*Rome Model United Nations*), η ομάδα 12 προπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών του Τμήματος Νομικής κατάφερε να αποσπάσει ένα ακόμη βραβείο.

Συγκεκριμένα, οι δευτεροετείς φοιτητές του Τμήματος Νομικής, Κωνσταντίνος Γιώρκας και Μαρία Παναγιώτου κατάφεραν να εξασφαλίσουν το βραβείο καλύτερης αποστολής (*Best Delegation*), εκπροσωπώντας τη Γερμανία στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (*United Nations Economic and Social Council - ECOSOC*). Κατά τη διάρκεια της πολύμηνης προετοιμασίας τους, οι φοιτητές επισκέφθηκαν την Πρεσβεία της Γερμανίας και την οικεία του Βρετανού Υπατου Αρμοστή και συζήτησαν με τους διπλωμάτες αυτών των χωρών τα φλέγοντα ζητήματα της εποχής, όπως ο πόλεμος στη Συρία, το προσφυγικό πρόβλημα, κ.ά.

Οι διαγωνισμοί Model United Nations αποτελούν μία σπουδαία ευκαιρία για τους συμμετέχοντες φοιτητές να εξοικειωθούν με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και την πολυμερή διπλωματία, να καλλιεργήσουν και να αναδείξουν τις ρητορικές τους ικανότητες σε απαιτητικό διεθνές περιβάλλον και να συνεργαστούν με φοιτητές από όλο τον κόσμο, επιδιώκοντας από κοινού την αναζήτηση λύσεων στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης.

Οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Κύπρου διακρίθηκαν ανάμεσα σε εκατοντάδες φοιτητές που εκπροσωπούσαν τα κράτη του ΟΗΕ σε εικονικές συνεδριάσεις. Είναι η πολλοστή φορά, τα τελευταία χρόνια, που φοιτητές του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου κερδίζουν βραβεία σε αντίστοιχους, αλλά και σε άλλους διεθνείς διαγωνισμούς και διακρίνονται ανάμεσα σε εκατοντάδες φοιτητές, ως επιστέγασμα του υψηλού επιπέδου των φοιτητών και της συστηματικής δουλειάς που διεξάγεται στα Τμήματα του ακαδημαϊκού Ιδρύματος.

Η ομάδα αποτελούνταν ακόμα και από 8 μεταπτυχιακούς φοιτητές του Τμήματος Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, καθώς και από δύο φοιτήτριες του Τμήματος Γαλλικών και Ευρωπαϊκών Σπουδών. Οι φοιτητές του Τμήματος Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Παναγιώτης Χατζημιχαήλ και Σολωμός Κουντούρης απέσπασαν τα βραβεία καλύτερου απεσταλμένου (*Best Delegate*), ως εκπρόσωποι του Ηνωμένου Βασιλείου στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο και στην Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες αντίστοιχα. Επιπλέον, οι τεταρτοετείς φοιτήτριες του Τμήματος Γαλλικών και Ευρωπαϊκών

Σπουδών, Έμιλυ Μορφάκη και Θεοδώρα Αντωνίου κέρδισαν το βραβείο καλύτερης γραπτής τοποθέτησης (*Outstanding Position Paper*) εκπροσωπώντας τη Γερμανία στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τις Γυναίκες.

Υπεύθυνος για την καθοδήγηση της 22μελούς ομάδας ήταν ο υποψήφιος Διδάκτορας του Τμήματος Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Μαρίνος Παπαϊωακείμ υπό την εποπτεία του Αναπληρωτή Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου και Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Τμήματος Νομικής Αριστοτέλη Κωνσταντινίδη.

Σύγχρονα θέματα & Συνεντεύξεις

Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs) Μια νέα Εποχή!;

Σταματά Μαρία & Γσιούτρας Κωνσταντίνος
Τριτοετείς φοιτητές Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

I. Εισαγωγή

Τον Σεπτέμβριο του 2015, τα κράτη-μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) υιοθέτησαν ομόφωνα μια ιστορική νέα ατζέντα Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (*Sustainable Development Goals*, SDGs). Έχοντας στον πυρήνα της 17 Στόχους και 169 επιμέρους σκοπούς παγκόσμιας εμβέλειας, η νέα φιλόδοξη ατζέντα παρακινεί την παγκόσμια κοινότητα να λάβει δράση και να συνεργαστεί με σκοπό όχι μόνο να καταδείξει τις αιτίες της φτώχειας, αλλά επίσης να αυξήσει την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, ικανοποιώντας τις ανάγκες των ανθρώπων για υγεία, εκπαίδευση και κοινωνική ασφάλεια, με παράλληλη υποχρέωση επιμέλειας και προστασίας του περιβάλλοντος¹.

Αν και οι Στόχοι δεν είναι νομικά δεσμευτικοί για καμία χώρα, αντλούν την ηθική τους δύναμη από την ομόφωνη υιοθέτησή τους μετά από μια εξαντλητική διαπραγμάτευση τριών χρόνων. Η ασυνήθης αυτή διαπραγμάτευση συνάντησε στην πορεία της ενστάσεις αναφορικά με χρηματοδοτικές και οικονομικές επιφυλάξεις, κυρίως από επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους σε φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπλέον, προβλήματα δημιουργήθηκαν αναφορικά με την ενίσχυση της πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες που σχετίζονται με τη σεξουαλική και αναπαραγωγική περιθάλψη τόσο από την Καθολική Εκκλησία όσο και από χώρες όπως το Κατάρ που κρατούν επιφυλακτική στάση σε τέτοιου είδους δικαιώματα². Στη βαρυσήμαντη ομιλία του ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών, Ban Ki-moon, επεσήμανε ότι η ανάγκη λήψης δράσης αποτελεί υποχρέωση για τον καθένα μας σε κάθε γωνιά της Γης. «Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι ο οδηγός μας, είναι μια λίστα υποχρεώσεων που απευθύνεται στους λαούς και στον πλανήτη γενικότερα, με πρόσταγμα την επιτυχία. Για να φτάσουμε εντούτοις στο πολυπόθητο αποτέλεσμα, χρειαζόμαστε την ισχυρή πολιτική δέσμευση των κρατών, χρειαζόμαστε μια ανανεωμένη παγκόσμια συμμαχία³, ήταν χαρακτηριστικά τα λόγια του, σε μια κομβική στιγμή της καριέρας του ως Γενικός Γραμματέας, η οποία ξεκίνησε το 2007.

II. Στον δρόμο που χάραξαν οι MDGs

15 χρόνια μετά την υιοθέτηση των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας (*Millennium Development Goals*, MDGs), φαίνεται ότι το διακύβευμα της επιτυχίας εξακολουθεί να παραμένει και το καθοριστικό ερώτημα να είναι το πώς η νέα αναπτυξιακή ατζέντα θα διαφοροποιηθεί από την προκάτοχό της. Η παγκόσμια κινητοποίηση πίσω από τον

σχεδιασμό των Στόχων της Χιλιετίας είναι γεγονός ότι πυροδότησε μια πρωτοφανή εκστρατεία για την καταπολέμηση της φτώχειας και της ανέχειας. Ωστόσο, η εικόνα που σκιαγραφείται από την τελική έκθεση αξιολόγησης των Στόχων της Χιλιετίας⁴ είναι μάλλον διφορούμενη.

Οι 8 Στόχοι (MDGs) που συμφωνήθηκαν το 2001 κατάφεραν να ωθήσουν περισσότερους από ένα δισεκατομμύριο ανθρώπους έξω από τα όρια της απόλυτης φτώχειας (που λογίζεται ως η διαβίωση με λιγότερο από 1,25\$ την ημέρα), μειώνοντας κατά το ήμισυ το ποσοστό του φαινομένου σε σχέση με το 1990⁵. Ακόμα, κατάφεραν να παρέχουν λύσεις κατά της πείνας, να δώσουν τη δυνατότητα σε περισσότερα κορίτσια να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, ενώ βοήθησαν επίσης στο να ληφθούν μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, εισάγοντας νέες, καινοτόμες συνεργασίες, αφυπνίζοντας την κοινή γνώμη και αναδύοντας την αξία της δημιουργίας τέτοιων φιλόδοξων Στόχων. Παρόλα αυτά όμως, οι Στόχοι αυτοί παρουσίαζαν και σοβαρές ανεπάρκειες, ενώ η πρόοδος που σημειώθηκε φαίνεται να είναι άνιση κατά μήκος όλων των περιοχών και των χωρών παγκοσμίως, αφήνοντας έτσι σημαντικά αναπτυξιακά κενά⁶. Εκατομμύρια άνθρωποι, κυρίως όσοι/ες εξακολουθούν να ζουν στα όρια της απόλυτης φτώχειας, αλλά και όσοι/ες ανήκουν σε μη προνομιούχες κατηγορίες εξαιτίας του φύλου, της ηλικίας, των ειδικών ικανοτήτων, της εθνικότητας ή της γεωγραφικής τους προέλευσης, παραμένουν εξοβελισμένοι από την αναπτυξιακή ατζέντα. Οι ανισότητες με βάση το φύλο εξακολουθούν να υπάρχουν, οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ πλουσιότερων και φτωχότερων, αλλά και ως προς την οικονομική ανάπτυξη μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών είναι βαθιές, οι κλιματικές αλλαγές και η περιβαλλοντική υποβάθμιση υπονομεύουν τα θετικά αποτελέσματα, με τους φτωχότερους να επηρεάζονται και να υποφέρουν περισσότερο. Ακόμα, οι κρατικές διενέξεις και οι παγκόσμιες συγκρούσεις παραμένουν, αποτελώντας τη μεγαλύτερη τροχοπέδη για την ανθρώπινη πρόοδο, ενώ εκατομμύρια ανθρώπων εξακολουθούν να ζουν κάτω από τα όρια της απόλυτης φτώχειας, χωρίς πρόσβαση σε μέσα ικανοποίησης των βασικών καθημερινών τους αναγκών⁷.

Η έκθεση της UNICEF⁸, της υπηρεσίας των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των παιδιών, καταδεικνύει ότι – παρά τις αξιοσημείωτες μειώσεις της φτώχειας και άλλων παραγόντων αποκλεισμού στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες από το 2000 και μετά (βελτίωση που φανερώνουν τα αποτελέσματα διάφορων εθνικών στατιστικών ερευνών) – δεν έχουν συμπεριληφθεί σημαντικές συνιστώσες που πιθανόν να μετέβαλαν στατιστικά

τη συνολική εικόνα προόδου⁹. Στην εισαγωγή της συγκεκριμένης έκθεσης, ο εκτελεστικός διευθυντής της UNICEF, Anthony Lake, αναφέρει ότι «εξαιτίας της βιασύνης [των αρμόδιων φορέων] να αποφέρουν οι Στόχοι της Χιλιετίας αποτελέσματα προόδου σε σύντομο χρονικό διάστημα, πολλοί επικεντρώθηκαν στην εύκολη επιλογή της αυθαίρετης και γενικής προσέγγισης παιδιών και κοινοτήτων, και όχι στη στοχευμένη προσέγγιση εκείνων των παιδιών που βρίσκονταν σε μεγαλύτερη ανάγκη»¹⁰. Επισήμανε ακόμη ότι «μετρώντας την αποτελεσματικότητα της νέας αναπτυξιακής ατζέντας του 2030, η προσοχή θα πρέπει να επικεντρωθεί όχι μόνο στους στατιστικούς μέσους όρους, αλλά και σε εκείνους τους δείκτες που αναδεικνύουν το βαθμό στον οποίο επωφελούνται τα μειονεκτούντα παιδιά»¹¹. Σε αντίθεση με τους Στόχους της Χιλιετίας, οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης ρητώς αναγνωρίζουν πλέον την εγγενή σχέση μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, περιβαλλοντικής προστασίας και εδραίωσης ειρηνικών πολιτικών προσεγγίσεων. Στον αγώνα για την ενσωμάτωση και την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, η στενή συνεργασία μεταξύ ανθρωπιστικών και αναπτυξιακών οργανισμών παραμένει, ενώ δύναται να καταργηθούν οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των διαφόρων θεματικών πεδίων, ενισχύοντας έτσι όχι μόνο μια επείγουσα βραχυπρόθεσμη δράση, αλλά ανοίγοντας το δρόμο για μια ευρεία προσέγγιση συμπερίληψης όλων των αναξιοπαθών ατόμων και δη των παιδιών¹².

III. SDGs... Στροφή στη βιωσιμότητα!

Βασίζομενος στα συμπεράσματα της έκθεσης της διάσκεψης του Rio+20 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη¹³, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Ban Ki Moon τονίζει ξανά στη έκθεση του για τη μετά το 2015 ατζέντα¹⁴ ότι «οι άνθρωποι βρίσκονται στο επίκεντρο της βιώσιμης ανάπτυξης και, με αυτόν τον γνώμονα, θα παλέψουμε για έναν κόσμο δίκαιο, αμερόληπτο που δε θα αποκλείει κανέναν, ενώ δεσμευόμαστε να συνεργαστούμε για να προάγουμε τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική πρόοδο και την περιβαλλοντική προστασία, ώστε να επωφεληθούμε όλοι μας».

Στην παράγραφο 55 της διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών αναφορικά με την Ατζέντα του 2030 για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (*The 2030 Agenda for Sustainable Development*)¹⁵, διαμηνύεται ότι:

[...] Οι βασικοί Στόχοι και οι επιμέρους σκοποί της Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι ενοποιημένοι και αδιαίρετοι, με παγκόσμιο χαρακτήρα και εφαρμογή, λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε διαφορετικές εθνικές πραγματικότητες, ικανότητες και επίπεδα ανάπτυξης και επιδεικνύοντας σεβασμό στις εθνικές στρατηγικές και προτεραιότητες. Οι παγκόσμιοι Στόχοι ορίζονται σε αρμονία με τις εθνικές κυβερνητικές στρατηγικές λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προϋποθέσεις κάθε χώρας, όντας παράλληλα προσανα-

τολισμένοι σε ένα παγκόσμιο επίπεδο επιτυχίας. Κάθε κυβέρνηση θα αποφασίσει ακόμη τον τρόπο με τον οποίο οι επιδιωκόμενοι παγκόσμιοι στόχοι θα ενσωματωθούν στα εθνικά τους σχέδια και αναπτυξιακές στρατηγικές τους. Είναι σημαντικό να αναδειχτεί η διασύνδεση ανάμεσα στη βιώσιμη ανάπτυξη και σε άλλες τρέχουσες συναφείς διαδικασίες στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα¹⁶.

Οικοδομώντας λοιπόν πάνω στα θεμέλια που δόμησαν οι προγενέστεροι Στόχοι της Χιλιετίας, η νέα λίστα Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι μακράν πιο εξαντλητική και περίπλοκη και φιλοδοξεί να μην αφήσει κανέναν έξω από την ευεργετηματική της δράση:

IV. SDGs - Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης¹⁷

Στόχος 1

Εξάλειψη της φτώχειας σε όλες της τις μορφές σε κάθε γωνιά του πλανήτη.

Στόχος 2

Εξάλειψη του υποσιτισμού, επίτευξη ασφάλειας τροφίμων, βελτίωση της διατροφής και προώθηση της βιώσιμης γεωργίας.

Στόχος 3

Διασφάλιση της υγείας και προώθηση της ευζωίας για όλους τους ανθρώπους κάθε ηλικίας.

Στόχος 4

Διασφάλιση μιας συμπεριληπτικής και αποτελεσματικής ποιοτικής, χωρίς αποκλεισμούς, εκπαίδευσης και προώθηση της δια βίου μάθησης για όλους.

Στόχος 5

Επίτευξη ισότητας μεταξύ των φύλων και ενδυνάμωση της θέσης των κοριτσιών και των γυναικών.

Στόχος 6

Διασφάλιση των αποθεμάτων και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού και των εγκαταστάσεων υγιεινής για όλους.

Στόχος 7

Διασφάλιση της πρόσβασης σε προσιτή, αξιόπιστη, βιώσιμη και σύγχρονη ενέργεια για όλους.

Στόχος 8

Προαγωγή βιώσιμης, χωρίς αποκλεισμούς και διαρκούς οικονομικής ανάπτυξης, πλήρους και αποτελεσματικής εργοδότησης και αξιοπρεπούς εργασίας για όλους.

Στόχος 9

Κατασκευή ανθεκτικών υποδομών, προώθηση περιεκτικής και βιώσιμης εκβιομηχάνισης και ενθάρρυνση της καινοτομίας.

Στόχος 10

Μείωση των ανισοτήτων στο εσωτερικό αλλά και μεταξύ των κρατών.

Στόχος 11

Δημιουργία, χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλών, ανθεκτικών και βιώσιμων πόλεων και ανθρώπινων εγκαταστάσεων.

Στόχος 12

Διασφάλιση βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής προϊόντων.

Στόχος 13

Λήψη άμεσης δράσης για την καταπολέμηση των κλιματικών αλλαγών και των αρνητικών τους συνεπειών.

Στόχος 14

Συντήρηση και βιώσιμη εκμετάλλευση των ωκεανών, των θαλασσών, και των υδάτινων πόρων για βιώσιμη ανάπτυξη.

Στόχος 15

Προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της βιώσιμης εκμετάλλευσης των επίγειων οικοσυστημάτων, βιώσιμη διαχείριση των δασών, καταπολέμηση της αποψίλωσης, και διακοπή και αποκατάσταση της εδαφικής ερημοποίησης και άνασχεση της καταστροφής της βιοποικιλότητας.

Στόχος 16

Προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για βιώσιμη ανάπτυξη, παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και κατασκευή αποτελεσματικών και υπόλογων θεσμών, που να περιλαμβάνουν όλους, σε όλα τα επίπεδα.

Στόχος 17

Ενδυνάμωση των μέσων εφαρμογής και αναζωογόνηση της Παγκόσμιας Συνεργασίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

V. SDGs vs MDGs

Εάν λοιπόν αποπειραθεί να γίνει μια έρευνα και κατόπιν σύγκριση, μεταξύ των Στόχων της Χιλιετίας¹⁸ και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης¹⁹ θα διαπιστωθεί ότι ως προς τις αρχές τους και ως προς τις θεματικές ενότητες με τις οποίες καταπιάνονται (ανέχεια, πείνα, εκπαίδευση, περιβάλλον, ισότητα των δύο φύλων, οικονομική ανάπτυξη, ειρήνη, κλπ.), δεν διαφέρουν ριζικά. Ωστόσο, δεν μπορούν να αγνοηθούν τα καινοτόμα στοιχεία που εισάγονται στους SDGs, τα οποία μελλοντικά αναμένονται να αποδειχθούν πολύ βοηθητικά στην πραγμάτωση των Στόχων.²⁰

Ένα εκ των βασικότερων αυτών στοιχείων είναι αδιαμφισβήτητα η στροφή των SDGs στην οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών μέσω της βιώσιμης ανάπτυξης των υποδομών που υπάρχουν ήδη στην εκάστοτε χώρα²¹. Αυτό είναι σαφές ότι έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την προσέγγιση των MDGs που επί της ουσίας επικεντρώνονταν στη χρηματοδότηση των υπό ανάπτυξη χωρών από τα κράτη μέλη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

(ΟΟΣΑ) και από παρόμοιες χρηματοδοτικές πηγές οι οποίες εν τέλει απεδείχθησαν αναποτελεσματικές^{22, 23}. Ένα επιπλέον στοιχείο που προστέθηκε στο «οπλοστάσιο» των SDGs είναι η πιο ενεργή και ουσιαστική ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα στην επίτευξη των Στόχων αυτών, εν αντιθέσει με τους MDGs όπου η ανάμειξη του τομέα αυτού ήταν σαφώς πιο μικρή και περιορισμένη. Η ουσιαστικότερη αυτή ανάμειξη, υπογραμμίζεται μεταξύ άλλων και από τα δύο παράλληλα προγράμματα που τέθηκαν σε εφαρμογή από τον ΟΗΕ προκειμένου να συντονίσουν την επίτευξη των Στόχων προς αυτή την κατεύθυνση. Το πρώτο από τα προγράμματα αυτά ονομάζεται “Impact 2030”²⁴ και στοχεύει στη συνεργασία ιδιωτικών κολοσσών, οι οποίοι και θα κατεύθυνουν ένα μέρος των κεφαλαίων τους προς την επίτευξη των SDGs. Παρόμοιες στρατηγικές προβλέπει και το πρόγραμμα «Global Compact»²⁵ το οποίο δίνει αντιστοιχη έμφαση στην ευρύτερη συνεργασία του ιδιωτικού τομέα προς ενίσχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την προστασία του περιβάλλοντος και την καταπολέμηση της διαφθοράς²⁶.

Επιπλέον, αντιπαραθέτοντας τους SDGs σε αντιστοιχία με τους MDGs, συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης περιλαμβάνουν όλες τις κοινωνικές ομάδες και μειονότητες που χρήζουν ειδικής μεταχείρισης και προσοχής²⁷. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι στους νέους Στόχους υπάρχει ειδική αναφορά στα Άτομα με Αναπηρία όπως και σε άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες²⁸, στοιχείο το οποίο δεν συναντούσαμε στον ίδιο βαθμό στην προσέγγιση που ακολουθούσαν οι MDGs. Οι SDGs πλέον αναγνωρίζουν ότι η φτώχεια, η ανισότητα και η προστασία του περιβάλλοντος είναι παγκόσμια προβλήματα. Από το Ηνωμένο Βασίλειο έως και τη Λιβερία, τα προβλήματα αυτά παρουσιάζουν τις ίδιες εκφάνσεις και περιλαμβάνουν πολλαπλές συνιστώσες που ξεπερνούν τα όρια ενός μόνο κράτους²⁹.

Ωστόσο, παρατηρώντας τη γενικότερη εικόνα των Στόχων, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι όλα τα προαναφερθέντα αποτελούν γενικεύσεις και σχόλια σε αδρές γραμμές. Οι διαφορές διακρίνονται καλύτερα εάν κανείς υπεισέλθει στις λεπτομέρειες του κάθε Στόχου ξεχωριστά. Μια ειδοποιός διαφορά εντοπίζεται στην αντιμετώπιση της πείνας και της φτώχειας. Συγκεκριμένα, στους MDGs αυτά τα δύο προβλήματα αντιμετωπίζονται ως αλληλένδετα και ουσιαστικά λαμβάνεται ως δεδομένο ότι η επίλυση του ενός θα οδηγήσει και στην επίλυση του άλλου³⁰. Αντίθετα, στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ «ανέχειας» και πρόσβασης στην τροφή. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι MDGs έχουν παράσχει χρήσιμα μαθήματα στους «συντάκτες» των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, οι οποίοι φαίνεται να έμαθαν από λάθη και ανεπάρκειες του παρελθόντος.

Ένα επιπλέον θεμελιώδες ζήτημα στην κατανοήση των διαφορών μεταξύ των δύο είναι η ανταπόκριση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης στα ζητήματα της εποχής. Πιο συγκεκριμένα, οι SDGs κάνουν ρητή αναφορά σε εξαιρετικά επίκαιρα θέματα τα οποία εν πολλοίς είχαν αγνοηθεί από τους MDGs. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι αναμφισβήτητη η αντιμετώπιση της ανισότητας των δύο φύλων³¹, καθώς και η συμμετοχή των πολιτών σε όλα τα επίπεδα της διακυβέρνησης³².

VI. Προς μια νέα εποχή;

Η υιοθέτηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης συνοδεύτηκε και από ένα πρωτοφανές αίσθημα ευφορίας που διέπνευσε τόσο τα συμβαλλόμενα μέρη όσο και πληθώρα μη κυβερνητικών οργανισμών. Παρόλα αυτά, πολλοί ήταν οι διακεκριμένοι επιστήμονες, κυρίως οικονομολόγοι και επιστήμονες των ανθρωπιστικών επιστημών γενικότερα, που έσπευσαν να εκφράσουν τον σκεπτικισμό τους απέναντι σε μια σειρά ζητημάτων αναφορικά με τους Στόχους, διατηρώντας μια πιο επιφυλακτική θέση.

Με πολύ άτεγκτη γλώσσα το Economist άσκησε δριμύτατη κριτική,³³ υποστηρίζοντας ότι το εκάστοτε lobby που είναι αναμειγμένο με τους SDGs εξυπηρετεί διάφορα συμφέροντα, τα οποία μάλιστα στον πυρήνα τους είναι αντικρουόμενα. Επιπλέον, στο ίδιο άρθρο παρουσιάζεται και μια αξιολόγηση των οικονομικών δεδομένων των Στόχων, θεωρώντας ότι η επίτευξή τους συνολικά θα κόστιζε περίπου 2 έως 3 δισεκατομμύρια δημοσίων και ιδιωτικών πόρων ανά έτος, επί 15 χρόνια! Ως αντιπρόταση παρουσιάζεται ο Στόχος της πλήρους εξάλειψης της «απόλυτης φτώχειας», που αφορά άμεσα ένα δισεκατομμύριο ανθρώπους οι οποίοι ζουν με λιγότερο από 1.25\$ την ημέρα.

Ο Jason Hickel, έγκριτος ανθρωπολόγος και καθηγητής στο London School of Economics, ασκεί παρομοίως έντονη κριτική στους νέους Στόχους³⁴. Κατά τον Hickel, οι SDGs είναι αντιφατικοί μεταξύ τους, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που καταλήγουν να καταδικάζουν το ίδιο το εγχείρημα. Θεωρεί ότι τα πιο καίρια ζητήματα της εποχής μας – όπως είναι για παράδειγμα η κατανάλωση των ποικίλων αποθεμάτων της γης – αντιμετωπίζονται τουλάχιστον επιδερμικά, χωρίς να γίνεται η παραμικρή αναφορά στη βαθύτερη αιτία των προβλημάτων, δηλαδή, βάσει της τρέχουσας λειτουργίας του μηχανισμού του οικονομικού συστήματος, στον καπιταλισμό. Συγκεκριμένα, στην ανάλυσή του λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι από το παγκόσμιο ΑΕΠ που παρήχθη μεταξύ 1999 και 2008, το 60% των φτωχότερων ανθρώπων του πλανήτη έλαβε μόνο το 5%. Έτσι, στη βάση της στρατηγικής που χαράσσουν οι SDGs υπολογίζει ότι θα χρειαστούν περίπου 207 έτη (!) για να εξαλειφθεί πλήρως η φτώχεια. Επισημαίνει επίσης ότι οι SDGs επιθυμούν να εξαλείψουν τη φτώχεια αφήνοντας όμως ανέγγιχτα τα προνόμια των πλουσιότερων, χωρίς να αναγνωρίζεται ότι επί

της ουσίας ευθύνεται αυτή ακριβώς η υπερσυσσώρευση του πλούτου η οποία οδηγεί στη φτώχεια και την οποία οι SDGs ευαγγελίζονται ότι επιθυμούν να εξαλείψουν³⁵.

Άλλοι ενδεχόμενοι κίνδυνοι εντοπίζονται σε πρωτοβουλίες απλοποίησης της χρησιμοποιούμενης φρασεολογίας, στοχεύοντας με τον τρόπο αυτό στη συντόμευση των τίτλων των στόχων και στο μετέπειτα επαναπροσδιορισμό τους. Η Barbara Adams επισημαίνει ότι ο κεντρικός σκοπός της βιώσιμης ανάπτυξης αλλοιώνεται όταν λέξεις όπως «δίκαιος», «χωρίς αποκλεισμούς» και «βιώσιμος» παραμερίζονται και αντικαθίστανται με λέξεις άλλης δυναμικής, όπως «υπεύθυνος» και «δυνατός»³⁶. Επιπρόσθετα, επιφυλάξεις διατυπώνονται και σε σχέση με την πιθανή μετέπειτα εφαρμογή επιλεκτικών προσεγγίσεων που ενδέχεται να αγνοήσουν στόχους και επιμέρους σκοπούς, και οι οποίοι σε αντίθετη περίπτωση θα έφερναν στην επιφάνεια δομικές και συστημικές ανεπάρκειες, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι και η ίδια η πρακτική της εθνικής ενσωμάτωσης των στόχων εσωκλείει κινδύνους που δύνανται να εμποδίσουν το όραμα των SDGs. Αυτό γίνεται εμφανές ιδιαίτερα σε σχέση με την επίτευξη του στόχου της ανισότητας, ο οποίος απαιτεί σημαντική αλλαγή πολιτικής, σε σχέση με αυτήν που ακολουθούσαν την περασμένη δεκαετία, περιλαμβάνοντας παράλληλα και δραστικές αλλαγές του σύγχρονου οικονομικού μοντέλου³⁷.

Η νέα φιλόδοξη ατζέντα των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης θέτει τον πήχη ακόμη πιο ψηλά, και έχοντας να αντιμετωπίσει παγκόσμιες κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις, θα πρέπει να απαιτήσει από τις αναπτυσσόμενες χώρες να προβούν σε δραστικές αλλαγές προκειμένου να πετύχουν τα αναμενόμενα. Είναι μάλιστα γεγονός ότι οι Στόχοι της Χιλιετίας εφαρμόστηκαν στη διάρκεια μιας εποχής κατά την οποία οι αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες, όπως για παράδειγμα η Βραζιλία, η Κίνα και η Ινδία, γνώρισαν ταχεία ανάπτυξη. Ως αποτέλεσμα, ο τομέας της απασχόλησης, καθώς και η επένδυση σε τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση και οι άλλες κοινωνικές παροχές εξελίχθηκαν ταχύτατα και ευκολότερα. Πλέον, όλες οι χώρες έχουν να παλέψουν με διαχρονικές και τρέχουσες εθνικές προκλήσεις, λειτουργώντας σε αργούς αναπτυξιακούς ρυθμούς και με αναξιόπιστες στρατηγικές επιλογές³⁸, ενώ το εκάστοτε κρατικό διακύβευμα εξαρτάται ωσαύτως από την μόχλευση της ίδιας της κοινωνίας των πολιτών και των θεσμών.

¹ *Historic New Sustainable Development Agenda - Unanimously Adopted by 193 UN Members* (United Nations, 25 September 2015) <<https://goo.gl/4o7zKA>>, accessed 20 June 2016.

² Sengupta S, *U.N. Adopts Ambitious Global Goals After Years of Negotiations* (New York Times, 25 September 2015) <goo.gl/471Qvb>, accessed 20 June 2016.

- ³ *Live Q&A: What next after the launch of the sustainable development goals?* (The Guardian, 5 November 2015) <<https://goo.gl/CMkviN>>, accessed 20 June 2016.
- ⁴ *The Millennium Development Goals Report 2015* (United Nations, 2015) <<https://goo.gl/3D0Lxi>>, accessed 20 June 2016.
- ⁵ *We can end poverty-Millennium Development Goals and Beyond* (United Nations) <<https://goo.gl/UA0gY>>, accessed 20 June 2016.
- ⁶ *Ban Ki Moon's Overview on The Millennium Development Goals Report 2015* (United Nations) <<https://goo.gl/6BRSXG>>, accessed 20 June 2016.
- ⁷ "Despite many successes, the poorest and most vulnerable people are being left behind" (United Nations) <<https://goo.gl/6BRSXG>>, accessed 20 June 2016.
- ⁸ *The State of the World's Children 2016* (United Nations, June 2016) <<https://goo.gl/qWNHZZ>>, accessed 25 July 2016.
- ⁹ *ibid.*
- ¹⁰ *ibid.*
- ¹¹ *ibid.*
- ¹² *ibid.*
- ¹³ *Future We Want - Outcome document* (United Nations, 11 September 2012) <<https://goo.gl/yDZIZd>>, accessed 25 July 2016.
- ¹⁴ *The Road to Dignity by 2030: Ending Poverty, Transforming All Lives and Protecting the Planet Synthesis Report of the Secretary-General On the Post-2015 Agenda* (United Nations, 4 December 2014) <<https://goo.gl/4LGCJg>>, accessed 25 July 2016.
- ¹⁵ *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (United Nations) <<https://goo.gl/ImNES4>>, accessed 25 July 2016.
- ¹⁶ *ibid.*
- ¹⁷ *ibid.*
- ¹⁸ *Goals, targets and indicators* (United Nations) <<https://goo.gl/gDq3qc>>, accessed 20 July 2016.
- ¹⁹ *Sustainable Development Goals* (United Nations, September 2015) <<https://goo.gl/sRozSM>>, accessed 20 July 2016.
- ²⁰ Peirce N, *Comparing the MDGs and the SDGs, Citiscope* (14 August 2014) <<https://goo.gl/BNC28Y>>, accessed 20 July 2016.
- ²¹ Clarke J S, *7 reasons the SDGs will be better than the MDGs* (The Guardian, 26 September 2015) <<https://goo.gl/CjRE0t>>, accessed 20 July 2016.
- ²² Coonrod J, *MDGs to SDGs: Top 10 Differences* (Global Advocacy, 8 August 2014) <<https://goo.gl/s61xtC>>, accessed 20 July 2016.
- ²³ *The Millennium Development Goals Report 2015* (United Nations) <<https://goo.gl/6BRSXG>>, accessed 20 June 2016.
- ²⁴ *About Us* (Impact 2030) <<https://goo.gl/7OhH3w>>, accessed 20 July 2016.
- ²⁵ *What is UN Global Compact?* (UN Global Compact) <<https://goo.gl/0gZzZy>>, accessed 20 July 2016.
- ²⁶ Clarke J S, *7 reasons the SDGs will be better than the MDGs* (The Guardian, 26 September 2015) <<https://goo.gl/CjRE0t>>, accessed 20 July 2016.
- ²⁷ *Sustainable Development Goals* (United Nations, September 2015) <<https://goo.gl/sRozSM>>, accessed 20 July 2016.
- ²⁸ *ibid.*
- ²⁹ Fukuda P S, *The 2030 agenda and the SDGs – a course correction?* (Speri, 30 September 2015) <<https://goo.gl/7bgEW0>>, accessed 20 July 2016.
- ³⁰ Coonrod J, *MDGs to SDGs: Top 10 Differences* (Global Advocacy, 8 August 2014) <<https://goo.gl/s61xtC>>, accessed 20 July 2016.
- ³¹ *Tackling inequalities, empowering women and girls and leaving no one behind* (United Nations, 25 September 2015) <<https://goo.gl/9XLOcw>>, accessed 20 July 2016.
- ³² *Information for integrated Decision-Making & Participation* (United Nations) <<https://goo.gl/cujjSs>>, accessed 20 July 2016.
- ³³ *The 169 commandments* (The Economist, 28 March 2015) <<https://goo.gl/4FwQJp>>, accessed 20 July 2016.
- ³⁴ Hickel J, *The Problem with Saving the World* (Jackobin, 8 August 2015) <<https://goo.gl/Pfg3zk>>, accessed, 20 July 2016.
- ³⁵ *ibid.*
- ³⁶ Fukuda P S, *The 2030 agenda and the SDGs – a course correction?* (Speri, 30 September 2015) <<https://goo.gl/7bgEW0>>, accessed 20 July 2016.
- ³⁷ *ibid.*
- ³⁸ Editorial Board of NY Times, *An Ambitious Development Agenda From the U.N.* (NY Times, 28 September 2015) <<https://goo.gl/u7zi52>>, accessed 20 July 2016.

Συνέντευξη United Nations Development Programme (UNDP)

Σταματά Μαρία & Τσιούτρας Κωνσταντίνος
Τριτοετείς φοιτητές Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Συνέντευξη με τους εξειδικευμένους επιστημονικούς συνεργάτες για τη βιώσιμη ανάπτυξη, **Ms. Sheila Marnie** (Programme Advisor), **Mr. Mihail Peleah** (Programme Specialist, Green Economy and Employment) and **Ms. Elena Danilova Cross** (Programme Specialist, Poverty and Inequality), από την κεντρική διεύθυνση του United Nations Development Programme (UNDP), του παγκόσμιου προγράμματος ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών.

Το UNDP εδρεύει σε 170 χώρες και επιμέρους περιοχές, συνδράμοντας στην επίτευξη λύσεων που επιφέρουν εθνικές αναπτυξιακές αλλαγές, οδηγώντας στην ανθρώπινη πρόοδο και την πραγμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs).

Σε αυτήν τη συνέντευξη, συζητήθηκε το πλαίσιο αναφοράς, καθώς και οι προοπτικές του νέου οράματος της ατζέντας των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDGs). Αντίστοιχα, αφορμή στάθηκε και η διεξαγωγή του πολιτικού συνεδρίου βιώσιμης ανάπτυξης (High-level Political Forum on Sustainable Development 2016) που αυτές τις μέρες αναθεωρεί την πορεία των αναπτυξιακών στόχων μετά το πέρας ενός χρόνου από την ψήφισή τους¹.

Ερώτηση

Η τελική έκθεση αξιολόγησης του ΟΗΕ των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας παρά τα αξιοσημείωτα οφέλη παρουσίαζε ταυτόχρονα και αρκετές ανεπάρκειες. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας είχαν επιτυχία και ποια είναι η ειδοποιός διαφορά των νέων Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης από τους προκατόχους τους;

Απάντηση

Κατ' αρχάς, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έκθεση των Στόχων της Χιλιετίας (MDGs) δεν ήταν η οριστική, καθώς τα τελικά στατιστικά αποτελέσματα θα είναι διαθέσιμα μόνο στο τέλος της φετινής ή της επόμενης χρονιάς. Σε κάθε περίπτωση όμως, έχει πλέον ευρέως αναγνωριστεί ότι οι MDGs κατόρθωσαν με τεράστια επιτυχία να στρέψουν την παγκόσμια προσοχή σε βασικές αναπτυξιακές προκλήσεις – οι MDGs δομήθηκαν με έναν σχετικά σαφή τρόπο, είχαν ξεκάθαρους σκοπούς και δείκτες παρακολούθησης προόδου. Επιπρόσθετα, η δημοσίευσή τους, πυροδότησε την έναρξη διάφορων συζητήσεων, ερευνών και πρακτικών, οδηγώντας σε μια βαθύτερη κατανόηση των αναπτυξιακών ζητημάτων, ενώ ταυτόχρονα προσέελκυσε χορηγίες και αναπτυξιακή βοήθεια προς αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζεται ότι οι MDGs, παρά την επιτυχία τους, επικεντρώθηκαν μόνο σε ένα στενό φάσμα Στόχων. Χωρίς πρόθεση και με έμμεσο τρόπο, ενθάρρυναν μια προσέγγιση απομόνωσης, μέσω της οποίας η πραγμάτωση ενός Στόχου μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την παράλληλη πραγμάτωση ενός άλλου. Συχνά μάλιστα προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν τα συμπτώματα των προβλημάτων (π.χ. εισοδηματική φτώχεια) χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις υ-

ποβόσκουσες αιτίες και την ανάγκη να βρεθούν βιώσιμες, μακροπρόθεσμες αναπτυξιακές λύσεις. Επιπλέον αγνόησαν κάποια από τα βασικότερα ζητήματα που τονίστηκαν αρχικά στην Διακήρυξη της Χιλιετίας (Millennium Declaration), όπως για παράδειγμα το σεβασμό προς τη φύση ή το δικαίωμα στην ειρηνική διαβίωση και την ασφάλεια.

Από πολλές απόψεις, οι SDGs διαφέρουν από τους προκατόχους τους. Κατ' αρχάς διαφέρουν σχετικά με τα πεδία δράσης τους και στο τι θέλουν να πετύχουν. Οι παγκόσμιες διαβουλευσεις, που έλαβαν χώρα πριν από την υιοθέτηση της νέας παγκόσμιας ατζέντας, έδειξαν ότι οι άνθρωποι σε όλο τον κόσμο θέτουν στην κορυφή των προτεραιοτήτων τους την υγεία και την εκπαίδευση. Ωστόσο, οι συζητήσεις έδειξαν επίσης ότι για παράδειγμα στον τομέα της υγείας το ενδιαφέρον θα πρέπει να επεκταθεί πέραν της παιδικής και μητρικής θνησιμότητας και σε ζητήματα που σχετίζονται με μη μεταδοτικές ασθένειες. Στον τομέα της εκπαίδευσης, έγινε έκκληση να στραφεί το ενδιαφέρον όχι μόνο σε θέματα προσβασιμότητας, αλλά και σε ζητήματα σχετικά με την ποιότητά της.

Οι SDGs έλαβαν επίσης υπόψη τους καινούργια προβλήματα που προέκυψαν, ή καλύτερα έγιναν περισσότερο εμφανή, μετά το 2000 – συμπεριλαμβανομένου του γεγονότος ότι η αρνητική επίδραση των ανθρώπων στο περιβάλλον αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο, με κίνδυνο να ξεπεράσει τα πλανητικά μας σύνορα, αν δεν το έχει κάνει ήδη. Οι MDGs έθεταν μόνο ένα Στόχο σχετικό με τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος και ακόμη και αυτός είχε περιορισμένο φάσμα δυνατοτήτων. Οι SDGs προτείνουν τη συγχώνευση αυτού μέχρι σήμερα παρουσιαζόταν σε δυο χωριστές αναπτυξιακές ατζέντες: τη μείωση της φτώχειας και τη

βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Ακόμα, οι SDGs επικεντρώνονται στην ανάγκη αντιμετώπισης της ποιότητας της ανάπτυξης: της σταδιακής μετατόπισης από μη βιώσιμα παραγωγικά και καταναλωτικά μοτίβα, και της τοποθέτησης της εργασίας στο επίκεντρο μακροοικονομικών πολιτικών, ώστε να επιτευχθούν βιώσιμες περιβαλλοντικές στρατηγικές που να μας περιλαμβάνουν όλους. Εστιάζουν επίσης σε θέματα Διακυβέρνησης με την εισαγωγή του ολοκαίνουριου Στόχου 16, «Ειρηνικοί, δίκαιοι και ισχυροί θεσμοί», ο οποίος αναγνωρίζει ότι η ειρήνη, η πολιτική σταθερότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αποτελεσματική διακυβέρνηση, στοιχεία τα οποία βασίζονται στον κανόνα δικαίου, αποτελούν καθοριστικά μέσα για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι SDGs έχουν επίσης έναν πιο καθολικό χαρακτήρα. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευτεί με δυο τρόπους. Πρώτον είναι *παγκόσμιοι*, δηλαδή εφαρμόζονται σε όλες τις χώρες και όχι μόνο στις λιγότερο ανεπτυγμένες. Με άλλα λόγια, οι SDGs είναι παγκοσμίως δόκιμοι και σχετικοί. Σε αντίθεση, οι MDGs περιλάμβαναν στόχους που επέλυαν προβλήματα των φτωχότερων χωρών, οι οποίες στις πλείστες των περιπτώσεων ζητούσαν τη βοήθεια των πλουσιότερων κρατών. Πλέον λοιπόν, με τους SDGs όλες οι χώρες αναλαμβάνουν την ευθύνη να αντιμετωπίσουν περιβαλλοντικά ζητήματα και να καταπολεμήσουν τις ανισότητες που υπάρχουν σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεύτερον, είναι *καθολικοί* γιατί απευθύνονται στον καθένα μας ξεχωριστά. Οι MDGs από την άλλη είχαν ημιτελείς Στόχους. Για παράδειγμα, επιζητούσαν να μειώσουν κατά το ήμισυ τα επίπεδα της φτώχειας ή κατά 2/3 τα επίπεδα της μητρικής θνησιμότητας. Τα SDGs προσδιορίζονται πλέον ως δικαιώματα και βασίζονται στο δόγμα ότι Κανένας δε πρέπει να ζει κάτω από συνθήκες απόλυτης φτώχειας, ότι η προσέγγιση αυτή αφορά και τις περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες. Με άλλα λόγια, οι SDGs αφορούν αυτούς που επισκιάστηκαν στην πορεία επίτευξης των MDGs, από κρατικούς ποσοστιαίους δείκτες και λόγω εθνικών μικροοικονομικών στρατηγικών, κατά τη διαδικασία ελέγχου της προόδου των MDGs.

Ερώτηση

17 Στόχοι έχουν τεθεί στη νέα αναπτυξιακή ατζέντα και πολλοί θα υποστήριζαν ότι η «πολυαριθμία» αυτή πιθανώς να επισκιάσει την αποτελεσματικότητά τους. Ποια είναι η γνώμη σας για τη συγκεκριμένη άποψη και ποιες είναι οι διασυνδέσεις μεταξύ των διαφόρων θεματικών πεδίων των Στόχων;

Απάντηση

Οι SDGs προσπάθησαν να υιοθετήσουν μια ολιστική προσέγγιση, η οποία θα εστιάζει στις διασυνδέσεις ανάμεσα στους Στόχους, διατηρώντας παράλληλα τα πλεονεκτήματα των MDGs, δηλαδή την περιεκτικότητα και τη μετρησιμότητα

τους. Είναι γεγονός ότι, η UNDESA (Τμήμα Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων των Ηνωμένων Εθνών)² θεωρεί τους SDGs ως *ένα δίκτυο επιδιώξεων προς την επίτευξη παράλληλων Στόχων*. Αντίστοιχα, και εμείς στο UNDP, έχουμε επίσης *μελετήσει συστηματικά τους SDGs ταυτοποιώντας τους ως ένα ενιαίο δίκτυο Στόχων*, που επιδιώκουν την επίτευξη ουσιαστικών αποτελεσμάτων σε όλες τις χώρες εφαρμογής τους. Από μια πρακτική άποψη, μπορούμε να αντιληφθούμε και να εξετάσουμε τις διασυνδέσεις μεταξύ των SDGs ως ευρύτερα *θεματικά πεδία*, που έχουν συστηματικά σχεδιαστεί για να προσφέρουν άρρηκτα συνδεδεμένους Στόχους, απαιτώντας πολύπλοκα μέτρα εφαρμογής. Για παράδειγμα, αν θεωρήσουμε ότι η ανάπτυξη μπορεί να εξαλείψει την εισοδηματική φτώχεια, θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε τον αντίκτυπο της ανάπτυξης αυτής στο πεδίο της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος. Εξετάζοντας ακόμη ένα παράδειγμα, διαπιστώνεται ότι ο Στόχος που σχετίζεται με τις εργασιακές προοπτικές των νέων (Στόχος 8) δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αν δεν ληφθούν υπόψη ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση (Στόχος 4). Αντιστοίχως, η επίλυση αυτών των ζητημάτων θα οδηγήσει στην πραγμάτωση του Στόχου που σχετίζεται με τη συγκρότηση ίσων κοινωνιών (Στόχος 10). Μια ασταθής και επιρρεπής σε καταστροφές χώρα θα μπορέσει να επιλύσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει συνδυάζοντας ταυτόχρονα το Στόχο 11 που αφορά τις βιώσιμες πόλεις, το Στόχο 8 για την οικονομική ανάπτυξη και το Στόχο 9 για τη δημιουργία έργων υποδομής. Είναι λοιπόν σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι οι επενδύσεις που σχετίζονται με την επίτευξη ενός Στόχου έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στην επίτευξη ενός άλλου Στόχου. Η επίτευξη των SDGs με αποτελεσματικό τρόπο απαιτεί έξυπνες επιλογές κατά τη διαδικασία υιοθέτησης κατάλληλων πολιτικών και στρατηγικών. Όλα τα αναπτυξιακά ζητήματα μπορούν να πάρουν τη μορφή Στόχων, ωστόσο πολλά από αυτά μπορούν να νοηθούν και ως παράγοντες που υποστηρίζουν την επίτευξη άλλων Στόχων.

Το καλύτερο παράδειγμα για να αντιληφθεί κανείς τον τρόπο με τον οποίο οι Στόχοι συνδέονται μεταξύ τους είναι η *εκπαίδευση*, που λειτουργεί ταυτόχρονα ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, ως Στόχος, αλλά και ως παράγοντας προς την επίτευξη άλλων Στόχων. Το υπεύθυνο σώμα για τη στρατηγική των SDGs αναφορικά με την *καταπολέμηση των συγκρούσεων, της βίας και των καταστροφών* ζήτησε τη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού πλαισίου που να ευαισθητοποιεί πάνω σε θέματα συγκρούσεων, προωθώντας παράλληλα την *ανεκτικότητα*, και διαδικασίες που αφορούν την *οικοδόμηση ειρηνικών σχέσεων και την επίλυση διαφορών*. Ακόμα, η εν λόγω στρατηγική επισείει την προσοχή στην ανάγκη για ασφαλείς εκπαιδευτικές υποδομές, ούτως ώστε τα παιδιά να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο ευάλωτα σε κινδύνους και καταστροφές.

Επιπλέον, και σε ζητήματα που αφορούν τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, και συμπεριλαμβάνουν θέματα όπως είναι η βιώσιμη χρήση ενέργειας, νερού και εδάφους, η εκπαίδευση παίζει ζωτικό ρόλο στην καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης των ατόμων και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους απέναντι στο περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, το υπεύθυνο σώμα για τη στρατηγική των SDGs αναφορικά με τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος απαίτησε εξαρχής την εφαρμογή πρακτικών που θα επιφέρουν δομικές αλλαγές εντός και εκτός των σχολείων με σκοπό την εκπαίδευση των παιδιών σε ό,τι αφορά τα προβλήματα που σχετίζονται με τη βιωσιμότητας, εστιάζοντας παράλληλα στην ανάγκη άμεσης καταπολέμησης των αιτιών των περιβαλλοντικών προβλημάτων και τη δημιουργία μιας κουλτούρας σεβασμού αναφορικά με τη συνετή χρήση των αποθεμάτων του πλανήτη.

Επίσης, η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο σε θέματα που αφορούν την καταπολέμηση του υποσιτισμού, την προώθηση υγιεινών διατροφικών επιλογών και πρακτικών υγιεινής και που επηρεάζουν γενικότερα το επίπεδο και την ποιότητα υγείας των ανθρώπων. Συγκεκριμένα μάλιστα, η εκπαίδευση βελτιώνει την ποιότητα της προσφερόμενης υγείας σε παιδιά και γυναίκες και επηρεάζει ουσιαστικά τις επιλογές αναφορικά με τη δημιουργία και το μέγεθος της οικογένειας. Η προσθήκη θεμάτων σεξουαλικής και αναπαραγωγικής διαπαιδαγώγησης στο σχολικό πρόγραμμα συμβάλλει στη διαπαιδαγώγηση των γυναικών πάνω σε ζητήματα που αφορούν τη συνειδητή διαχείριση της γονιμότητάς τους.

Στον τομέα της εργασιακής ανάπτυξης, η εκπαίδευση παίζει καθοριστικό ρόλο στην κατάρτιση ατόμων πάνω σε συγκεκριμένα αντικείμενα προσφέροντας τους ικανότητες και εφόδια ώστε να βρουν αξιοπρεπείς δουλειές. Επιπρόσθετα, η εκπαίδευση δύναται να βοηθήσει σημαντικά και στη μείωση των ανισοτήτων, υπό τον όρο ότι θα περιλαμβάνει όλες τις περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως για παράδειγμα κορίτσια, παιδιά με ειδικές ικανότητες και ομοφυλόφιλες κοινότητες, καταπολεμώντας περιπτώσεις δυσμενών διακρίσεων και ενημερώνοντας τα άτομα νεαρής ηλικίας σχετικά με τα δικαιώματά τους. Η εκπαίδευση και δη η ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας, δύναται να έχει πολλαπλές επιδράσεις στην ενδυνάμωση της θέσης των κοριτσιών και των γυναικών. Τέλος, στο τομέα της διακυβέρνησης προτείνεται μια εκπαίδευση που θα περιλαμβάνει μαθήματα που σχετίζονται με την καταπολέμηση της διαφθοράς και που θα ενθαρρύνει γενικότερα τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων.

Ερώτηση

Από αυτόν τον ευρύ κατάλογο Στόχων, ποιους θεωρείτε εξαιρετικά σημαντικούς και, δεδομένης της παγκόσμιας εμπέλειας της ατζέντας, πώς μπορούν

να εναρμονιστούν όλες οι προσεγγίσεις, όταν μάλιστα σε ορισμένους τομείς προέχει η ατομική ευθύνη;

Απάντηση

Υπάρχουν τρεις βασικές αρχές που διατρέχουν τους SDGs. Η πρώτη είναι η καθολική τους φύση (όπως αναφέρθηκε παραπάνω), η δεύτερη είναι η επιταγή «κανένας να μη μείνει πίσω» και η τρίτη έχει να κάνει με τον αδιαίρετο χαρακτήρα της ατζέντας. Είναι ένα ολιστικό πρόγραμμα που αναγνωρίζει ότι τα προβλήματα που χρειάζεται να αντιμετωπιστούν για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αλληλοεξαρτώμενα. Η ατζέντα θα αποτύχει αν στρέψουμε το ενδιαφέρον μας μόνο σε έναν ή επιλέξουμε συγκεκριμένους Στόχους. Είναι πλέον γεγονός ότι ζώντας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης όλες οι χώρες συνδέονται μεταξύ τους και έτσι, αναλόγως, οι αναπτυξιακές προκλήσεις έχουν διεθνή χαρακτήρα. Συγκεκριμένα ζητήματα και αξίες, όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα, η βιωσιμότητα, η ισότητα, και η ασφάλεια εκτείνονται σε όλον τον κόσμο, και αποτελούν προκλήσεις που απαιτούν συλλογική αντιμετώπιση. Το κλειδί στην επίτευξη της ατζέντας είναι σίγουρα η συνεργασία.

Ερώτηση

Μια θεμελιώδης καθοδηγητική αρχή της νέας ατζέντας βιώσιμης ανάπτυξης και της εφαρμογής της είναι να «διασφαλίσουμε ότι κανένας/καμία δε θα μείνει πίσω». Στην πράξη, ποια είναι η ερμηνεία της περίκλεισης από στρατηγικές και πολιτικές, και ποιοι/ες είναι ουσιαστικά αυτοί/ες που ενδέχεται ή που κινδυνεύουν να μη συμπεριληφθούν;

Απάντηση

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, κατά τη διαδικασία σύνταξης των SDGs εκφράστηκαν ανησυχίες αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο οι MDGs εξαρχής διατυπώθηκαν, υπονοώντας ότι, έστω και αν κάποιοι Στόχοι επιτεύχθηκαν ως έναν βαθμό, δε δόθηκε καθόλου προσοχή σε αυτούς που ουσιαστικά έμειναν εκτός των προνοιών της ατζέντας. Η ανεπαρκής εστίαση σε ημιτελείς Στόχους (π.χ. μείωση κατά 50% του MDG 1 ή μείωση κατά 2/3 του MDG 4), όπως επίσης και σε αποτελέσματα εθνικών στατιστικών δεδομένων, σήμαινε ότι οι φτωχότερες οικογένειες και οι πιο περιθωριοποιημένες ομάδες θα έμειναν εκτός της ατζέντας ακόμη και αν οι Στόχοι είχαν επιτευχθεί σε εθνικό ή σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως εκ τούτου, υπήρχαν έντονοι γνώμες που ζητούσαν να συνάδει η νέα αναπτυξιακή ατζέντα με τα καθολικά ανθρώπινα δικαιώματα. Κυρίως, αυτό σήμαινε την διατύπωση των νέων Στόχων με φρασεολογία όπως «μείωση στο μηδέν» ή «100%». Για παράδειγμα, να εξαλειφθεί η απόλυτη φτώχεια, ή να έχουν βιώσιμα εξαλειφθεί μέχρι το 2025 η αστία, το πρόβλημα της διατροφικής ασφάλειας και ο υποσιτισμός

(που αποτελούν αίτια περιπτώσεων νανισμού παιδιών), ή να εξαλειφθούν πλήρως μέχρι το 2035 οι περιπτώσεις παιδικών θανάτων από αιτίες στις οποίες μπορούν να παρθούν προληπτικά μέτρα, ή να υπάρχει καθολική πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγείας, ή να διασφαλιστεί εκπαίδευση για όλους σε όλες τις βαθμίδες, ή να διασφαλιστεί ότι η νέα γενιά θα απαλλαγεί οριστικά από ιούς όπως το HIV/AIDS και η ελονοσία. Η χρήση εθνικών στατιστικών στοιχείων είχε συχνά ως αποτέλεσμα την απόκρυψη σε μεγάλο βαθμό ποσοστών ανισότητας που σχετιζόταν με την πρόοδο των MDGs. Έτσι συγκεκριμένες ομάδες, όπως γυναίκες, κορίτσια, άτομα με ειδικές ικανότητες και εθνικές μειονότητες, όπως επίσης και οικογένειες σε απομακρυσμένες αγροτικές ή και υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, να μένουν συστηματικά εκτός ατζέντας.

Πολλές φορές έχει διατυπωθεί η άποψη ότι οι SDGs απαιτούν μια «επανάσταση στον τομέα συλλογής δεδομένων». Μελλοντικά, μια πιθανή σημαντική εξέλιξη των SDGs είναι να επιτύχουν έναν καλύτερο επιμερισμό των συλλεχθέντων πληροφοριών στη βάση της παρακολούθησης προόδου των Στόχων, ώστε οι ανάγκες και τα προβλήματα αυτών των μειονεκτούντων ατόμων-ομάδων να προσδιορίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να επιλέγονται οι κατάλληλες στρατηγικές προς βελτίωση των συνθήκών διαβίωσης τους.

Οι SDG εστιάζουν επίσης στο φαινόμενο αύξησης της ανεργίας (Στόχος 8), που θεωρείται η γενεσιουργός αιτία όξυνσης των ανισοτήτων, ενδυναμώνοντας παράλληλα και άλλα είδη ανισοτήτων και περιθωριοποίησης. Είναι γεγονός ότι η έλλειψη θέσεων εργασίας οδηγεί στην όξυνση συναισθημάτων αδικίας και ανασφάλειας. Για τις κοινωνίες, η διαθεσιμότητα εργασιακών θέσεων αποτελεί το αναγκαίο μέσο αναπτυξιακής μεταμόρφωσης. Για τους ιδιώτες, η εργασία είναι ο μοναδικός βιώσιμος τρόπος να εξασφαλίσουν εισοδήματα και να ξεφύγουν από τη φτώχεια. Ως εκ τούτου αναπτυξιακές πολιτικές θα πρέπει να γίνονται χωρίς αποκλεισμούς, θέτοντας την εργασία στο επίκεντρο των μακρο-οικονομικών στρατηγικών τους.

Ερώτηση

Ποιες είναι οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνιστώσες και ποιοι οι πιθανοί κίνδυνοι που οι χώρες θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα στα εθνικά τους σχέδια;

Απάντηση

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το κλειδί της αποτελεσματικής λειτουργίας και της επίτευξης των Στόχων, βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο

αυτοί συνδέονται και, ουσιαστικά, «επικοινωνούν» μεταξύ τους. Βάσει αυτού, γίνεται κατανοητό ότι η επιτυχία του συνόλου των Στόχων δε δύναται να επέλθει μεμονωμένα, είτε σε διεθνές, είτε σε κρατικό, είτε σε τοπικό επίπεδο. Αντίθετα, μια στρατηγική η οποία θα αφορά, για παράδειγμα, την *οικονομική ανάπτυξη* θα πρέπει να συνοδεύεται και από άλλες, παράλληλες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, οι οποίες θα εντάσσονται με ουσιαστικό τρόπο στις διαδικασίες πραγμάτωσης του κεντρικού προς εμάς Στόχου. Με άλλα λόγια, ο κάθε Στόχος κατά την διαδικασία εφαρμογής και ενσωμάτωσής του σε κάθε πιθανό σύστημα, οφείλει να είναι εξ ορισμού προσανατολισμένος προς την ταυτόχρονη υλοποίηση του συνόλου των Στόχων της ατζέντας. Έτσι, ο τομέας της οικονομικής ανάπτυξης θα πρέπει να συνδέεται εξ αρχής με ποικίλες στρατηγικές οι οποίες θα επιδιώκουν, μεταξύ άλλων, την αύξηση των εργασιακών θέσεων και τη βελτίωση της ποιότητας του εργασιακού περιβάλλοντος. Επιπλέον, ο εκάστοτε οικονομικός μηχανισμός θα πρέπει να στηρίζεται σε ρυθμιστικά πλαίσια παγκόσμιας εμβέλειας, τα οποία δεν θα επιτρέπουν τον αποκλεισμό κανενός ατόμου από τη συμμετοχή στις τρέχουσες διαδικασίες επίτευξης των SDGs και τα προσφερόμενα οφέλη αυτών. Παράλληλα, η οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει στο πεδίο των δραστηριοτήτων της και τους άξονες της ατζέντας που σχετίζονται με το περιβάλλον, εστιάζοντας και ενσωματώνοντας βιώσιμα μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης. Αυτά τα μοντέλα σχετίζονται, για παράδειγμα, με θέματα ενεργειακής διαχείρισης, κατανάλωσης και αποδοτικότητας να εναρμονίζουν τις περιβαλλοντολογικές πολιτικές των Στόχων προς επίλυση ζητημάτων που αφορούν τον τομέα της στέγασης και άλλα, γενικότερα ζητήματα παρόμοιων αναπτυξιακών υποδομών. Όμως, η προσέγγιση αυτή εγκυμονεί και κινδύνους οι οποίοι γίνονται εμφανείς κυρίως σε περιπτώσεις όπου ξεκάθαρα υιοθετούνται πρακτικές επιλεκτικής εφαρμογής συγκεκριμένων μόνο Στόχων, με συνέπεια τον αποκλεισμό μεγάλου μέρους της αναπτυξιακής ατζέντας. Φυσικά, είναι σαφές ότι η διαχείριση ορισμένων περιπτώσεων αναγκαστικά θα απαιτεί την υιοθέτηση μεμονωμένων συμβιβαστικών λύσεων. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να τονιστεί ότι αποφάσεις τέτοιων πολιτικών στάσεων θα πρέπει λαμβάνονται σε εξαιρετικά περιορισμένο βαθμό και έπειτα από ενδελεχή εξέτασή. Ωστόσο, η ολιστική φύση και εύπλαστος χαρακτήρας της ατζέντας δε θα πρέπει να διακυβεύονται. Ειδικότερα ορισμένοι άξονες των SDGs που λειτουργούν παράλληλα και συνδυαστικά μεταξύ δεν θα πρέπει να για κανένα λόγο να εκτίθεντο σε κινδύνους. Για παράδειγμα, δεν θα πρέπει να διακυβεύεται επ' ουδενί η συμβιωτική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στους Στόχους που διασφαλίζουν την ανάγκη οικονομικής ανάπτυξης και μείωσης της φτώχειας (Στόχοι 8 και 1), λειτουργώντας συνδυαστικά πάντα με τους Στόχους που σχετίζονται με τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος (Στόχοι 12,13,14,15).

Ένας άλλος πιθανός κίνδυνος αφορά την εσκεμμένη στάση διαλογής μεταξύ των Στόχων και την εστίαση σε ζητήματα που θεωρούνται σχετικώς εύκολα επιλύσιμα. Τέτοιες παραλείψεις αποτελούν εμπόδια στην αντιμετώπιση των βασικότερων προβλημάτων που μπορεί να επιτευχθεί μόνο στη βάση μιας συνδυαστικής προσέγγισης των SDGs, όπως είναι για παράδειγμα, η πρακτική συνδυασμού των στόχων της οικονομικής ανάπτυξης και της ισότητας με τους στόχους που αφορούν τη βιωσιμότητα και την κλιματική αλλαγή.

Ερώτηση

Πώς μπορούμε να εξασφαλίσουμε μακροπρόθεσμη πρόσβαση στην υγεία, την εκπαίδευση και τις κοινωνικές ανάγκες, αντί για βραχυπρόθεσμα οφέλη που συνήθως αποφέρουν τα διάφορα μεμονωμένα έργα και ερευνητικά προγράμματα;

Απάντηση

Αυτό αναμφίβολα θα επιτευχθεί με την συμπερίληψη των συγκεκριμένων Στόχων σε μακροπρόθεσμα και περιεκτικά αναπτυξιακά προγράμματα και οράματα, τα οποία θα υποστηρίζονται από επαρκή χρηματοδότηση. Θα ήταν ιδανικό όλα τα αναπτυξιακά προγράμματα να ενσωματώνονται στον εκάστοτε εθνικό ή τοπικό σχεδιασμό. Για παράδειγμα, σε ορισμένες χώρες ο Μηχανισμός Αναπτυξιακής Βοήθειας (Development Aid Assistance Mechanism)³, διασφαλίζει τη συνεκτικότητα των προγραμμάτων που εφαρμόζονται από οργανισμούς επιχορήγησης με τις εκάστοτε εθνικές προτεραιότητες και μακροπρόθεσμες επιδιώξεις.

Ερώτηση

Πώς μπορούν οι χώρες που βρίσκονται κάτω από ειδικό πολιτικό ή/και οικονομικό καθεστώς να εναρμονιστούν με την ατζέντα των Βιώσιμων Στόχων Ανάπτυξης και πώς μπορεί αυτή (η ατζέντα) να διατηρηθεί στο χρόνο παρά την ευπάθεια που χαρακτηρίζει αυτές τις χώρες;

Απάντηση

Για όλες τις χώρες, η εστίαση στον Στόχο 16, «Προώθηση ειρηνικών κοινωνιών για όλους, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, την παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τη δημιουργία θεσμών αποτελεσματικών, υπόλογων και χωρίς αποκλεισμούς σε όλα τα επίπεδα», είναι καθοριστική για την ενσωμάτωση της ατζέντας.

Ερώτηση

Ποια είναι η συνεισφορά του οργανισμού σας στην επίτευξη των Βιώσιμων Στόχων Ανάπτυξης; Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα κατάσταση διε-

θνώς, πόσο αισιόδοξοι είστε για το μέλλον και την επίτευξη του τελικού στόχου;

Απάντηση

Τα άτομα που εργάζονται στον UNDP λειτουργούν ως μεσάζοντες μεταξύ των Στόχων και του υπόλοιπου κόσμου, ως προς τη συνειδητοποίηση του ρόλου και των σκοπών της αναπτυξιακής ατζέντας⁴. Σε συνεργασία με τις άλλες υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών παρέχουμε τη βοήθειά μας σε όλες τις χώρες που υπάγονται στη προσέγγιση MAPS (Mainstreaming, Acceleration, and Policy Support). Όπως έγινε και με τους MDGs, είναι πιθανό η επίτευξη όλων των SDGs σε παγκόσμιο επίπεδο έως το 2030 να μη γίνει εφικτή, αλλά είμαστε αισιόδοξοι ότι ορισμένες χώρες θα αποτελέσουν αναπτυξιακά πρότυπα. Επιπλέον, όπως και με τους MDGs, οι SDGs θα εστιάσουν σε συλλογικές προσπάθειες ώστε οι αναπτυξιακή διαδικασία να έχει βιώσιμο χαρακτήρα, χωρίς να αποκλείει κανέναν.

¹ *High-level Political Forum on Sustainable Development 2016* (United Nations, 2016) <<https://goo.gl/Oap0Pu>>, accessed 20 July 2016.

² United Nations Department for Economic and Social Affairs, *Development Aid Assistance mechanism*. <<https://goo.gl/0LpMHX>>.

³ OECD, *Net ODA (Official Development Assistance)*. <<https://goo.gl/YyDXsD>>.

⁴ Clark H, *Speech on Sustainable Development Goal Implementation – the UN Development System and UNDP's Roles* (United Nations Development Programme, 18 January 2016) <<https://goo.gl/sF9ISZ>>.

- Εικόνα: <<http://50.undp.org/en/>>

Επίσημανση:

Κατά τη διαδικασία μετάφρασης της συνέντευξης από την αγγλική προς την ελληνική γλώσσα, το πρωτότυπο κείμενο υπέστη τροποποιήσεις – γλωσσικού και επεξηγηματικού χαρακτήρα – προς διευκόλυνση των αναγνωστών. Οι πιθανές τροποποιήσεις έγιναν από τους συγγραφείς του άρθρου, καθώς και από μέλη της εκδοτικής επιτροπής του περιοδικού της *Νομομάχειας*, χωρίς οποιαδήποτε πρόθεση νοηματικής αλλοίωσης, παραποίησης ή ουσιαστικής μεταβολής του περιεχομένου του πρωτότυπου κειμένου της συνέντευξης. Η συνέντευξη στην αρχική της έκδοση, όπως αυτή παραδόθηκε από τα μέλη του UNDP, είναι ηλεκτρονικά διαθέσιμη, χωρίς τροποποιήσεις και στα αγγλικά, στην επίσημη ιστοσελίδα του περιοδικού (<https://ucy.ac.cy/nomomachia/highlights>).

Brexit: προκλήσεις και προβληματισμοί

Γιωργαλλή Μαρία & Γιωργαλλής Ανδρέας

Τριτοετής φοιτήτρια & δευτεροετής φοιτητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το παρόν άρθρο αποσκοπεί στη παρουσίαση νομικών προβληματισμών αναφορικά με την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ. Συγκεκριμένα, αφενός θα παρουσιαστεί η ανέκαθεν «προβληματική» σχέση του ΗΒ με την ΕΕ και αφετέρου θα εξεταστούν οι διάφορες νομικές πτυχές του ζητήματος. Ακολούθως, θα αναλυθούν πιθανές εναλλακτικές λύσεις που έχει στην διάθεση της η Γηραιά Αλβιόνα, παραθέτοντας ορισμένα πρότυπα – μοντέλα.

Λέξεις-κλειδιά

Ηνωμένο Βασίλειο – Ευρωπαϊκή Ένωση – Δημοψήφισμα – Έξοδος – Συνθήκη της Λισαβόνας – Άρθρο 50 – Προβληματισμοί – Εναλλακτικά μοντέλα

I. Εισαγωγή και Ιστορική Αναδρομή

Λονδίνο, 23 Ιουνίου 2016 και ο δείκτης του ρολογιού του Big Ben σημαίνει 10 μ.μ. Η μοίρα του Ηνωμένου Βασιλείου για την παραμονή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη σφραγιστεί. Η αυγή έφερε μαζί της μια εντελώς καινούρια μέρα τόσο για το Βρετανικό όσο και το Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, αφού ψηφίστηκε η έξοδος της Γηραιάς Αλβιόνας από την ευρωπαϊκή οικογένεια. Η μνήμη μας αναπολεί τα λόγια του Ουίνστον Τσώρτσιλ, ο οποίος σημείωσε χαρακτηριστικά πως «Είμαστε με την Ευρώπη, αλλά όχι μέρος της, συνδεδεμένοι αλλά όχι δεσμευμένοι»¹. Τα λόγια του Βρετανού πρωθυπουργού είναι προφητικά, γεγονός που επιβεβαιώνεται από το αποτέλεσμα του πρόσφατου δημοψηφίσματος.

43 χρόνια μετά την ένταξη του ΗΒ στην τότε ΕΟΚ, το ίδιο αποφάσισε την έξοδό του από την ΕΕ. Ωστόσο, η σχέση της Μεγάλης Βρετανίας με την ΕΕ δεν βρισκόταν πάντοτε σε αρμονία², αφού στην πραγματικότητα, το ΗΒ ουδέποτε ενστερνίστηκε το όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης³. Πιο ως σημεία σταθμοί στη θυελλώδη αυτή σχέση θα μπορούσαν να αναφερθούν με χρονολογική σειρά τα εξής γεγονότα⁴:

14 Ιανουαρίου 1963:

Πρώτο βέτο από τον στρατηγό Ντε Γκωλ για την ένταξη της Βρετανίας στην ΕΟΚ, ενώ ο ίδιος θα θέσει και δεύτερο στις 27 Νοεμβρίου του 1967

1 Ιανουαρίου 1973:

Η Βρετανία εντάσσεται στην ΕΟΚ

5 Ιουνίου 1975:

Σε δημοψήφισμα για την παραμονή της χώρας στην ΕΟΚ, οι Βρετανοί ψηφίζουν «ναι» με ποσοστό μεγαλύτερο από 67%

30 Νοεμβρίου 1979:

Η πρωθυπουργός Μάργκαρετ Θάτσερ ζητεί «εκπτώσεις» στη συμμετοχή της Βρετανίας στον Ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, με την ιστορική έκφραση: «I want my money back», όπου πετυχαίνει το 1984.

20 Σεπτεμβρίου 1988:

Ομιλία στην Μπριζ στην οποία η Θάτσερ αντιτίθεται σε οποιαδήποτε ομοσπονδιακή εξέλιξη του

Ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

7 Φεβρουαρίου 1992:

Υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, όπου η Βρετανία επωφελείται μιας ρήτρας, που της επιτρέπει να μην ενταχθεί στο ενιαίο νόμισμα.

2 Μαΐου 2014:

Το ευρωσκεπτικιστικό και αντιμεταναστευτικό κόμμα Ukip (UK Independence Party), βγαίνει πρώτο στις Ευρωεκλογές στη Βρετανία.

7 Μαΐου 2015:

Τέλος, οι Συντηρητικοί κερδίζουν τις βουλευτικές εκλογές και υπόσχονται τη διοργάνωση δημοψηφίσματος πριν από το τέλος του 2017 για την παραμονή ή όχι του ΗΒ στην ΕΕ.

II. Νομικοί προβληματισμοί που αναφύονται με επίκεντρο το Brexit

A. Η αντιμετώπιση του Δικαίου της Ένωσης από το ΗΒ

Το Δίκαιο της Ένωσης λόγω του «sui generis» χαρακτήρα του, υπερέχει του Εθνικού Δικαίου με αποτέλεσμα ορισμένες φορές να γίνεται λόγος για «εχθρική σχέση» ανάμεσα στις διατάξεις του Κοινοτικού Δικαίου και στις ημεδαπές διατάξεις οι οποίες οφείλουν να υποχωρούν σε περίπτωση σύγκρουσης με αυτές του Δικαίου της ΕΕ. Όταν ο-ποιοσδήποτε εθνικός κανόνας συγκρούεται με ενωσιακό κανόνα, ανεξαρτήτως του εάν ο τελευταίος είναι κανόνας του πρωτογενούς ή του παράγωγου Δικαίου, ο ενωσιακός κανόνας υπερέχει έναντι του εθνικού κανόνα⁵. Επιπρόσθετα, παράλληλα ισχύει η άμεση εφαρμογή του Δικαίου της

ΕΕ η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως παροχή Δικαιωμάτων στους Ευρωπαίους πολίτες, ενώ ταυτόχρονα επιβάλλει υποχρεώσεις τόσο σε όργανα της Ένωσης όσο και στα ΚΜ, αλλά ταυτόχρονα και στους ίδιους τους Ευρωπαίους πολίτες.

Η πιο πάνω αρχή επιβεβαιώνεται τόσο από την υπόθεση-ορόσημο της Ολλανδικής επιχείρησης μεταφορών *Van Gend & Loos*⁶, όπου το Δικαστήριο υποστήριξε πως: «Η Κοινότητα αποτελεί μια νέα έννομη τάξη, της οποίας υποκείμενα Δικαίου δεν θεωρούνται μόνον τα ΚΜ, αλλά και οι ιδιώτες. Το Κοινοτικό Δίκαιο, το οποίο είναι ανεξάρτητο από τη νομοθεσία των ΚΜ, πρέπει ως εκ τούτου να παρέχει δικαιώματα στους ιδιώτες, το ίδιο όπως τους επιβάλλει και υποχρεώσεις»⁷, ενώ αυτή η απόφαση συχνά περιγράφεται ως το ευρωπαϊκό ισοδύναμο των *Marbury v Madison*⁸, όπου το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποφάνθηκε ότι οι συνθήκες της ΕΕ είναι άμεσα αποτελεσματικές κατά την εφαρμογή τους από τα κράτη μέλη⁹. Συνεπώς, στην περίπτωση του Brexit το ζήτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο το Δόγμα της Υπεροχής του Ευρωπαϊκού Κεκτημένου θα ισχύει ή όχι στο ΗΒ, αφού το ίδιο επέλεξε να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή οικογένεια.

Μέσα από τη μελέτη της προσέγγισης του ΗΒ, πάντα αυτό ερχόταν σε ρήξη με το Δίκαιο της Ένωσης όταν αφορούσε την υπεροχή του Κοινοτικού Δικαίου. Σύμφωνα με τα όσα καταγράφει ο Paul Craig, εμπόδια για την αποδοχή της Υπεροχής του ΕΕ Δικαίου από το ΗΒ προκύπτουν αρχικά από την απουσία ενός γραπτού ενοποιημένου Συντάγματος, αφού δεν μπορεί να τροποποιηθεί όπως άλλα γραπτά Συντάγματα¹⁰. Παράλληλα, η “Dualist approach” του ΗΒ, προνοεί θέσπιση νόμου από το Αγγλικό Κοινοβούλιο, ούτως ώστε να ενσωματώσει Διεθνή Συνθήκη στο Δίκαιο του ΗΒ. Στην πράξη, το Δόγμα του “*Parliamentary Sovereignty*”, δηλαδή της Κοινοβουλευτικής Κυριαρχίας του Αγγλικού Κοινοβουλίου αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο στην αποδοχή της Υπεροχής του Ευρωπαϊκού Κεκτημένου. Αυτό φαίνεται από την απόφαση *Factortame No.2*¹¹, όπου αντιτίθεται Αγγλικός Νόμος σε Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Βάσει της απόφασης του Lord Bridge, ενώ γίνεται δεκτό ότι το ΕΚ Δίκαιο υπερέχει του Εθνικού Νόμου, παράλληλα η κυριαρχία του ενωσιακού δικαίου υποσκάπτεται από το ίδιο το σκεπτικό της απόφασης αφού, όπως σημειώνεται αυτή η υπεροχή πηγάζει από εθνική νομοθετική πράξη, την European Community Act 1972, και άρα βασίζεται στην Κοινοβουλευτική Κυριαρχία του Αγγλικού Κοινοβουλίου και όχι στις Συνθήκες της Ένωσης και στις Αποφάσεις των Δικαστηρίων της Ένωσης.

Στις αποφάσεις που ακολούθησαν, τόσο στην *Equal Opportunities Commission v Secretary of State For Employment* (1994) WLR 409, όσο και στη *Thoburn v Sunderland CC* και στη *HS2*, γίνεται προφανώς αποδεχτή η αρχή της Υπεροχής του

Ενωσιακού Δικαίου, το οποίο στηρίζεται στην European Communities Act (ECA) του 1972¹².

B. Η νομική βάση

Προ της Συνθήκης της Λισαβόνας κανείς δεν πίστευε πως υπάρχει ρήτρα για έξοδο ενός Κράτους Μέλους (ΚΜ) από την ΕΕ. Ωστόσο, σε αυτό το αέναο ερώτημα για έξοδο από την Ένωση, υποστηρίχθηκαν δυο απόψεις. Αφενός, μερικοί συγγραφείς στηριζόμενοι στο άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης που διέπει το Δίκαιο των Συνθηκών, θεωρούσαν πως εδικαιούτο να γίνει μονομερής αποχώρηση ενός κράτους βάσει του Διεθνούς Δικαίου και από την ΕΕ. Στο Διεθνές Δίκαιο, σύμφωνα με το Άρθρο 62 της Συνθήκης της Βιέννης, το συμβαλλόμενο κράτος μπορεί να αποσυρθεί μόνο αν υπάρξει θεμελιώδης μεταβολή των περιστάσεων (*clausula rebus sic stantibus*)¹³ σε σύγκριση με αυτούς που υπήρχαν όταν συνάφθηκε η Συνθήκη¹⁴. Πολλοί στήριζαν τη θεωρία της μονομερούς αποχώρησης στην ανάγκη διατήρησης της Εθνικής κυριαρχίας των εγχώριων Δικαστηρίων¹⁵, ενώ ταυτόχρονα εφόσον τα ΚΜ της ΕΕ θεωρούνται κυρίαρχα μπορούν και να αποποιηθούν από τις ευθύνες που απορρέουν εκ των Συνθηκών¹⁶.

Αφετέρου, πολλοί συγγραφείς υποστήριζαν πως δεν μπορεί να επιτευχθεί μονομερής αποχώρηση ενός κράτους¹⁷, αλλά χαρακτήρισαν τον ρόλο των ΚΜ ως «masters of the Treaties», δηλαδή ως κυρίαρχους των Συνθηκών¹⁸. Άλλοι μελετητές του Ευρωπαϊκού Δικαίου απέκλειαν το ενδεχόμενο για αποχώρηση από την ΕΕ με βάση τα όσα καταγράφονται στο Διεθνές Δίκαιο λόγω της διαφορετικότητας του χαρακτήρα της Ένωσης. Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, τα άρθρα 53 ΣΕΕ (Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση) και 356 ΣΛΕΕ (Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) ερμηνεύθηκαν ως να μην δέχονται την εθελούσια αποχώρηση ενός ΚΜ¹⁹.

Κατά συνέπεια, εφόσον δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν οι σχετικές διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου υιοθετήθηκε το άρθρο 50 ΣΕΕ, για να διέπεται καθαρά η απόσυρση ενός κράτους από το Δίκαιο της ΕΕ. Εν αντιθέσει με το Διεθνές Δίκαιο, στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο μετά τη θέσπιση του άρθρου 50 γίνεται φανερό πως δεν υπάρχει κάποια προϋπόθεση που πρέπει να πληρείται ούτως ώστε να επιτευχθεί η έξοδος από το Κοινοτικό Δίκαιο²⁰.

Αξίζει να σημειωθεί το τι προβλέπεται στο άρθρο 50 ΣΕΕ για την αποχώρηση ενός κράτους από την ΕΕ. Το άρθρο 50(1) ΣΕΕ αναγνωρίζει το δικαίωμα των κρατών για αποχώρηση από την Ένωση βάσει των οικείων συνταγματικών του προβλέψεων²¹. Ακολούθως, το άρθρο 50(2) καταγράφει πως κάθε κράτος που επιθυμεί την αποχώρηση οφείλει να γνωστοποιήσει την πρόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Βάσει των οδηγιών που θα δοθούν από το Συμβούλιο, η ΕΕ πρέπει να διαπραγματευτεί και να συνάψει συμφωνία βάσει

του άρθρου 218(3) της ΣΛΕΕ με το κράτος, η οποία και θα διευθετεί τις λεπτομέρειες για την αποχώρηση αναλόγως με τη μελλοντική σχέση που θα επιθυμεί να έχει με την Ένωση. Η συμφωνία συνάπτεται από το Συμβούλιο εκ μέρους της Ένωσης, όπου η απόφασή του λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία, η οποία προϋποθέτει τη θετική ψήφο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²². Όπως έχει ήδη λεχθεί, η Συνθήκη θα τερματισθεί για το Κράτος δυο (2) χρόνια μετά τη γνωστοποίηση²³ (παράγραφος 2) ή σε αντίθετη περίπτωση αν υπάρξει συμφωνία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του ΚΜ από την ημερομηνία που θα τεθεί σε ισχύ η Συμφωνία αποχώρησης, ενώ μπορεί να παραταθεί η περίοδος αυτή αν υπάρξει ομοφωνία Α.50(3)²⁴. Εκτός αυτού, το 50(4) προνοεί πως το Κράτος που επιθυμεί να επιτύχει την αποχώρησή του δε θα έχει τη δυνατότητα διαβούλευσης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τις αποφάσεις που το αφορούν. Η ειδική πλειοψηφία, ωστόσο, ορίζεται με βάση το άρθρο 238(3) της Συνθήκης Λειτουργίας της ΕΕ. Τέλος, το 50(5) προβλέπει στη περίπτωση που ένα κράτος αποχωρεί από την Ένωση και ζητήσει να επανενταχθεί, το αίτημά του θα πρέπει να τεθεί υπό τη διαδικασία που αναφέρεται στο άρθρο 49.

Γ. Τι νομικά ζητήματα ανακύπτουν;

Ειδικότερα, θα αναλυθεί η ειδική υπόσταση που θα κατέχουν πλέον οι κανονισμοί και οι οδηγίες της ΕΕ, που έχουν ενσωματωθεί στο αγγλικό Δίκαιο όπως επίσης και το καθεστώς τόσο των πολιτών της Ένωσης στο ΗΒ καθώς και αντίθετα. Πέραν τούτων, άξιο απορίας κρίνεται το τι μέλλει γενέσθαι με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης (ΧΘΔΕ.Ε.), ο οποίος και τέθηκε σε ισχύ μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας (2009) καθώς και το ζήτημα των προσωπικών δεδομένων μεταξύ ΗΒ και ΕΕ. Επιπλέον, θα αποτελούσε παράλειψη μας να μην αναφερθούμε στο κατά πόσο η Γηραιά Αλβιόνα θα συνεχίσει να δεσμεύεται από το ΔΕΕ, ενώ εύλογα θα απορούσε κανείς για τις οικονομικές πτυχές του διεθνούς εμπορίου.

1. Ο κίνδυνος του νομοθετικού κενού

Αρχικά, ένα θεμελιώδες νομικό ζήτημα που αναφέρεται είναι αυτό του καθεστώτος των οδηγιών και των κανόνων που έχουν υιοθετηθεί από την Γηραιά Αλβιόνα κατά τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Όπως είναι ευρέως γνωστό, το Ευρωπαϊκό Δίκαιο διαμορφώνει το Εθνικό Δίκαιο των ΚΜ με δύο τρόπους. Αφενός, μέσω οδηγιών, οι οποίες πρέπει να ενταχθούν με εθνικό νόμο από το ΚΜ και αφετέρου μέσω κανονισμών, οι οποίοι έχουν άμεση ισχύ στην εθνική έννομη τάξη²⁵. Ωστόσο, δεδομένου του πρόσφατου δημοψηφίσματος στο ΗΒ, που είχε ως αποτέλεσμα την έξοδο της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΕ, προκύπτει ένα μεγάλο ερωτηματικό όσον αφορά το status quo των οδηγιών και των κανονισμών. Μετά από 43 χρόνια διασύνδεσης μεταξύ της νομοθεσίας τόσο του ΗΒ όσο και της ΕΕ, το

Brexit δύναται να οδηγήσει σε τεράστια νομοθετικά κενά. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο το ΗΒ θα πρέπει να ενσωματώσει με εθνικό νόμο ένα αρκετά μεγάλο μέρος από τις νομοθεσίες που ισχύουν εντός της ΕΕ και ρυθμίζουν σωρεία τομέων του Δικαίου όπως, για παράδειγμα, αναφορικά με την υγιεινή και ασφάλεια των τροφίμων, την κοινωνική πολιτική, την πολιτιστική κληρονομιά, τη γεωργία²⁶, το περιβάλλον²⁷ και του εργατικού Δικαίου, δεδομένου ότι οι ισχύουσες διατάξεις που αποτελούν μεταφορά του ενωσιακού δικαίου θα χάσουν άμεσα τη νομική τους ισχύ²⁸. Πιο συγκεκριμένα, η Viviane Reding, επίτροπος της ΕΕ για θέματα Πληροφορίας και ΜΜΕ, αναφέρει χαρακτηριστικά πως: «το 70% των νόμων του ΗΒ προέρχεται από τις Βρυξέλλες», ενώ η ευρωβουλευτής του UKIP, Janice Atkinson, αναφέρει πως: «το 50% όλων των οικονομικών μας νόμων προέρχονται από την Ευρώπη»²⁹.

Όσον αφορά την κάλυψη του νομοθετικού κενού, μια λύση θα μπορούσε να ήταν η αναβίωση των παλαιότερων εθνικών νομοθεσιών, γεγονός που μοιάζει ωστόσο ουτοπικό αφού θα πρέπει να υπάρξει ο απαραίτητος εκσυγχρονισμός για προσαρμογή στις απαιτήσεις του 21^{ου} αιώνα. Κατά συνέπεια, το ΗΒ μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπο με μια τεράστια μάζα νομοθετικών αναθεωρήσεων.

2. Το καθεστώς των πολιτών της ΕΕ στο ΗΒ και αντίστροφα³⁰

«Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και η ελευθερία της εγκατάστασης αποτέλεσε εξ αρχής θεμελιώδη στόχο της Κοινότητας, αφού προβλέφθηκε στην αρχική Συνθήκη της Ρώμης. Η ελευθερία εγκατάστασης αφορά τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια ενός ΚΜ της ΕΕ»³¹ κατέχοντας απλά το δελτίο ταυτότητας ή διαβατήριο³². Έτσι, στην υπόθεση *Gebhard*³³, το Δικαστήριο έκρινε πως η ελευθερία εγκατάστασης αφορά τη δυνατότητα εγκατάστασης σε άλλο ΚΜ της Ένωσης, ενώ στην απόφαση του ΔΕΚ, *De Lasteyrie du Saillant*³⁴, κρίθηκε πως η απλή παρεμπόδιση της άσκησης της ελευθερίας εγκατάστασης χωρίς απαραίτητα την ύπαρξη στοιχείου διάκρισης, ενδεχομένη κρίνεται αντίθετη προς τη συγκεκριμένη ελευθερία³⁵. Πιο συγκεκριμένα, τόσο οι Ευρωπαίοι πολίτες που διαμένουν στο ΗΒ, όσο και οι Βρετανοί πολίτες που διαμένουν στην ΕΕ, θα απωλέσουν τη προνομιακή αυτή σχέση όσο και τα δικαιώματα που ίσχυαν στο παρελθόν. Συνεπώς, τόσο οι πολίτες της ΕΕ που ζουν στη Γηραιά Αλβιόνα όσο και οι Βρετανοί πολίτες που διαμένουν μόνιμα στην ΕΕ, θα θεωρούνται και θα αντιμετωπίζονται ως πολίτες τρίτης χώρας, καθώς το ΗΒ θα δύναται να ρυθμίζει πλέον ως κυρίαρχο κράτος τους μετανάστες που προέρχονται από την ΕΕ³⁶. Συνεπώς, «η επανεισαγωγή των ελέγχων μετανάστευσης θα επιφέρει σοβαρότατες συνέπειες για το καθεστώς των 2.2 εκατομμυρίων Ευρωπαίων πολιτών όσο και των 1,4 εκατομμυρίων Βρετανών πολιτών που ασκούν το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης

και εγκατάστασης»³⁷, ενώ «μεγάλες διοικητικές και νομικές συνέπειες θα υπάρξουν αφού νέα έγγραφα θα πρέπει να εκδίδονται, οι διαδικασίες θα πρέπει να αλλάξουν και οι δημόσιες αρχές θα πρέπει να ασχολούνται με τις νομικές προσφυγές δεκάδων αν όχι εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων»³⁸. Παράλληλα η κατάργηση της ιθαγένειας της ΕΕ θα αφήσει τους πολίτες της ΕΕ στη Βρετανία στο έλεος της εθνικής νομοθεσίας περί αλλοδαπών³⁹, αφού η έξοδος του ΗΒ από την ΕΕ θα οδηγήσει το ΗΒ σε νέο «έδαφος» σχετικά με την μεταναστευτική πολιτική, με δυνητικά σημαντικές επιπτώσεις⁴⁰.

3. Θεμελιώδη δικαιώματα σε μια μετά Brexit εποχή

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης αναγνωρίζει μία σειρά προσωπικών, αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών και μόνιμων κατοίκων της ΕΕ⁴¹, τα οποία καθιερώνει στη νομοθεσία της ΕΕ. Η συμφωνία αυτή τέθηκε σε ισχύ μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας (2009). Τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που κατοχυρώνονται στο εν λόγω έγγραφο καλύπτουν μα τεράστια «έκταση» δικαιωμάτων, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, το δικαίωμα στη ζωή και την απαγόρευση της δουλείας, με το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, την προστασία των προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα στην εκπαίδευση⁴². Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου διέπεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο αποτελεί ξεχωριστό όργανο από την ΕΕ. Ως εκ τούτου, μετά την απόφαση του ΗΒ για αποχώρηση από την ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου θα εξακολουθήσει να είναι κατοχυρωμένη στο εσωτερικό Δίκαιο και θα συνεχίσει να λειτουργεί με το δέοντα τρόπο⁴³.

Επιπλέον, προκύπτει το ζήτημα που αφορά την ανταλλαγή προσωπικών πληροφοριών με χώρες εκτός της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων επαρκής σε σύγκριση με τα υψηλά πρότυπα που διατηρούνται από την ΕΕ; Αμφισβητώντας τη νομιμότητα της πιο πρόσφατης Συνθήκης της ΕΕ - Καναδά για την ανταλλαγή των προσωπικών εγγραφών των επιβατών⁴⁴, θα μπορούσαν κάλλιστα να υπάρχουν παρόμοιες νομικές προκλήσεις για τις διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από και προς το ΗΒ μετά το Brexit, εκτός εάν το ίδιο συμφωνήσει να συνεχίσει την πλήρη εφαρμογή της νομοθεσίας περί προστασίας των δεδομένων της ΕΕ⁴⁵.

4. Δεσμευτικότητα Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (ΔΕΕ)

Ένα ακόμη ερώτημα αποτελεί το εάν θα συνεχίσει το ΗΒ να δεσμεύεται από αποφάσεις του Δικαστηρίου της ΕΕ. Πλήθος νόμων διαφόρων κλάδων στηρίζεται στις αποφάσεις του ΔΕΕ, οι οποίες έχουν άμεση ισχύ. Αποτελεί άξιο απορίας το πώς

οι αρχές του ΗΒ θα ανταποκριθούν στις αποφάσεις του ΔΕΕ και κατά πόσο τα Δικαστήρια του ΗΒ θα συνεχίσουν να ακολουθούν τις αποφάσεις του ΔΕΕ⁴⁶. Επιπλέον, κατά πόσο θα υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ των Αγγλικών Δικαστηρίων και της Ένωσης, αφού σήμερα στηρίζεται κυρίως για ζητήματα ερμηνείας; Λογικό είναι πως το ΗΒ δεν θα έχει τη δυνατότητα να αναζητεί λύσεις για ζητήματα ερμηνείας από τις αποφάσεις του ΔΕΕ, εκτός και εάν δημιουργηθεί μια Συνθήκη που να αφορά την περίοδο εξόδου από την ΕΕ⁴⁷. Παρομοίως και άλλοι σχολιαστές καταλήγουν πως η Γηραιά Αλβιόνα θα συνεχίσει να επηρεάζεται για το πρώτο τουλάχιστο χρονικό διάστημα από την νομολογία του ΔΕΕ⁴⁸. Αντίθετα, ορισμένοι υποστηρίζουν πως η νομολογία της Ένωσης δεν θα επιδρά στην βρετανική έννομη τάξη, εκτός αν οι διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ ΕΕ και ΗΒ καταλήξουν σε μια συμφωνία⁴⁹. Συνεπώς, αν και αποτελεί δύσκολο εγχείρημα να προβλεφθεί τι μέλλει γενέσθαι, εντούτοις είναι πιθανό δεδομένης της «πολιτικής ανεξαρτησίας» του ΗΒ μετά το πρόσφατο δημοψήφισμα τα βρετανικά δικαστήρια να συνεχίσουν να λαμβάνουν υπόψη τους τη διαμορφωθείσα νομολογία του ΔΕΕ, χωρίς ωστόσο αυτή να καθίσταται δεσμευτική. Συμπερασματικά, λυδία λίθο για την απομάκρυνση ή όχι των βρετανικών δικαστηρίων από το ΔΕΕ θα αποτελέσει η πάροδος του χρόνου⁵⁰.

5. Διεθνές εμπόριο και οικονομικές πτυχές

Πέραν τούτου, θα χρειαστεί μια νέα ΔΕΣ του ΗΒ με την ΕΕ και τις τρίτες χώρες, έτσι ώστε να πληρούνται οι κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Αυτή η διαδικασία ίσως να είναι αρκετά χρονοβόρα και υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός, αφού το ΗΒ θα μπορούσε να λεχθεί πως βρίσκεται σε μειονεκτική θέση ένεκα του ότι η ΕΕ διαπραγματεύεται ήδη με τις ΗΠΑ⁵¹. Όσον αφορά τις συγχωνεύσεις και τις εξαγορές, οι συναλλαγές πώλησης μετοχών ενδέχεται να μην επηρεαστούν ιδιαίτερα αφού εν μέρει ρυθμίζονται με κανονισμό της ΕΕ, αλλά υφίσταται το ζήτημα των περιουσιακών στοιχείων και των πωλήσεων των επιχειρήσεων, που ενδεχομένως πρόκειται να επηρεαστεί από το Brexit. Όταν η Βρετανία αποσυρθεί από την ΕΕ, δε θα μπορεί να δεσμεύεται από οδηγίες και κανονισμούς της ΕΕ, για τα δικαιώματα των εργαζομένων σε μεταβίβαση επιχείρησης, με αποτέλεσμα η Βρετανία να επιθυμήσει την τροποποίηση ή ενδεχομένως και την κατάργηση του κανονισμού (“BRRD”)⁵².

Όσον αφορά τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες του ΗΒ, αυτές στηρίζονται κυρίως στο Δίκαιο της ΕΕ. Δηλαδή ρυθμίζεται από τη νομοθεσία του Κοινοτικού Δικαίου, όπως η οδηγία για τις αγορές των χρηματοπιστωτικών μέσων (MiFID)⁵³ και πολλές άλλες που ρυθμίζουν τα κεφάλαια, τις κεφαλαιακές απαιτήσεις κλπ. Μια και το μεγαλύτερο μέρος των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών ρυθμίζεται από την ΕΕ, το δίλημμα είναι και εν προκειμένω συγκεκριμένο. Ή θα ευθυγραμμιστεί

με τη νομοθεσία της ΕΕ ή θα αποκλίνει το Ηνωμένο Βασίλειο στον εν λόγω τομέα, όπου μάλλον μεγαλύτερη θεωρείται πως είναι η απόκλιση.

Δ. Η επόμενη μέρα μετά το Brexit

Ο πρώην υπουργός Ευρωπαϊκών υποθέσεων του ΗΒ, Tristan Garel-Jones (1990–1993), εύλογα έθεσε μια πολύ επίκαιρη ερώτηση για τον αυξανόμενο ευρωσκεπτικισμό της χώρας, αναφέροντας τα εξής: «Μπορούν οι αντιφεντεραλιστές και οι ευρωσκεπτικιστές να προσφέρουν μια θετική εναλλακτική λύση;»⁵⁴

Υπό το φως λοιπόν, του πρόσφατου δημοψηφίσματος και της εξόδου του ΗΒ από την ΕΕ, ολόένα και περισσότερο διερευνώνται τα πιθανά μοντέλα σχέσης που το ΗΒ θα μπορούσε να υιοθετήσει σε συνάρτηση με την Ευρωπαϊκή οικογένεια. Συνοπτικά, αυτά είναι:

α) Το Νορβηγικό μοντέλο

Εάν το ΗΒ επιλέξει να είναι μέλος του ΕΟΧ, αλλά όχι της ΕΕ, όπως η Νορβηγία, θα πρέπει να αποδεχθεί τους κανόνες της ΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και των κεφαλαίων και να συμβάλλει στον προϋπολογισμό της ΕΕ, αλλά ουσιαστικά δεν θα έχει δικαιώματα ψήφου στην ΕΕ και δεν θα έχει λόγο στον τρόπο με τον οποίο οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται⁵⁵. Με άλλα λόγια, το ΗΒ θα μπορούσε να συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Ζώνη, αποκτώντας πρόσβαση στην εσωτερική αγορά της ΕΕ και επιτρέποντας την ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και ανθρώπων, υπό την προϋπόθεση ότι θα συνεισφέρει στον ενωσιακό προϋπολογισμό⁵⁶, ακολουθώντας το παράδειγμα της Νορβηγίας, η οποία και συμμετέχει στην εσωτερική αγορά από το 1994⁵⁷. Το χαρακτηριστικό λοιπόν κλειδί του Νορβηγικού μοντέλου, είναι το γεγονός πως το ΗΒ θα συνεχίσει να υπόκειται στην Ευρωπαϊκή νομοθεσία, ωστόσο θα χάσει όλα τα επίσημα δικαιώματα ψήφου και τη δυνατότητα επιρροής σε αυτή τη νομοθεσία. Ο David Cameron, δήλωσε χαρακτηριστικά για το Νορβηγικό μοντέλο στις 28 Οκτωβρίου 2015 «Παρόλο που πληρώνουν, δεν έχουν λόγο. Δεν έχουν θέση στο τραπέζι»⁵⁸.

β) Το Ελβετικό μοντέλο

Αν το ΗΒ ακολουθήσει το Ελβετικό Μοντέλο, οι σχέσεις μεταξύ ΗΒ και ΕΕ θα ρυθμίζονται από ένα πλαίσιο διμερών συμφωνιών και θα περιλαμβάνουν περιορισμένη πρόσβαση στην ενιαία αγορά⁵⁹, ενώ το ΗΒ θα εξακολουθεί να συνεισφέρει στον προϋπολογισμό της ΕΕ, να ακολουθεί τους περισσότερους από τους νόμους και τους κανονισμούς της ΕΕ σχετικά με την πώληση των εμπορευμάτων, και πρέπει επίσης να τηρεί την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της ΕΕ⁶⁰. Ως εκ τούτου, αν και η Ελβετία δεν αποτελεί μέλος του ΕΟΧ, δύναται όμως να απολαμβά-

νει τις ωφέλειες του ελεύθερου εμπορίου, πλήν ωστόσο των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών κάτι που αποτελεί καίριο παράγοντα για τη βρετανική οικονομία⁶¹. Εντούτοις, το Συμβούλιο της ΕΕ, όπως χαρακτηριστικά δήλωσε, δεν επιθυμεί να επαναλάβει την αναδημιουργία ρυθμίσεων ατομικής διαπραγμάτευσης, που θεωρεί πως είναι πολύπλοκο και δεν μπορεί να φιλοξενήσει σωστά το συνεχώς μεταβαλλόμενο νομοθετικό περιβάλλον⁶².

γ) Το Τουρκικό μοντέλο

Επιπροσθέτως, ακόμα μια πιθανή λύση είναι αυτή της τελωνειακής Ένωσης στα πρότυπα των σχέσεων ΕΕ και Τουρκίας. Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω Συμφωνία περιελάμβανε τους όρους για την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και πολιτών μεταξύ Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Κοινότητας⁶³. Ένα από τα σημαντικότερα όμως προβλήματα, είναι ότι η Τουρκία πρέπει να επιτρέψει την πρόσβαση σε προϊόντα τρίτων χωρών στην ίδια βάση όπως και η ΕΕ, αλλά είναι στη διακριτική ευχέρεια των εν λόγω τρίτων μερών να αποφασίσουν αν επιθυμούν να δώσουν στους Τούρκους παραγωγούς αμοιβαία πρόσβαση⁶⁴.

Εν κατακλείδι λοιπόν, η Γηραιά Αλβιόνα θα μπορούσε να υιοθετήσει ή να ακολουθήσει ένα από τα πιο πάνω υπάρχοντα μοντέλα, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται η δημιουργία μιας νέας ειδικής σχέσης μεταξύ ΕΕ και ΗΒ. Η πραγματικότητα, όμως, είναι ότι κάθε σενάριο στο οποίο το ΗΒ είναι εκτός της ΕΕ, θα αφήσει τη Βρετανία ασθενέστερη πολιτικά, νομικά, οικονομικά και στρατηγικά τόσο στην Ευρωπαϊκή όσο και στην παγκόσμια σκηνή.⁶⁵

III. Επίλογος

Συνοψίζοντας, λοιπόν, η έξοδος του ΗΒ από την ΕΕ αποτελεί πλέον γεγονός, ενώ είναι αβέβαιο το πώς θα μοιάζει το μέλλον του ΗΒ εκτός της ΕΕ. Το «Brexit» καθίσταται ως ένα άλμα στο άγνωστο. Πιο συγκεκριμένα, για ένα διαζύγιο μεταξύ ΕΕ και ΗΒ θα περάσουν χρόνια, αν όχι δεκαετίες διαπραγματεύσεων για την κάλυψη των μυριάδων νομικών, οικονομικών και πολιτικών κενών και αναγκών, αφού ο David Cameron με το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος άνοιξε το κουτί της Πανδώρας, το οποίο δεν μπορεί πλέον να σφραγιστεί.

¹ Τζωρτζινάκη Κ, *Η Ευρώπη και οι «αλλόκοτοι» Βρετανοί* (Αθήνα, 09 Μαΐου 2015) <www.naftemporiki.gr>.

² Kettle L, *The UK's Referendum on EU Membership: The debates and the consequences of a Brexit* (2016) 1.

³ Αναστοπουλος Τ, *Η Μεγάλη Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση*, Η Καθημερινή (Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 2012).

⁴ *Η σχέση της Βρετανίας με την ΕΕ σε 12 ημερομηνίες*, The Huffington Post/GR (Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου

- 2016).
- ⁵ Χριστιανός Β Α, *Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Νομική Βιβλιοθήκη 2010).
  - ⁶ ΔΕΚ, αποφ. 05/02/1963, υποθ. Case 26/62, *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*.
  - ⁷ ΔΕΚ Case 26/62, ο.π.
  - ⁸ Supreme Court of United States, υπόθ 5 U.S. 137 (1803), απόφ. *William Marbury v James Madison, Secretary of State of the United States*.
  - ⁹ Wilmots K, *Brexit: The Legal Consequences*, Mich J Int'l L (2016) <<http://www.mjilonline.org/brexit-the-legal-consequences/>> accessed 10 Ιουλίου 2016.
  - ¹⁰ Graig P and De Burca G, *EU Law Text, Cases and Materials* (Oxford University Press, 6th edn, 2015) 296-304.
  - ¹¹ Arangones J J, 'Regina v Secretary of State for Transport Ex Parte Factortame Ltd.': *The Limits of Parliamentary Sovereignty and the Rule of Community Law* (1990) Fordham International Law Journal <<http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1285&context=ilj>> accessed 13 Ιουλίου 2016.
  - ¹² Graig P and De Burca G, *EU Law Text, Cases and Materials* (Oxford University Press, 6th edn, 2015) 296-304.
  - ¹³ Μηλιαράκης Π, *Το Brexit όπως «δεν αναλύεται»!* <<https://goo.gl/ghDbxh>> accessed 18 Σεπτεμβρίου 2016.
  - ¹⁴ Dor E, *Leaving the euro zone: a user's guide* (2011).
  - ¹⁵ Γκουγκουρέλας Χ, *Πώς μπορεί να φύγει μια χώρα από την ΕΕ; Έχει ζανασυμβεί; ΝΑΙ, το 1985* <<https://goo.gl/yG2T0A>> accessed 18 Ιουνίου 2016.
  - ¹⁶ Athanassiou P, *Withdrawal and Expulsion from the EU and EMU - Some Reflections* (2009) 22.
  - ¹⁷ Παναγιώτου Π, *Μπορεί μια χώρα να φύγει απ' το ευρώ;* (news 247, 2014) <<https://goo.gl/1h1VOs>> accessed 25 Σεπτεμβρίου 2016.
  - ¹⁸ Risse T and Kleine M, *Assessing the legitimacy of the EU's treaty revision methods* (2007) 73.
  - ¹⁹ Perakis M, *Η νομική διάσταση της εξόδου κράτους μέλους από τη ζώνη του ευρώ ή και από την Ευρωπαϊκή Ένωση υπό το φως του διεθνούς και του ενωσιακού δικαίου* <www.academia.edu> accessed 03 Ιουνίου 2016.
  - ²⁰ European Parliament, *Article 50 TEU: Withdrawal of a Member State from the EU* (2016).
  - ²¹ Καλαβρός Ε Φ και Γεωργόπουλος Θ Γ, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Θεσμικό Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).
  - ²² A.M.T Andronic, Pușcă A and Popa A, *Analyses on the possible Brexit, through the Lisbon Treaty* (2016) 490.
  - ²³ Λάος Ν, *Τα Θεσμικά Ζητήματα της Εξόδου της Ελλάδας από την Ευρωζώνη* (Η Ελλάδα Αύριο 2012) <<https://goo.gl/FBz6AF>> accessed 06 Ιουνίου 2016.
  - ²⁴ Article 50 *Lisbon Treaty* <<https://goo.gl/kzOGyo>> accessed 12 Ιουλίου 2016.
  - ²⁵ Dhingra S and Sampson T, *Life after Brexit: What are the UK's Options Outside the European Union?* (2016) 3.
  - ²⁶ Bates M, *Brexit: Will it happen? What happens if it happens?* (2016) 2.
  - ²⁷ Townsend M and Watkins C, *Brexit – legal consequences for commercial parties Environmental and climate change laws – divergence or more of the same?* (2016) 1 <<https://goo.gl/1rjlyB>>.
  - ²⁸ Dhingra S and Sampson T, ο.π., 3.
  - ²⁹ Sippitt A, *Does Brussels influence 70% of UK law?* (Full Fact, 28 Φεβρουαρίου 2014) <<https://goo.gl/yJJs7C>> accessed 09 Ιουλίου 2016.
  - ³⁰ Roos C, *The Brexit and EU freedom of movement: legal uncertainty on both sides of the border* Institute for European Studies (2016) 1.
  - ³¹ Καλαβρός Ε Φ και Γεωργόπουλος Θ Γ, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ουσιαστικό Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2013).
  - ³² Οδηγία 2004/38 (OJ 2004 L 158/77).
  - ³³ ΔΕΚ, αποφ. 30/11/95, υποθ. C-55/94, *Reinhard Gebhard v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano*, (Συλλογή) I-4165.
  - ³⁴ ΔΕΚ, αποφ. 11/3/04, υποθ. C-9/02, *Hughes de Lasteyrie du Saillant v Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie* (Συλλογή) I-2409
  - ³⁵ Καλαβρός Ε Φ και Γεωργόπουλος Θ Γ, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ουσιαστικό Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2013).
  - ³⁶ Giurroni B O, *5 Legal Issues You Always Wanted to Know About Brexit But Were Afraid to Ask* (Disclaimer Media Ltd, 20 Ιουνίου 2016) <<https://goo.gl/Av5mgr>> accessed 10 Ιουλίου 2016.
  - ³⁷ de Mar L, *Britons in Europe: The Balance of Ailments* "The Economist" (Λονδίνο, 29 Νοεμβρίου 2014).
  - ³⁸ Roos C, ο.π. 4
  - ³⁹ Gordon R and Moffatt R, *Brexit: The Immediate Legal Consequences* (2016) 48.
  - ⁴⁰ Portes J, *Immigration, Free Movement and the EU Referendum* (2016) 21.
  - ⁴¹ *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*, <<https://goo.gl/G8EuhX>> accessed 16 Ιουλίου 2016.
  - ⁴² Jones B C, *Brexit and the HRA-Final* (2016) 2.
  - ⁴³ Shepherd and Wedderburn LLP, *Brexit Analysis Bulletin* (2015) <<https://goo.gl/WZRw9>> accessed 11 Ιουλίου 2016.
  - ⁴⁴ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 6 October 2015 υποθ. C-362/14, *Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner*, εκκρεμεί.
  - ⁴⁵ Peers S, *Migration, Internal Security and the UK's EU Membership* (2016) 4.
  - ⁴⁶ Townsend M and Watkins C, ο.π. 4.
  - ⁴⁷ Simmons R, *The legal implications of a Brexit – a basic guide* "The Lawyer 2B" <<https://goo.gl/oVQ6DA>> accessed 03 Ιουλίου 2016.
  - ⁴⁸ Martin D, Howell K and Barnes J, *What's the current relationship between EU and UK law?* "Geldards Law Firm" <<https://goo.gl/JdkR5R>> accessed 21 Σεπτεμβρίου 2016.
  - ⁴⁹ Heywood D, *Brexit – the potential impact on the UK's legal system* TaylorWessing <<https://goo.gl/qOwcYc>> accessed 23 Σεπτεμβρίου 2016.
  - ⁵⁰ Sheftel A, *Brexit - UK and EU legal framework* "Norton Rose Fulbright" <<https://goo.gl/3cVLCp>> accessed 22 Σεπτεμβρίου 2016.
  - ⁵¹ Simmons R, ο.π.
  - ⁵² Witty S, Polk D and Wardwell LLP, *The Legal Consequences of Brexit* "Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation" (2016).
  - ⁵³ Witty S, Polk D and Wardwell LLP, *The Legal Consequences of Brexit* "Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation" (2016).
  - ⁵⁴ Wellings Ben and Baxendale Helen, *The power of the Anglosphere in Eurosceptical thought* "LSE" <<https://goo.gl/Neiug8>> accessed 05 Ιουλίου 2016.
  - ⁵⁵ Kettle L, ο.π. 4.
  - ⁵⁶ Κοντογιάννης Δ, *Brexit, η συντεταγμένη έξοδος από την ΕΕ και τα τρία μοντέλα σχέσεων* <<https://goo.gl/>>

- EHBzew> accessed 19 Ιουλίου 2016.
- ⁵⁷ *H Νορβηγία και η σχέση της με την Ευρωπαϊκή Ένωση* <<https://goo.gl/6sqMg>> accessed 12 Ιουλίου 2016.
- ⁵⁸ Perry B, *Brexit: Legal Implications* “Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation” (2016) <<https://goo.gl/gnqlkh>> accessed 07 Ιουλίου 2016.
- ⁵⁹ Slaughter and May, *Brexit essentials: Alternatives to EU membership* (2016) Slaughter and May <<https://goo.gl/p9bkEw>> accessed 13 Ιουλίου 2016.
- ⁶⁰ Buckle R, Hewish T, Hulsman J, Mansfield I and Oulds R, *Brexit: Directions for Britain Outside the EU* (2016) 13.
- ⁶¹ Μητροπούλου Ε, *Γιατί η Βρετανία δεν μπορεί να γίνει Ελβετία ή Νορβηγία* <<https://goo.gl/qZEan>> accessed 30 Ιουνίου 2016.
- ⁶² The Law Society of England and Wales, *The EU and the Legal Sector* (2015) 87.
- ⁶³ Τσακάλου Θ, *Η προσχώρηση της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση* (2015) 7.
- ⁶⁴ The Law Society of England and Wales, ο.π. 96.
- ⁶⁵ Kettle L, ο.π. 2.
- ⁶⁶ Dhingra S and Sampson T, ο.π. 3.
- ⁶⁷ Oliver T and Williams M J, ‘*Special relationships in flux: Brexit and the future of the US–EU and US–UK relationships* (2016) 19.
- ⁶⁸ Hull C, *Opening Pandora’s Box* (2014) 2.

- Εικόνα: <<https://goo.gl/NpgHmI>>

Νομολογιακή επικαιρότητα

- *Vrontou v Cyprus* App no 33631/06 (ECHR, 13 January 2016)

Η εν λόγω προσφυγή ασκήθηκε από την αιτούσα κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας με βασικό αντικείμενο το σχέδιο οικονομικής ενίσχυσης υπέρ των εκτοπισθέντων, το οποίο δεν περιλάμβανε καμία πρόνοια για τα παιδιά με εκτοπισμένη μητέρα. Η αιτούσα υπέβαλε αίτηση για έκδοση προσφυγικής ταυτότητας με αποτέλεσμα το αίτημά της να απορριφθεί για το λόγο ότι ο πατέρας της δεν ήταν εκτοπισθείς. Στο Ανώτατο Δικαστήριο η προσφυγή της απερρίφθη, με το αιτιολογητικό ότι δεν μπορεί το Δικαστήριο να υποκαταστήσει το νόμο μέσω της απόφασής του, Τελικά, η αιτούσα προσέφυγε στο ΕΔΔΑ.

Οι βασικές πρόνοιες στις οποίες η προσφεύγουσα στήριξε την επιχειρηματολογία της αποτέλεσαν το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχυρώνει, *inter alia*, την απαγόρευση διακρίσεων λόγω φύλου, καθώς και το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα στην ειρηνική απόλαυση της ιδιοκτησίας. Από την άλλη, η Κυπριακή Κυβέρνηση αιτιολόγησε τη διαφοροποίηση μεταξύ ανδρών και γυναικών βάσει των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν το 1975, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι οι πατέρες είχαν μεγαλύτερη ευθύνη για την οικονομική στήριξη της οικογένειας. Κατά την περίοδο αυτή (μετά την τουρκική εισβολή), τα παιδιά από πρόσφυγες πατέρες βίωσαν περισσότερες δυσμενείς συνέπειες. Η κυβέρνηση στηρίχθηκε, επίσης, στο γεγονός ότι ο προϋπολογισμός του κράτους θα αυξανόταν κατά πολύ σε περίπτωση συμπερίληψης και των εκ μητρογονίας προσφύγων στο σχέδιο.

Όσον αφορά το Άρθρο 14, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον υπήρξε άνιση μεταχείριση ίσων

περιπτώσεων και εάν υπήρχε κάποιος εύλογος λόγος που να αιτιολογεί τη μεταχείριση αυτή. Τόνισε ότι το γεγονός ότι κατά την περίοδο της εισβολής εργάζονταν περισσότεροι άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες δεν διαφοροποιεί την κατάσταση στην οποία τελούσαν τα παιδιά τους. Οι ανάγκες ήταν ανάλογες σε όλες τις περιπτώσεις και, επομένως, δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να αιτιολογηθεί εύλογα η διάκριση αυτή.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπίστωσε, εκτός από παράβαση του Άρθρου 14, και παράβαση του Άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Στο αιτιολογικό της απόφασής του τόνισε ότι η παροχή στεγαστικής βοήθειας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου αφού αποτελεί «ωφέλημα» το οποίο παραβιάζονταν στις περιπτώσεις των εκ μητρογονίας προσφύγων.

Ακόμα, διαπιστώθηκε παράβαση και του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ αφού η προσφυγή στο Ανώτατο Δικαστήριο δεν αποτελούσε αποτελεσματική θεραπεία για την αιτούσα.

Τέλος, η προσφεύγουσα αιτήθηκε αποζημίωσης ανάλογης της αξίας του ακινήτου που θα αγόραζε σε περίπτωση λήψης της βοήθειας. Ως αποτέλεσμα, το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημά της λόγω έλλειψης αιτιώδους συνάφειας με την παράβαση. Προέβη όμως σε επιδίκαση ποσού, στη βάση του Άρθρου 41, το οποίο να καθιστά την αιτούσα στη θέση που θα ήταν εάν δεν υπήρχε η εν λόγω παράβαση, ενώ παράλληλα επιδίκασε αποζημίωση και για ηθική βλάβη.

- *Seagal v Cyprus* App No 50756/13 (ECHR, 26 April 2016)

Η προσφυγή του αιτητή βασίστηκε στο επιχείρημα ότι οι συλλήψεις από τις κυπριακές αρχές δεν ήταν νόμιμες, προβάλλοντας παράλληλα ότι υπέστη κακομεταχείριση από αστυνομικούς καθώς και μη παροχή της απαιτούμενης ιατρικής περίθαλψης για τα τραύματα που του προκλήθηκαν.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά την κακομεταχείριση προέβαλε το επιχείρημα ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχυρώνει την απαγόρευση βασανιστηρίων καθώς και την απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση. Ως προς τα γεγονότα, ισχυρίστηκε ότι κατά τη διάρ-

κεια της κράτησής του ένας φύλακας του είπε να καθαρίσει το κελί του και όταν αυτός αρνήθηκε του επιτέθηκαν πέντε φυλακισμένοι και τρεις φύλακες τον κτύπησαν. Ως αποτέλεσμα, τραυματίστηκε στο πρόσωπο, στο αυτί και στην πλάτη. Από την άλλη, η κυπριακή κυβέρνηση αντέκρουσε τους ισχυρισμούς προβάλλοντας ότι ο αιτητής επιτέθηκε στους φύλακες, ενώ παράλληλα επιχειρηματολόγησε στη βάση του ότι ο αιτητής δεν προέβη σε παράπονο ενώπιον των κυπριακών αρχών. Το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα αυτό, τονίζοντας ότι η Διοίκηση των Φυλακών γνώριζε για το περιστατικό, οπότε η διαδικασία αυ-

τή έπρεπε να συνεχίστει παρόλο που δεν εξαντλήθηκαν όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα.

Κατά συνέπεια, τονίζοντας ότι στο Άρθρο 3 προβλέπεται να ληφθεί υπόψη η σοβαρότητα, η διάρκεια της μεταχείρισης καθώς και το φύλο και η φυσική κατάσταση του ατόμου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αιτητής υπέστη κακομεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου αυτού. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο τόνισε ότι όταν ένα άτομο τραυματίζεται κατά τη διάρκεια της κράτησής του τεκμαίρεται ότι υπήρξε θύμα κακομεταχείρισης.

Ο προσφεύγων υποστήριξε, επίσης, ότι δεν του παρασχέθηκε η κατάλληλη ιατρική φροντίδα, αλλά το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό. Κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό εξετάζοντας τον ιατρικό φάκελο ο οποίος απεδείκνυε ότι είχαν γίνει αρκετές επισκέψεις στο νοσοκομείο και ανέφερε ότι κατανοεί πως η ιατρική βοήθεια στις φυλακές μπορεί να μην έχει το ίδιο επίπεδο σε σύγκριση με αυτές που απολαμβάνει το ευρύ κοινό.

Όσον αφορά το επιχείρημα περί παράνομης κράτησής του, ο προσφεύγων βασίστηκε στο Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ, το οποίο αφορά το δικαίωμα

ελευθερίας και ασφάλειας. Ο αιτητής ισχυρίστηκε ότι οι κρατήσεις του ήταν παράνομες λόγω της απουσίας ενταλμάτων σύλληψης. Οι περίοδοι κράτησής του ήταν συνολικά τέσσερις, αφού δεν ήταν μόνο μία η φορά που συνελήφθη και κρατήθηκε. Οι πρώτες δύο περίοδοι αφορούσαν τις κρατήσεις του για το 2010. Οπότεν, η προθεσμία των 6 μηνών που επιτάσσει το Άρθρο 35 της ΕΣΔΑ είχε παρέλθει και δεν μπορούσαν να εξεταστούν. Επομένως, το Δικαστήριο εξέτασε μόνο τις κρατήσεις για το 2013 και 2014. Όσον αφορά το 2013 το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5 αφού η κράτηση είχε νομικό έρεισμα βάσει του εσωτερικού δικαίου. Από την άλλη, το 2014 ο αιτητής συνελήφθη με στόχο την απέλασή του και κρατήθηκε για περίοδο δεκαέξι μηνών. Η κράτησή του μπορούσε να αιτιολογηθεί στη βάση του εθνικού δικαίου, αλλά όχι η διάρκειά της. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε αδικαιολόγητη καθυστέρηση με αποτέλεσμα να παραβιαστεί το Άρθρο 5.

Το Δικαστήριο επιδίκασε δίκαιη αποζημίωση υπέρ του αιτητή για τις αναφερθείσες παραβιάσεις, στη βάση του Άρθρου 41 της ΕΣΔΑ.

- K.F. v Cyprus App No 41858/10 (ECHR, 21 October 2015)

Η προσφυγή στο ΕΔΔΑ καταχωρήθηκε κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας από Σύριο με Κουρδική καταγωγή. Ως προς τα γεγονότα της υπόθεσης, ο αιτητής έφυγε από τη Συρία και έφτασε παράνομα στην Κύπρο μέσω Τουρκίας. Αιτήθηκε για παροχή ασύλου με αποτέλεσμα οι κυπριακές αρχές να απορρίψουν την αίτησή του αφού δεν πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις του Περί Προσφύγων Νόμου.

Βασικό επιχείρημά του ήταν ότι η τυχόν απέλασή του στη Συρία θα ελλόχευε τον κίνδυνο να αποτελέσει αντικείμενο κακομεταχείρισης, κατά παράβαση του Άρθρου 3. Ισχυρίστηκε ότι σε περίπτωση που τον έστελναν στη Συρία θα εκτίθετο σε κίνδυνο βασανιστηρίων και απάνθρωπης μεταχείρισης καθώς εκκρεμούσε ένταλμα σύλληψης εναντίον του για τη συμμετοχή του σε διαδηλώσεις, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δολοφονία δύο εκ των διαδηλωτών. Σε γενικότερο επίπεδο, τα άτομα κουρδικής καταγωγής αντιμετώπιζαν κακομεταχείριση, διωγμούς και δολοφονίες. Το επιχείρημα αυτό διαγράφηκε από το Δικαστήριο στη βάση του Άρθρου 37 της ΕΣΔΑ, αφού μέχρι την εξέταση της υπόθεσης ο αιτητής εθελούσια έφυγε από την Κύπρο και μετέβη στο Ιράκ. Κατά συνέπεια δεν υπήρχε πλέον κανένας κίνδυνος απέλασής του.

Ισχυρίστηκε, επίσης, παράβαση του Άρθρου 5 εδάφιο 4 της ΕΣΔΑ το οποίο επιτάσσει ταχύτητα στις διαδικασίες μετά από προσβολή της νομιμότητας κρατήσεων. Το Δικαστήριο απέρριψε τον

ισχυρισμό καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι όλα έγιναν νομότυπα όπως επιτάσσει το Άρθρο 5.

Εκτός από το εδάφιο 4 ο ισχυρισμός του περιλάμβανε και το εδάφιο 1 το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα ελευθερίας και ασφάλειας. Αναφέρθηκε στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της κράτησής του ήταν αιτητής ασύλου οπότεν δεν υπήρχε κανένας λόγος να κρατείται, αφού το Άρθρο 7 του Περί Προσφύγων Νόμου ορίζει ότι κράτηση του αιτητή ασύλου γίνεται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις. Το Δικαστήριο απέρριψε και αυτό το επιχείρημα αφού η κράτηση νομιμοποιείτο στη βάση του εσωτερικού δικαίου και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αυθαίρετη. Παράβαση υπήρξε μόνο κατά την πρώτη σύλληψή του και πολύωρη κράτησή του στα γραφεία της Μονάδας Άμεσης Δράσης.

Όσον αφορά το δεύτερο εδάφιο του Άρθρου 5, ο αιτητής ισχυρίστηκε ότι δεν πληροφορήθηκε για τους λόγους σύλληψής του κάτι το οποίο αντέκρουσε η κυπριακή κυβέρνηση. Το Δικαστήριο δέχτηκε τη θέση της κυβέρνησης και κατέληξε σε μη παράβαση. Επικουρικά, προβλήθηκε παράβαση του Άρθρου 4, εδάφιο 4, το οποίο απαγορεύει τη μαζική απέλαση αλλοδαπών. Το Δικαστήριο κατέληξε σε συμπέρασμα περί μη παράβασης αφού το μέτρο που λήφθηκε στην περίπτωση του αιτητή δεν φαινόταν να εμπίπτει στην εν λόγω πρόνοια. Συνεπώς, για την παράβαση του Άρθρου 5.1 επιδικάστηκε δίκαιη αποζημίωση στη βάση του Άρθρου 41.

Νομολογία Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

Ιβάνοβα Δέσποινα Μετοντίεβα
Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

**- Tommy Hilfinger Licensing LLC, Urban Trends Trading BV, RADO Uhren AG, Facton Kft., Lacoste SA Burberry Ltd v Delta Center a.s. (ΔΕΕ, Απόφ. 7. 07. 2016, Υπόθ. C-494/15)
ECLI:EU:C:2016:528**

Αντικείμενο της παρούσας απόφασης είναι η ερμηνεία του άρθρου 11 της οδηγίας 2004/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.

Βάσει των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, συγκεκριμένοι κατασκευαστές και διανομείς επωνύμων προϊόντων διαπίστωσαν ότι πωλούνταν απομιμήσεις των προϊόντων τους στην κλειστή αγορά της Πράγας. Για τον εξής λόγο προσέφυγαν στα τσέχικα δικαστήρια αιτούμενα, *inter alia*, να διαταχθεί η *Delta Center* – εκμισθώτρια της αγοράς – να παύσει την εκμίσθωση σημείων πωλήσεων εντός της κλειστής αγοράς στα πρόσωπα τα οποία είχαν υποπέσει σε τέτοιου είδους παράβαση. Ωστόσο, επ’ αφορμή της διαφοράς προέκυψαν ορισμένα ερωτήματα, όπου το τσεχικό ανώτατο δικαστήριο αποφάσισε να αποστείλει ενώπιον του Δικαστηρίου.

Κατ’ αρχάς, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορούσε την ερμηνεία της έννοιας «ενδιάμεσος» σε σχέση με το άρθρο 11, τρίτη περίοδος, της οδηγίας 2004/48. Πιο αναλυτικά, ανέκυψε ζήτημα στο κατά πόσο ο μισθωτής χώρων αγοράς, ο οποίος διαθέτει σε διάφορους εμπόρους πάγκους και σημεία πώλησης, μπορεί να θεωρηθεί «ενδιάμεσος», οι υπηρεσίες του οποίου μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τρίτο για προσβολή δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας υπό το γράμμα του άρθρου 11 της οδηγίας 2004/48.

- Ivo Muladi v Krajský úřad Moravskoslezského kraje (ΔΕΕ, Απόφ. 7. 07. 2016, Υπόθ. C-447/15) ECLI:EU:C:2016:533

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4 της οδηγίας 2003/59/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με την αρχική επιμόρφωση και την περιοδική κατάρτιση οδηγών ορισμένων οδικών οχημάτων τα οποία χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά εμπορευμάτων ή επιβατών, αναφορικά με την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 3820/85 του Συμβουλίου και της οδηγίας 91/439/ΕΟΚ του Συμβουλίου και για την κατάργηση της οδηγίας 76/914/ΕΟΚ του Συμβουλίου.

Η ένδικη διαφορά μεταξύ του Ivo Muladi και της τσεχικής περιφερειακής αρχής, στο πλαίσιο της οποίας υποβλήθηκε η εν λόγω αίτηση, έχει ως

Μέχρι στιγμής η ερμηνεία αυτή αφορούσε μόνο προσβολές δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας σε διαδικτυακή αγορά, συνεπώς, το αιτούν δικαστήριο έθεσε, επιπλέον, το ερώτημα εάν η εν λόγω ερμηνεία ισχύει επίσης στην περίπτωση που οι προσβολές τέτοιων δικαιωμάτων λαβουν χώρα σε πραγματική αγορά.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το δικαστήριο απεφάνθη πως για να χαρακτηριστεί ένας οικονομικός φορέας ως «ενδιάμεσος» πρέπει ν’ αποδειχθεί ότι παρέχει υπηρεσία η οποία δύναται να χρησιμοποιηθεί από τρίτο για προσβολή δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, χωρίς να είναι απαραίτητο να υπάρχει ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των δύο. Εν προκειμένω, κρίθηκε πως η *Delta Center* αποτελεί «ενδιάμεσο» με την έννοια που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 11, τρίτη περίοδος, της οδηγίας 2004/48. Συνεπώς, οι υπηρεσίες της χρησιμοποιούνται από τρίτους για την προσβολή της διανοητικής ιδιοκτησίας.

Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο, σταθμίζοντας την προστασία διανοητικής ιδιοκτησίας και την ακώλυτη διενέργεια νόμιμου εμπορίου, απεφάνθη πως οι προϋποθέσεις έκδοσης δικαστικής διαταγής εναντίον ενδιάμεσων σε κλειστή αγορά, σύμφωνα με το άρθρο 11, τρίτη περίοδος, της οδηγίας 2004/48, ταυτίζονται με εκείνες της ενδεχόμενης έκδοσης δικαστικής διαταγής κατά ενδιάμεσων σε διαδικτυακή αγορά.

αντικείμενο τη χορήγηση πιστοποιητικού επαγγελματικής ικανότητας οδηγού. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με το τσεχικό δίκαιο, ο Ivo Muladi όντας εγκεκριμένος εξεταστής είχε το δικαίωμα κατάρτισης και εξέτασης οδηγών, έτσι υπέβαλε τον εαυτό του σε εξέταση, καθώς και σε παρακολούθηση προγράμματος κατάρτισης. Εν τούτοις, η αρμόδια τσεχική δημοτική αρχή απέρριψε την αίτησή του για χορήγηση πιστοποιητικού επαγγελματικής ικανότητας οδηγού με την αιτιολογία ότι δεν απέδειξε την επιτυχή συμμετοχή του σε εξετάσεις.

Στη βάση αυτή, το αιτούν δικαστήριο είναι της γνώμης ότι ακόμη και οι εκπαιδευτές πρέπει να

εξετάζονται, και συνεπώς, δεν μπορούν να υποβάλλονται σε αυτοεξέταση. Επιπλέον, δεν απεδείχθη η επιτυχής συμμετοχή του κ. Muladi στις σχετικές εξετάσεις κατά το χρονικό διάστημα των έξι μηνών πριν από την υποβολή αίτησης του, ενώ τέλος, ο προσφεύγων στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν κατέδειξε στοιχεία παρακολούθησης του προγράμματος κατάρτισης διάρκειας 35 ωρών.

Αναφορικά με την τελευταία διαπίστωση προέκυψε αμφιβολία σχετικά με τη συμβατότητα του εθνικού νόμου με το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο επιζητεί να διευκρινιστεί το ζήτημα εάν ο Τσέχος νομοθέτης, με την έκδοση του νόμου 374/2007 Sb., με τον οποίο μετέφερε την οδηγία 2003/59 στην εσωτερική έννομη τάξη, μπορούσε να προβλέψει πρόσθετες προϋποθέσεις για τη διατήρηση των κεκτημένων

δικαιωμάτων των οδηγών, όπως η περιοδική κατάρτιση διάρκειας 35 ωρών.

Εν τέλει, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη ότι η εν λόγω προϋπόθεση συμβάλλει στη διασφάλιση της ποιότητας των οδηγών, καθώς και στην ενίσχυση της οδικής ασφάλειας. Επιπρόσθετα, μια τέτοια πρόσθετη απαίτηση κρίθηκε ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη των σκοπών αυτών και περαιτέρω τονίστηκε ότι δεν θίγει τα κεκτημένα δικαιώματα των οδηγών. Βάσει των ανωτέρω, το Δικαστήριο έκρινε πως το άρθρο 4 της οδηγίας 2003/59/ΕΚ δεν έρχεται σε σύγκρουση με εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης για υποχρέωση αρχικής συμμόρφωσης, όπως η προηγούμενη υποβολή σε περιοδική κατάρτιση διάρκειας 35 ωρών.

- AC Treuhand v Commission (ΑΕΕ, Case C-194/14 P) ECLI:EU:C:2015:71

Η παρούσα απόφαση αφορά αίτηση της AC-Treuhand AG (εφεξής AC-Treuhand) με την οποία ζητεί αναίρεση της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε προσφυγή της πρώτης, η οποία είχε ως αντικείμενο την ακύρωση απόφασης της Επιτροπής, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΣΛΕΕ), (πρώην άρθρο 81 ΣΕΚ) και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (εφεξής ΕΟΧ).

Τονίζεται, ότι η AC-Treuhand είναι εταιρία παροχής συμβουλών, η οποία προσφέρει σε εθνικές και διεθνείς ενώσεις και ομάδες συμφερόντων υπηρεσίες όπως η συλλογή, η επεξεργασία και αξιοποίηση των δεδομένων της αγοράς. Με την επίδικη απόφαση η Επιτροπή έκρινε ότι η AC-Treuhand, μαζί με ορισμένες άλλες επιχειρήσεις, είχαν παραβεί τα ανωτέρω άρθρα συμμετέχοντας σε σύνολο συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών με αντικείμενο τη νόθευση του ανταγωνισμού που κάλυπταν το σύνολο του ΕΟΧ. Οι εν λόγω συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές άπτονταν του τομέα των σταθεροποιητών θερμότητας και του τομέα εποξυδωμένου σογιέλαιου και εστέρων.

Αμέσως μετά την απόρριψη προσφυγής ακύρωσης της απόφασης από το Γενικό Δικαστήριο, η διάδικος εταιρία κατέθεσε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου αιτούμενη την αναίρεση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και τη μείωση του ύψους του επιβληθέντος προστίμου από την Επιτροπή. Συγκεκριμένα, η AC-Treuhand προς στήριξη της αίτησης αναιρέσεως προέβαλε τέσσερις λόγους.

Κατ' αρχάς, με τον πρώτο λόγο αναίρεσης η διάδικος εταιρία υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέβη το άρθρο 101(1) ΣΛΕΕ και την

αρχή της νομιμότητας, κατά την οποία ο νόμος προβλέπει τα εγκλήματα και τις ποινές (*Nullum crimen, nulla poena sine lege*). Συναφώς, η AC-Treuhand προβάλλει ότι η συμπεριφορά επιχείρησης παροχής συμβουλών δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101(1) ΣΛΕΕ και πως η απαγόρευση αφορά αποκλειστικά τους μετέχοντες σε συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές κι όχι συμπεριφορές που συνιστούν απλή συνέργεια. Το Δικαστήριο απεφάνθη, *inter alia*, ότι οι παθητικοί τρόποι συμμετοχής στην παράβαση εκφράζουν συνενοχή με την οποία στοιχειοθετείται ευθύνη βάσει του άρθρου 101(1) ΣΛΕΕ, ανεξαρτήτως του αν η εν λόγω εταιρία δεν δραστηριοποιούνταν στην αγορά. Συνεπώς, δεν ευσταθεί το επιχείρημα ότι παρείχε απλώς βοηθητικές υπηρεσίες, υπό την ιδιότητά της, που δεν είχαν σχέση με τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς του ανταγωνισμού.

Όσον αφορά τον ισχυρισμό περί παραβίασης της αρχής της νομιμότητας το Δικαστήριο παρατηρεί πως αυτή πληρείται όταν ο διοικούμενος δύναται να συνάγει από το γράμμα του νόμου, ή από την ερμηνεία αυτού από τα δικαστήρια την ποινική ευθύνη που επισύρουν ορισμένες πράξεις και παραλείψεις. Ως εκ τούτου, κρίθηκε πως εφόσον το αποτέλεσμα ήταν ευλόγως προβλέψιμο κατά το χρόνο της διάπραξης της παραβίασης, και έχοντας υπόψη την ερμηνεία που αποδίδεται από τα δικαστήρια της Ένωσης, ο πρώτος λόγος αναίρεσης απορρίφθηκε ως αβάσιμος.

Επί του δεύτερου λόγου αναίρεσης, ο οποίος αφορά παράβαση της αρχής της νομιμότητας, καθώς και της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της υποχρέωσης αιτιολόγησης, το Δικαστήριο έκρινε απορρίπτοντάς τον ως εν μέρει απαράδεκτο και εν μέρει αβάσιμο. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός ότι η AC-Treuhand προέβαλε νέες αιτιάσεις, βασισμένες στην επιβολή ψηλότερων προστίμων τα οποία δεν μπορούσαν να προβλεφθούν, κάτι όμως

που άπτεται της κρίσης του Δικαστηρίου, η οποία σε διαδικασία αναίρεσης είναι περιορισμένη. Επιπρόσθετα, αναφορικά με την έλλειψη αιτιολογίας και την αρχή της ίσης μεταχείρισης κρίθηκε πως το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε να αποφανθεί ως προς λόγο που δεν προβλήθηκε.

Ακόμη, η AC-Treuhand προέβαλε ως τρίτο λόγο αναίρεσης παράβαση του άρθρου 23 (2)(3) του κανονισμού 1/2003, των κατευθυντήριων γραμμών του 2006, καθώς και παράβαση των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της ίσης μεταχείρισης και της αναλογικότητας. Συνακόλουθα, το Δικαστήριο κατέληξε ότι οι τελευταίες αιτιάσεις είναι απαράδεκτες, αφού υποβλήθηκαν για πρώτη φορά στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως αναίρεσεως.

Όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, κρίθηκε ότι η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να καθορίσει τα επιβληθέντα πρόστιμα βάσει των αμοιβών που είχε λάβει η εταιρία, για το λόγο ότι διαθέτει ευχέρεια ως προς την επιμέτρηση. Επιπλέον, διαπιστώθηκε πως η Επιτροπή ανταποκρίθηκε πλήρως στις απαιτήσεις που απορρέουν από την υποχρέωση αιτιολόγησης, εφόσον επισήμανε τα στοιχεία εκτιμήσεως υπολογισμού του προστίμου. Ως εκ τούτου, και ο τρίτος λόγος απορρίφθηκε ως εν μέρει απαράδεκτος και εν μέρει αβάσιμος.

Ακολούθως, με τον τέταρτο λόγο αναίρεσης η AC-Treuhand υποστηρίζει ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 261 ΣΛΕΕ, παράβαση της αρχής της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, καθώς και παράβαση των άρθρων 23(3) και 31 του κανονισμού 1/2003. Επί των ισχυρισμών αυτών, το Δικαστήριο διευκρίνισε πως η πλήρη δικαιοδοσία που του παρέχεται από το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003 και το άρθρο 261 ΣΛΕΕ, βάσει της οποίας μπορεί να υποκαθιστά την Επιτροπή, δεν ισοδυναμεί με αυτεπάγγελτο έλεγχο και τόνισε πως η διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης διεξάγεται κατ' αντιμωλία. Σχετικά με τις υπόλοιπες αιτιάσεις κρίθηκε πως δεν μπορεί να προσαφθούν στο Γενικό Δικαστήριο, εφόσον δεν προβλήθηκαν πρωτοδίκως, και συνεπώς, άσκησε τον έλεγχο επί της επίδικης απόφασης σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αρχής της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, ομοίως και ο τέταρτος λόγος αναίρεσης απορρίφθηκε ως αβάσιμος.

Τέλος, η απόφαση του Δικαστηρίου να απορρίψει στο σύνολό της την αίτηση αναίρεσης της AC-Treuhand εισήγαγε νέα δεδομένα στα ευρωπαϊκά δρώμενα, κρίνοντας την εν λόγω εταιρία παροχής συμβουλών ως να υπέχει ευθύνη διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, ανεξαρτήτως της μη δραστηριοποίησής της στην αγορά.

Νομολογία Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου (ΑΔ)

Μοδέστου Άννα Μαρία
Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

- *CNP Asfalistiki Ltd v Αλέκον Νεκτάριον* (Πολ. Αίτηση Αρ. 20/2016)

Πρόκειται για απόφαση της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η οποία άπτεται του ζητήματος της αλλαγής του τόπου εκδίκασης εξ ολοκλήρου από το Επαρχιακό Δικαστήριο Λάρνακας στο Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας βάσει των άρθρων 21, 61 και 64 του Περί Δικαστηρίων Νόμου (Ν.14/60) και των σύμφυτων εξουσιών που διαθέτει το δικαστήριο.

Ο ενάγοντας κατοικεί στο χωριό Δάλι και η εναγόμενη- αιτήτρια εταιρία έχει το εγγεγραμμένο της γραφείο στη Λευκωσία. Η αφορούσα την αίτηση αγωγή έχει ως επίδικο ζήτημα τροχαίο ατύχημα που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία μεταξύ του ενάγοντα και οδηγού (επίσης κατοίκου Λευκωσίας) που διατηρεί σύμβαση ασφάλισης με την εν λόγω ασφαλιστική εταιρία. Ο λόγος για τον οποίο η εκδίκαση της αγωγής ανατέθηκε στο Επαρχιακό Δικαστήριο Λάρνακας είναι γιατί ο ενάγων, ο οποίος φέρει σοβαρά τραύματα στη σπονδυλική στήλη, διευκολύνεται περισσότερο στη μετακίνησή του προς τη Λάρνακα από το χωριό Δάλι. Επιπλέον, οι δύο ουσιώδεις μάρτυρες διαμένουν ο ένας στη Λεμεσό και είναι ιατρός, με αποτέλεσμα να είναι ευκολότερη η διακίνηση προς τη Λάρνακα, και ο άλλος στη Γερμανία, οπότε και είναι ευχερέστερη η μετάβασή του στο δικαστήριο καθώς ο Διεθνής Αερολιμένας βρίσκεται στην εν λόγω επαρχία.

- 1. *Οργάνωση Αγωνιστών Δικαιοσύνης* 2. *Μιχάλης Μηνάς v Βουλή των Αντιπροσώπων* (Αίτηση αρ. 1/2016)

Η συγκεκριμένη απόφαση αφορά εκλογική αίτηση προς το Ανώτατο Δικαστήριο εξαιτίας της ιδιότητάς του ως Εκλογοδικείο. Βάση της εν λόγω αίτησης αποτελεί η πρόσφατη τροποποίηση του εκλογικού μέτρου για είσοδο στην δεύτερη και τρίτη κατανομή από 1.8% σε 3.6% και από 3.6% σε 7.2% αντίστοιχα.

Οι αιτητές ζητούν την ανακήρυξη του τροποποιητικού νόμου 181(Ι)/2015 με τον οποίο έγινε η πιο πάνω αύξηση ως άκυρο ή ακυρώσιμο, όπως επίσης και την παραπομπή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ για να διαπιστωθεί κατά πόσο η δυνατότητα αμφισβήτησης της νομιμότητας ή της αντισυνταγματικότητας της διεξαγωγής των εκλογών μόνο από φυσικά πρόσωπα, και όχι από πολιτικά κόμματα, αντίκειται στα άρθρα 6, 13, 14 και 18 της ΕΣΔΑ. Στην εκδίκαση κατέθεσε γραπτή αγόρευση και ο Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας ως φίλος του δικαστηρίου (*amicus curie*). Η ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου αποφά-

σισε πως η αίτηση δεν μπορεί να επιτύχει καθώς ως εκλογική αίτηση, βάσει της κείμενης νομοθεσίας, ορίζεται η αίτηση που υποβάλλεται μέχρι 2 μήνες από την δημοσίευση της εκλογής στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας. Η αίτηση επομένως δεν ικανοποιεί αυτό το κριτήριο, καθώς δεν αναφέρεται σε εκλογική αναμέτρηση που ήδη έχει διεξαχθεί αλλά στις βουλευτικές εκλογές της 22ας Μαΐου 2016, των οποίων η διεξαγωγή μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο της εκδίκασής τους ανήκε σε μέλλοντα χρόνο. Αντικείμενο της αίτησης δεν μπορεί να είναι άλλο από την εγκυρότητα εκλογής προσώπου στο βουλευτικό αξίωμα.

Βάσει του άρθρου 61, η αλλαγή τόπου εκδίκασης ανάγεται στην διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, εφόσον ικανοποιηθεί ότι κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο για την απρόσκοπτη λειτουργία της δικαιοσύνης. Η ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου αναφέρει στην απόφαση ότι η επιλογή δικαστηρίου δεν τελεί υπό τους ίδιους όρους όπως συμβαίνει στο Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, όπου επιλέγεται το ευχερέστερο φόρουμ (*Forum Conveniens*). Τα δύο επαρχιακά δικαστήρια διεκδικούν από κοινού κατά τόπο δικαιοδοσία μιας και η βάση της αγωγής και η κατοικία των διαδίκων βρίσκεται στη Λευκωσία, ενώ η μοναδική σχέση που διατηρεί με τη Λάρνακα η εναγόμενη αποτελεί το ότι διεξάγει εργασίες καθώς διατηρεί γραφείο και στην εν λόγω επαρχία.

Η ολομέλεια αποφάσισε πως δεν υπάρχει οποιαδήποτε ένδειξη που να συνηγορεί υπέρ της παρεμπόδισης της απρόσκοπτης πορείας της δικαιοσύνης εάν η αγωγή εκδικαστεί από το Επαρχιακό Δικαστήριο Λάρνακας, ενώ σημείωσε πως σε αυτό του το συμπέρασμα συνέβαλε και το γεγονός ότι επί δύο συναπτά έτη οι εναγόμενοι γνώριζαν για την καταχώρηση της αγωγής στο συγκεκριμένο δικαστήριο και, εντούτοις, δεν προέβησαν σε οποιαδήποτε ενέργεια.

Ως προς τον ισχυρισμό της παραβίασης του ενωσιακού δικαίου, το Δικαστήριο σημείωσε πως το ενωσιακό δίκαιο και συνεπώς ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, εφαρμόζεται τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας μόνο όταν τα Κράτη Μέλη εφαρμόζουν το Δίκαιο της ΕΕ και δεν επεκτείνεται στην εφαρμογή του εθνι-

κού δικαίου, όπως η διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών της 22.5.2016. Κατά την κρίση του δικαστηρίου, η αίτηση που επέλεξαν να ονομάσουν οι αιτητές ως «εκλογική» δεν προσφέρεται ως μέσο για να κηρύξει οποιαδήποτε νομοθετική πρόνοια

ως άκυρη ή αντισυνταγματική ή παραβιάζουσα το Ενωσιακό Δίκαιο, αλλά ούτε και εντοπίζεται έρεισμα για την παραπομπή της αίτησης σε οποιοδήποτε άλλο δικαστήριο.

- Κώστας Νικολάου ν Αστυνομίας (Ποιν. Έφεση Αρ. 41/16, 14 Απριλίου 2016)

Ο εφεσείων κρίθηκε ένοχος στις κατηγορίες της πρόκλησης βαριάς σωματικής βλάβης, της επίθεσης και της πρόκλησης πραγματικής σωματικής βλάβης σε 2 πρόσωπα και του επιβλήθηκαν συντρέχουσες ποινές φυλάκισης 5,2 και 1 μηνός αντίστοιχα. Το περιστατικό έλαβε χώρα κατά τις πρωινές ώρες στις 2 Νοεμβρίου 2011 ύστερα από εκστόμιση ύβρεων μεταξύ των 2 παραπονούμενων προσώπων, του εφεσεϊόντος και της συζύγου του. Η τελευταία άρχισε να εκτοξεύει ύβρεις αναφορικά με δημοσίευμα στην ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης Facebook.com που αναφερόταν στο πρόσωπο της, το οποίο φαίνεται να αναρτήθηκε από τις 2 γυναίκες που ήταν τα θύματα των αδικημάτων. Αποτέλεσμα του διαπληκτισμού ήταν τα εν λόγω αδικήματα για τα οποία καταδικάστηκε ο εφεσεϊών.

Όπως διεφάνη κατά την ακροαματική διαδικασία στο πρωτόδικο δικαστήριο, ο εφεσεϊών και η σύζυγος του, η οποία κατάγεται από την Γκάνα, ήταν δέκτες συμπεριφοράς και μεταχείρισης που οι ίδιοι εκλάμβαναν ως ρατσιστική. Μάλιστα, από έκθεση της Αρχής κατά του Ρατσισμού και των Διακρίσεων αποδείχτηκε πως οι δύο σύζυγοι προέβαιναν σε σχετικές καταγγελίες όλων των περιστατικών στην Αστυνομία η οποία είτε αδυνατούσε να τα διερευνήσει είτε δεν τα αντιμετώπιζε αποτελεσματικά.

Πρωτόδικα μάλιστα, το Δικαστήριο κατέληξε πως αν η Αστυνομία ήταν αποτελεσματική ως

προς το έργο της τα πράγματα ίσως να μην οδηγούνταν στο αποτέλεσμα που κατέληξαν και τα δύο πρόσωπα να μην έπαιρναν το νόμο στα χέρια τους. Παρά το γεγονός αυτό, η ρατσιστική συμπεριφορά θεωρήθηκε ως «κίνητρο» και κρίθηκε πως δεν στοιχειοθετεί πρόκληση. Οι ποινές φυλάκισης δεν ανεστάλησαν και γι' αυτό το λόγο ο εφεσεϊών εφεσιέβαλε την απόφαση, προβάλλοντας ότι λανθασμένα η ρατσιστική αυτή συμπεριφορά θεωρήθηκε ως επιβαρυντικός παράγοντας στην επιμέτρηση της ποινής.

Το Ανώτατο Δικαστήριο κατέληξε ότι λανθασμένα το πρωτόδικο δικαστήριο απομόνωσε τη σοβαρότητα της βλάβης που προκάλεσε ο εφεσεϊών από τους λοιπούς ελαφρυντικούς παράγοντες. Το γεγονός ότι είναι 52 ετών, οικογενειάρχης και πατέρας 3 ανήλικων παιδιών, με λευκό ποινικό μητρώο, ο οποίος είναι το μοναδικό εργαζόμενο μέλος που μπορεί να εξασφαλίσει εισόδημα στην οικογένεια του, καθώς και η έντονη συναισθηματική φόρτιση που τον οδήγησε να διαπράξει τα αδικήματα χωρίς οποιονδήποτε προσχεδιασμό εξαιτίας των ρατσιστικών σχολίων που αφορούσαν το χρώμα και την καταγωγή της συζύγου του, οδήγησαν το δικαστήριο να αναστείλει τις ποινές για περίοδο 3 ετών. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι μία από τις σπάνιες αποφάσεις με τις οποίες τα κυπριακά δικαστήρια ασχολούνται με το φλέγον κοινωνικό ζήτημα του ρατσισμού και των διακρίσεων.

- Χριστόδουλου Χριστοδούλου ν Παναγιώτη Αυξεντίου Πολ. Έφεση Αρ. 33/11 & Παναγιώτη Αυξεντίου ν Χριστόδουλου Χριστοδούλου (Πολ. Έφεση 46/11, 4 Μαρτίου 2016)

Στις 30 Ιουλίου και 24 Αυγούστου 2006, ο ομότιμος καθηγητής στο Παν/μιο Calgary Καναδά, Π. Αυξεντίου, δημοσίευσε στην εφημερίδα «Σημερινή» κείμενο υπό τον τίτλο «Αμερικανική Τραπεζική Σχολή» που προκάλεσε την αντίδραση του τότε κατέχοντα του αξιώματος του Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, Χρ. Χριστοδούλου, ο οποίος προέβη σε δημοσίευση άρθρου στην ίδια εφημερίδα στις 27 Αυγούστου 2006 υπό τον τίτλο «Για τα αθλιογραφήματα του κ. Π. Αυξεντίου».

Δύο εβδομάδες μετά ο Π. Αυξεντίου δημοσίευσε άρθρο υπό τον τίτλο «Οι ανεπιτυχείς πολιτικοί διορισμοί και ο Διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας» με τον οποίο ένευγε τον διορισμό του Χρ. Χριστοδούλου. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, αγνοήθηκε επιδεικτικά η ακαταλληλότητά του και πως η αδυναμία του να ασκήσει με σοβαρότητα

και υπευθυνότητα τα καθήκοντα του προκαλεί προβλήματα στους νυν κυβερνώντες που ανέχονται έναν «αυτοπροβαλλόμενο, οικονομολογικά ημιμαθή και τους κακόγουστους θεατρνισμούς του».

Όπως και τα άλλα άρθρα, στις 18 Σεπτεμβρίου 2006, απαντήθηκε υπό τον τίτλο «Αναφορά σε ασυναρτησίες του Π. Αυξεντίου». Συγκεκριμένα, στο άρθρο χρησιμοποιήθηκε αιχμηρή γλώσσα όπως, «ο Π. Αυξεντίου φαίνεται να είναι στρατολογημένος και όσα γράφει του τα υπαγορεύουν, [...] διαχέουν τα γραπτά του το ψεύδος και η ασυναρτησία [...] και κάθε φορά προτάσσει τον βαρύγδουπο τίτλο του ομότιμου πανεπιστημιακού καθηγητή [...] πνευματικά τυγχάνει απών, εξυπηρετεί άλλους ως θλιβερό ρυμουλκούμενο, στερείται στοιχειώδους σοβαρότητας, είναι ετεροκίνητος και ετεροχρονισμένος (...) έχει πρόβλημα ως

άνθρωπος [...] και από αυτή τη σκοπιά έχει την συμπάθεια μου».

Βάσει των πιο πάνω, ο Π. Αυξεντίου κατέθεσε αγωγή λιβέλου στο Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας που έκρινε το δημοσίευμα δυσφημιστικό και επιδίκασε αποζημιώσεις ύψους 5.000 ευρώ. Εφεσιβλήθηκε από αμφοτέρους τους διαδίκους. Ο μεν Χρ. Χριστοδούλου ισχυρίστηκε πως το εν λόγω δημοσίευμα αποτελεί απάντηση σε επίθεση (*reply to attack*) και ως τέτοιο εμπίπτει στην υπεράσπιση της προνομιάς δημοσίευσης.

Το Ανώτατο Δικαστήριο συμφώνησε με τα ευρήματα του πρωτόδικου δικαστηρίου ότι τα δημοσιεύματα του Π. Αυξεντίου δεν αποδείχθηκαν δυσφημιστικά, ενώ αντίθετα το επίμαχο δημοσίευμα του Χρ. Χριστοδούλου ήταν ουσιαστικά δημόσια εξύβριση. Επίσης, δεν συμφώνησε ότι υπόκειται στο πλαίσιο της υπεράσπισης του έντιμου σχολίου καθώς δεν περιορίζεται στον έντιμο σχολιασμό του προηγούμενου δημοσιεύματος, αλλά αντίθετα εξαπολύει ύβρεις.

Αναφορικά με τον ισχυρισμό ότι προστατεύεται από το άρθρο 19 του Συντάγματος, ήτοι το

δικαίωμα της ελευθερίας στην έκφραση, το Ανώτατο δικαστήριο υιοθετεί αυτολεξί το σκεπτικό του πρωτοδικού δικαστηρίου ότι το Κεφ. 148 θέτει περιορισμούς στο άρθρο 19 του Συντάγματος για χάριν της προστασίας της υπόληψης του ατόμου. Επομένως, η έφεση του Χρ. Χριστοδούλου απέτυχε, ενώ εξετάστηκε από κοινού ο 4^{ος} λόγος έφεσης περί το ύψος της αποζημίωσης με την έφεση του Π. Αυξεντίου καθώς αποτέλεσε κοινό θέμα.

Ο εφεσείων στην δεύτερη έφεση, Π. Αυξεντίου, διαμέσου του συνηγόρου του διεκδίκησε υψηλότερες αποζημιώσεις για τον λόγο ότι εφαρμόστηκαν εσφαλμένα οι αρχές της νομολογίας για τον καθορισμό του ύψους των αποζημιώσεων, καθώς λανθασμένα θεωρήθηκε πως ο ίδιος δεν διατηρούσε δεσμούς με την Κύπρο, αφού όπως αποδείχτηκε τα τελευταία χρόνια διαμένει στο νησί για 5 μήνες έκαστο έτος. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση που κατέχει στην κοινωνία, τη φύση της δυσφήμισης, την απουσία απολογίας εκ μέρους του δυσφημούντος, την αποτυχία υπεράσπισης της αλήθειας και την πρόκληση ειδικής ζημίας, το Ανώτατο Δικαστήριο αύξησε το ποσό της αποζημίωσης από 5.000 σε 10.000 ευρώ.

- Αναφορικά με το Άρθρο 155.4 του Συντάγματος και τα Άρθρα 3 και 9 του Περί Απονομής της Δικαιοσύνης (Ποικίλοι Διατάξεις) Νόμου του 1964 & Αναφορικά με την ανήλικη Sofia Mirimskaya από τη Ρωσία και νυν εις Λεμεσό & Αναφορικά με την Αίτηση της Olga Mirimiskaya ως μητέρας και πλησιέστερης φίλης της ως άνω ανήλικης Sofia Mirimskaya για έκδοση διατάγματος Habeas Corpus ad subjiciendum σε σχέση με το ειρημένο ανήλικο τέκνο της

Η αιτήτρια επιδιώκει την έκδοση διατάγματος *habeas corpus* με το οποίο να διατάσσεται το ζεύγος Bezriatiy να απελευθερώσουν ή να προσαγάγουν το ανήλικο τέκνο της αιτήτριας, Sofia Mirimskaya, ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου προκειμένου να παραδοθεί στην αιτήτρια ή οποιαδήποτε άλλη συναφή θεραπεία προς το *habeas corpus* η οποία κριθεί δίκαια υπό τις περιστάσεις.

Η αιτήτρια Olga Mirimskaya μαζί με τον σύζυγό της (που στο μεταξύ η σχέση τους διαλύθηκε) υπέγραψαν κατά τρόπο επιτρεπτό από το ρωσικό δίκαιο συμφωνία με κλινική στη Ρωσία προκειμένου να προχωρήσουν σε διαδικασία τεκνοποίησης τον Αύγουστο 2014. Η καθ' ης η αίτηση υπό την εποπτεία της κλινικής μέσω παρένθετης μητρότητας κατέστη έγκυος με το τέκνο της αιτήτριας. Παρόλο που ο γάμος της τελευταίας διαλύθηκε, εντούτοις συνέχισε να μεριμνά για της ανάγκες της παρένθετης μητέρας. Ωστόσο, σε κάποια στιγμή φαίνεται πως η παρένθετη βοηθός μητρότητας και ο σύζυγος της εξαφανίστηκαν, ενώ η αιτήτρια πληροφορήθηκε πως το τέκνο γεννήθηκε στις 14 Μαΐου 2015 σε νοσοκομείο της Μόσχας αποκρύπτοντας το γεγονός της παρένθετης μητρότητας. Στη ληξιαρχική πράξη γονείς του τέκνου, το οποίο έλαβε το όνομα Σοφία, δηλώθηκαν η παρένθετη μητέρα και ο σύζυγός της. Η αιτήτρια

κατάφερε να εξασφαλίσει απόφαση ρωσικού δικαστηρίου η οποία διατάσσει την αλλαγή του πιστοποιητικού γεννήσεως έτσι ώστε να υποδεικνύονται ως γονείς του βρέφους η αιτήτρια και ο πρώην σύζυγος της. Βάσει του νέου πιστοποιητικού αιτείται να της παραδώσουν το τέκνο. Εκκρεμεί επίσης, αίτηση για εγγραφή της αλλοδαπής απόφασης στην Κύπρο.

Ενστάσεις φέρουν οι καθ' ων η αίτηση καθώς προβάλλουν τους ισχυρισμούς πως βάσει εξέτασης DNA η Olga Mirimskaya δεν είναι η βιολογική μητέρα του τέκνου και ως εκ τούτου ψεύδεται, ενώ δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για έκδοση του προνομιακού εντάλματος *habeas corpus*. Σημειώνεται ότι το ανήλικο τέκνο εξακολουθούσε να μην μπορεί να εντοπιστεί. Υπογραμμίζεται από το δικαστήριο ότι το δραστικό μέτρο της έκδοσης αυτής της φύσης προνομιακού εντάλματος εκδίδεται εναντίον του κράτους αλλά και ιδιώτη, προκειμένου να απελευθερωθούν άτομα από αδικαιολόγητη ή παράνομη κράτηση και εκδίδεται όπου δεν υπάρχει εναλλακτική θεραπεία ή όταν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις.

Όπως σημειώνει το Ανώτατο Δικαστήριο, υπάρχει σχετική αυθεντία στην Κύπρο στην απόφαση *Καλφοπούλου Αναστασία*, όπου ο δικαστής

Ηλιάδης αναλύει τους όρους που πρέπει να ικανοποιηθούν για την έκδοση *habeas corpus* προς εξασφάλιση γονικής μέριμνας ανηλίκου. Απαιτείται ουσιαστικά η απόδειξη από μέρους του αιτητή ότι το ανήλικο τέκνο όντως κατακρατείται παράνομα.

Το Δικαστήριο απεφάνθη πως ένα τόσο σοβαρό ζήτημα δεν είναι πρέπον να κριθεί από την διαδικασία της αίτησης για έκδοση του προνομιακού εντάλματος *habeas corpus*, καθώς εκλείπει στην εν λόγω διαδικασία η δια ζώσης μαρτυρία και περιορίζεται μόνο σε ένορκες δηλώσεις. Από τη στιγμή που όλα σχεδόν τα ζητήματα αμφισβητούνται από τους καθ' ους η αίτηση, ανάμεσα στα οποία και η εξέταση DNA, η δια ζώσης μαρτυρία από εμπειρογνώμονες στο αλλοδαπό δίκαιο και οι επιστημονικές μαρτυρίες αποτελούν την ασφαλέστερη οδό για να κριθεί η εν λόγω υπόθεση. Δεν έπεισε τέλος, η αιτήτρια το δικαστήριο για έκδοση του εντάλματος καθώς η νομιμοποίηση ή μη των διαδικών εξαρτάται από την εγγραφή της αλλοδαπής απόφασης, η οποία στο παρόν στάδιο εκκρεμούσε.

Αρθρογραφία

Διοικητικό Δικαστήριο

Το νέο είναι ωραίο, αφού το παλιό... δεν αντέχει να είναι αλλιώς!

Χριστοφή Σωτήρης

Τριτοετής φοιτητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Η ριζική αναθεώρηση της δικαστικής προστασίας στο πλαίσιο του διοικητικού δικαίου ήταν πέρα από αναμενόμενη, και εξαιρετικά αναγκαία. Η υποχρέωση της Κυπριακής Δημοκρατίας να συμμορφωθεί με τις επιταγές του κοινοτικού κεκτημένου, αφενός, και η κοινώς αποδεκτή ανάγκη να τεθεί τέλος στο υπερβολικό βάρος που επωμιζόταν το Ανώτατο Δικαστήριο, αφετέρου, οδήγησαν στην ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου, κατά την εκπονή του 2015. Στο παρόν άρθρο θα γίνει απόπειρα να επεξηγηθούν οι λόγοι που οδήγησαν στη λήψη της απόφασης, κάνοντας ειδική αναφορά τόσο στα ευρωπαϊκά μέτρα με τα οποία υπήρξε υποχρέωση συμμόρφωσης, όσο και στις Εισηγητικές Εκθέσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως και στην Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Νομικών επί των σχετικών Νόμων. Ανάλυση θα γίνει και στην εξουσία που δίδεται για πρώτη φορά σε κυπριακό δικαστήριο να εξετάζει ουσία σε εξαντλητικά ορισμένα ζητήματα που άπτονται διοικητικού δικαίου. Θα δοθεί, έπειτα, στόχευση στα συγκεκριμένα αυτά θέματα και στις συνέπειες που δυνατόν να έχουν οι αποφάσεις του δικαστηρίου έπειτα από έλεγχο ουσίας. Θα σκιαγραφηθεί, εν συνεχεία, η δομή του νέου δικαστηρίου, όπως και η διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον του. Θα γίνει, εν τέλει, αδρομερής ανάλυση ορισμένων εκ των πρώτων αποφάσεων που εξέδωσε, με παράλληλη εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο σε επίπεδο διαδικασίας, όσο και ουσίας. Θα προσπαθήσω, καταληκτικά, να απαντήσω στο ερώτημα αν το νέο διοικητικό δικαστήριο έδωσε τις λύσεις στα προρρηθέντα προβλήματα, σε ποιο βαθμό αυτές επαρκούν και τι μπορεί να γίνει ώστε το νέο δικαστήριο να καταστεί ένας μηχανισμός προαγωγής, βελτίωσης και διάπλασης του διοικητικού δικαίου στο νησί.

Λέξεις-κλειδιά

Διοικητικό Δικαστήριο – έλεγχος ουσίας – φορολογικά ζητήματα – σύσταση – δομή – δικαστική διαδικασία

I. Εισαγωγή

A. Η ανάδυση του Διοικητικού Δικαίου

Σύμφωνα με τον Πουλαντζά¹ οι επάλληλες διαδικασίες της εθνοποίησης και κρατικοποίησης στη Γαλλία στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, με την παράλληλη πρόκριση της ανάγκης για συγκέντρωση των εξουσιών του κράτους, αποτέλεσαν το πρόσφορο έδαφος για τη δημιουργία του διοικητικού δικαίου. Σε αυτό το στάδιο, βέβαια, δεν υπήρχε κράτος δικαίου, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, αλλά αστυνομικό κράτος, στενά συνυφασμένο με το «Raison d'Etat» (το συμφέρον του κράτους), που έδινε σε ορισμένους δημόσιους υπαλλήλους αστυνομικά καθήκοντα². Το σύγχρονο διοικητικό δίκαιο αποτελεί ουσιαστικά κληροδότημα της Γαλλικής Επανάστασης, που θεμελίωσε την Αρχή της Νομιμότητας και το Κράτος Δικαίου, με την εξίσου σημαίνουσα συμβολή του Ναπολέοντα, ο οποίος οργάνωσε το σύγχρονο σύστημα δημόσιας διοίκησης, χρησιμοποιώντας ως υπόδειγμα τη δομή του στρατού³.

Οι γαλλικοί θεσμοί του διοικητικού δικαίου εφαρμόστηκαν το 1830 στην Ελλάδα, με σημαντικούς ιστορικούς σταθμούς την κυριαρχία Χαρίλαου Τρικούπη και Ελευθέριου Βενιζέλου και τη μεταβατική περίοδο της Μεταπολίτευσης, με το Συμβούλιο της Επικρατείας να αναπτύσσει νέα νομικά εργαλεία και έννοιες. Προεξάρχοντα ρόλο διαδραματίζουν, επιπλέον, ο συνεχής εξευρωπαϊσμός του διοικητικού δικαίου και η επιρροή που δέχεται από το διεθνές δίκαιο. Το κυπριακό διοικητικό δίκαιο είναι εμφανώς επηρεασμένο από το ελληνικό και τις αρχές του ηπειρωτικού δικαίου, με σημαντική, όμως, επίδραση και του αγγλοσαξονικού δικαίου⁴. Αρχή του Κοινοδικαίου που εφαρμόζεται και στην περίπτωση των διοικητικών

δικαστηρίων είναι αυτή του δικαστικού προηγούμενου, σύμφωνα με την οποία αποφάσεις του ΑΔ καθίστανται δεσμευτικές για τα ιεραρχικά κατώτερα δικαστήρια. Τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Κύπρο, οι κανόνες του διοικητικού δικαίου αναπτύχθηκαν νομολογιακά, μετά όμως από την εκτενή κωδικοποίηση στην Ελλάδα (πρβ. ΠΔ 18/1989⁵) και στην Κύπρο⁶, οι κανόνες αυτοί έχουν περιοριστεί. Στην Κύπρο, μέχρι το 1999, ένα και μόνο Άρθρο του Συντάγματος (146) με έξι εδάφια, συμπύκνωσε ένα ολόκληρο δίκαιο, που η έρευνα και η μελέτη της μαχόμενης δικηγορίας, που ήταν σαφώς επηρεασμένη από τον ελληνικό χώρο, υπέβαλε υπό μορφή ισχυρισμών ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου, δημιουργώντας το κυπριακό διοικητικό δίκαιο⁷.

B. Η αλλαγή

Το 2015 ο περί της Όγδης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος⁸, ο Περί της Ίδρυσης και Λειτουργίας Διοικητικού Δικαστηρίου Νόμος⁹ και ο Τροποποιητικός Νόμος του περί Απονομής της Δικαιοσύνης Νόμου¹⁰ άλλαξαν ριζικά την απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης στο νησί. Το Ανώτατο Δικαστήριο έπαψε να έχει αποκλειστική

δικαιοδοσία εκδίκασης Προσφυγών βάσει του Άρθρου 146 του Συντάγματος σε πρώτο βαθμό, η οποία ανατέθηκε στο νεοϊδρυθέν Δικαστήριο, με το Ανώτατο να περιορίζεται μόνο στην εκδίκαση εφέσεων κατά αποφάσεων εκδοθέντων από το Διοικητικό Δικαστήριο. Είναι σημαντικό να λεχθεί σε αυτό το σημείο ότι δεν τέθηκε επιφύλαξη ούτε και επί της αρμοδιότητας του Ανωτάτου να εκδικάζει σε πρώτο και τελευταίο βαθμό υποθέσεις που εγείρουν σοβαρά συνταγματικά ζητήματα¹¹.

II. Κύριο Μέρος

A. Οι λόγοι

Διερευνώντας τους λόγους που συνέτειναν στην μεταρρύθμιση του τρόπου απονομής δικαιοσύνης στο πλαίσιο του διοικητικού δικαίου, είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να ανατρέξει κανείς στις Εισηγητικές Εκθέσεις των Νόμων 130(I), 131(I) και 132(I) του 2015. Όπως υπογραμμίζεται σε αυτές, η ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου έγινε με στόχο την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία του Ανωτάτου Δικαστηρίου και την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης γενικότερα, αλλά και την εξειδίκευση στις ιδιαίτερες απαιτήσεις του δημοσίου δικαίου και της διοικητικής δικαιοσύνης. Το νέο δικαστήριο, το οποίο αναλαμβάνει τη σε πρώτο βαθμό εκδίκαση προσφυγών κατά το Άρθρο 146, αποσκοπώντας στη σημαντική αποσυμφόρηση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, καλείται να συνδράμει στην ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης στη δευτεροβάθμια δικαιοδοσία, και, παράλληλα, στην ταχεία εκδίκαση των προσφυγών κατά των πράξεων της Διοίκησης. Η δημιουργία του Δικαστηρίου είχε, εξάλλου, περιληφθεί και στο Προεκλογικό Πρόγραμμα και εξαγγέλθηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κατά την παρουσίαση της δεύτερης Δέσμης Μέτρων για τον Εκσυγχρονισμό των Θεσμών και του Κράτους.

B. Εξέταση ουσίας από το Διοικητικό Δικαστήριο

Κατά τη διάρκεια της ετοιμασίας των νομοσχεδίων, η Νομική Υπηρεσία υπέδειξε στα Υπουργεία Εσωτερικών και Δικαιοσύνης ότι με βάση τις Οδηγίες 2013/32/ΕΕ σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, και 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία, απαιτείται σε προσφυγές κατά ορισμένων αποφάσεων της διοίκησης σε διαδικασίες διεθνούς προστασίας όπως το δικαστήριο να μη διενεργεί απλώς έλεγχο νομιμότητας των αποφάσεων, αλλά να επεκτείνεται και σε έλεγχο σκοπιμότητας, δηλαδή ουσίας, εξετάζοντας το θέμα εξ ύπαρξης ως προς τα πραγματικά γεγονότα και υποκαθιστώντας τοιούτοτρόπως την κρίση της διοίκησης με αυτή του δικαστηρίου¹². Επιπλέον στη δικαιοδοσία εξέτασης ουσίας, προστέθηκαν και τα φορολογικά ζητήματα.

Με βάση τα μέχρι πρότινος ισχύσαντα δεδομένα, Προσφυγές που αφορούσαν φορολογικά ζητήματα εξετάζονταν επί της ουσίας από το Εφοριακό Συμβούλιο, με το δικαστήριο να προβαίνει σε εξέταση, σε πρώτο και σε δεύτερο βαθμό, μόνο της νομιμότητας και όχι της ορθότητάς τους. Ο αρμόδιος υπουργός στην Έκθεση είχε εκφράσει την άποψη ότι η εκδίκαση και η επίλυση θεμάτων ουσίας στο φορολογικό δίκαιο από το Διοικητικό Δικαστήριο θα βοηθήσει την οικονομία του κράτους, αφού θα λαμβάνονται άμεσα και έγκαιρα αποφάσεις. Ο εκπρόσωπος του Τμήματος Φορολογίας του Υπουργείου Οικονομικών, χωρίς να διαφωνεί με την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου, θεωρώντας ότι ο θεσμός αυτός αναμένεται να βελτιώσει τις διοικητικές υπηρεσίες προς όφελος του πολίτη, είχε εκφράσει προβληματισμό, τόσο για τα πολλαπλά επίπεδα στα οποία θα εξετάζεται επί της ουσίας μια φορολογική διαφορά, όσο και για την ενδεχόμενη αύξηση της γραφειοκρατίας και του σχετικού διοικητικού κόστους¹³.

Αναφορικά με την εξέταση των φορολογικών ζητημάτων ίσχυαν τα εξής: σε πρώτο επίπεδο, όταν υπάρξει βεβαίωση της φορολογίας από το Τμήμα Φορολογίας, αυτή υπόκειται σε ένσταση. Μετά τη λήψη απόφασης επί της ενστάσεως ο ενδιαφερόμενος, σε δεύτερο επίπεδο, είχε το δικαίωμα να προσφύγει είτε στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο υπό την πρωτοβάθμια διοικητική δικαιοδοσία του εξέταζε μόνο νομικά ζητήματα, είτε στο Εφοριακό Συμβούλιο, που έχει αρμοδιότητα να εξετάζει και θέματα ουσίας. Επιπρόσθετα, σε τρίτο επίπεδο, μετά το Εφοριακό Συμβούλιο υπάρχει επίσης το δικαίωμα προσφυγής στο Ανώτατο Δικαστήριο και, σε τέταρτο επίπεδο, υπάρχει η δυνατότητα άσκησης έφεσης επί της πρωτόδικης απόφασης στο Ανώτατο Δικαστήριο. Λόγω του περιορισμού που απαντούσε, επιτρεπόταν η εξέταση μόνο νομικών ζητημάτων από το Ανώτατο Δικαστήριο, με αποτέλεσμα η ίδια απόφαση να προσβαλλόταν αλληπάλληλες φορές επί νομικού ζητήματος κάθε φορά, χωρίς να εξετάζεται η ουσία της. Συνεπώς, κρίθηκε σκόπιμο να ενισχυθεί η εξουσία του Διοικητικού Δικαστηρίου, στο οποίο μεταβιβάστηκε η σχετική πρωτοβάθμια δικαιοδοσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ώστε να εξετάζεται από αυτό τόσο η νομιμότητα, όσο και η ορθότητα της απόφασης, με στόχο να συντηρηθεί ο συνολικός δικαστικός χρόνος εκδίκασης τέτοιων προσφυγών και να διασφαλιστεί η σαφήνεια της οικονομικής κατάστασης κάθε ενδιαφερομένου, αλλά και γενικότερα της οικονομίας του κράτους προς όφελος όλων.

Με αυτή τη ρύθμιση οι διοικητικές διαφορές που προκύπτουν από προσφυγές για φορολογικά θέματα, προσφυγές κατά διοικητικών αποφάσεων που διέπονται από τις προαναφερθείσες Οδηγίες, καθώς και κατά αποφάσεων μεταφοράς δυνάμει του Κανονισμού ΕΕ 604/2013 για θέσπιση κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέ-

ταση αίτησης διεθνούς προστασίας, θεωρούνται διαφορές ουσίας και όχι ακυρωτικές διαφορές. Ως εκ τούτου, το δικαστήριο που επιλαμβάνεται τέτοιων διαφορών, στην προκειμένη το Διοικητικό Δικαστήριο, ελέγχοντας τη νομιμότητα και εξετάζοντας τα πραγματικά περιστατικά, προχωρεί, αρχικά, στην αναγνώριση είτε της ύπαρξης ενός δημόσιου δικαιώματος, είτε της έλλειψής του ή των ορίων μιας υποχρέωσης εκείνου που ζητεί τη δικαστική προστασία. Έπειτα, διαπιστώνει αν το δικαίωμα αυτό έχει υποστεί βλάβη ή γεννήθηκε ή κατά πόσο η υποχρέωση έχει επιβληθεί με παράνομη ενέργεια ή παράλειψη. Τέλος, προσδιορίζει την έκταση της βλάβης, καθορίζοντας την αποκατάσταση των δικαιωμάτων εκείνου που άσκησε το ένδικο βοήθεια της προσφυγής¹⁴. Είναι εναργές ότι η δικαστική προστασία στις ύπερθεν περιπτώσεις είναι πληρέστερη, με την έκταση του δικαστικού ελέγχου που διαλαμβάνει στις υπόλοιπες προσφυγές να περιορίζεται μόνο στον έλεγχο νομιμότητας, χωρίς να προσμετρώνται, ούτε να εκτιμώνται τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης¹⁵. Φωτεινές εξαιρέσεις στον πιο κανόνα φαίνεται να αποτελούν ο έλεγχος της πλάνης περί τα πράγματα και των άκρων ορίων της διακριτικής ευχέρειας, κατά τον οποίο το δικαστήριο ασκεί ένα οιονεί έλεγχο ουσίας, έστω και εμμέσως.

Σε σχέση με τον όρο «φορολογική διαφορά», αυτός αποκτά ευρεία έννοια, κατά το Άρθρο 2 του Νόμου 131(Ι)/2015, αφού περιλαμβάνει κάθε διαφορά που απορρέει από «την επιβολή ή βεβαίωση φόρων, τελωνειακών δασμών, τελών και εισφορών, ή δημοτικών φόρων, τελών και εισφορών», ενώ σε αυτόν εμπίπτουν, επιπλέον, διαφορές που ανακύπτουν από «πράξεις που επιβάλλουν κυρώσεις λόγω παραβάσεως διατάξεων της εκάστοτε σε ισχύ φορολογικής νομοθεσίας, ή από απαίτηση επιστροφής φόρου που καταβλήθηκε εκ λάθους ή χωρίς να οφείλεται, ή από ανάκληση φορολογικής δήλωσης». Δεν υπάγονται, βέβαια, στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου διαφορές που προκύπτουν στο στάδιο της διοικητικής εκτέλεσης των σχετικών αποφάσεων, οι οποίες, ως πράξεις εκτέλεσης, στερούνται εκτελεστότητας. Όπως προνοείται στη δεύτερη επιφύλαξη της παρ. 4 του αρ. 11 του ίδιου Νόμου, κατ' εφαρμογή της αρχής «non reformatio in pejus», το Διοικητικό Δικαστήριο «δεν δύναται να τροποποιήσει την προσβαλλόμενη πράξη και/ή απόφαση εις βάρος του προσφεύγοντος» και περιορίζεται, σε τέτοια περίπτωση, στην απόρριψη της προσφυγής¹⁶.

Γ. Δομή

Το Διοικητικό Δικαστήριο σύμφωνα με το αρ.3 του Νόμου 131(Ι) του 2015 σύγκειται από έναν πρόεδρο και από 6 δικαστές, ο αριθμός των οποίων δεν δύναται να υπερβαίνει τους έξι. Οι διορισμοί των δικαστικών λειτουργών γίνονται από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, με τον Πρόεδρο του Διοικητικού Δικαστηρίου και τους δικαστές του να αποτελούν μόνιμα μέλη της δικαστικής υπηρεσίας της Δημοκρατίας ισότιμα, όπως προνο-

είται από το αρ. 5, παρ. 1 του ίδιου Νόμου, με Πρόεδρο Επαρχιακού Δικαστηρίου και Ανώτερο Επαρχιακό Δικαστή αντίστοιχα. Το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο προέβη την 14η Δεκεμβρίου, 2015 σε διορισμό υπό δοκιμασία διάρκειας ενός έτους στη μόνιμη θέση Προέδρου Διοικητικού Δικαστηρίου, την κυρία Μαρίκα Παπαθωμά - Καλλιγέρου, και ως Δικαστές του Διοικητικού Δικαστηρίου υπό δοκιμασία διάρκειας επίσης ενός έτους την κυρία Αγνή Ευσταθίου Νικολετοπούλου, τον κύριο Γεώργιο Σεραφείμ, τον κύριο Φίλιππο Κωμοδρόμο και την κυρία Έλενα Μιχαήλ¹⁷.

Κατά το αρ. 4, παρ. 1, τα προσόντα για διορισμό Προέδρου και δικαστών στο Διοικητικό Δικαστήριο είναι τα ίδια που απαιτούνται για τις θέσεις του Προέδρου Επαρχιακού Δικαστηρίου ή του Ανώτερου Επαρχιακού Δικαστή, αντίστοιχα, σύμφωνα με τις διατάξεις του περί Δικαστηρίων Νόμου. Στο ίδιο σημείο αναφέρεται ότι θεωρείται, επιπρόσθετα, αναγκαία η ευρεία γνώση σε θέματα διοικητικού δικαίου ή η αποδεδειγμένη εμπειρία στο χειρισμό δικαστικών υποθέσεων που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Διοικητικού Δικαστηρίου. Σημειώνεται δε ότι το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, το οποίο χρειάζεται να λάβει την απόφαση ομόφωνα, απαιτεί ο υποψήφιος δικηγόρος να έχει ασκήσει το επάγγελμα για οκτώ (8) τουλάχιστον έτη¹⁸ και να πληροί, ταυτόχρονα, όλα τα άλλα προσόντα που απαιτούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του περί Δικαστηρίων Νόμου και του παρόντος Νόμου. Ένεκα της γενικότητας και αοριστίας της εν λόγω διάταξης και των κριτηρίων που τίθενται πιο συγκεκριμένα, είναι προφανές ότι το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο χαίρει μεγάλης διακριτικής ευχέρειας στην επιλογή τόσο των δικαστικών λειτουργών που στελέχωσαν το Διοικητικό Δικαστήριο, όσο και των υπόλοιπων δικαστικών λειτουργών που διορίζει εν γένει¹⁹.

Σημαντική καινοτομία που εισάγεται με την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου αποτελεί η εναλλαξιμότητα των δικαστικών λειτουργών. Η ρύθμιση αυτή θεωρείται αποτέλεσμα της δυσφορίας που προκάλεσε η απουσία ανάλογης διευθέτησης στο πλαίσιο του Οικογενειακού Δικαστηρίου. Έτσι, στην παρ. 2 του αρ.5 προνοείται ρητά ότι ο Πρόεδρος του Διοικητικού Δικαστηρίου και οι δικαστές του είναι δυνατό να είναι εναλλάξιμοι με τους κατόχους των αντίστοιχων θέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 4 του περί Δικαστηρίων Νόμου, νοουμένου ότι έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον πέντε (5) έτη ως Πρόεδρος του Διοικητικού Δικαστηρίου ή ως δικαστές του Διοικητικού Δικαστηρίου, ανάλογα με την περίπτωση, και αντιστρόφως. Αναφορικά με το ζήτημα της εναλλαξιμότητας, ο Υπουργός Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως δήλωσε ότι επιδιώκεται η δημιουργία εξειδικευμένου δικαστηρίου και για το λόγο αυτό επιβάλλεται να περιληφθούν κάποιοι περιορισμοί στην εναλλαξιμότητα των δικαστών του Διοικητικού Δικαστηρίου²⁰, εξ' ου και η συμπερίληψη των πέντε ετών ως προϋπόθεση για εναλλαξιμότητα.

Δ. Διαδικασία

Κατά το αρ. 12 του Νόμου 131(Ι)/2015, η δικαιοδοσία του Διοικητικού Δικαστηρίου διέπεται από δικονομία και πρακτική που καθορίζεται με διαδικαστικό κανονισμό, ο οποίος εκδίδεται από το Ανώτατο Δικαστήριο. Το Ανώτατο Δικαστήριο, στους περί της Λειτουργίας του Διοικητικού Δικαστηρίου Διαδικαστικούς Κανονισμούς του 2015, ξεκαθαρίζει ότι ο Διαδικαστικός Κανονισμός του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962, θα τυγχάνει εφαρμογής σε όλες τις προσφυγές που καταχωρούνται στο Διοικητικό Δικαστήριο από 1.1.2016, με τις αναγκαίες τροποποιήσεις, κατ' ανάλογη εφαρμογή των δικονομικών κανόνων και πρακτικής που ακολουθείτο και εφαρμόζετο στις ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου προσφυγές.

Οι προσφυγές που εκκρεμούν ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου κατά την έναρξη ισχύος των παρόντων Κανονισμών και που μεταβιβάζονται στο νέο Διοικητικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 15(2) του περί Ίδρυσης και Λειτουργίας Διοικητικού Δικαστηρίου Νόμου, θα εξακολουθούν να διέπονται από τον Διαδικαστικό Κανονισμό του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου 1962, τηρουμένων των όποιων οδηγιών ήθελαν δώσει ο Πρόεδρος και οι Δικαστές του Διοικητικού Δικαστηρίου κατά τη διεκπεραίωση των προσφυγών αυτών.

Σύμφωνα με τους Διαδικαστικούς Κανονισμούς του 2015, κάθε προσφυγή καταχωρείται στο αρμόδιο Πρωτοκολλητήριο με έγγραφη αίτηση, με την ένσταση να καταχωρείται στο αρμόδιο Πρωτοκολλητήριο εντός σαρανταπέντε ημερών από την ημερομηνία επίδοσης της προσφυγής. Κάθε προσφυγή επιδίδεται σε κάθε ενδιαφερόμενο μέρος που επηρεάζεται από αυτή, το οποίο έχει δικαίωμα καταχώρησης εμφάνισης στο αρμόδιο Πρωτοκολλητήριο εντός 21 ημερών από την επίδοση σ' αυτό της προσφυγής. το Πρωτοκολλητήριο ορίζει την υπόθεση ενώπιον του Δικαστηρίου για οδηγίες ως προς την περαιτέρω πορεία της υπόθεσης. Υπό την αίρεση διαφορετικών οδηγιών του Δικαστηρίου, ο αιτητής στην προσφυγή θα καταχωρεί γραπτή αγόρευση εντός 30 ημερών από την καταχώρηση της ένστασης και ο καθ' ου η αίτηση σε διάστημα 30 ημερών από την επίδοση σε αυτό της γραπτής αγόρευσης του αιτητή. Το ενδιαφερόμενο μέρος θα έχει δικαίωμα καταχώρησης της δικής του γραπτής αγόρευσης 21 ημέρες αργότερα. Σε περίπτωση κατά την οποία παραλείψει να το πράξει, θα τεκμαίρεται ότι υιοθετεί τη γραπτή αγόρευση του καθ' ου η αίτηση. Ο αιτητής θα έχει δικαίωμα καταχώρησης απαντητικής αγόρευσης εντός των επομένων 10 ημερών.

Κάθε γραπτή αγόρευση θα παρουσιάζει συνοπτικά τον σκελετό των επιχειρημάτων και μόνο τα νομικά εκείνα σημεία που προτείνονται προς ακύρωση ή υποστήριξη της προσβαλλόμενης πράξης. Η αγόρευση θα χωρίζεται ευκρινώς σε ανάλογες

παραγράφους, μια για κάθε νομικό σημείο, το οποίο θα αναφέρεται συνοπτικά. Κατά το χρόνο καταχώρησης των αγορεύσεων κατάλογος αυθεντιών και αντίγραφα των αποφάσεων που μνημονεύονται στις γραπτές αγορεύσεις θα κατατίθενται επίσης στο Πρωτοκολλητήριο, σε χωριστή δέσμη εγγράφων, με ανάδειξη των ιδιαίτερων σημείων εκείνων που προτείνονται από το διάδικο προς υποστήριξη της θέσης του.

Κατά τις διευκρινίσεις, ο αιτητής και ο καθ' ου η αίτηση, δύνανται να έχουν 15 λεπτά χρόνο, κατ' ανώτατο όριο, για προφορική υποστήριξη των θέσεων που έχουν διατυπωθεί στις αντίστοιχες γραπτές αγορεύσεις τους. Το ενδιαφερόμενο μέρος, όπου χρειάζεται, δύνανται να αγορεύσει για 10 λεπτά. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το Δικαστήριο δύνανται να επεκτείνει το χρόνο, ως ήθελε κρίνει ορθό και δίκαιο υπό τις περιστάσεις. Στις περιπτώσεις προσφυγών που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία που καλύπτει το άρθρο 11(2) του Νόμου 131(Ι)/2015, που αφορούν, δηλαδή, διαφορές ουσίας, το Δικαστήριο δύνανται να καθορίζει τη διαδικασία και να εκδίδει οδηγίες κατά περίπτωση αναφορικά με τη λήψη γραπτής ή προφορικής μαρτυρίας ή άλλων αποδεικτικών μέσων, όπως κρίνει ορθό και δίκαιο υπό τις περιστάσεις.

Ε. Οι πρώτες υποθέσεις

Μέχρι και τα τέλη του Ιούλη, το Διοικητικό Δικαστήριο έχει εκδικάσει περίπου 224 υποθέσεις. Από αναδίφηση στη νομολογία του, προκύπτει σαφώς ότι το νέο Διοικητικό Δικαστήριο ακολουθεί τη χαραχθείσα γραμμή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, τόσο αναφορικά με τη συλλογιστική με την οποία προσεγγίζει τις διαφορές που ανακύπτουν, όσο και σε σχέση με τις αυθεντίες τις οποίες επικαλείται. Αυτό που φαίνεται ότι αλλάζει είναι η ολοένα και συχνότερη επίκληση των άρθρων του Περί Γενικών Αρχών του Διοικητικού Δικαίου Νόμου, ο οποίος αν και βρίσκεται σε ισχύ από το 1999, εντούτοις δεν αποτελούσε σε όλες τις περιπτώσεις αντικείμενο επίκλησης στο παρελθόν, με τους δικαστές του Ανωτάτου να προκρίνουν την αναφορά σε παλαιά ακαδημαϊκά συγγράμματα και αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Επί παραδείγματι, στην υπόθεση Αναστάσιος Στυλιανού ν. Κυπριακή Δημοκρατία²¹ γίνεται παράθεση αποσπάσματος από την 12^η έκδοση του συγγράμματος του Σηλιωτόπουλου, όπως ακριβώς γινόταν όταν η αναθεωρητική δικαιοδοσία άνηκε στο Ανώτατο Δικαστήριο, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πιο επίκαιρες εκδόσεις. Ουκ ολίγες φορές έγινε παράθεση αποσπασμάτων από την 4^η έκδοση του *Δίκαιον των Διοικητικών Διαφορών*, του Μιχ. Δ. Στασινόπουλου²². Συχνή αναφορά στις αποφάσεις γίνεται, επιπλέον, στο σύγγραμμα του Κυριακόπουλου *Ελληνικόν Διοικητικόν Δίκαιον*²³, όπως και στα Πορίσματα Νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας 1929-1959²⁴.

Παραταύτα, δεν λείπουν και οι αποφάσεις που φαίνεται να ξεφεύγουν από τις παρωχημένες πηγές και την συνήθη διάρθρωση. Στην *FBME Bank Ltd v Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου*²⁵, η Δικαστής Ευσταθίου-Νικολετοπούλου, για να απορρίψει το αίτημα εταιρειών για παρέμβαση στην υπό εξέλιξη διαδικασία ως ενδιαφερόμενα μέρη, διήλθε μέσα από παλαιότερες και νεότερες αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου, χρησιμοποιώντας, παράλληλα, επικαιροποιημένα συγγράμματα (πρβ. Σπηλιωτόπουλος, 15^η Έκδ.) ώστε να εξάγει συμπεράσματα επί των σαφώς διακριτών ζητημάτων που εξέτασε προκειμένου να φτάσει σε απόφαση. Εξάλλου, η Δικαστής Καλλιγέρου, στην υπόθεση *Alpha Bank Cyprus Ltd v Υπηρεσίας Ανταγωνισμού και Προστασίας Καταναλωτών*²⁶, προέβη σε μια σύντομη, αλλά στοχευμένη διερεύνηση του Κοινοτικού Δικαίου σε σχέση με τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις, ενώ χρησιμοποίησε στην απόφασή της αποσπάσματα από το σύγγραμμα των Απ. Γέροντας, Σ. Λύτρας, Πρ. Παυλόπουλος, Γλ. Σιούτη, Σ. Φλογαίτης, έκδοσης του 2015, όπως και το σπανίως χρησιμοποιημένο από κυπριακό δικαστήριο βιβλίο της Ευγενίας Πρεβεδούρου *Η Σύνθετη Διοικητική Ενέργεια*.

Σε μία πρόσφατη απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου²⁷, η οποία έχει προσβληθεί κατ' έφεση, η δικαστής Μιχαήλ ανήγαγε σε ζήτημα κακής συγκρότησης την εμπλοκή μέλους του οργάνου στο γίνεσθαι πολιτικού κόμματος, τονίζοντας ότι το ζήτημα ξεπερνά τα όρια της αρχής της αμεροληψίας και αγγίζει τη συγκρότηση του οργάνου. Επισημάνθηκε, ότι αποτελεί ζήτημα διάκρισης εξουσιών και ως εκ τούτου είναι πάνω και πέρα από κάθε επιμέρους εξέταση της κάθε περίπτωσης. Με αυτή την προσέγγιση η δικαστής φαίνεται να μη διστάζει να διερευνήσει το ζήτημα, έξω από τα νομολογιακά στεγανά, επιδιώκοντας να τοποθετήσει το θέμα στο σωστό του πλαίσιο και στη συνταγματική του διάσταση. Η διερεύνηση τέτοιων πτυχών του διοικητικού δικαίου στο παρελθόν είχε βρεθεί στο τέλμα, ένεκα της αναμάσησης των ίδιων παραδεδεγμένων αποφάνσεων²⁸.

III. Επίλογος

Είναι πασιφανές ότι η επίδραση της στάσης του Ανώτατου Δικαστηρίου είναι σε τέτοιο βαθμό αισθητή, ώστε να προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με την πρόοδο και την αλλαγή που περιμέναμε ασμένως. Δημιουργείται στον μελετητή η εντύπωση ότι το διοικητικό δίκαιο, όπως εφαρμόζεται στο ημεδαπό παράδειγμα, είναι σε τέτοιο βαθμό εξαρτημένο από τον παγιωμένο τρόπο εφαρμογής του τα τελευταία χρόνια, ώστε να μην μπορεί να κινηθεί πέρα από τις γραμμές που το ίδιο έχει θέσει στον εαυτό του κατ' εφαρμογή του από τα κυπριακά δικαστήρια. Το πρόβλημα δύναται να ιδωθεί και σε συνάρτηση με την απειρία των δικαστών του νέου Δικαστηρίου. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αποφάσεις που δημιουργούν προσδοκίες για το μέλλον, αφού παρουσιάζονται σε πολλές εξ

αυτών καλά δείγματα γραφής και προοπτικές. Ας ελπίσουμε, ότι, προϊόντος του χρόνου, οι νεοδιορισθέντες δικαστές δεν θα αναλώνονται μονάχα σε αναφορές στα ελληνικά συγγράμματα, αλλά θα παράξουν έργο με τις αποφάσεις τους, οι οποίες θα είναι τέτοιας ποιότητας ώστε να αποτελέσουν, ταυτόχρονα, βάση εξέλιξης του δικαίου, γενικότερα, στη χώρα μας.

- ¹ Πουλιαντζής Ν, *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός* (Θεμέλιο 2008) 154.
- ² Foucault Μ, *Η Γέννηση Της Βιοπολιτικής: Παραδόσεις Στο Κολέγιο Της Γαλλίας 1977-1978* (Πλέθρον 2012) 128.
- ³ Γέροντας Α, Λύτρας Σ, Παυλόπουλος Π, Σιούτη Γ και Φλογαίτης Σ, *Διοικητικό Δίκαιο*, (Σάκκουλα, 2004) 22.
- ⁴ Hatzimihail Ν, *Cyprus as a Mixed Legal System*, *Journal of Civil Law Studies* 6, 2013.
- ⁵ Προεδρικό Διάταγμα 18/1989: Κωδικοποίηση διατάξεων νόμων για το Συμβούλιο της Επικρατείας, (ΦΕΚ 8/Α/1989), 09-01-1989.
- ⁶ Ο περί των Γενικών Αρχών του Διοικητικού Δικαίου Νόμος του 1999 (158(I)/1999).
- ⁷ Αγγελίδης Α, *Το Διοικητικό Δίκαιο στην Κυπριακή Δημοκρατία* (Ο Φιλελεύθερος, 2013).
- ⁸ Νόμος 130(I)/2015.
- ⁹ Νόμος 131(I)/2015.
- ¹⁰ Νόμος 132(I)/2015.
- ¹¹ *Sigma Radio TV Ltd και Άλλοι v Αρχής Ραδιοτηλεόρασης Κύπρου*, (2004) 3 Α.Α.Δ. 134.
- ¹² Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, 7 Ιουλίου 2015, 3.
- ¹³ ο. π. σ. 13, 4.
- ¹⁴ Σκουρής Β, *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο* (Σάκκουλα 1996) 78-79.
- ¹⁵ *ibid.*
- ¹⁶ Χαράλαμπος Ν, *Εγχειρίδιο Κυπριακού Διοικητικού Δικαίου* (3η έκδοση, Τυπογραφία Λειβαδιώτη Λτδ, 2016) 28.
- ¹⁷ Ανακοίνωση Ανώτατου Δικαστηρίου, 14^η Δεκεμβρίου 2015. <<https://goo.gl/fC6BGY>>
- ¹⁸ Σε αντιστιξία με τα προσόντα που απαιτούνται για διορισμό Επαρχιακού Δικαστή, στο αρ. 6 του Περί Δικαστηρίου Νόμου, ήτοι έξι (6) χρόνια.
- ¹⁹ Προκύπτει, επίσης, ότι ένεκα απουσίας ρύθμισης του απαιτούμενου χρόνου άσκησης της δικηγορίας από τον υποψήφιο Πρόεδρο του Διοικητικού Δικαστηρίου, ισχύει η ρύθμιση του αρ. 6 του Περί Δικαστηρίου Νόμου, ήτοι τα δέκα (10) χρόνια.
- ²⁰ Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, 7 Ιουλίου 2015, 8.
- ²¹ Μέσω Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Υπόθεση Αρ. 1366/2014, 24/3/2016.
- ²² *Σάββας Πετρίδης Λτδ Κ.Α. v Υπουργείου Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος κ.α.*, Υπόθεση Αρ. 1017/2011, 17/6/2016.
- ²³ *Χρυσάνθου Κωνσταντίνου v Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών* (Κυ.Σ.Α.Τ.Σ.), Υπόθεση Αρ. 148/2013, 24/3/2016.
- ²⁴ *Md Mehedi Hasan v Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Υπουργείου Εσωτερικών κ.α.*, Υπόθεση Αρ. 6463/2013, 11/5/2016.
- ²⁵ Υπόθεση Αρ. 1658/2015, 25/2/2016.
- ²⁶ Υπόθεση Αρ. 1549/15, 30/6/2016.
- ²⁷ *Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου v Επιτροπής Προστασίας Του Ανταγωνισμού κ.α.*, Υπόθεση Αρ.5651/2013, 29/1/2016.

²⁸ *Ακίνητα Α.Α.Κ. Λιμιτεδ ν Υπουργικού Συμβουλίου κ.α.*, Υπόθεση Αρ. 1372/2011, 5/9/2013, γίνεται αναφορά σε κακή συγκρότηση του οργάνου, ενώ είναι ξεκάθαρα ζήτημα κακής σύνθεσης. Είναι αρκετά συχνό φαινόμενο το δικαστήριο να συγχέει τις δύο αυτές έννοιες και να τις χρησιμοποιεί ως συνώνυμες, παρόλη την ύπαρξη ξεχωριστών προνοιών στο νόμο. Σε άλλες υποθέσεις, όπως στις *Ανθή Ησαΐα Χρίστου ν Αρχής Λιμένων Κύπρου*, Υπόθεση αρ. 409/02, 28 Νοεμβρίου, 2003, *Μιγάλης Στυλιανού Ν. Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου Κ.Α.*, συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις Αρ. 1188/2002, 1224/2002, 30 Σεπτεμβρίου, 2004, *Karma Estates Ltd (Karoullas Markoullis Estates Ltd) Ν. Δήμου Παραλιμνίου*, Υπόθεση Αρ. 509/2011, 4/7/2013 γίνεται προσπάθεια διάκρισης των εννοιών, η οποία περιορίζεται στην απλή αναπαραγωγή αποσπασμάτων από βιβλία Ελλήνων δημοσιολόγων. Επιπλέον, στις αποφάσεις *Ανδρέου ν Δημοκρατίας*, Υπόθεση Αρ. 570/2009, ημερομηνίας 15.3.2012 και *Δημοτικό Συμβούλιο Πάφου ν Ολγας Ελευθερίου Κορακίδου*, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 29/2010, ημερομηνίας 2.4.2014, το Δικαστήριο αναφέρει ότι η παρουσία τρίτων κατά τη λήψη της απόφασης, επηρεάζει την αρμοδιότητα του οργάνου, θέση που προδηλοί τη σύγχυση που επικρατεί στα κυπριακά δικαστήρια όσον αφορά όλες αυτές τις έννοιες.

- Εικόνα: <<https://goo.gl/k2Y5UO>>

Επίταξη, νόμιμος περιορισμός ή ετσιθελισμός;

Γιώργος Κωνσταντίνος

Τριτοετής φοιτητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Η ιδιοκτησία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ανθρώπινα δικαιώματα που τυγχάνει ευρείας προστασίας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, χωρίς, ωστόσο, να αποτελεί απόλυτο δικαίωμα. Στο εν λόγω εκπόνημα θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης ενός εκ των συνταγματικώς ρηθέντων περιορισμών, αυτού της επίταξης. Σημείο εκκίνησης για την έρευνα αυτή αποτελεί μία πρόσφατη απόφαση του νεοσυσταθέντος Διοικητικού Δικαστηρίου με την οποία ακυρώθηκε διάταγμα επίταξης, παύοντας τοιουτοτρόπως τις εργασίες διάπλασης της λεωφόρου Αγλαντζιάς, κοντά στην Πανεπιστημιούπολη. Ως εκ τούτου, στο άρθρο αυτό, θα αναλυθεί, κατ' αρχάς, η έννοια της επίταξης, στη βάση του Συντάγματος, του περί Επιτάξεως Ιδιοκτησίας Νόμου 22/1962, και της παραχθείσας νομολογίας. Ακολούθως, θα γίνει προσπάθεια διάκρισης του όρου αυτού με άλλες συγγενείς έννοιες όπως η απαλλοτρίωση. Εν συνεχεία, θα γίνει αναφορά στη διαδικασία έκδοσης του διατάγματος επίταξης και, τέλος, θα δοθεί έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η Διοίκηση χρησιμοποιεί τη διαδικασία αυτή, αλλά και πώς εφαρμόζεται η επίταξη στο Ελληνικό Δίκαιο.

Λέξεις-κλειδιά

επίταξη – ιδιοκτησία – συνταγματικοί περιορισμοί – νομιμότητα – αποζημίωση – διοικητικό δίκαιο

I. Εισαγωγή

Στα φιλελεύθερα οικονομικά καθεστάτα, ανέκαθεν προστατευόταν η ατομική ιδιοκτησία ως μέσο πραγμάτωσης της οικονομικής δραστηριότητας των ατόμων¹. Η ιδιοκτησία είναι ένα από τα σημαντικότερα ανθρώπινα δικαιώματα, η προστασία του οποίου έχει κατοχυρωθεί με το άρθρο 23 του Συντάγματος. Σύμφωνα με τις συνταγματικές πρόνοιες, ο καθένας έχει το δικαίωμα να αποκτά, να είναι κύριος, να κατέχει, να απολαμβάνει και να διαθέτει την κινητή ή την ακίνητη περιουσία του. Περιορισμοί στο εν λόγω δικαίωμα είναι επιτρεπτοί εφόσον συνάδουν με τις συνταγματικές επιταγές. Στον παρόν άρθρο θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης μίας εκ των προβλεπομένων εξαιρέσεων, η οποία και δεν τυγχάνει ιδιαίτερης μνείας στα διάφορα συγγράμματα, παρόλο το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει στην κυπριακή κοινωνία. Η εξαίρεση αυτή, δεν είναι άλλη από την επίταξη, στην οποία γίνεται αναφορά στην παράγραφο 8 του άρθρου 23 του Συντάγματος και αναλύεται κατά κύριο λόγο στον περί Επιτάξεως Ιδιοκτησίας Νόμο 21/1962.

Η συνταγματική πρόνοια αναφέρει ότι η Δημοκρατία ή η Κοινοτική Συνέλευση μπορούν να επιτάξουν οποιαδήποτε κινητή ή ακίνητη περιουσία για εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιας ωφέλειας, όπως αυτή θα καθορισθεί με νόμο. Στο Σύνταγμα τίθενται οι γενικές αρχές που διέπουν τη δράση των κρατικών αρχών σχετικά με την επίταξη. Η απόφαση για έκδοσή της πρέπει να είναι ειδικώς αιτιολογημένη και η περίοδος ισχύς της να μην υπερβαίνει τα τρία χρόνια. Τέλος, πρέπει να καταβάλλεται το συντομότερο δίκαιη και εύλογη αποζημίωση, η οποία σε περίπτωση διαφωνίας θα καθορίζεται από πολιτικό δικαστήριο. Περισσότερες λεπτομέρειες θα δοθούν πιο κάτω μέσω νομοθετικής και νομολογιακής ανάλυσης. Εντούτοις, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, με τα γεγονότα του 1964 και την αποχώρηση των Τουρκοκύπριων από την κρατική μηχανή αλλά και τη διάλυση της Ελληνοκυπριακής Κοινοτικής Συνέλευσης, η εξουσία ασκείται πλέον μόνο από τη Δημοκρατία και συγκεκριμένα από το Υπουργικό Συμβούλιο δυνάμει του άρθρου 54 του Συντάγματος². Το Υ-

πουργικό Συμβούλιο έχει τη δυνατότητα να εξουσιοδοτήσει συγκεκριμένο Υπουργό για να προβεί στη διαδικασία επίταξης, όπως για παράδειγμα στην υπόθεση Παύλου³, όπου είχε δοθεί εξουσιοδότηση στον Υπουργό Άμυνας.

II. Η έννοια της επίταξης στην κυπριακή έννομη τάξη

Ο ορισμός της εν λόγω έννοιας δίνεται από το νόμο που διέπει τη λειτουργία της επίταξης. Ορίζεται ως «η αναγκαστική κτήσις κατοχής επί ιδιοκτησίας, ή η πράξις δι' ης απαιτείται όπως ιδιοκτησία τεθή εις την διάθεσιν της επιτασσούσης αρχής δυνάμει του παρόντος Νόμου»⁴. Το δικαστήριο με τη σειρά του έχει επισημάνει ότι η επίταξη είναι μέτρο εξαιρετικό που οδηγεί στην προσωρινή στέρηση της κατοχής, χρήσης και κάρπωσης της επιτασσόμενης ιδιοκτησίας⁵. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι στο ελληνικό δίκαιο, η επίταξη αναφέρεται στην προσωρινή χρήση και κάρπωση του πράγματος⁶. Συνεπώς, η επίταξη όπως έχει διαμορφωθεί στην κυπριακή έννομη τάξη δίνει πιο ευρείες εξουσίες στην κυπριακή διοίκηση απ' ότι στην ελληνική.

Κρίνω σκόπιμο στην παρούσα φάση, να αναφερθώ αδρομερώς στις έννοιες της κατοχής, χρήσης και κάρπωσης οι οποίες και αποτελούν τα δικαιώματα που αποκτά η διοίκηση, σύμφωνα με τη νομολογία, πάνω στην ιδιοκτησία. Η κατοχή ορίζεται ως η ενσυνείδητη και εκούσια φυσική εξουσίαση πάνω στο πράγμα· συνίσταται συνεπώς στην τοπική επαφή του υποκειμένου με το πράγ-

μα, που του επιτρέπει να ενεργεί πάνω του, και στη βούλησή του για προσωρινή ή μόνιμη εξουσίαση. Η χρήση συνίσταται στο δικαίωμα προσωπικής χρήσης αλλά και διαχείρισης του δικαιώματος⁸. Τέλος, η κάρπωση ισοδυναμεί με το δικαίωμα απόκτησης κάθε ωφέλειας που προκύπτει από το πράγμα ανάλογα με τη φύση του⁹. Η διοίκηση πολλές φορές βλέπουμε να αλλοιώνει στα πλαίσια της επίταξης τη φύση της ιδιοκτησίας που καταλαμβάνει. Βάσει των εννοιών που αναλύσαμε πιο πάνω αυτό δεν πρέπει να γίνεται διότι υπό την ορθή ερμηνεία αυτών των εννοιών η διοίκηση δεν καθίσταται κύριος του πράγματος, αλλά κάτοχος. Έχει νομολογηθεί στην υπόθεση *Παπά Κώστας*¹⁰, η οποία αφορούσε υπόθεση κατεδάφισης οικίας, ότι δεν εξετάζεται στα πλαίσια της προσφυγής κατά πόσο εμπίπτει μία τέτοια ενέργεια στα πλαίσια της επίταξης. Η μόνη θεραπεία που μπορεί να ζητηθεί είναι στα πλαίσια του ιδιωτικού δικαίου, με αγωγή στο Επαρχιακό Δικαστήριο, καθώς η κατεδάφιση είναι πράξη εκτέλεσης και δεν ελέγχεται.

Α. Διάκριση από συγγενείς έννοιες

Προτού προχωρήσω στην ανάλυση των επί μέρους στοιχείων της επίταξης, θεωρώ σημαντικό να προβώ στη διάκρισή της από άλλες συγγενείς έννοιες όπως είναι η αναγκαστική απαλλοτρίωση, η δήμευση και ο αναδασμός. Η αναγκαστική απαλλοτρίωση θεωρείται ως ένα ιδιαίτερα επαχθές μέτρο που πρέπει να επιβάλλεται από τη διοίκηση ως έσχατο μέσο¹¹ καθώς απαιτεί την αφαίρεση με μονομερή πράξη και έναντι αποζημίωσης της ιδιοκτησίας του διοικουμένου για την επίτευξη σκοπού δημόσιας ωφέλειας¹². Αν και στην πραγματικότητα η απαλλοτρίωση και η επίταξη «ίστανται ή πίπτουν μαζί»¹³, είναι δύο ανεξάρτητες διαδικασίες¹⁴. Έχει νομολογηθεί ότι η επίταξη συνιστά θεσμό ηπιότερο της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης γιατί δεν συνεπάγεται την οριστική αφαίρεση της χρήσεως του πράγματος. Ωστόσο, θεωρείται συγγενής προς την αναγκαστική απαλλοτρίωση, γιατί όχι μόνο παρακαλύει την άσκηση νόμιμων εξουσιών του κυρίου, αλλά και τις μεταβιβάζει έστω και πρόσκαιρα σε άλλα πρόσωπα¹⁵. Συνεπώς, η επίταξη επιστρατεύεται για να αντιμετωπίσει μία ανάγκη έκτακτη και προσωρινή, ενώ η απαλλοτρίωση κάτι μόνιμο και διαρκές¹⁶. Στην υπόθεση *Μαρκουλλίδου*¹⁷, έχει αναλυθεί εκτενώς η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μέτρων. Όπως επισημαίνεται, είναι σύνηθες, όταν η διαδικασία της απαλλοτρίωσης εκκρεμεί, και είναι αναγκαίο να αρχίσει η εκτέλεση του έργου, ανάλογα με τα περιστατικά της υπόθεσης, η ιδιοκτησία να επιτάσσεται νόμιμα. Εάν εν τέλει η απαλλοτρίωση δεν τελεσφορήσει, οι πρόνοιες για αποζημίωση, για ό,τι έγινε κατά τη διάρκεια της επίταξης, ενεργοποιούνται, συμπεριλαμβανομένης και της επαναφοράς της περιουσίας στην αρχική της κατάσταση¹⁸.

Η δήμευση συνίσταται στην αφαίρεση της κυριότητας κινητού ή ακινήτου που επιβάλλεται, ως

παρεπόμενη ποινή ή ως ασφαλιστικό μέτρο, από το δικαστήριο όταν έχει τελεστεί μία αξιόποινη πράξη¹⁹. Είναι δυνατή εφόσον προβλέπεται από κάποιο νόμο, όπως για παράδειγμα στον περί Συγκάλυψης, Έρευνας και Δήμευσης Εσόδων από Ορισμένες Εγκληματικές Πράξεις Νόμοι του 1996 (61(Ι)/1996). Η δήμευση οδηγεί σε κτήση της κυριότητας από το Δημόσιο²⁰. Η διαφορά από την επίταξη έγκειται στο ότι η δήμευση επιβάλλεται από το Δικαστήριο, ενώ η επίταξη από τη Διοίκηση. Η κυριότητα του αντικειμένου υπεισέρχεται στην ιδιοκτησία της Διοίκησης, ενώ δε χρειάζεται να στοιχειοθετηθεί ούτε δημόσια ωφέλεια, ούτε να καταβληθεί αποζημίωση. Ο αναδασμός, από την άλλη, είναι η αφαίρεση της κυριότητας ακινήτων με πράξη της Πολιτείας, με σκοπό την αναδιανομή τους, είτε για τη βελτίωση της γεωργικής εκμετάλλευσης της γης, είτε για λόγους οικιστικούς. Συνεπώς, η αφαίρεση της ιδιοκτησίας γίνεται προς όφελος, όχι της διοίκησης, αλλά των ίδιων των ιδιοκτητών²¹.

Β. Σκοπός Επίταξης

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η επίταξη μπορεί να διαταχθεί, σύμφωνα με το Σύνταγμα, μόνο για σκοπούς «δημόσιας ωφελείας» που θα καθορισθούν ειδικώς από το νόμο. Ο συνταγματικός νομοθέτης, έχει επιλέξει τη χρήση της έννοιας αυτής η οποία έχει μία ευρεία εφαρμογή. Είναι μία αόριστη έννοια με ρευστό περιεχόμενο που διευρύνεται συνεχώς²². Όπως έχει νομολογηθεί, η δημόσια ωφέλεια δεν σημαίνει ωφέλεια του δημοσίου, ενώ θεωρείται πολύ ευρύτερη από τη δημόσια ανάγκη που σχετίζεται με την αντιμετώπιση μίας έκτακτης ανάγκης²³. Πρέπει να νοείται ως ταυτόσημη προς το «έντονο» δημόσιο συμφέρον²⁴. Στο νόμο²⁵ αναφέρονται δεκαοκτώ διαφορετικοί λόγοι που εξειδικεύουν τη δημόσια ωφέλεια, όπως είναι η άμυνα ή ασφάλεια της Δημοκρατίας, η δημόσια τάξη ή την δημόσια υγείαν τα δημόσια ήθη κοκ. Όπως έχει επισημάνει το Δικαστήριο, ο κατάλογος αυτός δεν είναι εξαντλητικός²⁶.

Γ. Διάταγμα επίταξης

Εφόσον υφίσταται κάποιος σκοπός δημόσιας ωφέλειας, η επιτάσσουσα αρχή νομιμοποιείται να εκδώσει διάταγμα που θα δημοσιευθεί στην επίσημη εφημερίδα του κράτους²⁷ και με το οποίο θα καθορίζεται η ιδιοκτησία που επιτάσσεται, ο σκοπός για τον οποίο γίνεται και η ημερομηνία αφ' ης άρχεται η επίταξη²⁸. Τόσο ο σκοπός, όσο και οι λόγοι της επίταξης πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια στο διάταγμα²⁹. Η διοίκηση δεν μπορεί να μεταβάλει το σκοπό για τον οποίο προέβη στην επίταξη εκτός και αν δοθεί ειδική αιτιολογία³⁰. Αν και πρόκειται για ένα ιδιαίτερα επαχθές μέτρο, δεν παρέχεται στο διοικουμένο το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης ή της ένστασης, αφού εκδίδεται μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις³¹.

Το διάταγμα είναι προσωρινής φύσης και δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία έτη από τη στιγμή

που ξεκινά η προθεσμία³². Σύμφωνα με το δικαστήριο, ο περιορισμός της διάρκειας της επίταξης σε τρία χρόνια, δεν αποκλείει την επίτευξη σκοπού δημόσιας ωφέλειας με πολύ μεγαλύτερη διάρκεια, ακόμα και μόνιμη³³. Ενώσω ισχύει το διάταγμα, η διοίκηση δύναται να το ανακαλέσει ή να ζητήσει την παράταση της ισχύος του, βέβαια, όχι για διάστημα που στο σύνολο θα ξεπερνά τα τρία χρόνια³⁴. Εντούτοις, η διοίκηση δύναται να προβεί σε επίταξη της ίδιας περιουσίας για διάφορο από τον πρώτο σκοπό· τότε δεν μιλάμε για εξαίρεση του κανόνα των τριών χρόνων αλλά για δύο ξεχωριστές επιτάξεις³⁵. Σύμφωνα με τον Συμεού, έχουν καθιερωθεί νομολογιακά δύο εξαιρέσεις στο συγκεκριμένο περιορισμό, οι οποίες στηρίζονται στο Δίκαιο της Ανάγκης και της έκρυθμης κατάστασης που επήλθε με την Τουρκική εισβολή³⁶. Η πρώτη αφορά την επίταξη των Τουρκοκυπριακών περιουσιών³⁷ και η δεύτερη, επίταξη που διατάσσεται βάσει του ειδικού Νόμου 10/1992³⁸ για σκοπούς άμυνας όσο εκκρεμεί η έκρυθμη κατάσταση³⁹.

Άμα τη εκδόσει του διατάγματος, η κατοχή της ιδιοκτησίας αποκτάται από την επιτάσσουσα αρχή από την ημερομηνία που θέτει το διάταγμα και διατηρείται μέχρι την παρέλευση του χρόνου που έχει θεθεί⁴⁰. Η διοίκηση μπορεί να χρησιμοποιήσει την ιδιοκτησία με όποιο τρόπο θεωρεί αυτή σκόπιμο – εννοείται πώς πάντα σε άμεση σχέση με το σκοπό για τον οποίο προέβη στην επίταξη⁴¹ – και να κάνει ό,τι θα έκανε οποιοδήποτε πρόσωπο που έχει ιδιοκτησιακό συμφέρον στην περιουσία⁴². Επιπλέον, δεν εμποδίζεται να παραχωρήσει προσωρινά την περιουσία στην απαλλοτριούσα αρχή για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού⁴³. Ωστόσο, πρέπει να καταστεί σαφές πως η έκδοση Διατάγματος Επίταξης δεν επηρεάζει απ' εαυτού το δικαίωμα κυριότητας επί του ακινήτου, ενώ δεν συνιστά λόγο άρνησης χορήγησης στον εγγεγραμμένο ιδιοκτήτη άδειας διαχωρισμού ή οικοδομής ή ακόμα και πολεοδομικής άδειας⁴⁴.

1. Προκαταρκτική έρευνα

Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα στη διοίκηση, πριν από την έκδοση του διατάγματος, να εξακριβώσει την καταλληλότητα της ιδιοκτησίας, δημοσιεύοντας στην επίσημη εφημερίδα του Κράτους γνωστοποίηση για την επικείμενη επίταξη της. Με τον τρόπο αυτό, εξουσιοδοτημένος δημόσιος λειτουργός μπορεί να εισέλθει στην ιδιοκτησία και να προβεί σε επισκόπησή και χωρομέτρησή της⁴⁵. Ωστόσο, δε μιλάμε για μία εν λευκώ εξουσιοδότηση του λειτουργού της Δημοκρατίας. Η ίδια πρόνοια θέτει κάποιους περιορισμούς στο δικαίωμα αυτό· αν πρόκειται για κατοικία, χρειάζεται δικαστικό ένταλμα⁴⁶, για οίκημα που δε συνιστά κατοικία, οκταήμερη προηγούμενη ειδοποίηση⁴⁷ ενώ για οποιαδήποτε άλλο ακίνητο, μία ημέρα προειδοποίηση⁴⁸. Οι τύποι αυτοί δε χρειάζονται να ακολουθηθούν στην περίπτωση που παρασχεθεί η γραπτή συγκατάθεση του κατόχου του ακινήτου. Αν προκληθεί οποιαδήποτε ζημιά κατά την προ-

καταρκτική έρευνα, η δημόσια αρχή οφείλει να αποζημιώσει το ταχύτερο τον διοικούμενο⁴⁹. Νομολογιακά έχει διευκρινιστεί ότι η γνωστοποίηση που προνοείται στο άρθρο 5 δημοσιεύεται για να καταστεί νόμιμη η είσοδος υπαλλήλων της επιτασσούσας Αρχής μέσα στην ιδιοκτησία, όταν αυτό θεωρηθεί αναγκαίο, για να εξακριβωθεί η καταλληλότητα της ιδιοκτησίας. Εξυπακούεται ότι στις περιπτώσεις που η εξακρίβωση αυτή είναι δυνατό να γίνει χωρίς είσοδο μέσα στην ιδιοκτησία, καμιά δημοσίευση και καμιά επισκόπηση ή χωρομέτρηση της ιδιοκτησίας δεν επιβάλλεται και συνεπώς δεν μπορεί να οδηγήσει το γεγονός απ' εαυτό στην ακύρωση του διατάγματος⁵⁰.

2. Αποζημίωση

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, το Σύνταγμα απαιτεί την άμεση και εύλογη αποζημίωση του διοικουμένου που πλήττεται από την επίταξη. Στο άρθρο αναλύεται λεπτομερώς ο τρόπος με τον οποίο καθορίζεται το ποσό αυτό τόσο για ακίνητη περιουσία⁵¹, όσο και για την κινητή⁵². Η επιτάσσουσα αρχή οφείλει να έρθει σε διαπραγματεύσεις με το ενδιαφερόμενο μέρος και να καθορίσει και να προβεί στον καταμερισμό του ποσού το συντομότερο⁵³. Εάν δεν έρθουν σε συμφωνία εντός τριών μηνών από τη στιγμή που καθίσταται απαιτητή η αποζημίωση ή αν δε φαίνεται ότι θα έρθουν σε συμφωνία τα μέρη, μπορούν να ζητήσουν από το δικαστήριο να καθορίσει το ίδιο την αποζημίωση⁵⁴. Στο άρθρο 12 του Νόμου αναλύεται η διαδικασία καταμερισμού στην περίπτωση που η ιδιοκτησία υπόκειται σε ενέχυρο ή κάποιο άλλο εμπράγματο βάρος ή ασφάλεια. Με τον καθορισμό της πληρώνεται αμέσως με τόκο 4% η αποζημίωση στο ενδιαφερόμενο μέρος, το οποίο έχει τη δυνατότητα πριν τον καθορισμό της να ζητήσει μέρος του πληρωτέου ποσού· στο ίδιο άρθρο αναφέρονται ανάλογες διευθετήσεις για την αποπληρωμή φόρων που βαραίνουν το ακίνητο⁵⁵. Έχει κριθεί νομολογιακά ότι, αν και δεν είναι αναγκαίο η αποζημίωση να καταβληθεί ταυτόχρονα με τη δημοσίευση της επίταξης, δεν νομιμοποιείται η Διοίκηση να καθυστερεί και να αδιαφορεί. Η μη καταβολή της αποζημίωσης οδηγεί στην ακύρωση της επίταξης παρά το γεγονός ότι η παραβίαση του Άρθρου 23.8(δ), λαμβάνει χώρα σε μεταγενέστερο της δημοσίευσης της επίταξης χρόνο⁵⁶.

3. Εφαρμογή του μέτρου

Με μία επισκόπηση της νομολογίας, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η επίταξη απέχει μακράν από το να χρησιμοποιείται ως λύση έκτακτης ανάγκης. Πολλάκις το δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η Διοίκηση έχει καταχραστεί το μέτρο αυτό για την επίτευξη αλλότριων σκοπών. Ως τέτοια κρίνεται η πρόσφατη απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου στην υπόθεση *Μιχαηλίδου*⁵⁷, που στάθηκε αφορμή για την εκπόνηση του εν λόγω άρθρου. Η υπόθεση πραγματευόταν διάταγμα επίταξης περιουσιών που βρίσκονταν κατά μήκος της Λεωφόρου Αγλατζιάς για την διαπλάτυνση του δρόμου. Τα

σχέδια αυτά υπήρχαν από το 1987 και πουθενά στην αιτιολογία που οφείλει να παράσχει η διοίκηση δεν αναφέρονται οι ειδικοί λόγοι που καθιστούσαν την περάτωση του έργου αυτού ως αναγκαία και έκτακτη ώστε να επιταχθούν οι περιουσίες των διοικουμένων. Στην περίπτωση αυτή, συναντάται το πολύ συχνό φαινόμενο το διάταγμα επίταξης να εκδίδεται ταυτόχρονα με τη γνωστοποίηση απαλλοτρίωσης⁵⁸, μετατρέποντάς την σε μοχλό πίεσης για την επίτευξη της απαλλοτρίωσης και όχι για την αντιμετώπιση μίας έκτακτης ανάγκης. Το δικαστήριο ένεκεν της απουσίας σαφούς αιτιολογίας και ανάγκης ακύρωσε το διάταγμα.

Σε άλλες περιπτώσεις βλέπουμε το διάταγμα επίταξης να εκδίδεται μετά από την καταχώριση προσφυγής κατά διατάγματος απαλλοτρίωσης⁵⁹. Η διοίκηση με τον τρόπο αυτό φέρνει το διοικούμενο προ τετελεσμένων γεγονότων, καθώς με την έκδοση του διατάγματος τα έργα ξεκινούν άμεσα και μέχρι την εκδίκαση της προσφυγής, θα έχει επέλθει το σκοπούμενο αποτέλεσμα. Στην *Κωνσταντίνου*⁶⁰ διαφάνηκε, ότι η επίταξη της ακίνητης ιδιοκτησίας έγινε χωρίς να υπάρχει οποιαδήποτε επείγουσα ανάγκη για χρήση της και πως ο μοναδικός σκοπός της επίταξης ήταν να προκαταληφθεί ο διαχωρισμός της σχετικής ακίνητης ιδιοκτησίας σε οικόπεδα, ώστε η σκοπούμενη απαλλοτρίωση της να καταστεί ολιγότερο περίπλοκη και δαπανηρή για το δημόσιο.

Πέραν από τις περιπτώσεις που μόλις είδαμε, το δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι η διοίκηση σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιεί την επίταξη για να νομιμοποιήσει εκ των υστέρων παράνομες της πράξεις. Για παράδειγμα, στις υποθέσεις *Κόκκινος*⁶¹, *Παρίσης*⁶² και *Πισσουρίου*⁶³, η διοίκηση ενώ είχε ήδη επεκτείνει παράνομως το δρόμο στα οικόπεδα των προσφευγόντων, επιχείρησε να καλύψει το σφάλμα της εκδίδοντας το διάταγμα επίταξης. Ομοίως και στην υπόθεση *Θεοφάνους*⁶⁴, έγινε προσπάθεια νομιμοποίησης της παράνομης ανοικοδόμησης σχολείου στην ιδιοκτησία της αιτήτριας.

III. Η επίταξη στο ελληνικό δίκαιο

Το μέτρο της επίταξης στο ελληνικό δίκαιο έχει έντονες διαφορές με το αντίστοιχο κυπριακό. Όπως έχει προαναφερθεί, η επίταξη αφορά τη στέρηση χρήσης ή κάρπωσης κάποιου πράγματος από τον κύριό του, έναντι αποζημίωσης, για τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για τη θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης, που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και υγεία⁶⁵. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, η επίταξη αποτελεί αναγκαστική μίσθωση, διότι με διατάξεις αναγκαστικού δικαίου δημιουργείται από την πολιτεία σχέση μίσθωσης πράγματος. Έτσι, ο κύριος του πράγματος που έχει επιταχθεί, παραχωρεί σε αυτόν, υπέρ του οποίου γίνεται η επίταξη, τη χρήση του, έναντι αποζημίωσης, όσο χρόνο διαρκεί η

κατάσταση που δημιουργήθηκε και για την θεραπεία της οποίας έχει επιβληθεί η επίταξη⁶⁶. Επιπρόσθετα, διαπιστώνεται στο ελληνικό δίκαιο πιο εύκολα η διάκριση της επίταξης, σε σχέση με την αναγκαστική απαλλοτρίωση καθώς, ενώ η τελευταία επιφέρει διαρκή στέρηση της χρήσης του πράγματος και μετάθεση της κυριότητάς του σε άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η επίταξη περιορίζεται στην προσωρινή αφαίρεση της χρήσης του πράγματος⁶⁷. Εύλογα μπορεί να συμπεράνει κανείς το πόσο πιο στενή εφαρμογή και ερμηνεία δέχεται η επίταξη στο ελληνικό δίκαιο, όπου η διοίκηση χρησιμοποιεί το μέσο για να καλύψει απλά μία έκτακτη ανάγκη και όχι ως μοχλό πίεσης για την επίτευξη αλλότριων σκοπών όπως συμβαίνει στην Κύπρο.

IV. Συμπεράσματα

Η επίταξη στην Κύπρο έχει μία πολύ ευρεία εφαρμογή και έχει εν πολλοίς ταυτιστεί με την αναγκαστική απαλλοτρίωση, όπως προκύπτει στην πράξη. Ισοδυναμεί, με άλλα λόγια, με μία βραχυπρόθεσμη απαλλοτρίωση αφού δεν υπάρχει η σαφής διάκριση που συναντάται στο ελληνικό δίκαιο. Κατά την εφαρμογή της από τη διοίκηση διαπιστώνεται η έλλειψη σεβασμού προς ένα ανθρώπινο δικαίωμα, όπως είναι αυτό της ιδιοκτησίας, μεταβάλλοντας το νόμιμο συνταγματικά περιορισμό σε πρόδηλη παραβίαση του πυρήνα του δικαιώματος και δημιουργώντας ένα αίσθημα ανασφάλειας και καχυποψίας στον διοικούμενο. Κατά την άποψή μου, η ευθύνη δε βαραίνει μόνο τη διοίκηση. Τόσο το Σύνταγμα, όσο και ο νόμος δεν έχουν τον περιοριστικό χαρακτήρα που θα έπρεπε και που απαντάται στις περιπτώσεις άλλων δικαιομάτων. Διαβάζοντας κανείς τις διατάξεις του Συντάγματος για την απαλλοτρίωση και για την επίταξη, θα παρατηρήσει ότι το λεκτικό είναι σχεδόν το ίδιο και η μόνη σημαντική διαφοροποίηση έγκειται στο χρονικό περιορισμό. Συνεπώς, μήπως τελικά δεν πρόκειται απλά για καταχρηστική εφαρμογή της επίταξης από τη διοίκηση, αλλά για μία γενικώς λανθασμένη αντίληψη του τι θα έπρεπε να εξυπηρετεί;

¹ Τάχος Α, *Ειδικό Διοικητικό Δίκαιο* (3η εκδ, Σάκκουλας 1992) 10.

² *Μαρκουλλίδου κ.ά. ν Δημοκρατίας κ.ά.* (Αρ. 2) (1991) 4 ΑΑΔ 1384.

³ *Παύλου ν Κυπριακής Δημοκρατίας* (2006) 4 ΑΑΔ 425.

⁴ Ο Περι Επίταξεως Ιδιοκτησίας Νόμος του 1962 Ν 21/1962, α. 2.

⁵ *Μαρκουλλίδου* (n 2); *Ταμάσιου ν Δημοκρατίας* (1991) 4 ΑΑΔ 1188.

⁶ Γεωργιάδης Α, *Εμπράγματο Δίκαιο* (2^η εκδ, Σάκκουλα 2010) 477.

⁷ *ibid* 167.

⁸ Σουνοδινού Τ, *Κυπριακό Εμπράγματο Δίκαιο: Ακίνητη Ιδιοκτησία* (Σάκκουλα, 2011) 6.

⁹ *ibid* 7.

¹⁰ *Παπά Κώστας, ως διαχειριστής της περιουσίας της αποβιωσάσης Ελένης Κολώνα ν Κυπριακής Δημοκρατίας* (2006) 3 Α.Α.Δ. 713.

¹¹ *Ayshe Ismail Beyzade-Berkan ν Δήμου Γεροσκήπου, Υπόθεση Αρ. 1932/2008*, 21 Απριλίου 2010.

- ¹² Σπυροπούλου Χ, *Το Δίκαιο Των Ακινήτων* (2^η εκδ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007) 371.
- ¹³ *Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (Κύπρου) Λτδ v Κυπριακής Δημοκρατίας*, Υπόθ. Αρ. 576/2007, 20 Ιουνίου 2011.
- ¹⁴ *Ζάου-Δράκου κα v Κυπριακής Δημοκρατίας*, Υπόθ. Αρ. 111/2011, 26 Αυγούστου 2013.
- ¹⁵ *Γεωργίου v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2000) 4 ΑΑΔ 1132.
- ¹⁶ *Αριστείδου v Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω Υπουργείου Εσωτερικών*, Υπόθ. Αρ. 232/2008, 30 Απριλίου 2010.
- ¹⁷ *Μαρκουλλίδου* (n 2).
- ¹⁸ *ibid*; *Ταμάσιου v Δημοκρατίας* (1991) 4 ΑΑΔ 1188; *Γεωργίου v Επαρχ. Λειτουργ. Τμήμ. Πολεοδομίας Οικήσεως Ασίας* (1997) 4 ΑΑΔ 841.
- ¹⁹ *Γεωργιάδης* (n 6) 478.
- ²⁰ *ibid*.
- ²¹ *ibid* 480.
- ²² Χορομίδης Κ, *Η Αναγκαστική Απαλλοτρίωση* (2^η εκδ, Κώστας Γ Χορομίδης 1989) 110.
- ²³ *ibid* 105.
- ²⁴ *Κωνσταντίνου και Άλλοι v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2002) 4 ΑΑΔ 312; Η υπόθεση αναφέρει εξίσου τα εξής: «Ενώ όμως στο δέκατο ένατο αιώνα δημόσια ωφέλεια αναγνωριζόταν κυρίως στην περίπτωση εκτελέσεως δημόσιων έργων ή έργων δημόσιας ανάγκης (π.χ. κατασκευής οδών ή σιδηροδρομικών δικτύων κλπ), η σημερινή της έννοια έχει επεκταθεί σε όλη την δραστηριότητα του κράτους και ιδιαίτερα της διοικήσεως, από την στέγαση προσφύγων ως την χωροταξία και πολεοδομία, από την αναδάσωση ως την εγκατάσταση βιομηχανιών.»
- ²⁵ Νόμος 21/1962, α. 3.
- ²⁶ *Ιωσηφίδης v Γενικού Εισαγγελέως* (1990) 3 ΑΑΔ 4599.
- ²⁷ Όταν η επίταξη γίνεται για σκοπούς που αναφέρονται στο άρθρο 18Α του νόμου, δεν απαιτείται η δημοσίευση στην επίσημη εφημερίδα του κράτους αλλά με οποιοδήποτε τρόπο είναι αυτό εφικτό όπως τα ΜΜΕ· φυσικά, πρέπει να έχει προηγηθεί η κοινοποίηση προσωπικής γνωστοποίησης.
- ²⁸ Νόμος 21/1962, α. 4(1).
- ²⁹ Συμεού Α, *Η Προστασία Της Ιδιοκτησίας Και Η Αναγκαστική Απαλλοτρίωση Στην Κύπρο* (Συμεού Δ Αντρέας 2003) 199.
- ³⁰ *Φλωρίδης Ιακώβου και άλλος v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2009) 4 ΑΑΔ 743.
- ³¹ *Αριστείδου* (n 16).
- ³² Νόμος 21/1962, α. 4(3).
- ³³ *Μαρκουλλίδου* (n 2).
- ³⁴ Νόμος 21/1962, α. 4(4).
- ³⁵ *Γεωργίου* (n 15).
- ³⁶ Συμεού (n 28) 204-205.
- ³⁷ *Aristides v Republic* (1983) 3 ΑΑΔ 1507; *Kritiotis v M'ty of Paphos and others* (1986) 3 ΑΑΔ 322.
- ³⁸ Ο περί Επιτάξεως Ιδιοκτησίας για Σκοπούς Άμυνας (Προσωρινές Διατάξεις) Νόμος του 1992, Νόμος 10 (I)/1992.
- ³⁹ *Adrian Holdings Ltd v Κυπριακής Δημοκρατίας* (1999) 3 ΑΑΔ 828.
- ⁴⁰ Νόμος 21/1962, α. 6.
- ⁴¹ Νόμος 21/1962, α. 7(1).
- ⁴² Νόμος 21/1962, α. 6(2).
- ⁴³ Νόμος 21/1962, α. 7(2).
- ⁴⁴ *Γεωργίου* (n 17).
- ⁴⁵ Νόμος 21/1962, α. 5(1).
- ⁴⁶ Νόμος 21/1962, α. 5(1)(α).
- ⁴⁷ Νόμος 21/1962, α. 5(1)(β).
- ⁴⁸ Νόμος 21/1962, α. 5(1)(γ).
- ⁴⁹ Νόμος 21/1962, α. 5(2).
- ⁵⁰ *Ιωσηφίδης* (n 25)
- ⁵¹ Νόμος 21/1962, α. 8(1).
- ⁵² Νόμος 21/1962, α. 9(1).
- ⁵³ Νόμος 21/1962, α. 10.
- ⁵⁴ Νόμος 21/1962, α. 11.
- ⁵⁵ Νόμος 21/1962, α. 13.
- ⁵⁶ *Φλωρίδης* (n 29).
- ⁵⁷ *Μιχαηλίδου κα. v Υπουργικού Συμβουλίου κα.*, Υπόθεση Αρ 93/2016, 25/5/2016.
- ⁵⁸ (βλ. *John Arabadjian v Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω Υπουργού Εσωτερικών*, Υπόθ. Αρ. 597/2005, 27 Ιανουαρίου 2009; *Φλωρίδης* (n 29), *Αριστείδου* (n 16); *Κουτσουδή v Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Τμήματος Πολεοδομίας και Οικήσεως Επαρχιακού Γραφείου Πολεοδομίας Λάρνακας*, Υπόθ. Αρ. 362/2012, 2/6/2014).
- ⁵⁹ *Πάβλου v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2006) 4 ΑΑΔ 425; *Γεωργίου* (n 15).
- ⁶⁰ *Κωνσταντίνου και Άλλες v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2005) 4 ΑΑΔ 602.
- ⁶¹ *Κόκκινος και Άλλος v Κυπριακής Δημοκρατίας και Άλλης* (2000) 4 ΑΑΔ 463.
- ⁶² *Παρίσης v Κυπριακής Δημοκρατίας* (2003) 4 ΑΑΔ 982.
- ⁶³ *Χαραλάμπους Ιωάννου Πισσουρίου v Κυπριακής Δημοκρατίας*, Υπόθεση Αρ. 1731/06, 11 Σεπτεμβρίου 2008.
- ⁶⁴ *Θεοφάνους κα v Υπουργικού Συμβουλίου κα.*, Υπόθεση Αρ.720/2011, 10/10/2014.
- ⁶⁵ *Δαγτόγλου Π, Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα* (4η εκδ, Σάκκουλα 2012) 1292.
- ⁶⁶ ΣτΕ Ολ. 1623/2012.
- ⁶⁷ *ibid*.

- Εικόνα: <<https://goo.gl/svw7oV>>

Σημείωση:

Ευχαριστίες οφείλονται στον κ. **Μιχάλη Δεϊλινό**, Δικηγόρο και Αντιπρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου της Λάρνακας, για τη βοήθεια που μου έδωσε στέλνοντάς μου υλικό.

Συνταγματική μεταβλητότητα Το κυπριακό παράδειγμα διά τροποποιήσεως και ερμηνείας

Γεωργίου Ιωάννα

Ασκούμενη δικηγόρος - Απόφοιτη Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι η επισκόπηση των συνταγματικών τροποποιήσεων στην κυπριακή έννομη τάξη, με πρώτη οιονεί τροποποίηση το Δίκαιο της Ανάγκης (Δ.τ.Α) που προέκυψε ερμηνευτικώς, δηλαδή από το Ανώτατο Δικαστήριο (ΑΔ) και, ως επακόλουθο, τις εννιά μέχρι σήμερα τελεσθείσες τυπικές τροποποιήσεις. Σημαινόντα χρονικά σημεία αποτελούν: (1) η ανεξαρτησία της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ) και η θέση σε ισχύ του Συντάγματός της, (2) η επέλευση των διακοινοτικών ταραχών και τα επακόλουθα αυτών, ήτοι η ενεργοποίηση του Δ.τ.Α. και η ασυνέπεια επίκλησής του από το ΑΔ και (3) η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ) στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), οι επιβληθείσες κοινοτικές αρχές και οι συνταγματικές τροποποιήσεις. Στόχος, λοιπόν, είναι να προσδιοριστεί με σαφήνεια το φαινόμενο της συνταγματικής μεταβλητότητας όπως τούτο διακλαδώνεται εν προκειμένω στο κυπριακό παράδειγμα αφενός μέσω των τυπικών τροποποιήσεων και αφετέρου μέσω της ερμηνείας του Συντάγματος. Η ιδιοκτησία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ανθρώπινα δικαιώματα που τυγχάνει ευρείας προστασίας, τόσο σε

Λέξεις-κλειδιά

Σύνταγμα 1960 – υπόθεση Ibrahim – δίκαιο της ανάγκης – τροποποίηση – ευρωπαϊκό κεκτημένο – συνταγματικότητα

«Καμιά κοινωνία δεν μπορεί να φτιάξει ένα Σύνταγμα ή ακόμα και ένα νόμο που να ισχύει για πάντα»¹.

I. Η συνταγματική τροποποιητική ρύθμιση στο κυπριακό Σύνταγμα

Το κυπριακό Σύνταγμα, χαρακτηρίζεται ως ένα από τα αυστηρότερα ανά το παγκόσμιο². Το sui generis Σύνταγμα της ΚΔ, λεπτομερώς πολύπλοκο και άκαμπτο, επικρίθηκε ως ακατανόητο νομικό τέρας, κείμενο τραγικό και συνάμα κωμικό, μη λειτουργικό, έντονα αντιδημοκρατικό και άδικο, βασισμένο σε μια λογική καταδικασμένη να αποτύχει. Η πλήρης αδυναμία αναθεώρησής του δεν θα επέτρεπε τη λήψη των αναγκαίων υπό τις περιστάσεις μέτρων, κάτι που θα οδηγούσε στο παράλογο αποτέλεσμα το ίδιο το Σύνταγμα να κατέληγε στην καταστροφή της έννομης τάξης, εν ονόματι της διατήρησής του.

Το της τροποποιήσεως του Κυπριακού Συντάγματος θέμα αξιωματικά διέπεται από το Άρθρο 182³, ως εξής:

1) Τα άρθρα ή τα μέρη των άρθρων του Συντάγματος τα περιλαμβανόμενα εν των συνημμένω τω παρόντι παραρτήματα III, ενσωματωθέντα εις το Σύνταγμα εκ της συμφωνίας Ζυρίχης της 11ης Φεβρουαρίου, 1959, αποτελούσι θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος και δεν δύνανται, καθ' οιονδήποτε τρόπον, να τροποποιηθώσι δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως.

2) Τηρουμένων των διατάξεων της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου πάσα διάταξις του Συντάγματος δύναται να τροποποιηθή δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως ως εν τη τρίτη παραγράφω του παρόντος άρθρου ορίζεται.

3) Δια την ψήφισιν οιονδήποτε νόμου περί τροποποιήσεως απαιτείται πλειοψηφία περιλαμβάνουσα τουλάχιστον τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των εις την ελληνικήν κοινότητα ανηγόντων βουλευτών και τουλάχιστον τα δύο τρίτα του όλου

αριθμού των εις την τουρκική κοινότητα ανηγόντων βουλευτών».

Όπως διαπιστώνεται, πρόκειται για διαδικασία της Βουλής των Αντιπροσώπων (Β.τ.Α.), ίδια με τον τρόπο θέσπισης της κοινής νομοθεσίας, με μόνη διαφορά τις χωριστές αυξημένες πλειοψηφίες⁴.

Συνοπτικά και περιεκτικά στο Άρθρο 182(1) αναφέρονται οι περιπτώσεις του παρατηρήματος III⁵, οι οποίες θεωρούνται θεμελιώδεις και δεν μπορούν να τύχουν τροποποιήσεως, μεταβολής ή καταργήσεως⁶. Όλα τα υπόλοιπα (μη θεμελιώδη) άρθρα μπορούν να τύχουν τροποποίησης, μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως στη βάση του Άρθρου 182(2), αλλά με χωριστές ειδικές πλειοψηφίες των βουλευτών των δύο κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, απαιτείται ενισχυμένη πλειοψηφία τουλάχιστον των 2/3 των βουλευτών της ελληνικής κοινότητας και κατ' αναλογία των 2/3 των βουλευτών της τουρκικής κοινότητας, βλ. Άρθρο 182(3). Οι ίδιες αυξημένες χωριστές πλειοψηφίες 2/3 απαιτούνται και στο Άρθρο 62(1) του Συντάγματος που αναφέρεται στη δυνατότητα της Β.τ.Α. να αυξήσει τον αριθμό των βουλευτών.

Η πολιτική δυσκολία⁷ τροποποιήσεως ακόμα και μη θεμελιωδών συνταγματικών διατάξεων είναι προφανής, από την εποχή της αποχωρήσεως της τουρκοκυπριακής κοινότητας από τα όργανα του κράτους, και εν προκειμένω της απουσίας τουρκοκυπρίων βουλευτών από την Β.τ.Α.

II. Υπόθεση Ibrahim⁸ – Δ.τ.Α.

Το Δ.τ.Α. νοείται ως η πρώτη οιονεί τροποποίηση του Συντάγματος που προέκυψε δια της ερμηνείας του υπό τις ιστορικές επιβληθείσες περιστάσεις, στη βάση του οποίου και τελέστηκαν όλες οι μετέπειτα τυπικές συνταγματικές τροποποιήσεις. Από μόνη της η παραχώρηση της κυπριακής ανεξαρτησίας το 1960, ανέδειξε τα συγκρουσιακά συμφέροντα των δύο κοινοτήτων⁹. Το κυπριακό

δικαιϊκό σύστημα, κλυδωνίστηκε και κατέρρευσε μετά τις διακοινοτικές ταραχές 1963-1964. Η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων αξιωματούχων¹⁰ και των ουδέτερων προέδρων των δευτεροβάθμιων δικαστηρίων είχε ως απότοκο την παράλυση του δικαστικού συστήματος, και παράλληλα τη δυσεπίτευκτη εφαρμογή του Συντάγματος.

Η Β.τ.Α., προκειμένου να διαφυλάξει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, θέσπισε τον περί Απονομής της Δικαιοσύνης (Ποικίλες Διατάξεις) Νόμο του 1964 (Ν.33/1964), με τον οποίο οι αρμοδιότητες του Ανωτάτου Συνταγματικού και Ανωτάτου Δικαστηρίου συγχωνεύτηκαν οργανικά σε ένα νέο ΑΔ¹¹, το οποίο λειτουργικά διατηρεί τις ξεχωριστές αρμοδιότητες των δύο δικαστηρίων¹², και το οποίο ενσαρκώνει εκ προοιμίου την αρχή *necessitas non habet legem*¹³, επιτρέποντας ακόμα και παραβίαση άρθρων του Συντάγματος¹⁴. Η συνταγματικότητα του νόμου¹⁵ εξετάστηκε στην υπόθεση *Ibrahim*, την πρώτη τεκμηριωμένη αντίληψη της κυπριακής νομολογίας για το Δ.τ.Α.¹⁶.

Παρατηρήθηκε, λαμβανομένων υπόψη των Άρθρων 179, 182 και 183 του Συντάγματος, ότι ο Ν.33/1964 και συνεπαγόμενα κάθε μέτρο που έχει ως έρεισμα το Δ.τ.Α., δεν αντίκειται στο Σύνταγμα αλλά τα δύο (Σύνταγμα και Δ.τ.Α.) λειτουργούν ομού, κεχωρισμένα και παράλληλα νομιμοποιώντας σιωπηρά παρεκκλίσεις που επιτάσσει το τελευταίο. Επί της ουσίας, στην *Ibrahim* τέθηκαν τα κριτήρια¹⁷, τα οποία σωρευτικά πρέπει να ισχύουν για να γίνεται δεκτή η όποια, εκτάκτως με σκοπό τη διαφύλαξη της πολιτείας, επίκληση του Δ.τ.Α.: (1) επιτακτική και αναπόφευκτη ανάγκη ή εξαιρετικές συνθήκες, (2) αδυναμία εναλλακτικής θεραπείας, (3) αναλογικότητα των ληφθέντων μέτρων με την ανάγκη, και (4) προσωρινότητα μέτρων, διάρκειας όσο οι εξαιρετικές περιστάσεις¹⁸.

Το Δ.τ.Α. νοείται ενυπάρχον κατά πάντα χρόνο στον πυρήνα του δικαίου σε κάθε νομικό σύστημα, ανεξαρτήτως από την ύπαρξη ρητής διάταξης στο Σύνταγμα -στην περίπτωση της Κύπρου στο Άρθρο 179-, αποτελώντας, όμως, ύστατο μέτρο, αποβλέπον στη διασφάλιση/θωράκιση/διάσωση της έννομης τάξης και της συνέχειας του κράτους δικαίου, αφού η επίκληση του γίνεται κατ' εξαίρεση.

Το πρώτο και το τέταρτο κριτήριο αιτιολογήθηκαν ξεκάθαρα. Το ΑΔ διαχώρισε/διέκρινε την ειδική ανάγκη της έκρυθμης κατάστασης¹⁹ από τη γενική²⁰ και προσδιόρισε την προσωρινότητα των μέτρων «for the duration of the necessity and no more»²¹. Τα άλλα δύο κριτήρια εφαρμόστηκαν χωρίς αυστηρότητα. Ειδικότερα, το κενό στη σύνθεση των Δικαστηρίων με την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων θα μπορούσε να πληρωθεί, χωρίς θεσμική αλλαγή, με αύξηση των ελληνοκύπριων δικαστών²². Επίσης, το Δ.τ.Α. δεν μπορεί να θεμελιώσει το γεγονός ότι η αναφορά στο Ανώτατο

Συνταγματικό Δικαστήριο για έλεγχο συνταγματικότητας νόμου είχε προκαλέσει διαδικαστικά έξοδα και καθυστέρηση γιατί πρόκειται για πρακτική δυσλειτουργία και όχι εξαιρετική και επείγουσα ανάγκη. Τέλος, είναι αβέβαιο κατά πόσο δικαιολογείται η μη δημοσίευση του Ν.33/1964 στην τουρκική γλώσσα²³.

Το Δ.τ.Α., εν τοις πράγμασι, κατασκεύασε ένα «υποκατάστατο Σύνταγμα» ή μια «υποκατάστατη έννομη τάξη», θεμελιωθείσα νομολογιακά, με πρωτογενή συντακτική εξουσία το ΑΔ, το οποίο υστερεί ως προς την ποιότητα αιτιολόγησης κατά την εφαρμογή του Δ.τ.Α.

Το γεγονός της εφαρμογής του Συντάγματος μόνο στο ελεύθερο κομμάτι της Κύπρου είναι από μόνο του αντικανονικό, αλλά αναπόφευκτο δεδομένων των τετελεσμένων, αφενός της αποχώρησης των Τουρκοκυπρίων το 1963, και αφετέρου της τουρκικής εισβολής το 1974. Αντισυμβατικό επίσης θεωρείται το γεγονός ότι θεσμικά η διάκριση των εξουσιών συγχέεται, με την άσκηση εκ μέρους του ΑΔ ταυτόχρονα, πέραν της δικαστικής, νομοθετική και εκτελεστική εξουσία. Η στάση τούτη προφασίζεται το, επιτηδευμένα προς σωτηρία και συνέχεια λειτουργίας του κράτους δικαίου, κατασκεύασμα του Δ.τ.Α., επιδείχοντας έτσι το σύστημα μας μια θεσμική και διαδικαστική αυτονομία μεν, νοσηρή δε, αν κανείς προβληματιστεί και εστιάσει στη νομολογιακή χρήση της αρχής του Δ.τ.Α.

Η συστηματικότητα που απαιτείται προκειμένου μια δικαστική απόφαση να είναι επαρκώς αιτιολογημένη στη βάση αυστηρής, συνεπούς και με ίδια δομή και ένταση εφαρμογής των απαιτούμενων κριτηρίων, τα οποία πρέπει να ισχύουν σωρευτικά για να τεθεί σε ισχύ το Δ.τ.Α., είναι κάτι που θα ανέμενε κάποιος από το σύστημα μας, εφόσον είναι τόσο μοναδικά ιδιάζον. Εντούτοις, ελλείπει.

III. Πορεία άγουσα στις τυπικές συνταγματικές τροποποιήσεις

Στα πρώτα χρόνια μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων τα κρατικά όργανα ήταν διστακτικά στην υποβολή προτάσεων που θα τροποποιούσαν συνταγματικές διατάξεις. Ακόμη και ο συνταγματικός επανακαθορισμός θα ήταν προβληματικός αφού θα ερχόταν σε σύγκρουση με τη συνταγματική αρχιτεκτονική που προέκυψε μετά το 1964 και την εμφάνιση του Δ.τ.Α.²⁴.

Σε αυτό το πνεύμα, το ΑΔ αρχικά απέρριπτε τις προσπάθειες τροποποίησης του Συντάγματος, επικαλούμενο την ανάγκη των ψήφων των Τουρκοκυπρίων που απουσίαζαν από τα βουλευτικά έδρανα. Η εν λόγω απουσία θα μπορούσε να θεραπευτεί κατ' εξαίρεση μόνο μέσω του Δ.τ.Α. Παρά ταύτα, όταν η Β.τ.Α. ψήφισε τροποποιητικούς του συντάγματος νόμους, το ΑΔ απέρριπτε τη χρήση του Δ.τ.Α. και δεν ήταν διατεθειμένο να

αγνοήσει την απουσία των Τουρκοκυπρίων μελών της Β.τ.Α. Η αιτιολόγηση στηριζόταν στη φύση του Δ.τ.Α., το οποίο ως εξαιρετικό μέτρο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε ακραίες περιπτώσεις, όταν δηλαδή η ύπαρξη του κράτους βρισκόταν σε κίνδυνο και πάντοτε υπό την προϋπόθεση ότι η τροποποίηση θα τύγχανε προσωρινής εφαρμογής. Μια συνταγματική τροποποίηση όμως συνήθως επισύρει μόνιμα αποτελέσματα, άρα δεν μπορούσε να καλυφθεί από το Δ.τ.Α. Αυτή η άποψη είναι σημαντική, μερικώς ορθή, και εν γένει ασταθής, αν κάποιος λάβει υπόψη την ελαστικότητα χρήσης των κριτηρίων του Δ.τ.Α.²⁵.

Η αρχικά «αντιτροποποιητική συλλογιστική»²⁶ σταδιακά άρχισε να διαφοροποιείται και υποστήριζε την πρακτική χρησιμότητα των συνταγματικών τροποποιήσεων, οι οποίες αν ασκούνταν συγκρατημένα και με μέτρο θα βοηθούσαν στον εκσυγχρονισμό του κράτους²⁷.

IV. Τροποποιήσεις

A. Πρώτη τροποποίηση

Με τον περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.95/1989)²⁸, τροποποιήθηκε το Άρθρο 111(1), προστέθηκαν τα 111(2)(Α), 111(2)(Β), 111(3), 111(4), 111(5) και το αρχικό 111(2) αναριθμήθηκε σε 111(6). Εισήχθη ο θεσμός του πολιτικού γάμου και του διαζυγίου από Οικογενειακά Δικαστήρια²⁹ που εγκαθιδρύθηκαν με τον περί Οικογενειακών Δικαστηρίων Νόμο (Ν.23/1990).

Με χρήση του μηχανισμού του Άρθρου 144³⁰ του Συντάγματος ήχθη το θέμα συνταγματικότητας και των δύο αυτών νόμων ενώπιον της ολομέλειας του Α.Δ. (10 δικαστών³¹), συγκεκριμένα στην υπόθεση *Νικολάου ν Νικολάου*³². Η απόφαση λήφθηκε με ισοψηφία. Οι μεν 5 θεωρούσαν ότι ο έλεγχος της διαδικασίας ψήφισης ενός Νόμου αποτελεί *interna corporis*³³ της Β.τ.Α. και δεν εμπίπτει στον κατασταλτικό έλεγχο του Άρθρου 144, ενώ οι άλλοι 5 δικαστές επιχειρηματολόγησαν και αποδέχθηκαν το αντίθετο. Τοιουτοτρόπως, δεν ανατράπηκε το τεκμήριο της συνταγματικότητας, χάριν του βάρους απόδειξης, με αποτέλεσμα η συνταγματικότητα των επίδικων νόμων να διασωθεί³⁴. Δικαίως η *Νικολάου* θεωρείται η μετά την *Ibrahim* σημαντικότερη απόφαση, αφού έστω και πλασματικά (ενόψει ισοψηφίας 5:5) δημιούργησε δεσμευτικό προηγούμενο για την τροποποίηση των μη θεμελιωδών άρθρων του Συντάγματος³⁵.

B. Δεύτερη τροποποίηση

Με τον περί της Δεύτερης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.106(Ι)/1996), τροποποιήθηκε το Άρθρο 63(1) του Συντάγματος, αντικαθιστώντας τις λέξεις «εικοστόν πρώτον» με τις λέξεις «δέκατο όγδοο», δίνοντας έτσι δικαίωμα ψήφου

σε βουλευτικές εκλογές, σε όσους έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους³⁶.

Υπογραμμίζεται ότι η εν λόγω αλλαγή που επέφερε η δεύτερη τροποποίηση είχε προταθεί και στο παρελθόν, ανεπιτυχώς γιατί δεν καλυπτόταν από το Δ.τ.Α. Τότε το ΑΔ επέδειξε διστακτικότητα και δεν αποδέχθηκε την τροποποίηση³⁷.

Για το ίδιο ζήτημα υπήρξαν προγενέστερες προσπάθειες τροποποίησης οι οποίες απέβησαν μάταιες, συγκεκριμένα με τον περί της Παροχής Δικαιώματος ψήφου στους Συμπληρώσαντες το 18ο Έτος της Ηλικίας τους (Προσωρινές Διατάξεις) Νόμο που αναφέρθηκε στο ΑΔ δυνάμει του Άρθρου 140 ο οποίος απερρίφθη, όπως και με περί Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος νόμος του 1986 που προέβλεπε τα ίδια και επίσης απερρίφθη. Δέκα χρόνια μετά και παρά την ύπαρξη δεδικασμένου σε αμετάκλητη απόφαση της Ολομέλειας του ΑΔ, επικυρώνεται η δεύτερη τροποποίηση με το ίδιο περιεχόμενο. Είναι βεβαίως άγνωστη η στάση που θα κρατούσε το ΑΔ αν παραπεμπόταν ενώπιόν του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (Π.τ.Δ.) ο εν λόγω νόμος.

Γ. Τρίτη τροποποίηση

Με τον περί της Τρίτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.115(Ι)/1996), αντικαταστάθηκε η παράγραφος 2 του Άρθρου 66 του Συντάγματος με νέα, καταργώντας την υποχρεωτική αναπληρωματική εκλογή σε περίπτωση που μένει κενή βουλευτική έδρα³⁸, ως εξής: «Κενωθείσα βουλευτική έδρα πληρούται εντός προθεσμίας τεσσαράκοντα πέντε το πολύ ημερών από της κενώσεως καθ' όν τρόπον ο νόμος ορίζει».

Με την τροποποίηση αυτή αποκαταστάθηκε η σύγχυση³⁹ που προκλήθηκε για την συνταγματικότητα ή όχι του περί Πληρώσεως Κενωθείσης Βουλευτικής Έδρας Ν.95/1986, στις *Angelides*⁴⁰ και *Μαυρογένης*⁴¹.

Εξ αφορμής του τροποποιητικού νόμου, του οποίου η συνταγματικότητα προσεβλήθη στα πλαίσια του παρεμπόδιτος κατασταλτικού ελέγχου⁴², στην υπόθεση *Κουλουντή*⁴³ η Ολομέλεια του ΑΔ επιβεβαίωσε την ορθότητα της απόφασης *Νικολάου* με πλειοψηφία 9:4, ότι δηλαδή η Βουλή των Αντιπροσώπων (Β.τ.Α.) μπορεί να τροποποιεί δυνάμει του Δ.τ.Α. μη θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος, με πλειοψηφία μόνο 2/3 των ελληνοκυπρίων βουλευτών, χωρίς τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων βουλευτών. Κατ' αναλογία, αποφασίστηκε ότι ο περί της Τρίτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος είναι συνταγματικός και εδικοιολογείται από το Δ.τ.Α.⁴⁴

Δ. Τέταρτη τροποποίηση

Η τέταρτη τροποποίηση έγινε στα πλαίσια των υποχρεώσεων που αναλήφθηκαν για την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, προκειμένου να διασφαλι-

στεί η εφαρμογή του Άρθρου 109 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, σύμφωνα με το οποίο κάθε κράτος-μέλος είναι υπόχρεο να εξασφαλίσει ότι η εθνική του νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένου και του Καταστατικού της εθνικής κεντρικής του τράπεζας, συμφωνεί με τη Συνθήκη αυτή και το Καταστατικό της. Επειδή οι σχετικές πρόνοιες της εν λόγω Συνθήκης, καθώς και του Καταστατικού της, απαιτούν όπως οι εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών είναι ανεξάρτητες από οποιοδήποτε επηρεασμό και/ή επιρροή από τις Κυβερνήσεις των Κρατών τους ή άλλους οργανισμούς, κατέστη αναγκαία η επέλευση της τέταρτης τροποποίησης. Έτσι, με τον περί της Τέταρτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.104 (Ι)/2002) τροποποιήθηκαν τα Άρθρα 47(στ), 118 (3), 118(4), 118(5) και 119(4) του Συντάγματος. Τα τροποποιημένα Άρθρα 47, 118 και 119 εγγυώνται την πάυση του διοικητή με τον ίδιο τρόπο που παύονται οι δικαστές του ΑΔ εξασφαλίζοντας έτσι την ανεξαρτησία της Κεντρικής Τράπεζας⁴⁵.

Ε. Πέμπτη τροποποίηση: τροποποίηση σταθμός

Η πιο καίρια και ταυτόχρονα εκτεταμένη, γενική και προβληματική συνταγματική τροποποίηση είναι η πέμπτη. Υπό τις συνθήκες που θεσπίστηκε το κυπριακό Σύνταγμα το 1960 δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθεί η προοπτική της προσχώρησής της στην ΕΕ ώστε να περιληφθεί διάταξη που να παρέχει το κατάλληλο συνταγματικό πλαίσιο⁴⁶. Ως εκ τούτου με την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, κατέστη αναγκαίο να τροποποιηθεί το κυπριακό Σύνταγμα έτσι ώστε να συνάδει με το κοινοτικό κεκτημένο. Συγκεκριμένα το δίκαιο της ΕΕ με όλες του τις μορφές και σε όλες του τις εκφάνσεις υπερέχει πλέον έναντι κάθε κυπριακού νόμου αλλά και του ίδιου του Συντάγματος, του υπέρτατου/τυπικά υπερέχοντος νόμου. Η πέμπτη τροποποίηση λαμβάνει χώρα δύο χρόνια μετά την ένταξη στην ΕΕ, όταν δηλαδή προέκυψαν υποθέσεις για έκδοση Κυπρίων πολιτών.

Η ΚΔ είναι από τις έννομες τάξεις που έχει σπεύσει να συμμορφωθεί προς τον υπερεθνικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, εκδηλώνοντας φιλευρωπαϊκό ζήλο, ωστόσο κατά τρόπο υπερβολικό και με περιορισμένο σεβασμό της εθνικής συνταγματικής νομοθεσίας. Η ΚΔ «έλυσε» το συγκρουσιακό πρόβλημα καθιστώντας την υπερεθνική νομοθεσία της ΕΕ υπέρτερης ισχύος από το Σύνταγμα⁴⁷ -νοοτροπία αυτοαναίρεσης/αυτοπροσβολής⁴⁸, σε αντίθεση με άλλα κράτη-μέλη⁴⁹ που επέδειξαν δυσανεκτικότητα στην υποστολή του εθνικού τους Συντάγματος έναντι της ΕΕ, όπως κυρίως η Γερμανία⁵⁰.

Σημείο αναφοράς αποτελεί η υπόθεση Κωνσταντίνου⁵¹, που αφορούσε την έκδοση Κύπριου πολίτη⁵² στη Μ. Βρετανία. Το ΑΔ στην έφεση διαπίστωσε ότι τα Δικαστήρια Πολωνίας⁵³ και Γερμανίας⁵⁴ είχαν απορρίψει την έκδοση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης ως βρισκόμενο ενά-

ντια στα δικά τους εθνικά Συντάγματα, και έκρινε ότι η απόφαση-πλαίσιο αφήνει στα κράτη-μέλη τον τρόπο επίτευξης του σκοπού της απόφασης, η οποία αν και υποχρεωτική δεν αποκτά άμεσο αποτέλεσμα, μέχρι την ενσωμάτωσή της στο εθνικό δίκαιο. Συνεπώς, εφόσον οι πρόνοιες του Ν.133 (Ι)/2004 ήταν αντίθετες με το Σύνταγμα της ΚΔ, δεν είχε επιτευχθεί η δέουσα μεταφορά της απόφασης-πλαίσιο στην κυπριακή έννομη τάξη. Ουσιαστικά το ΑΔ, αν και αρχικά με την απόφασή του πρόκρινε την υπεροχή του Συντάγματος σε σχέση με την Αρχή της Υπεροχής (Α.τ.Υ.) του Ευρωπαϊκού Δικαίου, καταληκτικά δεν άφησε περιθώρια εφαρμογής της απόφασης-πλαίσιο, χωρίς να ξεπεραστεί το ιεραρχικό εμπόδιο της υπεροχής του Άρθρου 11 του Συντάγματος. Έτσι, προώθησε τη συμμόρφωση της ΚΔ με το ευρωπαϊκό κεκτημένο μέσα από την εξουδετέρωση της υπεροχής του συνταγματικού καθεστώτος, υπαινισσόμενο ότι η λύση θα έπρεπε να διακρίνεται από ευρύτητα, περιεκτικότητα, ελαστικότητα και μονιμότητα σε βαθμό που θα μπορούσε να επιλύει κάθε μελλοντική διαφορά μεταξύ Ευρωπαϊκού Δικαίου και Συντάγματος. Η εν λόγω προσέγγιση του ΑΔ δημιούργησε την ανάγκη για συνταγματική τροποποίηση και η απουσία οποιασδήποτε δήλωσης αναφορικά με εύρος και τα χαρακτηριστικά της επακόλουθης συνταγματικής τροποποίησης ερμηνεύεται ως σιωπηρή αποδοχή της συμμόρφωσης του με τις προϋποθέσεις που πρόβαλλε η *Κωνσταντίνου*. Η απόφαση αντανάκλα την εντύπωση ότι στο Σύνταγμα της ΚΔ δεν υπήρχε χώρος για ελιγμό, δημιουργώντας την πεποίθηση ότι η όποια συνταγματική τροποποίηση πρέπει να είναι ολοκληρωτική⁵⁵.

Με τον περί της Πέμπτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.127(Ι)/2006) προστέθηκε το Άρθρο 1Α (προσθήκη νοουμένη σαφώς ως μεταβολή, ενός άρθρου εντασσομένου στον κατάλογο των θεμελιώδων άρθρων του Συντάγματος, που σύμφωνα με αυτό δεν επιδέχεται κανενός είδους τροποποίησης), τροποποιήθηκαν τα Άρθρα 11(2) (στ), 140(1), 140(3), προστέθηκε η παράγραφος 4 στο Άρθρο 169 και τροποποιήθηκαν τα Άρθρα 179(1) και 179(2).

Στ. Έκτη τροποποίηση

Με τον περί της Έκτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο (Ν.51(Ι)/2010) τροποποιήθηκε το Άρθρο 17(2) του Συντάγματος και κατέστη δυνατή η ενσωμάτωση της οδηγίας 2006/24/ΕΚ⁵⁶, της οποίας ο δηλωμένος στο προοίμιό της σκοπός είναι η πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, και της διακίνησης ανθρώπων, εμπορίου ναρκωτικών και όπλων. Με την οδηγία, οι εταιρείες παροχής ηλεκτρονικών/τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών υποχρεώνονται στη δημιουργία βάσεων δεδομένων⁵⁷ αποθήκευσης πληροφοριών που σχετίζονται με τους χρήστες, για καθορισμένη διάρκεια, δεδομένων θέσης⁵⁸. Η οδηγία ενσωματώθηκε με το Ν.183 (Ι)/2007⁵⁹, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται η

πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα των χρηστών, αφού εκδοθεί σχετικό δικαστικό διάταγμα που αναφέρεται στη διερεύνηση εγκλήματος το οποίο επιφέρει ποινή φυλάκισης πέραν των 5 ετών⁶⁰.

Προσεγγίζοντας τον Ν.183(Ι)/2007 συγκριτικά με την οδηγία 2006/24/ΕΚ⁶¹ παρατηρούνται διαφορές που οφείλονται στο νομικό μας σύστημα, αφού ο νόμος διευρύνει αδικαιολόγητα το πεδίο εφαρμογής, επιτρέποντας πρόσβαση στα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα προσώπων που διέπραξαν αδικήματα που επισύρουν ποινή φυλάκισης πέραν των 5 ετών, ενώ η οδηγία αναφέρεται σε συγκεκριμένα σοβαρής μορφής εγκλήματα, όπως προσδιορίζονται πιο πάνω. Επίσης, ο Ν.183(Ι)/2007 μεταφέρει το κόστος της διατήρησης των δεδομένων⁶² στους παροχείς τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, οι οποίοι δεν αποζημιώνονται από το κράτος, αλλά ούτε και νομιμοποιούνται να το μετακυλήσουν στους καταναλωτές, με αποτέλεσμα οι κυπριακές εταιρείες τηλεπικοινωνιών να λειτουργούν σε δυσμενέστερο ανταγωνιστικό περιβάλλον, αν στα άλλα κράτη-μέλη υιοθετήθηκαν άλλες/διαφορετικές λύσεις.

Σύμφωνα με το Κοινοτικό Δίκαιο, η υιοθέτηση δευτερογενούς νομοθεσίας, όπως είναι η οδηγία, επιτρέπεται υπό την προϋπόθεση ύπαρξης νομικής βάσης⁶³ (εν προκειμένω το Άρθρο 95 ΕΚΤ που ρύθμιζε θέματα κοινής αγοράς). Η Ιρλανδία αμφισβήτησε τη νομιμότητα και εγκυρότητα της εν λόγω βάσης και υπέδειξε ότι θα έπρεπε αντί οδηγίας, να είχε υιοθετηθεί απόφαση-πλαίσιο, η ψήφιση της οποίας απαιτεί ομοφωνία. Το γεγονός αυτό θα της επέτρεπε να επηρεάσει την ουσία του περιεχομένου της, αφού θα μπορούσε ακόμη και να την μπλοκάρει εν τη γενέσει της. Τελικά η οδηγία εκδόθηκε στη βάση του Αρθρου 95 ΕΚΤ χωρίς τη συγκατάθεση της Ιρλανδίας, της Σουηδίας και άλλων κρατών.

Ο ΓΕ του ΔΕΕ μετά από προσφυγές κατέληξε στο συμπέρασμά ότι το περιεχόμενο της συγκεκριμένης οδηγίας παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ένεκα υπέρμετρης παρέμβασης σε ανθρωπίνια δικαιώματα, κάνοντας αναφορά στα άρθρα του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων⁶⁴. Το ΔΕΕ συμφώνησε με τη διαπίστωση της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαφώνησε όμως αναφορικά με την παράταση ισχύος της οδηγίας και προχώρησε στην άμεση ανάκλησή της, αφού έδωσε έμφαση στο απόρρητο των επικοινωνιών και στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Επεσήμανε την ύπαρξη σημαντικών κενών και έκρινε το μέτρο υπερβολικό και δυσανάλογο, ένεκα του ότι αναφέρεται στη φύλαξη δεδομένων για ολόκληρο τον πληθυσμό της Ευρώπης, όταν ο σκοπός σχετίζεται με πολύ μικρό αριθμό προσώπων.

Η ακύρωση εν τέλει της οδηγίας, μετά από 6 χρόνια, δημιούργησε ανομοιόμορφο περιβάλλον. Η Τσεχία την ακύρωσε, η Σουηδία και η Ιρλανδία

δεν την εφάρμοσαν ποτέ. Από την πλευρά της, η ΚΔ ίσως να στιγματίστηκε αρνητικά περισσότερο από κάθε άλλο κράτος-μέλος, διότι ενώ η οδηγία παραμερίστηκε από το ΔΕΕ και ο εφαρμοστικός νόμος Ν.183(Ι)/2007 κρίθηκε από το ΑΔ αντισυνταγματικός⁶⁵, εντούτοις παραδόξως παρέμεινε σε ισχύ ο περί της Έκτης Τροποποίησης Ν.51(Ι)/2010 και η σχετική έκτη συνταγματική τροποποίηση.

Ζ. Έβδομη τροποποίηση

Στο προοίμιο του τροποποιητικού Ν.68(Ι)/2013 αναφέρεται ότι επειδή η ΚΔ είχε αναλάβει συμβατική υποχρέωση να εκδίδει πολίτες της που διέπραξαν ποινικά αδικήματα στην αλλοδαπή και επειδή η Πέμπτη Τροποποίηση του Συντάγματος στο βαθμό που ρυθμίζει την έκδοση Κυπρίων υπηκόων της δεν συνάδει απόλυτα με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, και ειδικότερα με την απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΗΑ του Συμβουλίου της ΕΕ (13^η Ιουνίου 2002), και επειδή η τροποποίηση του Αρθρου 11(2)(στ) του Συντάγματος ήταν αναγκαία για τη συμμόρφωση της ΚΔ με τις υποχρεώσεις της ως κράτος-μέλος της ΕΕ, με τον περί της Έβδομης Τροποποίησης Ν.68(Ι)2013, τροποποιείται εκ νέου το Άρθρο 11(2)(στ) του Συντάγματος⁶⁶.

Στην έκθεση που ακολούθησε τον τέταρτο γύρο αξιολόγησης της Κύπρου για την εφαρμογή της απόφασης-πλαίσιο 2002/584/ΗΑ, αναφέρθηκε ότι ο πιο πάνω συνταγματικά κατοχυρωμένος περιορισμός, παραβίαζε τις πρόνοιές της για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, διότι η δυνατότητα που δινόταν από την εν λόγω απόφαση-πλαίσιο στα κράτη-μέλη, να καθορίσουν, κατά το χρόνο υιοθέτησής της, τα χρονικά περιθώρια που θα επέτρεπαν ή όχι την έκδοση προσώπων για πράξεις που τελέστηκαν πριν το χρόνο υιοθέτησης, δεν είχε εφαρμογή στα κράτη-μέλη που εντάχθηκαν στην ΕΕ το 2004, όπως η ΚΔ, αφού, η συγκεκριμένη απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου λήφθηκε στις 13.06.2002, δηλαδή πολύ πριν την ένταξη της ΚΔ στην ΕΕ⁶⁷.

Το ΑΔ στην υπόθεση *Μιχαηλίδης*⁶⁸ αντιμετώπισε αίτημα της Ελληνικής Κυβέρνησης που ζήτησε την έκδοση του Ντίνου Μιχαηλίδη, που διωκόταν για αδικήματα που τελέστηκαν στην Ελλάδα πριν το 2004. Το Δικαστήριο σύμφωνα με το περιεχόμενο του Αρθρου 11 του Συντάγματος, όπως είχε τροποποιηθεί με την πέμπτη τροποποίηση, δεν μπορούσε να ικανοποιήσει το αίτημα και η ΚΔ ζήτησε την απόσυρση του σχετικού εντάλματος. Στη συνέχεια η Β.τ.Α. ψήφισε την έβδομη τροποποίηση με την οποία αφαιρέθηκε κάθε χρονικός περιορισμός και μετά τη σχετική δημοσίευση η Ελληνική Κυβέρνηση εξέδωσε νέο ένταλμα. Το νέο ένταλμα αμφισβητήθηκε στα πλαίσια της δίκαιης δίκης, αλλά το Δικαστήριο απέρριψε τους ισχυρισμούς του Μιχαηλίδη, υπογραμμίζοντας ότι η έβδομη τροποποίηση του Συντάγματος δεν κατάργησε συνταγματικά δικαιώματα προστασίας

της ελευθερίας και της ασφάλειας οποιουδήποτε πολίτη της ΚΔ, αλλά επί της ουσίας απλώς προσέθεσε, διόρθωσε και τροποποίησε το δημιουργηθέν και υπάρχον κενό, το οποίο προέκυψε από την πέμπτη συνταγματική τροποποίηση⁶⁹, προκειμένου να συνάδει με το ευρωπαϊκό κερτημένο και ειδικότερα με την απόφαση-πλαίσιο⁷⁰.

Η. Όγδοη τροποποίηση

Με τον περί της Όγδοης Τροποποίησης Ν.130 (Ι)/2015 σηματοδοτείται τροποποίηση (επί τροποποίησης) που σχετίζεται με την πολιτική ιστορία της Κύπρου, αφού καταστρατηγείται ο Ν.33/1964 που κατ' εξαίρεση διασώζει, στη βάση του Δ.τ.Α., την ΚΔ.

Στο προοίμιο του Ν.130(Ι)/2015 κρίνεται αναγκαία η τροποποίηση, προκειμένου να ληφθούν μέτρα για την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία του ΑΔ, την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης γενικότερα, και της διοικητικής δικαιοσύνης ειδικότερα. Σύμφωνα με το τροποποιημένο Άρθρο 146 (Ι) η δικαιοδοσία επί διοικητικής προσφυγής σε πρώτο βαθμό εκχωρείται αποκλειστικά στο Διοικητικό Δικαστήριο, και στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο⁷¹ παραμένει η δικαιοδοσία του αναθεωρητικού ελέγχου των πρωτόδικων αποφάσεων του Διοικητικού Δικαστηρίου.

Το μείζον θέμα είναι η τροποποίηση σε σχέση με όσα ρυθμίστηκαν με το Ν.33/1964 και το Δ.τ.Α., όπως επικράτησε από το 1964 με την παραχώρηση στο ΑΔ δικαιοδοσίας δύο βαθμών παρά την παράλληλη δυνατότητα του ίδιου του Α.Δ. να επιλαμβάνεται ως Ολομέλεια απευθείας, σε έναν και μόνο βαθμό, όπως τονίστηκε στην απόφαση *Georgiou*⁷². Έτσι, υποχρεωτικά τροποποιήθηκε και το Άρθρο 11 του Ν.33/1964 με το Ν.132 (Ι)/2015, ώστε να αφαιρεθεί δικαστική ύλη από το Α.Δ.

Εκ των πραγμάτων η επιλεγείσα όγδοη τροποποίηση είναι αδόκιμη και δημιούργησε αμφισβητήσεις. Όπως σημειώθηκε, «Το επιχείρημα ότι με τη δημιουργία του Διοικητικού Δικαστηρίου επιστρέφουμε στις πρόνοιες του Συντάγματος είναι λανθασμένο και παραπλανητικό. Λανθασμένο, διότι υπονοεί τη μερική έστω επιστροφή στη συνταγματική κανονικότητα και στην πιστή εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων ως εάν οι ειδικές συνθήκες του Δ.τ.Α. πλέον δεν υφίστανται. Παραπλανητικό, διότι το Σύνταγμα δεν προέβλεπε δικαστήριο με αποκλειστική αρμοδιότητα την εκδίκαση υποθέσεων σχετικών με το Διοικητικό Δίκαιο κατά τον τρόπο που τώρα προβλέπεται»⁷³. Η φυσική εξέλιξη ή τροποποίηση θα ήταν η επιστροφή στα αρχικά από του Συντάγματος προβλεπόμενα δικαστήρια (στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο και στο Ανώτατο Δικαστήριο)⁷⁴. Επομένως, η δημιουργία του Διοικητικού Δικαστηρίου, κατά τον τρόπο που εφαρμόστηκε, αποσταθεροποιεί το πνεύμα και το γράμμα της απόφασης Ibrahim που θεμελίωσε το Δ.τ.Α.⁷⁵. Η όγδοη τροπο-

ποίηση έγινε χωρίς να στηρίζεται στις αρχές του Δ.τ.Α., όπως αυτές καθορίστηκαν διά των τεσσάρων κριτηρίων της Ibrahim⁷⁶. Στο πλαίσιο αυτό ασκήθηκε έντονη κριτική.

Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι «Η γρήγορη απονομή δικαιοσύνης θα μπορούσε να επιτευχθεί με άλλα μέσα, όπως με τη σύσταση ειδικής σύνθεσης του ΑΔ, με την αύξηση του αριθμού των βοηθών των δικαστών (κατά τα πρότυπα του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ), ακόμη και με την αύξηση του αριθμού των μελών του ΑΔ (ομοίως με τη σχετική αλλαγή στο Γενικό Δικαστήριο). Ο όγκος των υποθέσεων και οι καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης δεν συνιστούν αναγκαιότητα εφάμιλλη με την κατάρρευση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης που υπήρχε στην Ibrahim»⁷⁷.

«Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί υπήρξε ο Ν.33/1964 ως Δ.τ.Α. και όχι έκτοτε μια Τροποποίηση του Συντάγματος ως η όγδοη τροποποίησή του; Πολύ δε περισσότερο αφού η νομική θεμελίωση και της συνταγματικής αυτής τροποποίησης στηρίχθηκε στο Δ.τ.Α. γιατί απαξιώθηκε έμμεσα δια των νέων αυτών προβλέψεων;»⁷⁸

Σημειώνεται ακόμη ότι με το Ν.131(Ι)/2015 επιδιώχθηκε η εναρμόνιση με την Οδηγία 2013/32/ΕΕ σχετικά με θέματα χορήγησης και ανάκλησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας, την Οδηγία 213/33/ΕΕ σχετικά με θέματα αιτητών διεθνούς προστασίας, και του Κανονισμού της ΕΕ αρ.604/2013 για θέματα εξέτασης αίτησης διεθνούς προστασίας από πολίτες τρίτης χώρας⁷⁹. Τέλος, η ουσιαστική διαφοροποίηση συνίσταται στο γεγονός ότι το Διοικητικό Δικαστήριο μετά την όγδοη τροποποίηση, εκτός από ακυρωτικό δικαστήριο, ενεργεί κατ' εξαίρεση, συμφώνως του Άρθρου 146(4)(δ), ως δικαστήριο ουσίας με εξουσία να τροποποιεί εν όλω ή εν μέρει τη διοικητική πράξη/παράλειψη στις περιπτώσεις που η απόφαση αφορά διαδικασίες διεθνούς προστασίας ή φορολογική διαφορά⁸⁰.

Θ. Ένατη τροποποίηση

Η ένατη τροποποίηση δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Κ.Δ. στις 28.04.2016 με τον περί της Ένατης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμου (Ν.69(Ι)/2016)⁸¹. Πρόκειται για τροποποίηση του Άρθρου 15 του Συντάγματος που προστατεύει το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής κάθε προσώπου. Αφορά στην υποχρέωση δήλωσης ή ακόμη και δημοσιοποίησης του «πόθεν έσχες», των περιουσιακών στοιχείων και καταστάσεων διάφορων κρατικών ή πολιτειακών αξιωματούχων. Δίνεται πλέον δυνατότητα παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή, «προς το συμφέρον της διαφάνειας στη δημόσια ζωή ή για σκοπούς λήψης μέτρων εναντίον της διαφθοράς στη δημόσια ζωή» στα πλαίσια κυρίως διερεύνησης αδικημάτων αθέμιτου πλουτισμού.

I. Δέκατη τροποποίηση

Με τον Περί της Δέκατης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 2016 [N.93(I)/2016] που εκδόθηκε με τη δημοσίευσή του στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας στις 16 Σεπτεμβρίου 2016 επηρεάζονται/τροποποιούνται τα Άρθρα 7, 11, 47, 48, 49, 53, 83 και 106 από τα οποία διαγράφεται κάθε πρόνοια που αφορά θανατική ποινή και ως θέμα αρχής προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας και ως επισφράγιση συμμορφώσεως με το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προάσπισης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών (6^ο και 13^ο Πρωτόκολλο αυτής) και το Διεθνές Σύμφωνο Αστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (2^ο Πρωτόκολλο αυτού) της επιταγής της πλήρους καταργήσεως θανατικής ποινής.

V. Συμπεράσματα

Μια συνοπτική απαρίθμηση των τροποποιήσεων διαγράφεται ως εξής: Πρώτη προσπάθεια τροποποίησης ήταν τα Δεκατρία Σημεία που υπέβαλε ο Μακάριος. Δεύτερη οιοική τροποποίηση είναι το ίδιο το Δ.τ.Α., εισαχθέν με την υπόθεση *Ibrahim*, που ποτέ δεν αναφέρθηκε ως τροποποίηση, αλλά στην πραγματικότητα τροποποιεί δια της ερμηνείας πολλά συνταγματικά άρθρα. Είναι, ωστόσο, αμφισβητήσιμο αν υφίστανται ακόμα εξαιρετικές περιστάσεις που να δικαιολογούν, εδώ και 52 χρόνια, την ισχύ του Δ.τ.Α. ή αν απλώς «βολεύει» η επίκλησή του. Η μεγάλη χρονική περίοδος που πέρασε και η συνέχιση της εφαρμογής του Δ.τ.Α. έχουν μερικώς θολώσει την πραγματικότητα της εξαιρετικότητάς του⁸². Τρίτη κατά σειρά τροποποιητική διαδικασία θεωρείται η λειτουργία της Β.τ.Α. που ψηφίζει νόμους τροποποιητικούς του Συντάγματος. Σ' αυτήν εντάσσονται και οι εννιά μέχρι σήμερα τροποποιήσεις του Κυπριακού Συντάγματος. Όπως αναλυτικά εξηγήθηκε πιο πάνω, διαφαίνεται ξεκάθαρα η αρχικά αμυντική στάση του ΑΔ, μέχρι την απόφαση *Νικολάου*, στις τροποποιητικές προσπάθειες της Β.τ.Α., με έντονη διάθεση προστασίας του εθνικού Συντάγματος, και η μετέπειτα ευκολία τροποποίησης, χωρίς αρκούντως βάσιμη αιτιολογία. Κορυφαία τροποποίηση, που θα μπορούσε να κριθεί ακόμα και αντισυνταγματική, και η οποία μετά επιδέχτηκε έτερης τροποποίησης είναι η πέμπτη, με την οποία μεταξύ άλλων προστέθηκε το Άρθρο 1Α, τροποποίηση αντιβαίνουσα της επιταγής του Συντάγματος μη τροποποίησης θεμελιωδών διατάξεων [Άρθρο 182(1)].

Συμπερασματικά, η ποιότητα αιτιολόγησης της αναγκαιότητας των τροποποιήσεων και η συστηματικότητα ανάπτυξης της νομολογίας υστερούν. Η δικαστική εξουσία δεν εφάρμοσε με αυστηρότητα τα κριτήρια της απόφασης *Ibrahim*, τα οποία συχνά αλληλοεπικαλύπτονται. Σε σχέση με τις συνταγματικές τροποποιήσεις η ανατροπή της αυστηρής προσέγγισης έλαβε χώρα χωρίς καμιά

ξεκάθαρη διευκρίνιση για το τι είχε μεσολαβήσει, δημιουργώντας έτσι μια άλλη επεξηγηματική ασυνέπεια.

Το δίλημμα εντείνεται: «αντισυνταγματικές» συνταγματικές τροποποιήσεις ή «καινούρια ανάγνωση», αν όχι πλήρης αναθεώρηση του κειμένου του κυπριακού Συντάγματος;

- ¹ Thomas Jefferson σε επιστολή του προς τον James Madison το 1789. [Αιμιλιανίδης Α Κ, *Το Κυπριακό Σύνταγμα μετά την ένταξη*, από βιβλίο *Προτάσεις Πολιτικής: Η Κύπρος μετά την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση* (Λευκωσία: Power Publishing Ltd, 2005), 96].
- ² Λοττίδης Χ Θ, *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, η πολυπλοκότητα του και η ανεπιτυχής προσπάθεια αναθεώρησής του*, το 1963 (Ε Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009), 152-153.
- ³ Νικολάου Η, *Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και της κατανομής των αρμοδιοτήτων των οργάνων του κράτους στην Κύπρο: η συνταγματική ρύθμιση, η εξέλιξη και το δίκαιο της ανάγκης* (Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, 2000), 209.
- ⁴ *ibid*, 213.
- ⁵ Το παράρτημα III αναφέρει κατ' αύξοντα αριθμό τα άρθρα ή τα τμήματα των άρθρων του Συντάγματος, τα οποία δεν μπορούν με κανέναν τρόπο να τροποποιηθούν δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως, χωρίς να αναφέρεται η ουσία ή το περιεχόμενο των διατάξεων που παραμένουν αναλλοίωτες ή τι επιδιώκει το Άρθρο 182(2) να συγκρατήσει άθικτο.
- ⁶ Τορναρίτης Κ. Γ, *Το πολιτειακό δίκαιον της Κυπριακής Δημοκρατίας* (Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 1982), 34.
- ⁷ Κατά τα άλλα δεν προβλέπεται οποιαδήποτε εξειδικευμένη αναθεωρητική διαδικασία, δηλαδή η τροποποίηση μιας μη θεμελιώδους συνταγματικής διάταξης επέρχεται άμεσα, εφόσον επιτευχθούν οι προβλεπόμενες ειδικές χωριστές πλειοψηφίες του Άρθρου 182(3) του Συντάγματος. [Αιμιλιανίδης Α Κ, *supra* σημ. 1, 85].
- ⁸ *Attorney General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others* (1964) CLR 195.
- ⁹ Λοΐζου Α Ν, *Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας*, Λευκωσία 2001, 12.
- ¹⁰ Υπήρξε αποχώρηση των τουρκοκυπρίων βουλευτών, υπουργών, δημοσίων υπαλλήλων, κάποιων δικαστών και του αντιπροέδρου.
- ¹¹ Τορναρίτης C G, *Cyprus and its constitutional and other legal problems* (Nicosia, 1977), 74-75.
- ¹² Λοΐζου Α Ν, *supra* σημ. 9, 14.
- ¹³ Δηλαδή, η ανάγκη δεν γνωρίζει νόμο.
- ¹⁴ Χαρακτηριστικά κηρύσσεται ότι: «Δεδομένου ότι πρόσφατα γεγονότα κατέστησαν αδύνατον την λειτουργία του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Ανωτάτου Δικαστηρίου (High Court) και την από άλλων απόψεων απονομή της δικαιοσύνης. Και δεδομένου ότι είναι επιβεβλημένη η απρόσκοπτος συνέχισης της απονομής της δικαιοσύνης μη παρακωλυομένης υπό της συνεπείας των γεγονότων τούτων δημιουργηθείσης καταστάσεως, ως και η συνέχισης της ενασχίσεως της υπό του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Ανωτάτου Δικαστηρίου (High Court) μέχρι τούδε ενασκουμένης δικαιοδοσίας. Και δεδομένου ότι κατέστη επάναγκες όπως ληφθώσιν επί τούτω νομοθετικά μέτρα μέχρις ου ο Κυπριακός λαός

- εκφέρη την άποψιν αυτού επί των ζητημάτων τούτων»
- ¹⁵ Ο Ν.33/1964 προέβλεπε, πέραν της συμπύξεως των αρμοδιοτήτων του Α.Δ. και Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου στο νέο Α.Δ. (με πενταμελή σύνθεση: 3 ελληνοκύπριοι και 2 τουρκοκύπριοι δικαστές), την κατάργηση του διακοινοτικού συστήματος απονομής της δικαιοσύνης και το διάχυτο, μη συγκεντρωτικό έλεγχο συνταγματικότητας νόμου. Οι πρόνοιες αυτές κανονικά βρίσκονταν σε ασυμφωνία με το Σύνταγμα.
- ¹⁶ Νικολάου Η, *supra* σημ. 3, 109.
- ¹⁷ Από το Δικαστή Ιωσηφίδη.
- ¹⁸ *Attorney General of the Republic v Mustafa Ibrahim and Others* (1964) CLR 195, 264-265: (a)an imperative and inevitable necessity or exceptional circumstances, (b) no other remedy to apply, (c) the measure taken must be proportionate to the necessity; and (d) it must be of a temporary character limited to the duration of the exceptional circumstances.
- ¹⁹ Την παράλυση του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης.
- ²⁰ Δηλαδή τις ένοπλες συγκρούσεις κ.τ.λ.
- ²¹ Απόφαση *Ibrahim*, σελ. 267-268 και προοίμιο Ν.33/1964: «it has become necessary to make legislative provision until such time as the people of Cyprus may determine such matters», σελ. 245-246 της απόφασης.
- ²² Τούτο αποδεικνύεται και με την όγδοη τροποποίηση του Συντάγματος με το Ν.130(Ι)/2015 που εκχωρεί τη διοικητική δικαιοδοσία στο νεοσύστατο Διοικητικό Δικαστήριο με σκοπό την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης.
- ²³ Kombos C, *The Doctrine of Necessity in Constitutional Law* (Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2015), 173-176.
- ²⁴ *Ibid.*
- ²⁵ Kombos C, *supra* n. 23, 232.
- ²⁶ *ibid.*, 30.
- ²⁷ *ibid.*
- ²⁸ Προοίμιο του Ν.95/1989: «Επειδή η αποκλειστική αρμοδιότητα που δίδεται στην Εκκλησία εμποδίζει την επιβαλλόμενη αναθεώρηση και αναπροσαρμογή με Πολιτειακούς Νόμους κατά κανόνα που διέπουν θέματα προσωπικού θεσμού, σύμφωνα με σύγχρονες αρχές δικαίου και κοινωνικές αντιλήψεις, καθώς και με τις υποχρεώσεις της Δημοκρατίας που απορρέουν από Διεθνείς Συμβάσεις, καθώς και συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και επειδή το Άρθρο 111 του Συντάγματος δεν περιλαμβάνεται στα θεμελιώδη άρθρα αυτού τα οποία δεν μπορούν με οποιοδήποτε τρόπο να τροποποιηθούν ή να καταργηθούν και επειδή το Άρθρο αυτό αναφέρεται μόνο σε θέματα προσωπικού θεσμού πολιτών της Δημοκρατίας που ανήκουν στην Ελληνική κοινότητα και δεν αφορούν ή επηρεάζουν με οποιοδήποτε τρόπο την Τουρκική κοινότητα, η Βουλή προέβη στην τροποποίηση του Συντάγματος και εισήγαγε το θεσμό του πολιτικού γάμου και του διαζυγίου από ειδικά οικογενειακά Δικαστήρια».
- ²⁹ Στα οποία ανατέθηκαν οι αρμοδιότητες που ασκούσαν μέχρι τότε τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια (Βασιλακάκης Ε και Παπασάββας Σ, *Στοιχεία Κυπριακού Δικαίου* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002), 133).
- ³⁰ Άρθρο 144(1) Πας διάδικος δικαιούται, καθ' οιονδήποτε στάδιον της διαδικασίας συμπεριλαμβανομένης και της κατ' έφεσιν, να εγείρη ζήτημα αντισυνταγματικότητας νόμου ή αποφάσεως η διατά-
- ξέως τινος αυτών ουσιώδους δια την διάγνωσιν της εκκρεμούς ενώπιον του δικαστηρίου υποθέσεως. Το δικαστήριο, ενώπιον του οποίου εγείρεται το ζήτημα, παραπέμπει παρευθύς τούτο ενώπιον του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου και αναστέλλει την πρόοδον της διαδικασίας, μέχρις ου αποφανθή επ αυτού το Ανώτατον Συνταγματικόν Δικαστήριο.
- ³¹ Είχε προηγηθεί η εξαίρεση δύο δικαστών που σε προηγούμενο στάδιο είχαν συστήσει την τροποποίηση του Άρθρου 111.
- ³² Νικολάου και άλλων ν. Νικολάου και άλλου (1992) 1 C.L.R 1338.
- ³³ Εσωτερικό θέμα.
- ³⁴ Βασιλακάκης Ε και Παπασάββας Σ, *supra* σημ. 29, 127.
- ³⁵ Πάντως, ενδιαφέρουσα, και με επίγνωση της μέχρι τότε ανέλιξης της νομολογίας σχετικά με το Δ.τ.Α., είναι η άποψη του δικαστή Πικί: «Το αποτέλεσμα στην υπόθεση Νικολάου έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις καθιερωμένες αρχές του Δ.τ.Α., οι οποίες αναγνωρίστηκαν στην *Ibrahim* και έκτοτε έτυχαν εφαρμογής». [Νικολάου Η, *supra* σημ. 13, 232.]
- ³⁶ Λοϊζου Α Ν, *supra* σημ. 9, 419.
- ³⁷ Ο δικαστής Πικίς ήταν ξεκάθαρος: «Είναι πεποίθησή μου ότι προσήλωση στο Σύνταγμα αποτελεί την πιο πειστική απάντηση στην επιβουλή κατά της ακεραιότητας του κυπριακού κράτους και κάθε απόπειρα για κατάλυσή του. Η αυστηρή τήρηση του Συντάγματος αποτελεί το ισχυρότερο όπλο για προάσπιση της οντότητας της κυπριακής πολιτείας». [Απόφαση *President of Republic v. House of Representatives* (1986) 3 Α.Α.Δ. 1439, 1463.]
- ³⁸ Βασιλακάκης Ε και Παπασάββας Σ, *supra* σημ. 29, 133.
- ³⁹ Με αυτή την τροποποίηση, λύθηκε η απροσφορότητα της απόφασης *Μαυρογένης* του Α.Δ. που ασκήθηκε κατά την αποκλειστική του δικαιοδοσία ως Εκλογοδικείο, συμφώνως του Άρθρου 145 του Συντάγματος, με την οποία είχε με πλειοψηφία ανατραπεί η προηγούμενη απόφασή *Angelides*, που έκρινε ως συνταγματική τη σχετική διάταξη 3 του Περί Πληρώσεως Κενωθείσας Βουλευτικής έδρας Νόμου του 1986. Με τη *Μαυρογένης*, λοιπόν, κυρήχθηκε ως αντίθετη του Συντάγματος και θεσπίστηκε η ρυθμιστική του ζητήματος τούτου Τρίτη Τροποποίηση του Συντάγματος. (Νεόφυτος Χατζηλοϊζου, *Συνταγματικό Δίκαιο και συνταγματική πραγματικότητα στην Κύπρο*, <https://goo.gl/oLQZnf>, 21).
- ⁴⁰ *Pavlos Angelides v Christos Peta and Others* (1988) 1 C.L.R. 173.
- ⁴¹ *Μαυρογένης ν Βουλής των Αντιπροσώπων κ.α.* Υπ. αρ. 1/95 - 26.3.1996.
- ⁴² Βασιλακάκης Ε και Παπασάββας Σ, *supra* σημ. 29, 134.
- ⁴³ *Κουλουνητή ν Βουλή των Αντιπροσώπων και Άλλων* (1997) 1 Α.Α.Δ 1026.
- ⁴⁴ Λοϊζου Α Ν, *supra* σημ. 9, 420.
- ⁴⁵ Προστασία του θεσμού της Κεντρικής Τράπεζας παρέχεται και δια του σχετικού πρωτοκόλλου αρ. 4. (Η Κεντρική Τράπεζα δεν τίθεται κάτω από τη διοίκηση του Υπουργού Οικονομικών).
- ⁴⁶ Παπαδημητρίου Γ, *Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, (Συλλογή Άρθρων) Το Σύνταγμα του 1960, 89 (Άρθρο δημοσιευθέν στο Φιλελεύθερο την 29^η Μαρίου 1993 με τίτλο *Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η Κύπρος και το Σύνταμά της*).
- ⁴⁷ Με το Άρθρο 1Α του Συντάγματος το κοινοτικό δίκαιο τίθεται υπέρνω του κυπριακού Συντάγματος

- και υπερισχύει κάθε συνταγματικής διάταξης που αντίκειται σ' αυτό.
- ⁴⁸ Αν και δόθηκε στο Α.Δ. μια σπάνια ευκαιρία καθορισμού των ορίων αποδοχής της Α.τ.Υ. του Ευρωπαϊκού Δικαίου, άφησε το θέμα ανοικτό, παρέχοντας έτσι πλήρη ελευθεριότητα στο νομοθέτη να τροποποιεί και εναρμονίζει το Σύνταγμα, ανάλογα με το εκάστοτε κοινοτικό δίκαιο. Εδώ διακρίνεται μια συμβατική προσαρμοστικότητα, αφού άλλα εθνικά δικαστήρια πολύ πιο πριν, όταν βρέθηκαν αντιμέτωπα με ανάλογα ζητήματα, εξέφρασαν επιφυλάξεις ως προς την Α.τ.Υ.
- ⁴⁹ Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Frontini* (Case 183/73 *Frontini v Ministero delle Finanze* [1974] 2 CMLR 540) στην Ιταλία τέθηκε το δόγμα των "αντιορίων", σύμφωνα με το οποίο, η Ιταλία δέχτηκε τον περιορισμό της κυριαρχίας της, ωστόσο σε περίπτωση εξόφθαλμης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων εθνικών αξιών που κατοχυρώνονται στο Ιταλικό Σύνταγμα δεν θα δίσταζε να παρεκκλίνει από το κοινοτικό κεκτημένο. [Albi A and Ziller J, *The European Constitution and National Constitutions: Ratification and Beyond*, (Kluwer Law International 2007), 41. Σύμφωνα με αυτό το δόγμα η Ιταλία δέχεται τον περιορισμό της κυριαρχίας της, ωστόσο σε περίπτωση κατάφορης παραβίασης των συνταγματικά κατοχυρωμένων ΑΔ και αξιών της, αδίστακτα θα παρεκκλίνει από το κοινοτικό μέτρο.]
- ⁵⁰ Το γερμανικό δικαστήριο, στις υποθέσεις *Handelsgesellschaft* (Case 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft v Einfuhr und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 1125) και *Solange I* (BVerfGE 37, 271 [1974] 2 CMLR 540, 551), αρνήθηκε στην μεν πρώτη να αναγνωρίσει την υπεροχή του κοινοτικού δικαίου λόγω πιθανής παραβίασης συνταγματικά κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Craig P and de Búrca G, *EU Law Text, Cases and Materials*, (5th edn, Oxford University Press 2011), p.274) και στη δεύτερη, διαπίστωσε δημοκρατικό έλλειμμα δηλώνοντας ότι μέχρι την ένταξη, στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, επαρκούς καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων, θα επιφυλάσσει το δικαίωμα εξέτασης της συμβατότητας του κοινοτικού δικαίου με το γερμανικό σύνταγμα (Colneric N, *Protection of Fundamental Rights through the Court of Justice of the European Communities* (working paper 2), 9. <https://goo.gl/yUIOb5>). Τέλος, στην *Brunner* (*Brunner v. The European Union Treaty* (1974) 1 CMLR 57) διατυπώθηκε η αρχή του «kompetenz-kompetenz», σύμφωνα με την οποία η Ε.Ε. έχει όσες αρμοδιότητες της έχουν δώσει τα κράτη-μέλη και δεν μπορεί να δημιουργήσει άλλες (Craig P and de Búrca G, *supra*, 277).
- ⁵¹ *Γενικός Εισαγγελέας v Κώστας Κωνσταντίνου* (2005) 1 Α.Α.Δ 1356.
- ⁵² Ο Κωνσταντίνου είχε διπλή υπηκοότητα, κυπριακή και βρετανική.
- ⁵³ Ανώτατο Δικαστήριο Πολωνίας.
- ⁵⁴ Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Γερμανίας.
- ⁵⁵ *Kombos C C, The impact of EU law on Cypriot Public Law* (Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2015), 70-74.
- ⁵⁶ Οδηγία 2006/24/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2006 για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/EK (Data retention).
- ⁵⁷ (6 μηνών μέχρι και 2 χρόνια).
- ⁵⁸ Όχι δεδομένων περιεχομένου.
- ⁵⁹ Ο περί Διατήρησης Τηλεπικοινωνιακών Δεδομένων με Σκοπό τη Διερεύνηση Σοβαρών Ποινικών Αδικημάτων Νόμου του 2007, Ν 183(Ι) 2007.
- ⁶⁰ «Με την έκτη τροποποίηση του Συντάγματος διά του Ν.51(Ι)/2010, επιτρέπονται πλέον κατ' Άρθρο 17(2) Συντάγματος αποκλίσεις από τη σχετική συνταγματική προστασία όταν πρόκειται για επικοινωνίες μεταξύ προσώπων τελούντων υπό κράτηση ή για τα εγκλήματα του φόνου, της ανθρωποκτονίας, του εμπορίου ανθρώπων και ναρκωτικών, της παιδικής πορνογραφίας, των προσβολών του νομίματος, σοβαρών περιπτώσεων διαφθοράς ή άλλων σοβαρών εγκλημάτων τιμωρούμενων με φυλάκιση άνω των 5 ετών». Παπαχαραλάμπους Χ, «Χρήση παρανόμως αποκτηθείσας απόδειξης στην κυπριακή δικονομική τάξη», *ΠοινΔικ* 5/2014 (ΕΤΟΣ 17^ο), 428.
- ⁶¹ Data Retention.
- ⁶² Αυξημένο πρόσθετο κόστος σε τεχνολογική υποδομή και προσωπικό για τη φύλαξη περιττών πληροφοριών και τη λήψη μέτρων προστασίας κατά των διαρροών.
- ⁶³ Εξουσιοδοτικού νόμου/κανονισμού, εν προκειμένω ως βάση χρησιμοποιήθηκε το Άρθρο 95 ECT (σήμερα Άρθρο TFEU) που ρύθμιζε θέματα κοινής αγοράς: «the Council can adopt the measures for the approximation of the provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States which have as their object the establishment and functioning of the internal market». (Kombos C, *supra* n. 68, 177).
- ⁶⁴ Άρθρο 7 (οικογενειακή και ιδιωτική ζωή), αντίστοιχο Άρθρο 8 Ε.Σ.Δ.Α., Άρθρο 8 (απόρρητο επικοινωνιών), Άρθρο 11 (ελευθερία έκφρασης), αντίστοιχο Άρθρο 10 Ε.Σ.Δ.Α., Άρθρο 41 (δικαίωμα στην χρηστή διοίκηση).
- ⁶⁵ Στην υπόθεση *Alexandrou* (2010) 1 CLR 17.
- ⁶⁶ Προοίμιο Ν.68(Ι)/2013.
- ⁶⁷ Σύμφωνα με σύσταση της έκθεσης αξιολόγησης, δεν απαιτείται η έκδοση εθνικού εντάλματος σύλληψης, όταν υπάρχει ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, το οποίο αποτελεί επαρκή νομική βάση για έκδοση, αφού η έκδοση εθνικού εντάλματος, παράλληλα με ευρωπαϊκό ένταλμα, δημιουργεί εμπόδια που δυσχεραίνουν τη δικαστική συνεργασία και είναι αντίθετη με το πνεύμα της απόφασης-πλαίσιο. «Τροποποίηση του Συντάγματος για άρση περιορισμού στην έκδοση Κυπρίων υπηκόων», Offsite, (11 Ιουλίου 2013) <<https://goo.gl/XTuRPe>>.
- ⁶⁸ *Κωνσταντίνος (Ντίνος) Μιχαηλίδης και Γενικός Εισαγγελέας Πολιτική Έφεση* αρ.221/13, 02/09/2013.
- ⁶⁹ *Kombos C*, *supra* n. 55, 104.
- ⁷⁰ Η έβδομη τροποποίηση ακολούθησε την χαραχθείσα διά της πέμπτης τροποποίησης πορεία υπακοής στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, όπως καθορίστηκε στο εισαχθέν Άρθρο 1Α του Συντάγματος και της καθιερωθείσας Α.τ.Υ.
- ⁷¹ Η ονομασία Α.Σ. παραμένει και στην νέα παράγραφο 146 (1).
- ⁷² *Georgiou and others v Republic* (1987) 3 CLR 980.
- ⁷³ Κόμπος Κ, *Συνέπειες της 8^{ης} τροποποίησης του Συντάγματος*, Φιλελεύθερος, (5 Οκτωβρίου 2015) <<https://goo.gl/cEr0dI>>.
- ⁷⁴ Αγγελίδης Α Σ, Φιλελεύθερος 4 Ιανουαρίου 2016.
- ⁷⁵ Κόμπος Κ, *supra* σημ. 75.
- ⁷⁶ Δηλαδή τα ληφθέντα μέτρα θα πρέπει να είναι ανάλογα με την ανάγκη που αντιμετωπίζεται και ότι

δεν υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής άλλης λιγότερο επαχθούς εναλλακτικής θεραπείας.

⁷⁷ *ibid.*

⁷⁸ Αγγελίδης Α Σ, *Το νέο Διοικητικό Δικαστήριο & η όγδοη τροποποίηση του Συντάγματος*, sigma live 28/7/15 <<https://goo.gl/eE8Mg6>>.

⁷⁹ Χαραλάμπους Ν Χρ, *Εγχειρίδιο Κυπριακού Διοικητικού Δικαίου*, Γ' Έκδοση (Λευκωσία: Τυπογραφία Λειβαδιώτη Σ Λ.Τ.Δ., 2016), 26.

⁸⁰ *ibid.*

⁸¹ Για να καταστεί δυνατή η εφαρμογή του «πόθεν έσχες» η Β.τ.Α. ψήφισε τους ειδικούς νόμους Περί του Προέδρου, των Υπουργών και των Βουλευτών της Κυπριακής Δημοκρατίας (Δήλωση και Έλεγχος Περιουσίας) (Τροποποιητικός) Νόμο του 2016 και Περί Ορισμένων Αξιοματούχων της Κυπριακής Δημοκρατίας (Δήλωση και Έλεγχος Περιουσίας) (Τροποποιητικός) Νόμο του 2016.

⁸² Kombos C, *supra* n. 23, 236.

Σημείωση:

Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε με τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την εποπτεία του **Αναπληρωτή Καθηγητή δρ. Κωνσταντίνου Κόμπου**.

Ο Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμος 29/1977

Ανδρέου Χάρης

Ασκούμενος δικηγόρος - Απόφοιτος Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το παρόν άρθρο θέτει κάτω από το φακό των νέων εξελίξεων τις πρόνοιες του Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμου 29/1977. Μέσα από την εξέταση του παρόντος νομοθετικού μοντέλου διαφαίνεται το βραχυπρόθεσμο της στόχευσης των προσπαθειών τροποποίησης, αλλά και η επιτακτική ανάγκη εκσυγχρονισμού του πλαισίου. Η εισχώρηση και καθιέρωση του οργανωμένου εγκλήματος στην παράνομη αγορά ναρκωτικών ουσιών σε συνδυασμό με την δραματική αύξηση των χρηστών αναδύονται σήμερα ως οι σημαντικότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ο Κύπριος Νομοθέτης.

Λέξεις-κλειδιά

Νόμος 29/1977 – The Misuse of Drugs Act – ναρκωτικά – αδικήματα – ποινές – ποσότητα – χρήστης – αποποινικοποίηση – φυλάκιση – οργανωμένο έγκλημα – τροποποιήσεις – εκσυγχρονισμός

I. Εισαγωγή: Συνοπτική περιγραφή διατάξεων του νόμου

Η καταπολέμηση της χρήσης και διακίνησης παράνομων ουσιών στην Κύπρο καλύπτεται σε νομοθετικό επίπεδο από τον Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμο 29 του 1977 (στο εξής Νόμος). Ο Νόμος διαχωρίζει τις παράνομες ουσίες σε τρεις τάξεις. Τάξης Α είναι τα πιο επιβλαβή ναρκωτικά όπως η κοκαΐνη, η ηρωίνη και θεωρητικά η μεθυλενοδιοξυμεθαμφεταμίνη (MDMA), τάξης Β είναι οι ναρκωτικές ουσίες που δεν προξενούν σημαντική σωματική βλάβη (physical harm) όπως η κάνναβη και θεωρητικά οι αμφεταμίνες και τάξης Γ τα λιγότερο επιβλαβή ναρκωτικά. Η χρήση του επιρρήματος «θεωρητικά» επιστημαίνεται δεόντως και έχει χρησιμοποιηθεί σκοπίμως υποδηλώνοντας πως η μέθοδος κατηγοριοποίησης των ουσιών σε τάξεις από τον νόμο, αλλά και η μη συμπερίληψη του αλκοόλ και του τσιγάρου βασίστηκε κυρίως σε κοινωνικές αντιλήψεις της τότε εποχής και πως από επιστημονική σκοπιά θα πρέπει να θεωρείται αυθαίρετη¹.

Παράλληλα ο Νόμος περιέχει τις διατάξεις που ποινικοποιούν διάφορες συμπεριφορές σχετιζόμενες με παράνομες ουσίες. Για την ανεύρεση όμως της μέγιστης προβλεπόμενης ποινής στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, κάποιος πρέπει να ανατρέξει στον Τρίτο Πίνακα του Νόμου, ο οποίος και καθορίζει ότι η μέγιστη προβλεπόμενη ποινή εξαρτάται από την φύση του αδικήματος (π.χ χρήση, κατοχή, προμήθεια) και την τάξη στην οποία ανήκει το εμπλεκόμενο ανά περίπτωση φάρμακο.

Ως κλασικό νομοθετικό μοντέλο δημόσιας πολιτικής κατά των ναρκωτικών, των δεκαετιών 1960-70, ο Νόμος μέσα από τις πρόνοιες του επιχειρεί να συμβάλει τόσο στην καταπολέμηση της προσφοράς (διακίνησης) όσο και της ζήτησης (χρήσης). Για λόγους που θα εξηγηθούν παρακάτω, θεωρώ ότι ένας σύγχρονος Ποινικός Νόμος κατά των παράνομων ουσιών θα πρέπει να επικεντρωθεί στην αποτελεσματική-λειτουργική καταπολέμηση της προσφοράς, ήτοι της διακίνησης και όχι της χρήσης.

II. Λειτουργικότητα του νομοθετικού μοντέλου υπό το φως των νέων εξελίξεων

A. Το παράδειγμα του The Misuse of Drugs Act 1971

Ο «Ψήφιση του Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων Νόμος» στηρίχτηκε σε δύο διεθνείς συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών για την καταπολέμηση ναρκωτικών² και ψυχοτρόπων ουσιών³ και σε μεγάλο βαθμό αντιγράφει τις πρόνοιες του αντίστοιχου αγγλικού, νόμου, του «The misuse of Drugs Act του 1971». Πριν γίνει ενδελεχής ανάλυση του Κυπριακού νομοθετικού μοντέλου θεωρώ ότι θα ήταν βοηθητική για τον αναγνώστη μια συνοπτική ανασκόπηση της εφαρμογής του Αγγλικού Νόμου. Ο The Misuse of Drugs Act τέθηκε σε εφαρμογή στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (πριν από περίπου 45 χρόνια) σε συνθήκες όπου το φαινόμενο της χρήσης και διακίνησης ναρκωτικών ουσιών ήταν εντελώς διαφορετικό από ότι είναι σήμερα. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι ο αριθμός των εξαρτώμενων χρηστών το 1960 ανερχόταν μόλις στους 454 (ο αριθμός ανέβηκε στους 753 το 1964)⁴. Στην εν λόγω περίοδο, η χρήση και διακίνηση ναρκωτικών ήταν στενά συνδεδεμένη με εναλλακτικές υποκουλτούρες όπως οι «hippies» και οι «Mod». Το πιο επιφανές ναρκωτικό της εποχής ήταν η ηρωίνη, ενώ ουσίες όπως η κάνναβη και το διαιθυλαμίδιο του λυσεργικού οξέος (LSD) είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται στο προσκήνιο. Η διακίνηση γινόταν είτε παράνομα εντός των συγκεκριμένων υποκουλτούρων, είτε μέσω «νόμιμης» συνταγογράφησης από μέλη της ιατρικής κοινότητας. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι το πιο ευρέως διαδεδομένο ναρκωτικό κατά την εν λόγω περίοδο ήταν (και παραμένει) το αλκοόλ⁵.

Μετά την εφαρμογή του The Misuse of Drugs Act 1971, και καθ' όλη τη δεκαετία του 1970 παρατηρήθηκε μια σχετική σταθερότητα του φαινομένου, η οποία ωστόσο δεν διήρκησε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Περί τα τέλη της δεκαετίας, η ανάδυση του διεθνούς εμπορίου ναρκωτικών και η εμπλοκή του οργανωμένου εγκλήματος στην αγορά οδήγησε σε πολυμορφία της αγοράς και στην δραματική αύξηση των χρηστών, παρόμοια της οποίας δεν είχε καταγραφεί ξανά και η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Κατά τα έτη 1998/1999 ο αριθμός αδικημάτων σχετιζόμενων με ναρκωτικά ανερχόταν στα 136.000, σκαρφάλλοντας στα 232.000 αδικήματα κατά την περίοδο 2010/2011⁶. Η αποτελεσματική καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και η εισαγωγή ανάλογων νομοθετικών προνοιών αποτελεί σήμερα προτεραιότητα τόσο στην Αγγλία όσο και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο⁷.

Β. Ο Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμος

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ανωτέρω, ο περί Ναρκωτικών Φαρμάκων Νόμος μέσα από τις ποινικές του διατάξεις επιχειρεί να συμβάλει τόσο στην καταπολέμηση της προσφοράς όσο και της ζήτησης.

Λαμβάνοντας υπόψη το παράδειγμα της Αγγλίας αλλά και άλλων ευρωπαϊκών κρατών είναι σήμερα ιδιαίτερα αμφίβολο το κατά πόσο η καταπολέμηση της ζήτησης μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικά μέσα από τον πυλώνα της Ποινικής Δικαιοσύνης και ειδικότερα μέσα από ποινικές διατάξεις πατερναλιστικού χαρακτήρα που σκοπό έχουν να καταστήσουν ως παράνομες συμπεριφορές που καταδεικνύουν ροπή προς εντριβή με παράνομες ουσίες για ιδιωτικούς λόγους. Εν έτει 2016, ενώ περίπου οι μισές χώρες εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) δεν ποινικοποιούν την χρήση παράνομων ουσιών αλλά στρέφουν την προσοχή τους στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και ενώ βρισκόμαστε εν μέσω ενός διεθνούς Debate για το κατά πόσον η νομιμοποίηση (ειδικά όσον αφορά την κάνναβη) αποτελεί μια (περισσότερο αποτελεσματική και βιώσιμη λύση κατά του φαινομένου⁸, έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι κατά τον Τρίτο Πίνακα του Νόμου η μέγιστη προβλεπόμενη ποινή για το αδίκημα της χρήσης παράνομων ουσιών είναι η ισόβια φυλάκιση. Περαιτέρω ο εν λόγω Πίνακας δεν παρέχει καμία στάθμιση όσον αφορά το ύψος των ποινών αναλόγως με τη φύση του αδικήματος, αφού τιμωρούνται εξίσου, με μέγιστη ποινή την ισόβια κάθειρξη, τόσο συμπεριφορές όπως το να συχνάζει κάποιος σε τόπο που γίνεται χρήση παράνομων ουσιών⁹ όσο και η κατοχή με σκοπό την προμήθεια¹⁰.

Από την άλλη μεριά, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω, οι ποινές αδικημάτων, α τα οποία εισήχθησαν μέσω τροποποιητικού νόμου σε μεταγενέστερο στάδιο, δεν εμπεριέχονται στον Τρίτο Πίνακα

αλλά στο ίδιο το τροποποιητικό άρθρο και είναι αρκετά ελαφρύτερες. Για παράδειγμα το αδίκημα της πώλησης ή/και προμήθειας σπόρων κάνναβης στο άρθρο 7Α του Νόμου τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι 8 χρόνων¹¹. Στο ίδιο μοτίβο το αδίκημα της κατοχής πρόδρομων ουσιών που αναφέρεται στο εδάφιο 3Α του άρθρου 5Α του Νόμου τιμωρείται με μέχρι 2 χρόνια φυλάκιση. Αποδεικνύεται, λοιπόν, ότι ο Νόμος σχεδόν στο σύνολο του αντικατοπτρίζει μια περιορισμένη (και πρόχειρα εκσυγχρονισμένη) αντίληψη όσον αφορά την δυναμική του φαινομένου όπως αυτό ισχύει σήμερα. Το γνωστικό πεδίο του νομοθέτη του 1977 ήταν αρκετά περιορισμένο και παράλληλα είχε ως στόχο να αντιμετωπίσει ένα κοινωνικό φαινόμενο χρήσης και διακίνησης ναρκωτικών εντελώς διαφορετικό από αυτό που ισχύει σήμερα. Αντίθετα, οι προσπάθειες τροποποίησης και εκσυγχρονισμού του νομοθετικού μοντέλου, ίσως με μόνη εξαίρεση τον τροποποιητικό Νόμο 20 (Ι)/1992, ήταν εξαιρετικά συνοπτικές, περιορισμένες ως προς το εύρος τους και ειδικά στοχευμένες στο να θεραπεύσουν βραχυπρόθεσμα επιτακτικές ανάγκες, όπως η εναρμόνιση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, η δραματική αύξηση νεαρών χρηστών κάνναβης κλπ.

III. Τροποποιήσεις και προσπάθειες εκσυγχρονισμού

A. Τροποποιητικοί νόμοι

Ο Νόμος από την ψήφιση του το 1977 μέχρι σήμερα έχει τροποποιηθεί 9 φορές. Οι 3 από τις τροποποιήσεις αφορούν το καθεστώς ελέγχου των πρόδρομων ουσιών. Ουσιών, δηλαδή, που δεν αποτελούν ελεγχόμενα φάρμακα, αλλά μέσω των οποίων μπορούν να παραχθούν ελεγχόμενες ουσίες. Οι τελευταίοι 2 τροποποιητικοί νόμοι, Νόμος 146(Ι)/20035 και Νόμος 99(Ι)/2010, συνοπτικοί και περιορισμένοι ως προς το περιεχόμενό τους, αποτέλεσαν την προσπάθεια της Δημοκρατίας να συμμορφωθεί με το περιεχόμενο του κανονισμού 273/2004¹² που αφορά τον έλεγχο πρόδρομων ουσιών εντός της ΕΕ. Ο τροποποιητικός νόμος 5 (Ι)/2000 εισήγαγε το άρθρο 7Α το οποίο κάλυψε κενό που υπήρχε στον Νόμο ποινικοποιώντας την πώληση ή/και την προμήθεια σπόρων κάνναβης. Ο τροποποιητικός νόμος 24(Ι)/2005 τροποποίησε το άρθρο 10Α με τρόπο που να δίνει την δυνατότητα σε φαρμακοποιούς, γιατρούς και λειτουργούς τοξικοεξάρτησης να προμηθεύουν σύριγγες και βελόνες σε χρόνιους χρήστες ενέσιμων ναρκωτικών στα πλαίσια προγραμμάτων μείωσης της βλάβης από τη χρήση ελεγχόμενων φαρμάκων, όπως είναι το καινοτόμο πρόγραμμα «Στόχος», το οποίο μεταξύ άλλων παρέχει συμβουλές και εξοπλισμό για ασφαλή χρήση και προσωπική υγιεινή¹³. Η τελευταία τροποποίηση του Νόμου έγινε το 2016 με την ψήφιση του τροποποιητικού 57 (Ι)/2016, η οποία εξαιρεί την βιομηχανική κάνναβη από το πεδίο εφαρμογής του Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων Νόμου και έτσι τον εναρμονίζει με το Ευρωπαϊκό κεκτημένο και κατ' επέκταση με τον

Νόμο περί Παραγωγής και Εμπορίας της Βιομηχανικής Κάνναβης του 2016. «Βιομηχανική Κάνναβη» κατά τον νόμο σημαίνει φυτό (ή σπόροι) είδους *Cannabis sativa*, που η περιεκτικότητα του στην ψυχοδραστική ουσία τετραϋδροκανναβινόλη (THC) δεν υπερβαίνει το 0.2%¹⁴.

Β. Τροποποιήσεις - Προσπάθειες εκσυγχρονισμού

Οι δύο πιο σημαντικές προσπάθειες εκσυγχρονισμού του νόμου είναι αυτές του 1992 και του 2003 που έγιναν με του τροποποιητικούς νόμους 20(I)/1992 και 91(I)/2003 αντίστοιχα. Ο νόμος 20(I)/1992 εισήγαγε 4 νέα άρθρα, τροποποίησε 6 και αντικατέστησε εξολοκλήρου 2, αντικατέστησε επίσης και τον τρίτο Πίνακα του Νόμου ο οποίος όπως έχει προαναφερθεί παρέχει τον τρόπο υπολογισμού της μέγιστης προβλεπόμενης ποινής. Ο τροποποιητικός νόμος του 1992 μαζί με τον τροποποιητικό νόμο 91(I)/2003 εισάγουν 3 «καινοτομίες», αντίστοιχες των οποίων δεν συμπεριλαμβάνονται στον Ποινικό Κώδικα, οι οποίες και καταδεικνύουν τη προσπάθεια του νομοθέτη να εναρμονίσει το νομοθέτημα με τις εξελίξεις και τις αυξανόμενες προκλήσεις που δημιουργούνται λόγω της αυξημένης εμπλοκής του οργανωμένου εγκλήματος στην διακίνηση ναρκωτικών και την δραματική αύξηση των χρηστών, ιδιαίτερα αυτών νεαρής ηλικίας.

Κατά πρώτον, με τον τροποποιητικό νόμο 20(I)/1992 στο τότε νέο άρθρο 30(4) καταγράφονται ενδεικτικά παράγοντες που θεωρούνται από το νομοθέτη ως *επιβαρυντικοί* ή ως *μετριαστικοί*, και τους οποίους Δικαστής οφείλει να λάβει υπόψη του κατά την επιμέτρηση της ποινής. Αν και οι παράγοντες αυτοί λαμβάνονταν υπόψη από τα Δικαστήρια εν πάση περίπτωση, με αυτό τον τρόπο ο νομοθέτης καταδεικνύει την έντονη ανησυχία του όσον αφορά την πολυπλοκότητα τέτοιων αδικημάτων και των παραγόντων που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ούτως ώστε οι Δικαστικές αποφάσεις να στοχεύουν στην πάταξη της διακίνησης ναρκωτικών και όχι στην περιθωριοποίηση και τιμωρία του απλού χρήστη.

Το δεύτερο άξιο λόγου στοιχείο είναι η κατεύθυνση που θέλει να δώσει ο νομοθέτης σε περίπτωση νεαρών χρηστών με τον τροποποιητικό Νόμο 91(I)/2003. Στο άρθρο 30(2) προβλέπεται πως σε περίπτωση που ένα νεαρό πρόσωπο κάτω των 25 ετών, το οποίο δεν έχει καμιά καταδίκη με βάση τον περί Ναρκωτών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων ουσιών Νόμο, καταδικαστεί για αδίκημα χρήσης, κατοχής ή μεταφοράς ελεγχόμενου φαρμάκου για προσωπική χρήση, θα του επιβληθεί ποινή φυλάκισης που δε θα υπερβαίνει τα δύο έτη.

Το τρίτο αξιοσημείωτο στοιχείο είναι η εισαγωγή του άρθρου 30Α στο Νόμο επίσης με τον τροποποιητικό νόμο 91(I)/2003. Το άρθρο 30Α δημιουργεί μαχητό τεκμήριο σκοπού προμήθειας όταν κάποιος έχει στην κατοχή του πάνω από μια

συγκεκριμένη ποσότητα ναρκωτικών, αναλόγως της τάξεως στην οποία ανήκει το φάρμακο. Αν και εγέρθησαν ερωτήματα σε σχέση με τη συνταγματικότητα του εν λόγω άρθρου και το κατά πόσον συμβαδίζει με το τεκμήριο αθωότητας, το Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας αποφάνθηκε υπέρ της συνταγματικότητας του¹⁵. Και σε αυτή τη περίπτωση, είναι εμφανής η προσπάθεια του νομοθέτη να διαχωρίσει την σημαντικότητα του αδικήματος από τα εύλογα ερωτήματα που ανακύπτουν στην περίπτωση που κάποιος κατέχει μεγάλη ποσότητα ναρκωτικών ουσιών.

Οι τροποποιήσεις του Νόμου τόσο το 1992¹⁶ όσο και το 2003¹⁷, αν και αποτελούν θεμιτές προσπάθειες εκσυγχρονισμού του νομοθετικού πλαισίου, πρακτικά φαίνονται να είναι είτε ανεπαρκείς και χλιαρές είτε περιορισμένες ως προς το περιεχόμενό τους. Παρουσιάζονται, δε, αδύναμες να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα στην ρίζα του, παρέχοντας μόνο βραχυπρόθεσμες λύσεις στα ανακύπτοντα ζητήματα. Ενδεικτικά (όσον αφορά το βραχυπρόθεσμο της παρέμβασης) αξίζει να σημειωθεί ότι η τροποποίηση του 2003 στον βαθμό που αφορά τους νεαρούς χρήστες, μετά την εφαρμογή του Πρωτόκολλου για παραπομπή νεαρών συλληφθέντων σε κέντρα ψυχικής υγείας που τέθηκε σε εφαρμογή το 2011, θα πρέπει να θεωρείται πλέον σχεδόν κενή περιεχομένου.

Αντίστοιχα η τροποποίηση του 1992 μεταξύ άλλων εισάγει στο άρθρο 30(4) παράγοντες που καθιστούν το αδίκημα *ιδιαίτερα σοβαρό* ή *λιγότερο σοβαρό*. Εκτός του ότι οι παράγοντες αυτοί λαμβάνονταν υπόψη εν πάση περίπτωση από τα Δικαστήρια, η απλή διατύπωση τους σε ένα άρθρο δεν προσφέρει καμιά ουσιαστική στάθμιση των συνθηκών που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, αφού αναφέρει ότι απλώς θα πρέπει να συνυπολογίζονται, και μάλιστα με τρόπο που να προκαλείται περαιτέρω σύγχυση. Για παράδειγμα, σε σχέση με τη στάθμιση των επιβαρυντικών παραγόντων, το γεγονός ότι κάποιος διέπραξε αδίκημα σε τόπο στον οποίο συχνάζουν μαθητές (σύμφωνα με την περίπτωση *viii* του άρθρου 30(4)(α)) δε θα μπορούσε επ' ουδενί να σταθμιστεί και να συγκριθεί με το γεγονός ότι κάποιος αναμειγνύεται σε διεθνείς οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες (περίπτωση *ii*). Η τιμωρία του δεύτερου προσώπου ουσιαστικά φτάνει στη ρίζα της καταπολέμησης διακίνησης, σε αντίθεση με την περίπτωση του πρώτου παραδείγματος. Αν και οι δύο δραστηριότητες είναι ξεκάθαρα κατακριτέες, σε καμιά δε θα μπορούσαν να συσχετιστούν βάσει της σημασίας και του αντίκτυπού τους και δεν θα έπρεπε να βρίσκονται στο ίδιο άρθρο. Περαιτέρω, σε σχέση με τη στάθμιση των ελαφρυντικών παραγόντων, η ποσότητα των απαγορευμένων ουσιών που βρίσκονται στην κατοχή κάποιου θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι αλλάζει εντελώς την φύση του αδικήματος. Ειδικά σε υποθέσεις χρήσης και κατοχής μηδαμινής ποσότητας ουσιών μπορεί κάποιος εύκολα να αντιληφθεί σε ποιον κρικό του συστήματος εμπορίας ανήκει ένας κατηγορούμε-

νος και την επιτακτική ανάγκη να προστατευθεί. Τέλος είναι εξαιρετικά συζητήσιμο το αν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως ελαφρυντικός παράγοντας η προθυμία η όχι κάποιου να υποβληθεί σε απεξάρτηση, αφού υπάρχουν περιπτώσεις όπου αν και έγινε χρήση δεν υπάρχει ζήτημα εξάρτησης¹⁸.

IV. Ένα αποτελεσματικό και λειτουργικό νομοθετικό πλαίσιο

Ένας σύγχρονος ποινικός νόμος καταπολέμησης των παράνομων ουσιών θα πρέπει να επικεντρωθεί στην αποτελεσματική - λειτουργική και βιώσιμη καταπολέμηση της προσφοράς, ήτοι της διακίνησης και όχι στην τιμωρία της ζήτησης. Έτσι, οι παρούσες συνθήκες απαιτούν την ύπαρξη ενός νομοθετήματος που να στοχεύει στην αποτελεσματική πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος και της διακίνησης ναρκωτικών¹⁹. Το πλαίσιο πρέπει να στοχεύει στην αυστηρή και αποτελεσματική τιμωρία αυτών που βρίσκονται ψηλά στην ιεραρχία του δικτύου οργανωμένου εγκλήματος και κατά επέκταση ψηλά στην «αλυσίδα διανομής» παράνομων ουσιών.

Πέραν από την αυστηρή τιμωρία των ενόχων, η νομοθεσία θα πρέπει να περιέχει μηχανισμούς που να διευκολύνουν την εξάρθρωση τέτοιων οργανώσεων.

Ένας τέτοιος μηχανισμός θα ήταν η νομοθετική αναγνώριση ως καταλυτικού μετριαστικού παράγοντα (στα πλαίσια επιβολής της ποινής) της παροχής έγκυρων πληροφοριών που να οδηγούν στην εξάρθρωση οργανωμένων ομάδων. Σημαντική καθοδήγηση επί του σημείου αυτού μπορεί να αντληθεί από την απόφαση πλαίσιο 2004/257ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ για τη θέσπιση διατάξεων σχετικά με τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων και τις ποινές που ισχύουν στον τομέα της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών²⁰. Επιπλέον, όσον αφορά την καταπολέμηση της οικονομικής ευρωστίας του οργανωμένου εγκλήματος, ίσως θα έπρεπε να υιοθετηθούν πρόνοιες αντίστοιχες του Αγγλικού Νόμου Drugs Trafficking Offences Act του 1986. Ο νόμος προβλέπει ότι, σε περίπτωση καταδίκης για κατοχή με πρόθεση την προμήθεια μεγάλης ποσότητας ναρκωτικών, η ποινή μπορεί να συμπεριλαμβάνει κατάσχεση κινητής ή ακίνητης περιουσίας του καταδικασθέντα, εκτός αν αποδείξει ότι η εν λόγω περιουσία δεν αποτελεί προϊόν εγκληματικής δραστηριότητας²¹.

Παράλληλα θα πρέπει να μην επιβάλλονται υπέρμετρα αυστηρές ποινές σε χρήστες και μικροκατόχους. Είναι εμφανές ότι θα πρέπει να εισαχθούν νέα ποινικά αδικήματα που να ανταποκρίνονται στην σύγχρονη πραγματικότητα με βάση το ποιες είναι οι συνθήκες και οι μετέχοντες σε αυτή την αφανή και παράνομη αγορά ναρκωτικών. Η αυστηρή κατηγοριοποίηση των προβλεπόμενων ποινών με βάση το είδος των ναρκωτικών, αν και ιδιαίτερα χρήσιμη ίσως να μην είναι και

τόσο αποτελεσματική σε όλες τις περιπτώσεις αφού η ποσότητα κάποιες φορές μπορεί να μας υποδείξει ποιον έχουμε ενώπιον μας. Παράλληλα στην περίπτωσης χρήσης, η κατηγορία στην οποία ανήκει το ελεγχόμενο φάρμακο δεν θα έπρεπε να επηρεάζει το ύψος της ποινής αφού δεν τίθεται θέμα προστασίας του κοινωνικού συνόλου. Ακόμη, θα πρέπει να εισαχθούν νέα ποινικά αδικήματα (ίσως και διοικητικά παραπτώματα) και διαδικασίες που να απαντούν αποτελεσματικά στην κατοχή πενιχρών ποσοτήτων και χρήσης ναρκωτικών. Με τον όρο αποτελεσματικά, υποδεικνύεται, τόσο μια πορεία προς την σωστή αντιμετώπιση τέτοιων χρηστών αλλά και σωστή κατανομή κρατικών και δικαστηριακών πόρων.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμα και η αποποινικοποίηση ειδικά της χρήσης θα πρέπει να συζητηθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι πλέον οι μισές χώρες εντός ΕΕ δεν αντιμετωπίζουν τη χρήση ως ποινικό αδίκημα. Παράλληλα, η κατοχή μικρών ποσοτήτων κάνναβης δε διώκεται ποινικά στις πλείστες των εννόμων τάξεων εντός ΕΕ²². Περαιτέρω σε χώρες όπως η Πορτογαλία, που παρουσιάζουν εξαιρετικά αποτελέσματα όσον αφορά την καταπολέμηση του φαινομένου, η κατοχή για προσωπική χρήση έχει αποποινικοποιηθεί για όλες τις ουσίες, με τους πόρους που εξοικονομούνται να χρησιμοποιούνται για θεραπεία και καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος²³. Οι εξελίξεις αυτές θεωρώ ότι θα πρέπει να προβληματίσουν τη νομοθετική εξουσία, ειδικά ενόψει της ύπαρξης ενός νομοθετήματος που ο κορμός του βασίζεται στο γνωσιακό επίπεδο της δεκαετίας του 1970 επί του φαινομένου και σήμερα, σχεδόν 50 χρόνια μετά, φαίνεται να στέκει σε σαθρά θεμέλια.

V. Επίλογος

Σε μια αγορά που εδραιώνεται και εξελίσσεται, η Κυπριακή Δημοκρατία λόγω της γεωπολιτικής της θέσης αλλά και του μικρού μεγέθους της, δεν έχει επηρεασθεί ακόμα σε τόσο μεγάλο βαθμό από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο αριθμός των σχετιζόμενων με ναρκωτικά αδικημάτων έχει από το 2002 ανεβεί κατά 500%²⁴. Τα δεδομένα όμως, σε μια ενωμένη Ευρώπη και εν όψει ενός κλίματος παγκοσμιοποίησης φαίνεται να συνηγορούν προς μια περαιτέρω όξυνση του προβλήματος, ειδικά σε νεαρές ηλικίες. Είναι εμφανές ότι όλοι οι φορείς σε ένα σύγχρονο κράτος δικαίου χρειάζεται να συντονιστούν προς αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος, με το νομοθετικό πλαίσιο να διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην προσπάθεια αυτή ένα νομοθετικό πλαίσιο το οποίο χρειάζεται ποικίλες αναβαθμίσεις και τροποποιήσεις ούτως ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και να δημιουργήσει γερά θεμέλια στα οποία να μπορεί να αναπτυχθεί νομολογία. Όσο το φαινόμενο της χρήσης και διακίνησης εδραιώνεται και εξελίσσεται τόσο πιο επιτακτική γίνεται η ανάγκη αναβαθμίσεων του πλαισίου.

Ωστόσο, θα πρέπει να γίνουν έχοντας κατά νου την αντιμετώπιση του προβλήματος στον πυρήνα του και όχι προς παροδική αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων που δημιουργούνται λόγω της ύπαρξης ενός δυσλειτουργικού- αναποτελεσματικού νομοθετικού μοντέλου. Ο διαχωρισμός στην μεθοδολογική προσέγγιση ανάμεσα στην καταπολέμηση της προσφοράς και ζήτησης ναρκωτικών θα πρέπει να θεωρείται αναγκαίος και απαραίτητος.

Κλείνοντας, αξίζει η παράθεση των λεχθέντων των καθηγητών εγκληματολογίας Nigel South και Fiona Measham, τα οποία και θεωρώ αντικατοπτρίζουν καλύτερα την ισχύουσα κατάσταση: “As the twenty-first century unfolds, the ‘problems’ that drugs (legal and illegal) pose will not disappear, but it cannot be assumed that policy and legislation based on models from the 1960s and 1970s will provide the right way to address these²⁵”.

¹ Nutt D and others, *Development of rational scale to assess the harm of drugs potential misuse* (2007) 369 (9566) “The Lancet” 1047-1053.

² Single Convention on Narcotic Drugs (as amended by the 1972) (adopted 30 March 1961, entered into force 13 December 1964), UNTS No. 7515 (1964).

³ Single Convention on Psychotropic Substances (adopted 21 February 1971, entered into force 16 August 1976), UNTS No. 14956 (1976).

⁴ Measham F and South N, *Drugs, Alcohol, and Crime*, in Maguire and others (eds), “The Oxford Handbook of Criminology” (Oxford University Press 2015), 689.

⁵ *ibid.*

⁶ *ibid* 703.

⁷ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016) *EU drug Markets Report In-depth Analysis 2016*, 27-42.

⁸ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016) *Models for the legal supply of cannabis: recent developments*, 1.

⁹ Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμος 29/1977, α. 10.

¹⁰ *ibid* α. 6(3).

¹¹ Τροποποιητικός Νόμος του 29/1977 Νόμος 5 (I)/2000.

¹² Regulation (EC) No 273/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004 on drug precursors (2004) OJ 2 047/1

¹³ Αντιναρκωτικό Συμβούλιο Κύπρου (ΑΣΚ) (2014) *Ετήσια Έκθεση 2014*, 15.

¹⁴ Νόμος 29/1977, α. 2.

¹⁵ *Μαυρικήν ν Νομίας* (2007) 2 Α.Α.Δ 359.

¹⁶ Ο περι Ναρκωτικών και Ψυχοτρόπων Ουσιών Τροποποιητικός Νόμος του 1992 (Νόμος 20(I)/1992).

¹⁷ Ο περι Ναρκωτικών και Ψυχοτρόπων Ουσιών Τροποποιητικός Νόμος του 2003 (Νόμος 91(I)/2003).

¹⁸ Measham (n 4) 690

¹⁹ *ibid* 703.

²⁰ Council Framework Decision 2004/757/JHA of 25 October 2004 Laying down minimum provisions on the constituent elements of criminal acts and penalties in the field of illicit drug trafficking (2004) OJ 2 335/9 3.

²¹ Measham (n 4) 704.

²² European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016) *Legal overview: possession of cannabis for personal use*, 1-5.

²³ Measham (n 4) 705.

²⁴ Αντιναρκωτικό (n 11) 21.

²⁵ Measham (n 4) 710.

- Εικόνα: <<https://goo.gl/38spMG>>

Σημείωση:

Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε με τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την εποπτεία του **Καθηγητή δρ. Ανδρέα Καπαρδής**.

Υπάρχει δικαίωμα στην άμβλωση;

Σοφοκλέους Κατερίνα

Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Η άμβλωση είναι ένα φαινόμενο που έχει κοινωνικό-ηθική διάσταση. Ο προβληματισμός που θα αναπτυχθεί πιο κάτω είναι το κατά πόσο υπάρχει δικαίωμα στην άμβλωση. Στην Κύπρο, το θέμα της άμβλωσης είναι ιδιαίτερα «εναίσθητο» λόγω της επιρροής της εκκλησίας της Κύπρου, η οποία εκφέρει ιδιαίτερη αντίθεση στην αποποινικοποίηση της άμβλωσης. Για τον λόγο αυτό θα συζητηθεί το κατά πόσο θα πρέπει να υπάρχει αυτό το αδίκημα στον ποινικό κώδικα, ποια είναι η ηθική διάσταση, ποια η στάση άλλων ευρωπαϊκών χωρών και τελικά το κατά πόσο η άμβλωση είναι ένα δικαίωμα της μητέρας ή το κατά πόσο, τελικά, μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα δικαίωμα ζωής του εμβρύου. Το θέμα έχει πολλαπλές διαστάσεις που αξίζουν ανάλυσης ιδιαίτερα λόγω της ιδιάζουσας κατάστασης στην Κύπρο λόγω της επιρροής της εκκλησίας. Ταυτόχρονα υπάρχουν προτάσεις για αποποινικοποίηση της άμβλωσης. Ποια είναι τελικά η «σωστή» στάση; Υπάρχει σωστή στάση; Ή θα πρέπει να διαμορφωθεί μια πολιτική με βάση την ηθική της εκάστης κοινωνίας.

Λέξεις-κλειδιά

άμβλωση – εκκλησία – ποινικοποίηση – νομιμοποίηση έκτρωσης – τροποποίηση ποινικού κώδικα – ανθρώπινα δικαιώματα – αυτοδιάθεση γυναίκας

I. Πρόλογος

Η άμβλωση είναι από τα θέματα που μπορεί κάποιος να τα χαρακτηρίσει ως «ταμπού» καθώς οι απόψεις διίστανται για το κατά πόσο θα πρέπει να υπάρχει δικαίωμα στην άμβλωση. Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί να εξετάσει το κατά πόσο μια γυναίκα έχει το δικαίωμα να κάνει ότι θέλει με το σώμα της (συμπεριλαμβανομένου και του εμβρύου) ή το κατά πόσο θα πρέπει να αναγνωριστεί κάποιο δικαίωμα του εμβρύου στην ζωή. Καταρχήν, θα αναλυθεί ο κανόνας της απαγόρευσης της άμβλωσης στην κυπριακή έννομη τάξη. Στην συνέχεια θα αναφερθεί η αντιμετώπιση στο πλαίσιο της ΕΔΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΑΔ. Ακολούθως, θα αναπτυχθεί η εν συντομία η προβληματική για το δικαίωμα του πατέρα.

II. Ο κανόνας της απαγόρευσης της άμβλωσης στην κυπριακή έννομη τάξη

Στην Κύπρο, με βάση τον ποινικό κώδικα, υπάρχουν συνολικά τέσσερα άρθρα¹ που έχουν σχέση με την απαγόρευση της άμβλωσης. Η άμβλωση απαγορεύεται τόσο για το άτομο που βοηθά στο να γίνει όσο και για την ίδια την γυναίκα που προβαίνει σε μια τέτοια πράξη ενώ ταυτόχρονα τιμωρείται και η απόπειρα άμβλωσης.

Ως γενικός κανόνας η άμβλωση απαγορεύεται. Ωστόσο, στο α.169Α ΠΚ εισάγει εξαίρεση σε αυτήν την απαγόρευση. Έτσι, η άμβλωση είναι επιτρεπτή μόνο όταν η εγκυμοσύνη έχει προκληθεί κατόπιν βιασμού, αν απειλείται η ζωή της μητέρας ή αν το παιδί που θα γεννηθεί πάσχει από ανωμαλίες². Σε κάθε περίπτωση, υπάρχουν επιμέρους προϋποθέσεις που αναφέρονται στο άρθρο. Παρενθετικά, πρέπει να αναφερθεί ότι πριν την φιλελευθεροποίηση του κυπριακού ποινικού κώδικα με την αποδοχή εξαιρέσεων, ο κανόνας δεν εφαρμόζονταν και οι αμβλώσεις γίνονταν σε ιδιωτικές κλινικές³.

Το βασικό ερώτημα που προκύπτει, ώστε να απαντηθεί το ζήτημα το κατά πόσο θα πρέπει να πρέ-

πει να αποποινικοποιηθεί η άμβλωση είναι το κατά πόσο μια γυναίκα έχει δικαίωμα να προβεί σε μια τέτοια πράξη με βάση το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα να κάνει ό,τι θέλει με το σώμα της. Στο σημείο αυτό, άποψη εκφέρει και η εκκλησία, η οποία αρνείται κατηγορηματικά ότι υφίσταται ένα τέτοιο δικαίωμα⁴.

Πρόσφατα, έχει κατατεθεί πρόταση νόμου⁵ για τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας που διέπει τις αμβλώσεις. Συγκεκριμένα, ο εκσυγχρονισμός θα πραγματοποιόταν στη βάση της ελληνικής νομοθεσίας, η οποία θεωρείται πιο σύγχρονη και ολοκληρωμένη. Ωστόσο οι αντιδράσεις ήταν αναμενόμενες.

Αυτό που επιδιώκεται είναι να επιτραπεί η άμβλωση με ελεύθερη επιλογή της γυναίκας, εφόσον δεν έχει ολοκληρωθεί ο τρίτος μήνας κύησης. Ταυτόχρονα, στοχεύεται να ρυθμιστούν νέες περιπτώσεις (πχ. πολλαπλή κύηση που απειλεί τη βιωσιμότητα όλων εμβρύων), να τεθούν χρονικοί περιορισμοί για τις υφιστάμενες περιπτώσεις, στις οποίες επιτρέπεται η άμβλωση (βιασμός, σοβαρή αναπηρία του εμβρύου) και να απαγορευθεί η διαφήμιση φαρμάκων για έκτρωση (με σαφή διάκριση από τη διαφώτιση που γίνεται από κέντρα οικογενειακού προγραμματισμού και την ενημέρωση από γιατρούς).

Παραδοσιακά η εκκλησία είναι άρδην αντίθετη με την άποψη του κράτους για την αποποινικοποίηση της άμβλωσης⁶. Η καθολική εκκλησία, έχει εξαπολύσει τεράστια πολεμική εναντίων των αμβλώσεων στη βάση της «εκκλησιαστικής ηθικής»⁷. Η θέση της Ορθόδοξης εκκλησίας είναι

ξεκάθαρη στο ζήτημα των αμβλώσεων, αφού πάντα τις καταδίκασε και τις απαγόρευε, ταυτίζοντάς τις με φόνο. Χαρακτηριστικά, επισημαίνεται ότι η εκκλησία δέχεται πως η ζωή ξεκινά με τη σύλληψη και αυτό φαίνεται από τις γιορτές που η εκκλησία έχει θεσπίσει, αφού η εκκλησία, για παράδειγμα, δεν γιορτάζει μόνο τη γέννηση της Θεοτόκου αλλά και τη σύλληψή της. Η εμβρυοκτονία καταδικάζεται ως αμαρτία, αστοχία του ανθρώπου, που εμποδίζει ή και ματαιώνει την πορεία του προς τη Θέωση, αφού έμπρακτα αρνείται να συνεργαστεί στο δημιουργικό έργο του Θεού. Επίσης η άμβλωση, θεωρείται και δείγμα ανελευθερίας, που συνδέεται άμεσα με τον εγωισμό και τον ατομισμό που θυσιάζει την ξένη ζωή, για να διασφαλίσει τα θεωρούμενα ως δικαιώματα της σημερινής ατομοκρατίας⁸.

Η εκκλησία αποδέχεται την άμβλωση μόνο όταν προκύψουν σοβαροί λόγοι όπως το κυοφορούμενο να είναι προϊόν βιασμού, να υπάρχει ιατρική διάγνωση ότι ο άνθρωπος που θα γεννηθεί θα πάσχει από σοβαρή αναπηρία ή κάποια ανίατη ασθένεια και να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για τη γυναίκα. Όπως εξηγείται, στην περίπτωση του βιασμού η εκκλησία δεν ευλογεί την άμβλωση. Αυτό που κάνει είναι να παρέχει, με μυστικότητα, σ' αυτές τις γυναίκες έναν ασφαλή χώρο να διαμένουν μέχρι να γεννήσουν το παιδί τους και αν δεν επιθυμούν να το κρατήσουν, τότε να το δώσουν για υιοθεσία. Ενώ, στην περίπτωση που ο άνθρωπος θα πάσχει (όταν γεννηθεί) από σοβαρή αναπηρία ή κάποια ανίατη ασθένεια, τίθεται ο προβληματισμός από την μεριά της εκκλησίας, ότι αν γίνει αποδεχτή η άμβλωση σε μια τέτοια περίπτωση τότε γιατί να μην μπορεί να διαπραχθεί το ίδιο και για τους ανθρώπους που έχουν ήδη γεννηθεί με ανίατες ασθένειες. Θα πρέπει, λοιπόν, σύμφωνα με την εκκλησία να γεννιούνται και αυτά τα παιδιά και να ζήσουν όσο θέλει ο Θεός⁹.

Η μόνη περίπτωση στην οποία η διακοπή της κύησης γίνεται ανεκτή από την Ορθόδοξη εκκλησία είναι όταν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για τη ζωή της μητέρας. Βέβαια και εδώ δεν θεωρεί ότι η μια ζωή έχει μεγαλύτερη αξία από την άλλη. Απλά, δίνει προτεραιότητα στη διάσωση της ζωής της μητέρας, γιατί από αυτήν εξαρτώνται και άλλα πρόσωπα.

Τέλος, απαντώντας σ' αυτούς που υποστηρίζουν πως η γυναίκα είναι υπεύθυνη για το σώμα της και είναι ελεύθερη να αποφασίζει αν θα προχωρήσει σε τερματισμό της εγκυμοσύνης, σημειώνεται πως η εγκυμοσύνη δεν περιλαμβάνει τη γυναίκα και το σώμα της μόνο. Η εγκυμοσύνη είναι σχέση που δημιουργείται μεταξύ της μητέρας και ενός άλλου μοναδικού προσώπου που ζει και μεγαλώνει μέσα της. Αν κάποιος έχει εξουσία πάνω στο κυοφορούμενο, αυτός είναι μόνο ο Θεός.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο θέμα της άμβλωσης καταλυτική ήταν η συμβολή και των

φεμινιστικών κινημάτων. Το εξαιρετικά δυναμικό φεμινιστικό κίνημα κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980 διεκδίκησε την ισότητα σε όλους τους τομείς της ζωής, γεγονός που οδήγησε και στην αναθεώρηση των νόμων για τη σεξουαλικότητα, την αναπαραγωγή και τις σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα. Δηλαδή στο δικαίωμα των γυναικών να διαθέτουν το σώμα τους όπως και όποτε θέλουν. Μερικά από τα αποτελέσματα αυτών των αγώνων ήταν να νομιμοποιηθεί, η άμβλωση σε αρκετές χώρες της Ευρώπης.

Ωστόσο, έχουν εκφραστεί και αντίθετες απόψεις. Η Catharine MacKinnon, ριζοσπαστική φεμινίστρια, τάσσεται κατά του δικαιώματος άμβλωσης με διαφορετικό σκεπτικό. Υποστηρίζει ότι τα δικαιώματα των γυναικών στην άμβλωση είναι το μέσο για να καταστήσουν τις γυναίκες που δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη δικαιολογία της εγκυμοσύνης ως λόγο για να αποφύγουν την σεξουαλική επαφή πιο προσβάσιμες στους άντρες παρά πιο αυτόνομες¹⁰.

III. Η αντιμετώπιση στο πλαίσιο της ΕΔΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΔ

Στην πολύχρονη πορεία του το ΕΔΔΔ έχει αντιμετωπίσει πολλές φορές υποθέσεις αμβλώσεων. Πρόκειται για υποθέσεις στις οποίες εφαρμόζονται μια σειρά από δικαιώματα τα οποία καλούνται να σταθμίσουν το δικαίωμα της μητέρας στην άμβλωση έναντι του δικαιώματος του αγέννητου παιδιού στη ζωή. Σχετικά είναι το άρθρο 2, 3, 8, 10 και 10 της ΕΣΔΑ. Στο πλαίσιο της νομολογίας του το ΕΔΔΔ έχει διατηρήσει ίσες αποστάσεις τόσο από την αναγνώριση του αγέννητου παιδιού ως υποκειμένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων Σύμβασης όσο και από τη θεμελίωση ενός δικαιώματος άμβλωσης, για την προστασία της μητέρας¹¹.

Όπως αναλύεται πιο κάτω, η ΕΣΔΑ προστατεύει μόνο τα εν ζωή πρόσωπα. Το α. 2(1) της ΕΣΔΑ αναφέρει ότι «Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου». Στην υπόθεση *Paton v United Kingdom*¹² κρίθηκε ότι το λεκτικό της σύμβασης τείνει να υποστηρίζει την άποψη ότι το άρθρο αυτό δεν περιλαμβάνει το αγέννητο και ότι η αναγνώριση ενός δικαιώματος στην ζωή πριν την γέννηση θα ήταν σε σύγκρουση με το αντικείμενο και τον σκοπό της σύμβασης. Το ίδιο κρίθηκε και στην *X v UK*¹³.

Στην *Vo v France*¹⁴ το ΕΔΔΔ έκρινε ότι το αγέννητο δεν μπορεί να αποτελεί «πρόσωπο» άμεσα βάσει του α. 2 και αν το αγέννητο έχει κάποιο δικαίωμα στη ζωή, αυτό περιορίζεται από τα δικαιώματα της μητέρας συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος της ζωής, υγείας και ιδιωτικότητας.

Στην *A, B and C v Ireland*¹⁵ επιβεβαιώθηκαν τα πιο πάνω, ενώ το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ση-

μείωσε ότι η απαγόρευση της άμβλωσης για να προστατευθεί η ζωή του αγέννητου δεν δικαιολογείται αυτόματα από την Σύμβαση χάριν του σεβασμού της προστασίας της ζωής του αγέννητου ή λόγω του ότι είναι λιγότερο σημαντικό το δικαίωμα της μέλλουσας μητέρας στον ιδιωτικό της βίο. Το Δικαστήριο, δηλαδή, ξεκαθάρισε ότι δεν αναγνωρίζεται αυτόματα από την σύμβαση κάποιο δικαίωμα στην ζωή του αγέννητου που είναι περισσότερο σημαντικό από το δικαίωμα της μητέρας. Στο πλαίσιο αυτό, περιορισμοί στην άμβλωση θα πρέπει να είναι συμβατοί με τα θεμελιώδη δικαιώματα των γυναικών¹⁶.

Στην *Evans v UK*, το ΕΔΑΔ έκρινε ότι εν απουσία ευρωπαϊκού *consensus* για τον επιστημονικό και νομικό προσδιορισμό της έναρξης της ζωής, το ζήτημα του πότε εκκινείται το δικαίωμα της ζωής εντάσσεται εντός του πεδίου της διακριτικής ευχέρειας που θεωρείται ότι απολαμβάνουν τα κράτη¹⁷. Συμπερασματικά, το κράτος αντλεί καθοδήγηση από το ΕΔΑΔ, αλλά αυτό δεν το περιορίζει καθόλου στο να προσαρμόσει τη νομοθεσία του ανάλογα με την ηθική που διακατέχει τους πολίτες ενός κράτους.

IV. Το δικαίωμα του πατέρα;

Ένα ζήτημα, το οποίο επίσης εγείρεται είναι το κατά πόσο ο πατέρας του παιδιού έχει κάποιο δικαίωμα ή κάποιο λόγο στην απόφαση της μητέρας να προβεί σε έκτρωση, αν αυτή είναι νόμιμη. Υπάρχουν δυο ενδεχόμενα: είτε ο μελλοντικός πατέρας να θέλει να εμποδίσει την έγκυο να κάνει έκτρωση είτε, αντίθετα, να επιθυμεί να τερματιστεί η εγκυμοσύνη παρά την απόφαση της εγκύου. Σε κάθε περίπτωση ο λόγος του πατέρα είναι δευτερεύων σε σχέση με την μητέρα και το ερώτημα είναι το εξής: Θα πρέπει να έχει ο πατέρας κάποιο δικαίωμα για την ζωή αυτού του παιδιού;

Χρήσιμη κρίνεται η αναφορά στη νομική αντιμετώπιση του ζητήματος σε άλλες έννομες τάξεις. Στις ΗΠΑ έχει κριθεί αντισυνταγματικός ο νόμος ο οποίος απαιτούσε την συναίνεση του πατέρα για να γίνει η έκτρωση. Ειδικότερα, στην υπόθεση *Planned Parenthood v. Danforth*¹⁸, το δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση του πατέρα να συναίνεσει στην απόφαση της μητέρας για έκτρωση θα είχε ως αποτέλεσμα να έχει τη δυνατότητα να ασκήσει βέτο στην απόφαση της μητέρας να προβεί σε έκτρωση. Έτσι, όπως είναι λογικό, όταν δύο πρόσωπα που έχουν ενδιαφέρον ως προς μια κατάσταση διαφωνούν, τότε θα υπερισχύσει μια από τις δύο πλευρές. Για τον λόγο αυτό, το δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον η γυναίκα είναι αυτή που βρίσκεται σε κατάσταση εγκυμοσύνης, η στάθμιση ζυγίζει υπέρ της και συνεπώς ο πατέρας δε μπορεί να ασκήσει βέτο στην επιλογή της μητέρας. Βεβαίως, δεν έπαψαν να υπάρχουν υποστηρικτές του δικαιώματος του πατέρα να αποποιηθεί της ευθύνης του αν ο ίδιος δεν επιθυμεί να γίνει πατέρας μετά την σύλληψη. Το σχετικό επιχείρημα, ωστόσο, ορθώς απορρίφθηκε βάσει της ανάγκης γονι-

κής μέριμνας που αφορά το παιδί¹⁹. Πράγματι, δεν είναι δυνατό να υπάρξει ένα δικαίωμα το οποίο στην ουσία να αφήνει ένα παιδί, αφού γεννηθεί «στο έλεος του Θεού» επειδή υπάρχει ανευθυνότητα από πλευράς γονέων.

V. Συγκριτική επισκόπηση στα κράτη μέλη της ΕΕ

Το ζήτημα της άμβλωσης είναι δυνατό να αναλυθεί μέσα από διαφορετικές δικαιωθεωρητικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την φιλελεύθερη προσέγγιση, η οποία απορρέει από τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες²⁰, η άμβλωση θεωρείται ως δικαίωμα, το οποίο απορρέει από την αυτονομία της γυναίκας και το δικαίωμα της στην ιδιωτική ζωή. Στο πλαίσιο της, υποστηρίζεται ότι η λήψη της απόφασης για τη διεξαγωγή μιας άμβλωσης ανήκει αποκλειστικά στη γυναίκα, στο πλαίσιο της δυνατότητάς της να λαμβάνει ελεύθερα κάθε απόφαση που αφορά το σώμα της. Η θεώρηση αυτή δικαιολογεί την άμβλωση στο πλαίσιο μιας 'ιδιοκτησιακής' σχέσης με το ανθρώπινο σώμα²¹.

Στον αντίποδα βρίσκεται η κοινοτιστική θεώρηση, η οποία δίνει έμφαση στις αξίες της κοινωνίας, αναφορικά με την προστασία της ζωής του εμβρύου και στο μερίδιο που άλλα πρόσωπα, για παράδειγμα ο πατέρας, πρέπει να διαθέτουν στη λήψη της απόφασης του τερματισμού μιας εγκυμοσύνης, αλλά και στην εγγενή, αντικειμενική αξία που η αγέννητη ζωή διαθέτει, αν όχι ως υποκείμενο του δικαίου ή ως υποκείμενο δικαιωμάτων, πάντως ως μια μορφή ζωής²². Η θεώρηση αυτή δικαιολογεί την είσοδο εννοιών όπως η ηθική, η θρησκεία και οι κοινωνικές αντιλήψεις, στο πεδίο του δικαίου και της απόλαυσης των δικαιωμάτων της γυναίκας-μητέρας²³.

Η γενικότερη προσέγγιση φαίνεται να δίνεται περισσότερο βάρος στις φιλελεύθερες αρχές παρά στις κοινοτιστικές²⁴. Στις χώρες της ΕΕ υπάρχει μια κοινή συνισταμένη για την απαγόρευση της άμβλωσης. Παρατηρούνται, ωστόσο, και ορισμένες διαφοροποιήσεις. Είκοσι κράτη-μέλη επιτρέπουν διά νόμου την έκτρωση κατόπιν αιτήματος. Από τα επτά που απομένουν, τρία κράτη-μέλη (Μεγάλη Βρετανία, Φινλανδία, Κύπρος) προβλέπουν μια ευρεία ερμηνεία των περιορισμών, ενώ σε τρία άλλα κράτη-μέλη (Ιρλανδία, Πολωνία, Λουξεμβούργο) η αυστηρή ερμηνεία των περιορισμών και η γενικότερη απροθυμία ή ο φόβος εκτέλεσης εκτρώσεων έχει ως αποτέλεσμα οι νόμιμες (καταγεγραμμένες) εκτρώσεις να συμβαίνουν σπάνια, αν όχι ποτέ²⁵. Η Μάλτα είναι το μόνο κράτος μέλος που απαγορεύει δια νόμου την έκτρωση, χωρίς εξαιρέσεις²⁶.

Συγκεκριμένα, στην Ιρλανδία βάσει της 8^ο τροπολογίας του α.40 Συντάγματος το δικαίωμα των γυναικών στην άμβλωση ποινικοποιείται και αναγνωρίζεται ρητά το δικαίωμα του αγέννητου στη ζωή²⁷. Αυτό συνεπάγεται την εξίσωση του με το

δικαίωμα της μητέρας στην ζωή²⁸. Το βασικότερο πρόβλημα που προκύπτει από την ποινικοποίηση της άμβλωσης είναι το γεγονός ότι πολλές γυναίκες καταφεύγουν είτε στο εξωτερικό είτε σε «παράνομες» επεμβάσεις εντός της χώρας. Κάποιες γυναίκες καταφεύγουν στη Μεγάλη Βρετανία ενώ αυτές που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα, μέσα στην απελπισία τους καταφεύγουν σε επικίνδυνες για τη ζωή τους μεθόδους²⁹. Η φανατική καθολική Ιρλανδία εξακολουθεί να απαγορεύει την άμβλωση ακόμη και σε περίπτωση βιασμού, δυσμορφίας του εμβρύου ή κινδύνων για την υγεία της μητέρας. Δεν την επιτρέπει παρά μόνο αν κινδυνεύει η ζωή της μητέρας και αυτό μόνο από το 2013 έπειτα από το τραγικό περιστατικό του θανάτου μιας εγκύου από σηψαιμία. Λόγω του μεγάλου αριθμού που καταφεύγουν στο εξωτερικό η Διεθνής Αμνηστία άρχισε από τον Ιούνιο 2015 μια μεγάλη εκστρατεία με το όνομα *my body my right* υπέρ της μεταρρύθμισης των σχετικών νόμων και να σταματήσει ο έλεγχος και η ποινικοποίηση της σεξουαλικότητας και αναπαγωγικότητας³⁰.

Στην Ιταλία είναι σχεδόν αδύνατο σε ορισμένες περιοχές να βρει κάποιος γιατρό που να προβαίνει σε άμβλώσεις γιατί οι γιατροί που τάσσονται υπέρ των άμβλώσεων φοβούνται. Η εθελούσια διακοπή της κύησης είναι νόμιμη στη χώρα, αλλά η συντριπτική πλειοψηφία των ιατρών δηλώνουν "αντιρρησίες συνείδησης" και αρνούνται συνεπώς, να προβούν στη διαδικασία. Θεωρητικά, οι γυναίκες μπορούν να αποφασίσουν να διακόψουν την εγκυμοσύνη κατά τη διάρκεια των 12 πρώτων εβδομάδων. Ωστόσο, ο νόμος έχει ένα επικίνδυνο νομικό κενό που επιτρέπει στους γιατρούς να αρνηθούν να εκτελέσουν τις εκτρώσεις για θρησκευτικούς ή ηθικούς λόγους, δηλώνοντας "αντιρρησίες συνείδησης".

Η Καθολική εκκλησία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο εδώ. Στην Ιταλία, η επιρροή του Βατικανού ήταν πράγματι πάντα πολύ ισχυρή, ιδιαίτερα στους τομείς της υγείας η οποία και ενθαρρύνει τα νοσοκομεία να προσλάβει γυναικολόγους και μαιευτήρες που τάσσονται κατά των άμβλώσεων. Έτσι, βάσει των πιο πάνω, οι γυναίκες επειδή έχουν ανάγκη υπηρεσίες άμβλωσης αναγκάζονται να μεταβούν στο εξωτερικό ή να παρακάμψουν τις αρχές και να υποβληθούν σε παράνομες υπηρεσίες άμβλωσης που συνεπάγονται σημαντικούς κινδύνους για την υγεία και την ευημερία των γυναικών³¹.

Στην Πολωνία, η ισχύουσα νομοθεσία η οποία χρονολογείται από το 1993, περιορίζει αυστηρά την άμβλωση επιτρέποντάς την σε περιορισμένες περιπτώσεις, όπως και στην Κύπρο. Σήμερα, ακτιβιστές που καθοδηγούνται από την καθολική εκκλησία επιθυμούν να περιοριστεί η άμβλωση μόνο στις περιπτώσεις που τίθεται σε κίνδυνο η ζωή της μητέρας και ταυτόχρονα επιθυμούν την μέγιστη επιβολή ποινής φυλάκισης στα άτομα που χωρίς εξουσία προβαίνουν στην άμβλωση³². Για

τον λόγο αυτό κατατέθηκε και συγκεκριμένο νομοσχέδιο³³.

Στη Μάλτα, οι παραδόσεις, η θρησκεία και η αυστηρή νομοθεσία καθιστούν το θέμα των άμβλώσεων, θέμα ταμπού. Οι γυναίκες πολύ εύκολα στιγματίζονται. Επίσης, όσοι τάσσονται υπέρ της αποποινικοποίησης των άμβλώσεων, δραστηριοποιούνται έντονα στα κοινωνικά δίκτυα αλλά δεν τίθεται θέμα να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους λόγω του κοινωνικού αντικτύπου³⁴.

Οι πιο πάνω χώρες θεωρούνται οι πιο αυστηρές περιπτώσεις. Η αναφορά σε αυτές γίνεται για να καταδειχθεί ότι η νομοθεσία που περιορίζει την νόμιμη άμβλωση σε κάποιες περιπτώσεις επιβάλλεται σαν αποτέλεσμα συμβιβασμού με τις τάξεις της εκκλησίας. Είναι φανερή η επίδραση της εκκλησίας και το ζήτημα είναι το εξής: Πρέπει το κράτος να νομοθετεί βάσει τις απόψεις της εκκλησίας ή το κράτος πρέπει να νομοθετεί με βάση τις ανάγκες της πολιτείας;

VI. Συμπεράσματα

Το θέμα της άμβλωσης είναι ένα ζήτημα ταμπού για την κυπριακή έννομη τάξη, το οποίο πρέπει να τεθεί άμεσα επί τάπητος. Πολλές γυναίκες κινδυνεύουν είτε από άμβλώσεις που δεν τηρούν τις πρόписες προδιαγραφές είτε πηγαίνουν στα κατεχόμενα λαμβάνοντας μη ελεγμένα φάρμακα για να επιφέρουν αποβολή είτε μεταβαίνουν στο εξωτερικό για τον σκοπό αυτό ενώ αυτές που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να κάνουν οποιαδήποτε από αυτές τις επιλογές στην ουσία αναγκάζονται να γεννήσουν το παιδί.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το κράτος έχει, εκτός από την υποχρέωση σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, να μεριμνά την οικονομική ενίσχυση των μητέρων που δεν μπορούν να προβούν σε άμβλωση. Είναι υποκριτικό, από τους υποστηρικτές της απαγόρευσης της άμβλωσης, να μην δέχονται ούτε συζήτηση για το θέμα αποποινικοποίησης αλλά από την άλλη να μην βοηθούν, οικονομικά, την μητέρα η οποία φέρνει στον κόσμο το παιδί χωρίς να της δώσουν το δικαίωμα επιλογής.

Άρα, *my body my right!*³⁵ Αυτό, θα πρέπει να είναι το βασικό σύνθημα για μια νέα εποχή που το κράτος θα μειώσει την παρέμβαση στις επιλογές των πολιτών, που θα επιλέγουν οι ίδιοι το μέλλον τους με την σωστή καθοδήγηση. Οι άμβλώσεις γίνονται είτε «νόμιμα» είτε παράνομα. Το ζήτημα είναι η πρόληψη και εκεί πρέπει να επενδύσει το κράτος και όχι στην δήθεν «ηθική» που υποστηρίζει.

¹ 167-169 ΠΚ.

Απόπειρα άμβλωσης

167. Όποιος, με σκοπό να επιφέρει αποβολή σε οποιαδήποτε γυναίκα, που κνοφορεί ή όχι, χορηγεί παράνομα σε αυτή ή προκαλεί ώστε αυτή να πάρει δηλητήριο ή άλλο επιβλαβές πράγμα ή χρησιμοποιεί

βία οποιουδήποτε είδους, ή οποιουδήποτε άλλου μέσου, είναι ένοχος κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση δεκατεσσάρων χρόνων.

Απόπειρα άμβλωσης από κροφορούσα γυναίκα

168. Γυναίκα που κροφορεί ή όχι, η οποία με σκοπό να επιφέρει αποβολή στον εαυτό της, παίρνει παράνομα δηλητήριο ή άλλο επιβλαβές πράγμα, ή χρησιμοποιεί βία οποιουδήποτε είδους ή οποιουδήποτε άλλου μέσου ή επιτρέπει να χορηγηθεί σε αυτή ή να χρησιμοποιηθεί πάνω της ο,τιδήποτε από τα αναφερόμενα πιο πάνω, είναι ένοχη κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση επτά χρόνων.

Προμήθεια φαρμάκων ή οργάνων για άμβλωση

169. Όποιος εφοδιάζει παράνομα ή προμηθεύει ο,τιδήποτε σε άλλο, ο οποίος γνωρίζει ότι αυτό σκοπεύεται να χρησιμοποιηθεί παράνομα για να επιφέρει αποβολή σε γυναίκα που κροφορεί ή όχι, είναι ένοχος κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση τριών χρόνων.

² Σύμφωνα με το άρθρο 169 Α, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ιατρικός τερματισμός της εγκυμοσύνης», «Παρά τις διατάξεις των άρθρων 167, 168 και 169 κανένα πρόσωπο δεν θα θεωρείται ένοχο των αδικημάτων που προβλέπονται από αυτά, όταν η εγκυμοσύνη τερματίζεται από ιατρό εγγεγραμμένο σύμφωνα με τις διατάξεις του περί Εγγραφής Ιατρών Νόμου-

(α) κατόπι πιστοποίησης της αρμόδιας αστυνομικής αρχής που βεβαιώνεται από ιατρική πιστοποίηση όταν αυτό είναι εφικτό, ότι η εγκυμοσύνη προκλήθηκε κατόπι βιασμού και κάτω από περιστάσεις οι οποίες, αν δεν τη σταματούσε, θα δημιουργούσε σοβαρό κλονισμό στην κοινωνική θέση της εγκύου ή του οικογενειακού περιβάλλοντος της ή

(β) κατόπι γνωμοδότησης δύο ιατρών εγγεγραμμένων σύμφωνα με τις διατάξεις του περί Εγγραφής Ιατρών Νόμου ότι με καλή πίστη, είναι της γνώμης ότι αν εξακολουθούσε η εγκυμοσύνη η ζωή της εγκύου θα ετίθετο σε κίνδυνο ή θα επροκαλείτο φυσική, πνευματική ή ψυχική της βλάβη ή οποιουδήποτε τέκνου της που υπάρχει, μεγαλύτερη από εκείνη παρά αν δεν τερματιζόταν η εγκυμοσύνη ή ότι υπάρχει ουσιώδης κίνδυνος ότι αν γεννιόταν το τέκνο θα έπασχε από τέτοιες φυσικές ή ψυχικές ανωμαλίες ώστε να είναι σοβαρά ανάπηρο».

³ United Nations, Dept. of Economic and Social Development, *Abortion policies: A Global Review* (United Nations, 1992-1995).

⁴ Drooker E, *Αυτοδιάθεση του σώματος: μύθος ή πραγματικότητα;* (01/07/2009). <<https://goo.gl/u9FHme>> date accessed 26/7/2016.

⁵ Κουκουμά Σ Κ, *Για την πρόταση νόμου για τις αμβλώσεις* (Φιλελεύθερος, 9/11/2015).

⁶ Drooker E, *Αυτοδιάθεση του σώματος: μύθος ή πραγματικότητα;* (01/07/2009). <<https://goo.gl/u9FHme>> date accessed 26/7/2016.

⁷ *ibid.*

⁸ Μεταλληνού Β Κ, *Ορθοδοξία και Αμβλώσεις: Η ιστορική θέση της ορθόδοξης εκκλησίας για τις αμβλώσεις.* <<https://goo.gl/u9FHme>> date accessed 26/7/2016.

⁹ Κωνσταντίνου Ε, *Δικαίωμα ή φόνος η άμβλωση;* (1/3/2015). <<https://goo.gl/gKfOJt>> date accessed 26/7/2016.

¹⁰ Bartlett K T, *MacKinnon's Feminism: Power on Whose Terms?* California Law Review 1559-1570. 1561<<https://goo.gl/Tr5BBK>>. date accessed 26/7/2016.

¹¹ Ακριβοπούλου Χ Μ, *Η υπόθεση ΕΔΔΑ Α, Β και C κατά Ιρλανδίας μεταξύ δικαίου και ηθικής, το δικαίωμα στην άμβλωση και η χαμένη ευκαιρία για μια ευ-*

ρωπαϊκή Roe versus Wade (25/06/2009, Αυτοδιάθεση του γυναικείου σώματος) <<https://goo.gl/jCVo8a>> date accessed 26/7/2016.

¹² *Paton v United Kingdom* ECHR 1980.

¹³ *X v United Kingdom* ECHR 1978.

¹⁴ ECtHR, *Vo v France Application*, no. 53924/00, 08/07/2004.

¹⁵ ECtHR, *A, B and C v Ireland Application* no. 25579/05, 16/12/2010.

¹⁶ *Whose Right to Life?: Women's Rights and Prenatal Protections under Human Rights and Comparative Law* <<https://goo.gl/Dnp3Br>> date accessed 26/7/2016.

¹⁷ Παρασκευά Κ., *Κυπριακό Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ελευθερίες* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2015) 65-66.

¹⁸ *Planned parenthood of missouri v Danforth*, (1976) No. 74-1151.

¹⁹ *ibid* 5.

²⁰ *Studies in Feminist philosophy: Abortion and Social Responsibility: Depolarizing the Debate* (Oxford University Press, 2003) ch 2, 41-42.

²¹ West R, Murray, Justin, Esser, *Meredith, Gender in Law, Culture and Society: In Search of Common Ground on Abortion: From Culture War to Reproductive Justice* (Routledge, 2016) Ch 1,165-166.

²² Shields, J A and Serna S, *The Demise of Feminist Communitarianism* (Perspectives on Political Science, Jan-Mar 2011, 40, 1) 9-15, 9-11.

²³ *ibid.*

²⁴ Ashe M, *Conversation and Abortion* (Northwestern University Law Review 82 Nw . U.L. Rev., 1987-1988) 387- 402, 392.

²⁵ *Τα δικαιώματα του γυναικείου σώματος στις χώρες της ΕΕ* (Αυγή, 23 Ιανουαρίου 2014) <<https://goo.gl/wtmP25>> date accessed 26/7/2016; *Abortion Legislation in Europe* (Report, January 2015) <<https://goo.gl/tM6A4p>>.

²⁶ *Τα δικαιώματα του γυναικείου σώματος στις χώρες της ΕΕ* (Αυγή, 23 Ιανουαρίου 2014) <<https://goo.gl/wtmP25>> date accessed 26/7/2016; Lukanow A B, Christensen B B, Karro H, Ketting E, Ladjali M, Hilber A M, Rasmussen N, Claeys V, Thomson R, Sieben P, *Abortion in Europe* (Entre Nous: The European Magazine for Sexual and Reproductive Health, No. 59 – 2005) 4-5.

²⁷ Eighth Amendment of the Constitution Act, 1983 <<https://goo.gl/wpt1kW>>.

²⁸ Barry A, *Explainer: What is the 8th Amendment?* (14/8/2014) <<https://goo.gl/TW32yQ>>.

²⁹ Janas M, *Ιρλανδία: εκστρατεία για το δικαίωμα στην άμβλωση* (31/10/2015) <<https://goo.gl/Df3ILw>> date accessed 26/7/2016.

³⁰ Amnesty International, *My Body My Rights!* <<https://goo.gl/frsAq1>>

³¹ Görgel D, *Ιταλία: Ο Εκφοβισμός κατά των Γιατρών που Τάσονται υπέρ των Αμβλώσεων Περιορίζει την Πρόσβαση στις Αμβλώσεις* (4/5/2016) <<https://goo.gl/QYyAac>> date accessed 26/7/2016.

³² *Protesters call for near-total ban on abortions in Poland* (15/5/2016) <<https://goo.gl/0BFdsg>>

³³ *Πολωνία: Αντιδράσεις για την επικείμενη, σχεδόν καθολική απαγόρευση των αμβλώσεων* (18/6/2016) <<https://goo.gl/5YCVka>> date accessed 26/7/2016.

³⁴ Gauriat V, *Μάλτα: Αμβλώσεις, ένα ταμπού που πρέπει να σπάσει* (12/5/2016) <<https://goo.gl/S3TFIG>> date accessed 26/7/2016.

³⁵ Ευχαριστίες οφείλονται στην **κ. Ρούλλα Μαυρονικόλα**, η οποία ήταν βουλευτής μέχρι τις τελευταίες εκλογές και ήταν μέλος της κοινοβουλευτικής ομά-

δας που κατέθεσε πρόταση νόμου στην βουλή για την αποποινικοποίηση της έκτρωσης. Σε τηλεφωνική επικοινωνία, μεταξύ άλλων, επεσήμανε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν σαν ομάδα για την αλλαγή της νομοθεσίας και τόνισε χαρακτηριστικά το σύνθημα της καμπάνιας «My body my right!», αφού η όλη προσπάθεια είναι να ότι το σώμα ανήκει στον καθένα προσωπικά και μπορεί να κάνει ότι θέλει με αυτό αφού είναι ανθρώπινο δικαίωμα πώς θέλει ο καθένας να ζήσει.

- Εικόνα 1: <<https://goo.gl/KlflCj>>

- Εικόνα 2: <<https://goo.gl/EnYxqW>>

Human trafficking

Εθνικό και Διεθνές πρόβλημα

Γεωργίου Μαρία

Τεταρτοετής φοιτήτρια Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το άρθρο ασχολείται με το πλέον επίκαιρο πρόβλημα του human trafficking το οποίο εξακολουθεί να ταλαιπωρεί τη σύγχρονη διεθνή κοινωνία η οποία έρχεται καθημερινά αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις. Αρχικά, παρατίθεται η διεθνής διάσταση του προβλήματος μέσω της εξέτασης διαφόρων χαρακτηριστικών του και έπειτα εξετάζεται η εκδήλωση του φαινομένου στην Κύπρο. Αφού γίνει αναφορά σε σημαντικές προσπάθειες και σε μέτρα που ελήφθησαν διεθνώς για την καταπολέμηση του προβλήματος, αναλύονται οι ελλείψεις και αδυναμίες που υφίστανται, τόσο σε κυπριακό όσο σε διεθνές επίπεδο. Τέλος, αναδεικνύεται η παραδοξότητα της σημερινής εποχής και δίνεται έμφαση στη διεθνή συνεργασία.

Λέξεις-κλειδιά

ανθρώπινο εμπόριο – εκμετάλλευση – ανθρώπινα δικαιώματα – διεθνής κοινωνία – θύματα – δίωξη – διεθνείς οργανισμοί

I. Εισαγωγή

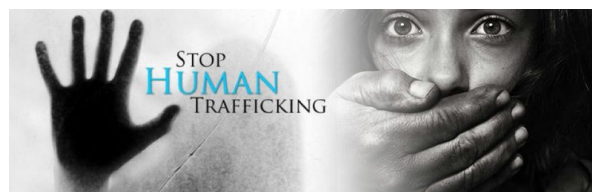
Μέχρι το 1990 η εμπορία ανθρώπων (human trafficking), θεωρείτο κυρίως ως μορφή παράνομης διακίνησης ανθρώπων και ως είδος παράνομης μετανάστευσης. Σήμερα όμως, η διεθνής κοινότητα έχει καθιερώσει, έναν πιο οικουμενικό ορισμό, ως αποτέλεσμα της υπογραφής του Πρωτοκόλλου για την Αποτροπή, Καταπολέμηση και Τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων (2000). Συγκεκριμένα, το άρθρο 3(α) του Πρωτοκόλλου, ορίζει την εμπορία προσώπων ως την «Στρατολόγηση, μεταφορά και εισδοχή προσώπων με τη χρήση βίας ή άλλου είδους εξαναγκασμού όπως απαγωγή, απάτη, εξαπάτηση, κατάχρηση εξουσίας ή μιας θέσης ή με δωροδοκία κάποιου ατόμου ώστε να υπάρχει έλεγχος κάποιου άλλου ατόμου, για τον σκοπό της εκμετάλλευσης». Εξετάζοντας διεθνή δεδομένα βλέπουμε σύμφωνα με την έκθεση TIP (Trafficking in Persons) του 2016 ότι η Αλβανία, το Βιετνάμ, η Νιγηρία, η Ρουμανία και η Πολωνία ανήκουν στις χώρες που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων εξαιτίας του ανθρώπινου εμπορίου¹. Ωστόσο, η εμπορία προσώπων σήμερα επηρεάζει δυσμενώς όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες ανά το παγκόσμιο, σε τομείς όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, την υγεία, την ισότητα των φύλων, τη δικαιοσύνη και τις κοινωνικές υπηρεσίες² και συνιστά απειλή για την ασφάλεια ενός κράτους³. Για το λόγο αυτό, πολλές χώρες έχουν θέσει ως προτεραιότητα την καταπολέμησή της.

II. Οι διαστάσεις του προβλήματος παγκοσμίως

A. Human trafficking και σύγχρονη κοινωνία

Αρχικά, πρέπει να σημειωθεί ότι μιλώντας για human trafficking αναφερόμαστε σε ένα παγκόσμιο φαινόμενο που μπορεί να λάβει τεράστιες διαστάσεις και ποικίλες μορφές. Έτσι, γίνεται σαφές ότι είναι αδιανόητο να αναπτύξουμε εξαντλητικά όλα τα είδη εκμετάλλευσης όπως και να προσπαθήσουμε να εντάξουμε κάθε περίπτωση σε μία συγκεκριμένη κατηγορία. Όπως έχει λεχθεί από την Joy Zarembka, υπεύθυνη της εκστρατείας Break the Chain Campaign στις ΗΠΑ, «κάθε περίπτωση είναι λίγο διαφορετική, ακόμη και οι περι-

πτώσεις που φαίνονται παρόμοιες, τελικά διαφέρουν»⁴. Μάλιστα, στη σύγχρονη κοινωνία όπου δίνεται μεγάλη σημασία στην ανάλυση και εξεύρεση κάθε λεπτομέρειας, η γραμμή διαφοροποίησης της συναίνεσης και εξαναγκασμού μεταξύ θύματος και συντελεστή είναι εξαιρετικά λεπτή καθιστώντας πολλές φορές δύσκολη τη διασφήνιση κάθε περίπτωσης⁵.

Ωστόσο, παρατηρείται μια γενική ομοφωνία ως προς το ότι η εμπορία γυναικών και παιδιών έχει χαρακτηριστικά διακρατικού εγκλήματος και ότι οι δραστηριότητες που σχετίζονται με trafficking αποτελούν τη «σκοτεινή πλευρά της παγκοσμιοποίησης»⁶. Ταυτόχρονα, υπάρχει μια γενική τάση να μην λαμβάνεται επαρκώς υπόψη η στενή σύνδεση της ανθρώπινης εμπορίας με το σύνθετο πρόβλημα της παράνομης μετανάστευσης⁷, κάτι που πιθανόν να συνιστά και έναν από τους λόγους της όξυνσης του προβλήματος.

B. Οι λόγοι εκμετάλλευσης και τα θύματα

Μια ενδιαφέρουσα μελέτη υποδεικνύει πως οι φάσεις στις οποίες πρέπει να αναλυθεί το πρόβλημα αφορούν όχι μόνο τα παρόντα αλλά και τα προηγούμενα θύματα, καθώς επίσης και αυτά που διατρέχουν τον κίνδυνο να πέσουν στα χέρια εμπόρων⁸. Αυτό άλλωστε εξυπηρετεί και τον σκοπό της εύρεσης των λόγων εκμετάλλευσης και κατ' επέκταση την αποτροπή της ανθρώπινης εμπορίας. Οι έμποροι ή αλλιώς human traffickers, συνήθως εντοπίζουν τα θύματά τους ανάμεσα σε ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Εκμεταλλεύονται, για παράδειγμα, τη δύσκολη οικονομική κατάσταση γονέων σε αγροτικές περιοχές που δεν μπορούν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα αγαθά στα παιδιά τους υποσχόμενοι ότι θα παρέχουν σε αυτά εκπαίδευση και εργασία, ενώ στην πραγματικότητα τα μετατρέπουν σε προσωπικούς τους

σκλάβους¹⁰. Έτσι, τις περισσότερες φορές η φτώχεια και η εξαθλίωση παρέχουν το κατάλληλο έδαφος για την εκμετάλλευση των ατόμων¹¹, ακόμη και ανηλίκων, την οποία δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους οι μεγάλες βιομηχανίες. Ως εκ τούτου, χώρες με πλούτο και ευμάρεια ωφελούνται δυσανάλογα από τα αγαθά που παράγονται από φθηνά εργατικά χέρια καθώς οι υπήκοοί τους συντηρούν τις μεγάλες αλυσίδες εταιριών κάτω από συνθήκες δουλείας¹².

Εκτός από τη φτώχεια, οι πόλεμοι, οι ένοπλες συρράξεις, η έλλειψη οικονομικών πόρων, οι φυσικές καταστροφές, οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, καθιστούν επίσης τα άτομα πιο ευάλωτα στην εκμετάλλευση, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι αποτελούν αυτούς καθ αυτούς τους λόγους που οδηγούν στο ανθρώπινο εμπόριο. Θα πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι οι παράγοντες αυτοί δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες προκειμένου οι έμποροι να υλοποιήσουν τα σχέδιά τους¹³.

Οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν θύματα των εμπορών εδώ και χρόνια για σκοπούς πορνείας, εργασίας στο σπίτι, γάμου, βιομηχανικής και αγροτικής εργασίας και εμπορίας οργάνων. Έχει καταγραφεί ότι, αν και οι γυναίκες δεν αποτελούν θύματα μόνο για σεξουαλική εκμετάλλευση, είναι ωστόσο πιο ευάλωτες στην εμπορία προς σεξουαλική εκμετάλλευση και κακομεταχείριση¹⁴. Πρέπει να σημειωθεί ότι τις περισσότερες φορές τα θύματα υφίστανται περιορισμούς στα δικαιώματά ελεύθερης διακίνησης και εργασίας, ενώ ασκείται σημαντικός έλεγχος μέσω της κατοχής προσωπικών τους εγγράφων όπως της ταυτότητας και του διαβατηρίου¹⁵.

Γ. Η περίπτωση της Κύπρου

Η Κύπρος, από το 2002, θεωρείται Ευρωπαϊκός σταθμός για εμπορία προσώπων¹⁶, ιδίως για σκοπούς σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης¹⁷. Αυτό οφείλεται στη γεωγραφική της θέση, καθώς αποτελεί πρώτο σημείο εισόδου πολλών μεταναστών¹⁸. Όπως φαίνεται από την ετήσια έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών της Αμερικής, η Κύπρος έχει αποκτήσει κακή φήμη σχετικά με τις δραστηριότητες που αφορούν το ανθρώπινο εμπόριο στο νησί¹⁹. Τα θύματα προέρχονταν αρχικά από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και σήμερα κυρίως από την Ανατολική Ευρώπη, την Ινδία, τις Φιλιππίνες, το Μαρόκο και το Βιετνάμ²⁰, καθώς η Κύπρος δεν είχε συμμορφωθεί πλήρως με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την μείωση της εμπορίας ανθρώπων. Παράλληλα, η κατάσταση γίνεται ακόμη χειρότερη λαμβάνοντας υπόψη τις κατεχόμενες περιοχές που ελέγχονται από την Τουρκία και στις οποίες υπάρχει ατιμωρησία των παράνομων δραστηριοτήτων που αφορούν το ανθρώπινο εμπόριο²¹.

Ιδιαίτερα εμφανής στην Κύπρο είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση αλλοδαπών γυναικών οι οποίες πέφτουν θύματα ψεύτικων υποσχέσεων κά-

ποιων επιτήδειων που τους υπόσχονται γάμο, εργασία σε μπαρ, εργασία ως συνοδοί ή άλλες παρόμοιες ενασχολήσεις²². Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *Rantsev v Cyprus and Russia*²³ όπου η Ρωσίδα υπήκοος Oxana Rantseva η οποία μετέβη στην Κύπρο για να εργαστεί σε νυχτερινό κέντρο, έχασε τη ζωή της κάτω από ύποπτες συνθήκες, αφού έπεσε από το μπαλκόνι προσπαθώντας να δραπετεύσει από διαμέρισμα στο οποίο τη μετέφερε ο ιδιοκτήτης του μπαρ. Το κράτος ωστόσο, παρέλειψε να διεξάγει έρευνα για να εξεταστεί περαιτέρω το περιστατικό, καθώς και το ευρύτερο πλαίσιο της άφιξης και της παραμονής της στην Κύπρο, έτσι ώστε να εξακριβωθεί κατά πόσον οι ισχυρισμοί για εμπορία ανθρώπων συνδέονταν με τον θάνατο που ακολούθησε²⁴. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων απεφάνθη ότι υπήρχε παραβίαση του άρθρου 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 7 του Κυπριακού Συντάγματος που κατοχυρώνει το δικαίωμα της ζωής.

III. Η αντιμετώπιση του προβλήματος

A. Η αντιμετώπιση από τη διεθνή κοινωνία και τα κράτη

Το ανθρώπινο εμπόριο μπορεί να θεωρηθεί ως έγκλημα κατά της διεθνούς κοινωνίας²⁵, καθώς τα θύματά του μπορούν να προέρχονται από οποιαδήποτε έθνος ή κράτος²⁶, γι' αυτό άλλωστε έχουν ληφθεί διεθνή μέτρα για την καταπολέμησή του φαινομένου. Εκτός από την υπογραφή του Πρωτοκόλλου που αφορά το ανθρώπινο εμπόριο και τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση του Ανθρώπινου Εμπορίου, η συμμόρφωση των κρατών με τις διεθνείς υποχρεώσεις τους επεκτείνεται και πέρα από τις συγκεκριμένες συνθήκες²⁷. Ο ίδιος ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών επιβάλλει την υποχρέωση στα κράτη, στα άρθρα 55 και 56, να προωθούν και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Έτσι, τον Σεπτέμβριο του 2002 έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες μια από τις μεγαλύτερες συσκέψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση του ανθρώπινου εμπορίου, η οποία αποτελεί παράδειγμα απόδοσης πολιτικής προτεραιότητας στην καταπολέμηση του human trafficking²⁸. Παράλληλα, ο οργανισμός UNODC διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην ενδυνάμωση και στον συντονισμό του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης απέναντι στο ανθρώπινο δουλεμπόριο και στη λαθραία μεταφορά μεταναστών. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της έρευνας, της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και της ενδυνάμωσης των διεθνών Πρωτοκόλλων που αφορούν το human trafficking βοηθώντας έτσι τα κράτη να τα ενσωματώσουν²⁹.

Στις ΗΠΑ, το ανθρώπινο εμπόριο βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο της πολιτικής προσοχής. Τον Οκτώβριο του 2001, το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ δημιούργησε ένα σώμα το οποίο

εντοπίζει και καταπολεμά το ανθρώπινο εμπόριο, ενώ παράλληλα εκδίδει εκθέσεις αξιολογώντας ανάλογες προσπάθειες σε άλλες χώρες³⁰. Από την άλλη, το Η.Β. και η Ιρλανδία κατατάχθηκαν πρόσφατα στις χώρες που έκαναν σημαντικά βήματα στον τομέα της καταπολέμησης του human trafficking³¹. Αξιόλογες είναι και οι προσπάθειες της Γερμανίας στην καταπολέμηση του προβλήματος, η οποία είναι από τις λίγες χώρες που δημοσιεύει εθνικά στατιστικά στοιχεία τα οποία δείχνουν την εξέλιξη του ανθρώπινου εμπορίου κατά τη διάρκεια των χρόνων³². Από το 1993, η Γερμανία με τις ανάλογες νομοθετικές πρόνοιες³³, τιμωρεί αυστηρά τη σεξουαλική εκμετάλλευση και συγκεκριμένα το φαινόμενο *sex tourism*. Τέτοιες δραστηριότητες είναι αξιόποινες σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου αν έχουν διαπραχθεί από Γερμανό υπήκοο.

Στην Κύπρο άρχισαν να υιοθετούνται μέτρα κατά του ανθρώπινου εμπορίου όταν πλέον η διεθνής κοινωνία δυσανασχέτησε με την ολιγοπία της Κύπρου να προβεί σε ουσιαστικές ενέργειες. Η κυβέρνηση προσπάθησε να αυξήσει τις προσπάθειες απονομής δικαιοσύνης στα θύματα με τον Νόμο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Εμπορίας και Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων του 2014 (Ν. 60(I)/2014), σύμφωνα με τον οποίο απαγορεύονται όλες οι μορφές εμπορίας ανθρώπων και προβλέπεται αυστηρή ποινή φυλάκισης έως και 20 χρόνια. Το 2014, η κυβέρνηση αναγνώρισε 46 θύματα ανθρώπινου εμπορίου, ενώ ταυτόχρονα χρηματοδότησε την εκπαίδευση 86 αρχηγών αστυνομίας διαφόρων αστυνομικών σωμάτων και σωμάτων της δίωξης ώστε να ενδυναμώσει τη συνεργασία μεταξύ των δύο στην καταπολέμηση του ανθρώπινου εμπορίου³⁴. Ωστόσο, εξακολουθεί να παρατηρείται κακομεταχείριση των θυμάτων από τα δικαστήρια, ενώ οι εκτενείς διαδικασίες στα δικαστήρια λίγες φορές οδηγούν σε καταδίκη³⁵. Είναι σημαντικό, το κράτος να επιδείξει περαιτέρω αφοσίωση, ώστε να αντιμετωπιστούν άμεσα οι αδυναμίες που επιβραδύνουν το σύστημα απονομής δικαιοσύνης και αποτρέπουν τις διαδικασίες εξυγίανσης της κοινωνίας.

B. Μερικές σκέψεις για την καταπολέμηση του προβλήματος

Πολλές φορές, λόγω της κοινής συνισταμένης ανάμεσα στο ανθρώπινο εμπόριο και στα ανθρώπινα δικαιώματα, τα αρμόδια κυβερνητικά στελέχη είναι απρόθυμα να συζητήσουν ανοιχτά για το πώς επηρεάζει το πρόβλημα το ίδιο το κράτος, ιδιαίτερα όταν εθνικοί και διεθνείς οργανισμοί ψάχνουν να βρουν τους υπαίτιους για την παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων³⁶. Αυτό είναι κάτι που επιβραδύνει την άμβλυνση του προβλήματος. Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι, η συζήτηση για το human trafficking πρέπει να ξεφύγει εν μέρει από τη σφαίρα των εκάστοτε πολιτικών επιρροών και να εστιαστεί σε μια πιο συστηματική εμπειρική γνώση για το πώς θα αντιμετωπιστεί το

φαινόμενο³⁷. Είναι ευρέως διαδεδομένο στη διεθνή κοινωνία ότι είναι αναγκαία μια πολύπλευρη αντιμετώπιση³⁸ μέσω της διεθνούς συνεργασίας, καθώς οι ελλείψεις και οι αδυναμίες που στην εποχή μας εξακολουθούν να υφίστανται είναι ιδιαίτερα εμφανείς.

Σε πολλά κράτη δεν έχει γίνει ακόμη προτεραιότητα η καταπολέμηση του προβλήματος, ενώ μάλιστα μπορεί να απουσιάζει η κατάλληλη νομοθεσία, ή αυτή να υφίσταται αλλά να παραμένει ανεφάρμοστη καθιστώντας τη δίωξη των εμπόρων από εξαιρετικά δύσκολη έως αδύνατη. Αρκετές φορές μάλιστα, οι αστυνομικές αρχές προτιμούν να μην προχωρήσουν στη δίωξη των εμπόρων, καθώς οι αποδείξεις βασίζονται μόνο σε μαρτυρίες οι οποίες δύσκολα οδηγούν σε καταδίκη³⁹. Επομένως, αυτό καθιστά απαραίτητη την ενδυνάμωση ή την εδραίωση ενός κατάλληλου συστήματος για την αποτροπή, δίωξη και καταδίκη των εμπόρων⁴⁰ σε χώρες όπου απουσιάζει ένα τέτοιο σύστημα.

Θα πρέπει ακόμη να λεχθεί ότι δεν ωφελεί ιδιαίτερα η εμμονή στη συλλογή στατιστικών δεδομένων που δηλώνουν μόνο τη σοβαρότητα του προβλήματος. Αυτός ο χρόνος θα μπορούσε κάλλιστα να διατεθεί στην εξεύρεση καινοτόμων λύσεων που να ανταποκρίνονται στα σημερινά δεδομένα και να αντιμετωπίζουν πιο άμεσα τις σύγχρονες εκφάνσεις εκμετάλλευσης των ανθρώπων⁴¹. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα και στα ίδια τα θύματα που βίωσαν τραυματικές εμπειρίες και αδυνατούν να μιλήσουν για όσα έγιναν από φόβο αντεκδίκησης ή στιγματισμού από την κοινωνία⁴², ώστε να μπορέσουν αποτελεσματικά να αναρρώσουν, τόσο σωματικά όσο και ψυχικά.

IV. Συμπεράσματα

Το γεγονός ότι βρισκόμαστε στον 21^ο αιώνα και οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν θύματα εμπορίου προσώπων, είναι όχι μόνο απογοητευτικό αλλά μας οδηγεί στο να αντιληφθούμε την παραδοξότητα της σημερινής εποχής. Ενώ η ανθρωπότητα έχει κάνει ένα σημαντικό άλμα ως προς την θεμελίωση της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, άνθρωποι στερούνται τα βασικά δικαιώματά τους και δεν μπορούν να ελέγξουν την ίδια τους τη μοίρα⁴³. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η καταπολέμηση του προβλήματος αυτού θα είναι μελλοντικά αποτέλεσμα μιας διαρκούς και σταθερής προσπάθειας του συνόλου της κοινωνίας. Συμπερασματικά, ο κάθε άνθρωπος θα πρέπει να είναι ικανός να απολαμβάνει το δικαίωμα να αποφασίζει ο ίδιος για το μέλλον του και αυτό θα επιτευχθεί μέσω της ενδυνάμωσης θεσμών και οργανισμών σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο, αλλά και μέσω της διεθνούς συνεργασίας κρατών και προσώπων.

- ¹ Laczko F and Gramegna M A. *Developing Better Indicators of human trafficking* “The Brown Journal of world affairs” 10(1) 179 (2003): 2.
- ² Lawrence F, *US trafficking report records forced labour in UK and Ireland* “The Guardian” (13 July 2016), <<https://goo.gl/xVrMC1>> (25/07/2016).
- ³ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 1.
- ⁴ Edwards A and Ferstman C, *Human security and non-citizens law, policy, and international affairs* (Cambridge University Press, 2010), 404.
- ⁵ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 41.
- ⁶ Kempadoo K, Sanghera J and Pattanaik B, *Trafficking and prostitution reconsidered: New perspectives on migration, sex work, and human rights* (Routledge, 2015), 2.
- ⁷ Kempadoo K, Sanghera J and Pattanaik B, ό.π. 6.
- ⁸ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 287.
- ⁹ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 41.
- ¹⁰ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 83.
- ¹¹ Kempadoo K, Sanghera J and Pattanaik B, ό.π.π.
- ¹² Gallagher A, *Worst-offender lists biased towards rich countries won't help us fight slavery* (The Guardian, 30 June 2016) <<https://goo.gl/4OpRIA>> (25/07/16).
- ¹³ Kempadoo K, Sanghera J and Pattanaik B, ό.π., 7.
- ¹⁴ Kempadoo K, Sanghera J and Pattanaik B, ό.π.π.
- ¹⁵ Edwards A and Ferstman C, ό.π.π.
- ¹⁶ Kelly E, *Journeys of jeopardy a review of research on trafficking in women and children in Europe*, “IOM migration research series, International Organization for Migration” vol 11 69 (2002): p. 26.
- ¹⁷ European Commission, *Together Against Trafficking in Human Beings* <<https://goo.gl/vLWfio>> (25/07/16).
- ¹⁸ Πολυθεματική Συντονιστική Ομάδα για την Εμπορία Προσώπων, *Σχέδιο Δράσης κατά της Εμπορίας Προσώπων* (2010), <<https://goo.gl/oNSytx>> (24/08/16).
- ¹⁹ US Department of State, *2016 Trafficking in Persons Report* <<https://goo.gl/nrIzqO>> (25/07/16).
- ²⁰ European Commission, *Together Against Trafficking in Human Beings* <<https://goo.gl/vLWfio>> (25/07/16).
- ²¹ US Department of State, *2016 Trafficking in Persons Report* <<https://goo.gl/nrIzqO>> (25/07/16).
- ²² US Department of State, ό.π.π.
- ²³ ΕΔΔΑ, *Rantsev v Κύπρου και Ρωσίας*, Αρ. 25965/04, Απόφαση της 7^{ης} Ιανουαρίου 2010.
- ²⁴ Παρασκευά Κ, *Κυπριακό συνταγματικό δίκαιο θεμελιώδη δικαιώματα & ελευθερίες* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2015), 79-80.
- ²⁵ Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF.183//9, 17 Ιουλ. 1998, 2187 UNTS 90; σε ισχύ 1 Ιουλ. 2002: Άρθρο 7(1)(c), το οποίο διακηρύσσει την δουλεία ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Επίσης σχετικό το άρθρο 7(1) (g), το οποίο προνοεί ότι ο βιασμός, η σεξουαλική δουλεία και η καταναγκαστική πορνεία, που σχετίζονται με το ανθρώπινο εμπόριο, μπορούν να αποτελέσουν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.
- ²⁶ Κωνσταντινίδης Α Κ και Ζάϊκος Ν, *The diversity of international law essays in honour of professor Kalliopi K. Koufa* (Martinus Nijhoff Publishers, 2009), 34.
- ²⁷ Κωνσταντινίδης Α Κ και Ζάϊκος Ν, ό.π., 331.
- ²⁸ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 28.
- ²⁹ United Nations Office on Drugs and Crime, *Human Trafficking* <<https://goo.gl/BGxUo>> (25/07/16)
- ³⁰ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 12
- ³¹ Townsend M, *Modern slavery and human trafficking on the rise in UK* (The Guardian, 10 July 2016) <<https://goo.gl/2LGfg0>> (25/07/16).
- ³² Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 12.
- ³³ Sections 176 b και 182.
- ³⁴ U.S. Department of State, ό.π.π.
- ³⁵ U.S. Department of State, ό.π.π.
- ³⁶ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 286.
- ³⁷ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 20.
- ³⁸ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 8.
- ³⁹ Laczko F and Gramegna M A, ό.π., 5.
- ⁴⁰ Edwards A and Ferstman C, ό.π., σελ. 410.
- ⁴¹ Gallagher A, ό.π.π.
- ⁴² Kelly E, ό.π., 11.
- ⁴³ Edwards A and Ferstman C, ό.π.π.

- Εικόνα: <<https://goo.gl/d1W38f>>

Συνιστά ποινικό αδίκημα η ανάγκη για επιβίωση; Σκέψεις με αφορμή την απόφαση *Οστριακόφ*

Γερολέμου Γεωργία

Ασκούμενη δικηγόρος - Απόφοιτη Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το παρόν άρθρο αποτελεί σχολιασμό της δικαστικής απόφασης Οστριακόφ που εξέδωσε το Μάιο του 2016, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας σύμφωνα με την οποία ανατράπηκε καταδικαστική απόφαση εναντίον άστεγου άντρα ο οποίος δικάστηκε και καταδικάστηκε αρχικά για κλοπή τροφίμων ασήμαντης οικονομικής αξίας. Το σκεπτικό που υιοθέτησε εν προκειμένω το δικαστήριο είναι ότι όταν πρόκειται για την επιβίωση του ατόμου δεν πρέπει να υπάρχει ποινικοποίηση της πράξης αυτής, η οποία κατά τα άλλα είναι ποινικά κολάσιμη. Στόχος του άρθρου είναι να δώσει έμφαση στη διαδικασία στάθμισης δικαιωμάτων και συμφερόντων κατά την απονομή δικαιοσύνης. Αποστολή του παρόντος κειμένου είναι να τονίσει το γεγονός ότι η δικαιοσύνη πρέπει να απονέμεται στα πλαίσια των κοινωνικοοικονομικών πραγματικοτήτων και συνθηκών. Οι «παρωπίδες» της δικαστικής εξουσίας δεν χωρούν σε περιπτώσεις όπου τίθεται σε κίνδυνο η ίδια η επιβίωση του ατόμου..

Λέξεις-κλειδιά

κλοπή – ποινικό αδίκημα – επιβίωση – δικαίωμα στη ζωή – δικαίωμα στην ιδιοκτησία – στάθμιση συμφερόντων

I. Η υπόθεση *Οστριακόφ*

Μια πρόσφατη απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ιταλίας έχει ανατρέψει σε μεγάλο βαθμό τα μέχρι σήμερα δεδομένα για τη δικαστηριακή και κοινωνική προσέγγιση του ποινικού αδικήματος της κλοπής. Ειδικότερα, το εν λόγω δικαστήριο, το Μάιο του 2016 αθώωσε έναν άστεγο άντρα που έκλεψε λίγο τυρί και αλλαντικά, με το σκεπτικό πως η κλοπή μικρής ποσότητας φαγητού από έναν πεινασμένο άνθρωπο δεν συνιστά έγκλημα.

Η υπό σχολιασμό απόφαση αφορούσε τον Ουκράνο Ρομάν Οστριακόφ, ο οποίος συνελήφθη το 2011 για κλοπή φαγητού αξίας μόλις 4,07 ευρώ, από μια υπεραγορά στη Γένοβα. Ένας πελάτης τον εντόπισε και ανέφερε το περιστατικό σε μέλος του προσωπικού. Πρωτόδικα, ο άστεγος άντρας καταδικάστηκε σε έξι μήνες φυλάκιση και την καταβολή προστίμου ύψους 100 ευρώ. Όμως, στην έφεση που ασκήθηκε το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας τον αθώωσε, με το σκεπτικό πως ο Οστριακόφ συνελήφθη προτού φύγει από την υπεραγορά.

Η απόφαση αναφέρει ότι ο κατηγορούμενος «δεν μπορούσε να ζήσει χωρίς τροφή, έτσι ενήργησε από ανάγκη» υπογραμμίζοντας πως «το ένστικτο της επιβίωσης υπερισχύει της περιουσίας».

II. Κύριο Μέρος

A. Η στάση του δικαστηρίου υπό το φως συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων

Η ως άνω αναφερόμενη απόφαση εμπεριέχει στοιχεία τα οποία έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε κοινωνικοοικονομικό και νομικό επίπεδο. Η δικαστική αυτή κρίση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τη δικαστική εξουσία της κάθε χώρας. Η ανάγκη για επιβίωση δεν αποτελεί φαινόμενο που παρατηρείται μόνο στην Ιταλία. Η τεράστια οικονομική κρίση που μαστίζει τις κοινωνίες των χωρών έχει ως

αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις την πρόκληση φαινομένων κλοπής για σκοπούς επιβίωσης.

Στόχος του παρόντος άρθρου δεν είναι σε καμία περίπτωση η υποστήριξη της αποποινικοποίησης της κλοπής, αλλά η υπογράμμιση της ανάγκης δημιουργίας εξαιρέσεων για λόγους επιβίωσης. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 255¹ του Περί Ποινικού Κώδικα Νόμου (Κεφ.154) κλοπή συνίσταται όταν: «Όποιος κλέβει, χωρίς τη συναίνεση του ιδιοκτήτη, που γίνεται με δόλιο τρόπο και χωρίς αξίωση δικαιώματος με καλή πίστη, αποκτά κατοχή και αποκομίζει οτιδήποτε που μπορεί να καταστεί αντικείμενο κλοπής με σκοπό, κατά το χρόνο της απόκτησης, να αποστερήσει τον ιδιοκτήτη μόνιμα από αυτό[...]»

Με μια απλή ανάγνωση του ανωτέρω άρθρου γίνεται αντιληπτό ότι ο νομοθέτης με την καταγραφή του πιο πάνω άρθρου και την ποινικοποίηση της κλοπής αποσκοπεί στην προστασία του δικαιώματος ιδιοκτησίας του εκάστοτε φυσικού και νομικού προσώπου. Συγκεκριμένα, η δόλια απόσπαση αντικείμενου στην απουσία συναίνεσης του ιδιοκτήτη συνιστά κλοπή. Ο νομοθέτης δηλαδή δίδει σημασία στην πρόθεση (*δόλος*) και στην συναίνεση (*απουσία συναίνεσης*).

Αυτό όμως που δεν εξετάζει και δεν λαμβάνει υπόψη είναι η ανάγκη επιβίωσης και οι περιπτώσεις που άτομο με πρόθεση, αποσπά αντικείμενο από τον ιδιοκτήτη χωρίς τη συναίνεση του τελευταίου με απώτερο σκοπό να επιβιώσει. Ο δόλος είναι μια έννοια που εμπεριέχει μια αρνητική χροιά, ένα αρνητικό σκοπό. Τί γίνεται όμως όταν ο σκοπός δεν είναι τελικά αρνητικός;

Επι της ουσίας, αυτό που προβληματίσε και εντέλει καθόρισε την απόφαση των Ιταλών δικαστών ήταν η διαμάχη μεταξύ του δικαιώματος στην ιδιοκτησία και του δικαιώματος στην επιβίωση. Αυτό είναι και το κύριο ζήτημα που θα έπρεπε να απασχολήσει και τους νομοθέτες σε ότι αφορά τη διατύπωση του ορισμού για το αδίκημα της κλοπής. Στην υπό σχολιασμό απόφαση, ο άστεγος

άντρας απέσπασε, χωρίς τη συναίνεση του ιδιοκτήτη, μικρή ποσότητα τυριού και αλλαντικών. Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ιδιοκτησίας σε βάρος του ιδιοκτήτη του εν λόγω καταστήματος.

Από την άλλη δε, με την εν λόγω πράξη ο άστεγος επιχείρησε να προστατεύσει το δικαίωμα του στη ζωή και στη διαβίωση ειδικότερα. Ουσιαστικά, εάν γίνει προσαρμογή των πραγματικών και νομικών σημείων της υπόθεσης στο κυπριακό δίκαιο, θα είναι αντιληπτό ότι στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει σύγκρουση των άρθρων 7² και 8³ του Συντάγματος με το άρθρο 23⁴ του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, το άρθρο 7 του Συντάγματος, μεταξύ άλλων, προβλέπει ότι έκαστος έχει το δικαίωμα ζωής και σωματικής ακεραιότητας και το άρθρο 8 αναφέρει ότι κανείς δεν υποβάλλεται σε απάνθρωπη μεταχείριση.

B. Κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις της απόφασης *Οστριακόφ*

Δεδομένου ότι η Ιταλία και οι πλείστες ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν εδώ και χρόνια μια τεράστια οικονομική κρίση, έχει οδηγήσει ένα μεγάλο αριθμό πληθυσμού κάτω από το όριο της φτώχειας με αποτέλεσμα την έξαρση της εγκληματικότητας. Επίσης, το γεγονός ότι τα κράτη απέτυχαν να τηρήσουν υψηλά τους δείκτες της οικονομίας με αποτέλεσμα να οδηγήσουν στη φτώχεια μεγάλο αριθμό πολιτών, θα πρέπει να ερμηνευθεί διασταλτικά ως υποβολή των πολιτών σε απάνθρωπη μεταχείριση.

Ο άστεγος κατηγορούμενος ενδέχεται να είναι ένα από τα πολλά θύματα της οικονομικής κρίσης και της αποτυχίας των κρατών να υιοθετήσουν πολιτικές που να οδηγούν σε βελτίωση της οικονομίας. Μια νομοθεσία θα πρέπει πάντοτε να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των κοινωνικοοικονομικών καταστάσεων του εκάστοτε κράτους. Σε μια Ιταλία που μαστίζεται από την οικονομική κρίση η καταδίκη ενός άστεγου για κλοπή μιας μικρής ποσότητας φαγητού θα συνιστούσε κατάφωρη αδικία και έλλειψη σεβασμού στο δικαίωμα του στη ζωή, διότι μετά βεβαιότητας η παρατεταμένη έλλειψη τροφής οδηγεί σε θάνατο.

III. Γενικά σχόλια και συμπεράσματα

Βάσει λοιπόν, των προλεχθέντων καθίσταται προφανές ότι όταν μια φαινομενικά ποινικά κολάσιμη πράξη ερμηνευθεί υπό το φως των κοινωνικοοικονομικών πραγματικοτήτων μπορεί αλλάξει χαρακτήρα.

Οι κανόνες δικαίου θεσπίζονται για την εύρυθμη λειτουργία του εκάστοτε κράτους. Ένα κράτος δεν μπορεί να λειτουργεί ορθά όταν δε σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών του. Η σύγκρουση μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι συνήθης, σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να γίνεται στάθμιση με τέτοιο τρόπο ώστε να δίδεται

προτεραιότητα στα βασικότερα εξ αυτών, όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή.

Διαφορετική θα ήταν η προσέγγιση μας, εάν ο άστεγος προέβαινε σε απάτη για κλοπή χιλιάδων ευρώ ή σημαντικής αξίας κοσμημάτων. Διότι σε αυτή την περίπτωση η κλοπή δεν γίνεται για σκοπούς επιβίωσης, αλλά για σκοπούς αθέμιτου πλουτισμού.

Σημαντική κρίνεται η υπό σχολιασμό δικαστική απόφαση δια το λόγο ότι προβάλλει μέσα από την ανάλυση της μια βασική μέθοδο που για χρόνια διχάζει τη νομική επιστήμη – τη μέθοδο της στάθμισης συμφερόντων. Πολλοί είναι αυτοί που τάσσονται υπέρ της εν λόγω μεθόδου. Μερίδα όμως νομικών ασκεί οξεία κριτική επί αυτής.

Η έννοια της στάθμισης προκύπτει από το ρήμα «σταθμίζω» που σημαίνει «ζυγίζω». Συνεπώς, η λέξη «στάθμιση» είναι συνώνυμη της λέξης «ζύγισμα» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει την «μέτρηση του βάρους» ως διαδικασία και ως αποτέλεσμα⁵. Κατά τη μέθοδο της στάθμισης τοποθετούνται δύο μεγέθη στο ζυγό της δικαιοσύνης προκειμένου να εξακριβωθεί ποιο είναι νομικά βαρύτερο και συνάμα νόμιμο, εν αντιθέσει προς το νομικά ελαφρύτερο και ως εκ τούτου παράνομο. Επί της ουσίας, η στάθμιση χρησιμοποιείται ως νομική μέθοδος με σκοπό να προσδιορίζει ποιο είναι το επιτιθέμενο και ποιο το αμυνόμενο μέρος της διαφοράς με αποτέλεσμα να υπερτερούν οι ανώτερες αξίες και να υποχωρούν οι κατώτερες⁶.

Η στάθμιση χρησιμοποιείται από την νομική επιστήμη μόνο σε ορισμένες εξαιρετικά δυσχερείς περιπτώσεις, που υφίσταται μεγάλη δυσκολία να διακριθεί η νόμιμη από την παράνομη συμπεριφορά και πρόκειται για τις περιπτώσεις σύγκρουσης των δικαιωμάτων⁷. Στο σημείο αυτό καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής η στενή σχέση μεταξύ σύγκρουσης και στάθμισης. Η πρώτη, αποτελεί το πρόβλημα και η δεύτερη, τη μέθοδο λύσης του, «Η σύγκρουση είναι η *causa* της στάθμισης»⁸. Η στάθμιση περιτεύει όταν η διάκριση ανάμεσα στο νόμιμο και το παράνομο είναι ευχερής⁹.

Πολλοί είναι αυτοί που δεν συμφωνούν με την εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου κατά τη λήψη μιας δικαστικής απόφασης. Συγκεκριμένα, κάποιοι θεωρούν τη εν λόγω μέθοδο ως ασαφή, αντιεπιστημονική και λανθασμένη για το λόγο ότι δεν υπάρχουν κριτήρια κατά τη στάθμιση συμφερόντων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ασάφειες και αοριστίες¹⁰. Η στάθμιση υποστηρίζει την προτίμηση ενός συμφέροντος από κάποιο άλλο, η οποία όσο και να εξαρτάται από αντικειμενικά κριτήρια, δεν μπορεί να απαλλαγεί από υποκειμενικά στοιχεία και κρίσεις. Ο δικαστής αποφασίζει «ζυγίζοντας» τα δικαιώματα και επιλέγοντας εκείνο που πιστεύει πως έχει μεγαλύτερη αξία. Συνεπώς, κάποιοι υποστηρίζουν ότι από τη στιγμή που δεν υπάρχουν κριτήρια, ένας δικαστής μπορεί να θεωρεί ως υψηλής αξίας κάποιο

συμφέρον, το οποίο κάποιος άλλος δικαστής είναι πιθανόν να θεωρεί ευτελές ή και το αντίστροφο¹¹.

Η συγκεκριμένη άποψη που εκφράζεται από τους κατακριτές της μεθόδου στάθμισης συμφερόντων είναι όντως βάσιμη. Παρόλα αυτά η μέθοδος αυτή, όταν και εφόσον χρησιμοποιείται με φειδώ, σύνεση, λογική και όσο το δυνατόν γίνεται με περισσότερη αντικειμενικότητα μπορεί να οδηγήσει στην ουσιαστική απονομή δικαιοσύνης.

Στην υπό ανάλυση υπόθεση εφαρμόστηκε η συγκεκριμένη μέθοδος με τρόπο απόλυτα σαφή. Ειδικότερα, στην προκειμένη περίπτωση οι δικαστές είχαν να αντιμετωπίσουν ένα φτωχό άνθρωπο, ο οποίος στην προσπάθεια του να επιβιώσει απέσπασε προϊόντα ασήμαντης οικονομικής αξίας. Συνεπώς, η εφαρμογή της μεθόδου αυτής ήταν απαραίτητη και κατάλληλη για να αποδοθεί δικαιοσύνη και να προστατευθεί το σημαντικότερο και ύψιστης σημασίας δικαίωμα, το δικαίωμα στη ζωή.

Ενόψει λοιπόν, των προλεχθέντων σημειώνουμε ότι η υπό σχολιασμό απόφαση του Ιταλικού Δικαστηρίου αποτελεί απόφαση-σταθμός, που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από τα άτομα που ασκούν δικαστική εξουσία σε όλα τα κράτη, προς αποφυγή λήψης δικαστικών αποφάσεων οι οποίες παραβιάζουν το δικαίωμα στη ζωή και οι οποίες εκδίδονται εκτός των κοινωνικοοικονομικών πραγματικοτήτων και συνθηκών.

¹ Κυπριακός Ποινικός Κώδικας, Κεφ. 154, α. 255.

² Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας 1960, α. 7.

³ Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας 1960, α. 8.

⁴ Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας 1960, α. 23.

⁵ Δημητρόπουλος Α Γ, *Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Προβλήματα της στάθμισης ως νομικής μεθόδου* (Αθήνα - Κομοτηνή, 2007) 71.

⁶ Χρυσόγονος Κ Χ, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα* (Αθήνα - Κομοτηνή, 2002) 104.

⁷ Δαγτόγλου Δ Π, *Συνταγματικό δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα Α'* (Αθήνα - Κομοτηνή, 2005) 217.

⁸ Ηλιοπούλου και Στράγγα, *Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων* (Αθήνα - Κομοτηνή, 1991) 29-30.

⁹ Δημητρόπουλος Α Γ, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου* (Τόμος Γ Έντ. Ι - ΙΙΙ, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2008) 79.

¹⁰ Ράϊκος Α, *Συνταγματικό δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα* (Αθήνα - Κομοτηνή, 2002) 204-205.

¹¹ Γαζής Α Α, *Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων* (Αθήνα - Κομοτηνή, 1999) 71.

Η προστασία της Ερμηνείας από το Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Αθανασίου Γεωργία

Ασκούμενη δικηγόρος - Απόφοιτη Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Το παρόν άρθρο ασχολείται κυρίως με το ζήτημα της προστασίας της ερμηνείας των μουσικών έργων όπως αυτή απορρέει από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Η προέκταση των μουσικών έργων και η ερμηνεία αυτών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων και συγκεκριμένα άλλο πολιτισμικό στοιχείο. Στο άρθρο γίνεται μια εκτενής ανάλυση και επεξήγηση του καθεστώτος των συγγενικών δικαιωμάτων και αντιπαραβολή τους με τα πνευματικά δικαιώματα.

Λέξεις-κλειδιά

Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας – μουσικά έργα – ερμηνεία – συγγενικά δικαιώματα – περιουσιακά δικαιώματα – ηθικά δικαιώματα – δημιουργός – ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης – διάρκεια προστασίας

I. Εισαγωγή

Το δίκαιο δεν περιορίζεται μόνο στην προστασία των δημιουργών των μουσικών έργων, αλλά παρέχει προστασία και στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες. Ωστόσο, το ίδιο το δίκαιο, δεν θεωρεί ότι η συμβολή αυτών των προσώπων αποτελεί έργο του πνεύματος, ούτως ώστε να τους χορηγήσει προστασία μέσω του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό πως θα ήταν μεγάλη αδικία αν αυτά τα άτομα, τα οποία επιφορτίζονται μ' αυτόν τον ιδιαίτερο ρόλο, της ερμηνείας ή της εκτέλεσης ενός μουσικού κομματιού και οι οποίοι μέσα από ενέργειες με τις οποίες εκφράζουν την προσωπικότητα τους δεν ετύγχαναν προστασίας.

Στο παρόν άρθρο πρόκειται να ασχοληθούμε αποκλειστικά με τα λεγόμενα συγγενικά δικαιώματα των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών. Αρχικά, θα μελετήσουμε τους λόγους για τους οποίους προέκυψε η ανάγκη ειδικής και ξεχωριστής προστασίας καθώς επίσης και την σχέση τους με τα πνευματικά δικαιώματα και την διάρκεια προστασίας τους. Παράλληλα, θα δούμε ποιες είναι οι πηγές προστασίας των δικαιωμάτων αυτών, καθώς επίσης και τον ορισμό των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών. Ακόμη, θα αναφέρουμε εν συντομία τις διάφορες εξουσίες των κατόχων των δικαιωμάτων αυτών και τέλος θα αναφερθούμε στην χρονική διάρκεια προστασίας τους.

II. Συγγενικά Δικαιώματα Ερμηνευτών ή Εκτελεστών Καλλιτεχνών

A. Οι δικαιολογητικοί λόγοι της προστασίας των ερμηνευτών

Εύλογο είναι το ερώτημα, γιατί να παρέχεται αυτή η ειδική προστασία στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες. Αναντίρρητα, η άκρατη τεχνολογική και τεχνική πρόοδος, η εξέλιξη και η διάδοση της ψηφιακής τεχνολογίας όπως επίσης και η εμφάνιση νέων μέσων μετάδοσης οδήγησε στην ανάγκη ειδικής προστασίας των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και οπτικοακουστικών έργων¹, καθώς και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών². Στο παρελθόν, οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέ-

χνες όταν εκτελούσαν μουσικά ή άλλα πνευματικά έργα δεν διέτρεχαν τον κίνδυνο να δουν την ερμηνεία τους να γίνεται αντικείμενο περαιτέρω εκμετάλλευσης μιας και δεν υπήρχε η τεχνική δυνατότητα εγγραφής σε κάποιο υλικό φορέα³. Η κατάσταση όμως άλλαξε άρδην με την εφεύρεση των τεχνικών εκείνων μέσων και μεθόδων που κατέστησαν δυνατή την εγγραφή ζωντανών ερμηνειών εκτελέσεων σε υλικό φορέα⁴, αρχικά, σε δίσκους γραμμοφώνου και αργότερα σε κασέτες. Τα τεχνικά μέσα σε συνδυασμό με την μετάδοση της εν λόγω ερμηνείας από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση έδωσαν τη δυνατότητα σε κάθε άτομο να πολλαπλασιάσει σε απεριόριστο αριθμό αντίτυπα με την συγκεκριμένη ερμηνεία χωρίς πολλά έξοδα και χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές γνώσεις⁵.

Επίσης, αρχίζει να πραγματοποιείται διάθεση στο εμπόριο των υλικών φορέων σε νέα μέσα επικοινωνίας όπως CD, DVD, βιντεοταινίες, όπως επίσης και η εμπορική μίσθωση και ο δανεισμός αυτών⁶. Οι προαναφερόμενες ενέργειες, επακόλουθο της τεχνολογικής εξέλιξης είχαν πολύ σοβαρές και αρνητικές επιπτώσεις για τους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και τους παραγωγούς φωνογραφημάτων⁷. Η πολλαπλή αναπαραγωγή και εκμετάλλευση των εγγραφών αυτών οδήγησε στην αισθητή πτώση των προτάσεων απασχολήσεως των ερμηνευτών ή εκτελεστών σε ζωντανές παρουσιάσεις των ερμηνειών ή εκτελέσεων τους, με άμεσο επακόλουθο την σημαντική μείωση των εσόδων τους⁸. Αντίκτυπο είχαν και οι παραγωγοί φωνογραφημάτων, που έβλεπαν όλες αυτές τις αναπαραγωγές να γίνονται χωρίς την άδεια τους και να οδηγούνται σε σημαντική μείωση των πωλήσεων των φωνογραφημάτων⁹.

Από την άλλη όμως, οι εκμεταλλεζόμενοι τους υλικούς φορείς ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί και οι παρουσιάζοντες στο κοινό τις εγγεγραμμένες ερμηνείες εκτέλεσης, αντιλήφθηκαν μια σημαντι-

κή ευκαιρία να αυξήσουν τα κέρδη τους και να μειώσουν δραστικά τα έξοδα τους, αφού πλέον δεν χρειάζονταν να απασχολούν καλλιτέχνες και να αγοράζουν/ενοικιάζουν πολυέξοδα μέσα παραγωγής ώστε να μεταδίδουν ή παρουσιάζουν μουσικά έργα. Η ως άνω περιγραφείσα κατάσταση κατέστησε φανερή την ανάγκη προστασίας της ερμηνείας και της εκτέλεσης των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, καθώς επίσης και την συμμετοχή αυτών και των παραγωγών ήχου στα κέρδη από την μη ζωντανή μετάδοση, αναμετάδοση και παρουσίαση στο κοινό των ερμηνειών και εκτελέσεων τους¹⁰.

B . Πηγές προστασίας

Η πρώτη αναγνώριση των συγγενικών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο επήλθε σχετικά αργά και προβλέφθηκε στην Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης¹¹, που προστατεύει τις βασικές κατηγορίες δικαιούχων, δηλαδή τους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, τους παραγωγούς φωνογραφήματων και τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς. Διατάξεις για την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων περιλαμβάνονται και στην συμφωνία TRIPs¹², καθώς και στη συνθήκη ΠΟΔΙ για τις ερμηνείες, εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα του 1996. Σε επίπεδο ευρωπαϊκής ένωσης, τα εν λόγω ζητήματα ρυθμίζονται βάσει οδηγιών¹³. Ανάλογη προστασία παραχωρείται και στην κυπριακή έννομη τάξη και συγκεκριμένα απ' το κατ' εξοχήν νομοθέτημα το οποίο προστατεύει τα πνευματικά έργα που είναι ο Περί του Δικαιώματος Πνευματικής Ιδιοκτησίας Νόμος 59/76. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινίσουμε προς αποφυγήν σύγχυσης ότι στην Κύπρο κάτοχοι συγγενικού δικαιώματος είναι μόνο οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες. Οι υπόλοιπες προαναφερόμενες κατηγορίες μένουν εκτός της προστασίας των συγγενικών δικαιωμάτων, αλλά προστατεύονται ως «δημιουργοί».

Γ. Ο ορισμός της έννοιας του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη

Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, ορίζονται ως τα άτομα που ερμηνεύουν ή εκτελούν με οποιοδήποτε τρόπο έργα του πνεύματος, δηλαδή, αυτοί που ζωντανεύουν το έργο και το καθιστούν προσιτό στον εξωτερικό κόσμο. Η συμβολή τους είναι άλλοτε συμπληρωματική στην κατανόηση και παρουσίαση του αυθύπαρκτου έργου, και άλλοτε απόλυτα ταυτιζόμενη με το έργο¹⁴. Με βάση τον κυπριακό νόμο, ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες είναι οι ηθοποιοί, οι μουσικοί¹⁵, οι τραγουδιστές, οι χορωδοί, οι χορευτές, οι καλλιτέχνες κουκλοθεάτρου, θεάτρου σκιών, θεάματος ποικιλιών βαριετέ ή τσίρκο¹⁶. Συνάγεται λοιπόν, από τον ίδιο τον ορισμό ότι σ' αυτή την έννοια υπάγονται όλα τα πρόσωπα που ερμηνεύουν έργα του πνεύματος. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, θα μας απασχολήσουν ιδιαίτερα οι μουσικοί, οι τραγουδιστές και οι χορωδοί.

Οι εν λόγω ορισμοί είναι ενδεικτικοί, ώστε να μπορούν να υπάγονται σ' αυτούς και κατηγορίες που δεν έχουν προβλεφθεί ειδικά, αλλά που υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες συγκεντρώνουν τις ανάγκες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι εξής: Να υπάρχει κάποια δράση, δηλαδή ερμηνεία ή εκτέλεση, η οποία να πηγάζει από κάποιο φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο. Είναι πασιφανές λοιπόν, πως τα ζώα και οι μηχανές δεν είναι δυνατόν να τυγχάνουν προστασίας¹⁷. Παράλληλα, η δράση να έχει εξωτερικευτεί και τέλος, η ερμηνεία, εκτέλεση να αφορά έργο, το οποίο συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις προστασίας που απαιτεί ο νόμος και οι οποίες αναφέρθηκαν ανωτέρω. Αξίζει σ' αυτό το σημείο, να αναφέρουμε, και την περίπτωση του αυτοσχεδιασμού, όπου το έργο δεν προϋπάρχει, αλλά δημιουργείται ταυτόχρονα με την ερμηνεία - εκτέλεση. Σ' αυτή την περίπτωση, ο καλλιτέχνης είναι και δημιουργός. Ακόμη, η τυχόν λήξη της προστασίας του έργου δεν επηρεάζει την προστασία της ερμηνείας ή της εκτέλεσης, η οποία είναι ανεξάρτητη από την διάρκεια προστασίας του έργου¹⁸.

Το συγγενικό δικαίωμα του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη, χορηγείται για την προώθηση και διάδοση ενός έργου. Ουσιαστικά, ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης αποτελεί ένα ενδιάμεσο όχημα για την μεταφορά του έργου στο κοινό. Πέραν όμως, από τη διάδοση, το καλλιτεχνικό κομμάτι της ερμηνείας του χρήζει και αυτό προστασίας επειδή με την ερμηνεία και την εκτέλεση ο καλλιτέχνης συνεισφέρει και προσωπικά του στοιχεία.

Δ. Σχέση μεταξύ πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων

Σ' αυτό το σημείο θα δούμε ποια είναι η σχέση των συγγενικών δικαιωμάτων με την πνευματική ιδιοκτησία. Άραγε αυτή η σχέση είναι συμπληρωματική ή ανταγωνιστική; Αρχικά, πρέπει να επισημάνουμε, πως με βάση το άρθρο 2 του Νόμου 59/76, "συγγενικό δικαίωμα" σημαίνει το συγγενικό προς την πνευματική ιδιοκτησία δικαίωμα. Από τον ίδιο τον ορισμό, συνάγεται, πως υπάρχει μια διασύνδεση των πνευματικών δικαιωμάτων με τα συγγενικά δικαιώματα. Την άποψη αυτή έρχεται να ενισχύσει και το γεγονός πως, πως το προστατευτικό πεδίο των διατάξεων για τα πνευματικά δικαιώματα εφαρμόζεται αναλόγως και στα συγγενικά δικαιώματα. Ωστόσο, το άρθρο 3 (1) (β) (i) καθιστά σαφές πως οι διατάξεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται στενά όσον αφορά τα συγγενικά δικαιώματα και δεν επιτρέπεται η διασταλτική ερμηνεία τους. Επιπλέον, στο άρθρο 3 (1) (β) (ii)¹⁹, διευκρινίζεται πως οι διατάξεις που παρέχουν προστασία στα συγγενικά δικαιώματα, αφήνουν αkéραη και δεν μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο που να επηρεάζουν και να θίγουν την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Είναι καταφανής η σκοπιμότητα των εν λόγω διατάξεων μιας και ο νόμος προσπαθεί να κατα-

στήσει σαφές και να επισημάνει την ανεξαρτησία της πνευματικής ιδιοκτησίας σε σχέση με τα συγγενικά δικαιώματα. Με βάση όσα προαναφέρθηκαν είναι προφανές πως πρόκειται για διαφορετικά δικαιώματα που έχουν διαφορετικό αντικείμενο προστασίας. Απ' την μια έχουμε προστασία του έργου αυτού καθ' αυτού και του δημιουργού του, ενώ απ' την άλλη έχουμε την προστασία του άυλου αγαθού, δηλαδή της συγκεκριμένης εισφοράς ορισμένου δικαιούχου. Η διάκριση αυτή, αναμφισβήτητα τα ανάγει σε αντικείμενα διαφορετικής προστασίας²⁰ και γι' αυτό τον λόγο μπορούμε να πούμε πως κατά κανόνα δεν μπορεί να υπάρξει σύγκρουση των συγκεκριμένων δικαιωμάτων. Μια περίπτωση στην οποία μπορεί να προκύψει σύγκρουση είναι η περίπτωση στην οποία στο πλαίσιο μιας συναυλίας ο μουσικοσυνθέτης επιτρέπει την εγγραφή του έργου του σ' ένα υλικό φορέα, ενώ ο ερμηνευτής/τραγουδιστής αρνείται πεισματικά να δώσει σχετική άδεια για την εγγραφή της ερμηνείας του²¹.

Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις στις οποίες οι δικαιούχοι συγγενικών δικαιωμάτων αποκτούν παράλληλα και το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας. Τότε ως δευτερογενείς δικαιούχοι εμπίπτουν έμμεσα στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Αυτό μπορεί να συμβεί, όταν ένας μουσικοσυνθέτης ο οποίος κατέχει τα πνευματικά δικαιώματα στο έργο του, τραγουδά το κομμάτι που έχει συνθέσει. Σ' αυτή την περίπτωση, τα δύο δικαιώματα υπάρχουν παράλληλα και ο δικαιούχος απολαμβάνει τις εξουσίες που απορρέουν από το καθένα από αυτά²². Ωστόσο, εάν θέλουμε να τα ιεραρχήσουμε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ουσιαστικά επικρατεί εκείνο το οποίο παρέχει τις ευρύτερες εξουσίες, δηλαδή το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας²³.

Ε. Εξουσίες

Τα δικαιώματα των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών προσδιορίζονται επ' ακριβώς στο άρθρο 10 Γ του Νόμου 59/76. Αξίζει να αναφέρουμε, πως γίνεται εύκολα αντιληπτό πως ο νόμος εξασφαλίζει μια αυξημένη προστασία στους καλλιτέχνες του οπτικοακουστικού τομέα²⁴.

1. Το περιουσιακό δικαίωμα

Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες είναι κάτοχοι περιουσιακού δικαιώματος βάσει του οποίου έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή απαγορεύουν τις οποιεσδήποτε πράξεις εκμετάλλευσης των ερμηνειών ή εκτελέσεων τους²⁵. Επομένως, η χρήση της ερμηνείας ή της εκτέλεσης τους προϋποθέτει την προηγούμενη άδεια του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη και εξαιτίας της χρήσης αυτής, ο δικαιούχος έχει το δικαίωμα εύλογης αμοιβής.

Σύμφωνα με το άρθρο 10Γ του Νόμου 59/76, οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες κέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα υλικής ενσωματώσεως,

εκμισθώσεως και δανεισμού, αναπαραγωγής και διανομής των ερμηνειών/εκτελέσεών τους, ως και ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και παρουσιάσεως στο κοινό και δορυφορικής μεταδόσεως και κλωδιακής αναμεταδόσεως».

Όταν η ερμηνεία ή εκτέλεση γίνεται από καλλιτεχνικό σύνολο, όπως χορωδία, ορχήστρα, θα ήταν πρακτικά δύσκολο να ανευρεθούν όλοι οι καλλιτέχνες και να δώσουν άδεια για την ενέργεια των πράξεων που αναφέραμε πιο πάνω. Γι' αυτό και οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες ειθίστανται να ορίζουν με πλειοψηφία και εγγράφως έναν αντιπρόσωπο τους για την άσκηση των δικαιωμάτων τους²⁶. Επίσης, όταν η ερμηνεία ή εκτέλεση γίνεται από καλλιτεχνικό σύνολο, η άσκηση των δικαιωμάτων των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών ειθίστανται να γίνεται από το διευθυντή του συνόλου για παράδειγμα, τον διευθυντή της ορχήστρας²⁷. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η εκπροσώπηση είναι αποτέλεσμα συμφωνίας.

Ο νόμος για να προστατεύσει τον ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη από την απερισκεπτη απαλλοτρίωση των δικαιωμάτων του απαγορεύει τη μεταβίβαση αυτών εν ζωή, καθώς και την παραίτηση από αυτά. Επιτρέπει όμως, την ανάθεση της διαχείρισης και προστασίας των δικαιωμάτων αυτών σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης. Η ανάθεση αυτή, δεν είναι υποχρεωτική, αλλά αφήνεται στην διακριτική ευχέρειά του.

2. Εύλογη αμοιβή

Το άρθρο 12 της Σύμβασης της Ρώμης προβλέπει, το δικαίωμα των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών και παραγωγών ήχου, να απαγορεύουν την χρήση των εγγεγραμμένων ερμηνειών τους και για την χρήση αυτών να αξιώνουν την καταβολή μιας εύλογης αμοιβής. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη γέννηση του δικαιώματος είναι, ο υλικός φορέας να έχει εγγραφεί νομίμως²⁸.

Ο κυπριακός νόμος στο άρθρο 10 Γ, αναφέρει πως οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες έχουν την απαίτηση εύλογης και ενιαίας αμοιβής σε περίπτωση που ηχογράφηση, η οποία εκδίδεται για εμπορικούς σκοπούς, ή μία αναπαραγωγή της, χρησιμοποιείται για ασύρματη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή για οποιαδήποτε παρουσίαση στο κοινό. Επιπρόσθετα, το άρθρο 12 (2) του Νόμου 59/76, προβλέπει πως εάν ο δημιουργός ή ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης έχει μεταβιβάσει ή εκχωρήσει το δικαίωμα εκμισθώσεως ηχογραφήσεως ή του πρωτοτύπου ή αντιγράφου ταινίας σε δικαιούχο ηχογραφήσεως ή ταινίας, διατηρεί το δικαίωμα του για εύλογη αμοιβή όσον αφορά την εκμίσθωση. Πρέπει να τονίσουμε, πως η παραίτησή του δικαιούχου από το δικαίωμα εύλογης αμοιβής με κάποια ιδιωτική σύμβαση είναι άκυρη.

Η εύλογη αυτή αμοιβή, δεν πρέπει να συγχέεται με την αμοιβή που εισπράττουν οι καλλιτέχνες με τη συμμετοχή τους για την παροχή υπηρεσιών/

εργασίας τους σε ζωντανή ερμηνεία. Επομένως, δεν αφορά την παροχή υπηρεσιών εργασίας από μέρους τους, αλλά την περαιτέρω εκμετάλλευση της εγγεγραμμένης σε υλικό φορέα ερμηνείας ή εκτέλεσης τους, δηλαδή για τις λεγόμενες δευτερεύουσες χρήσεις²⁹. Ερώτημα μπορεί να προκύψει για το πώς ορίζουμε το «εύλογο» αυτής της αμοιβής. Το «εύλογο» της αμοιβής ερμηνεύεται ως το δίκαιο, το αντιστοιχούν στον κόπο, στην προσφορά του ερμηνευτή εκτελεστή καλλιτέχνη³⁰. Ρόλο μπορεί να διαδραματίσει και η φήμη που έχει ο συγκεκριμένος καλλιτέχνης, αλλά πρωτίστως, πρέπει, να λαμβάνεται υπόψη η σπουδαιότητα της συμβολής των ενδεχόμενων δημιουργών και καλλιτεχνών ερμηνευτών πάνω στο συγκεκριμένο φωνογράφημα ή στην ταινία³¹.

3. Ηθικό δικαίωμα

Η όλη δράση των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών στην ουσία ταυτίζεται με την ερμηνεία παρά με το έργο γι' αυτό εξάλλου και κρίθηκε ως μη εμφανίζουσα την αναγκαία πνευματική ένταση ώστε να χαρακτηριστεί ως δημιουργία. Ο ερμηνευτής ή εκτελεστής καλλιτέχνης παραμένει στενά συνδεδεμένος με την ερμηνεία του μιας και αποτελεί ο ίδιος το μέσο εξωτερίκευσης της, την εκφράζει, τη συμπληρώνει και την αναδεικνύει και εξαιτίας αυτού, υπάρχει ένας αδιάσπαστος και στενός δεσμός της ερμηνείας με την προσωπικότητα αυτού. Γι' αυτό το λόγο λοιπόν, αναγνωρίζεται στους εν λόγω καλλιτέχνες το ηθικό δικαίωμα, δηλαδή εκείνο το σύνολο των εξουσιών που έχουν ως απώτερο σκοπό την αναγνώριση και το σεβασμό της προσωπικής σφραγίδας του ερμηνευτή ή εκτελεστή στην ερμηνεία εκτέλεση του³². Επομένως, όταν συντελείται κάποια προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας, είναι δυνατή η έγερση αξιώσεων εξαιτίας της ύπαρξης αυτού του δικαιώματος³³. Αξίζει να αναφέρουμε, πως η προστασία του ηθικού δικαιώματος των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά σε διεθνή σύμβαση, στο άρθρο 5 της Συνθήκης ΠΟΔΙ για τις ερμηνείες εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα 1996³⁴.

Το ηθικό δικαίωμα, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 7 (4) του Νόμου 59/76 εφαρμόζεται αναλόγως και στους δικαιούχους του συγγενικού δικαιώματος. Συγκεκριμένα, δικαιώματα που καθιερώνονται μέσω του ηθικού δικαιώματος, είναι το δικαίωμα αναγνώρισης και προβολής της πατρότητας πάνω στην ερμηνεία ή την εκτέλεση τους καθώς και η εξουσία απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, αλλοίωσης της ερμηνείας ή εκτέλεσης αυτής.

Ειδικότερα, το δικαίωμα αναγνώρισης της πατρότητας, ή αλλιώς, η αξίωση σεβασμού στο όνομα, ξεκινά από την ανάγκη του καλλιτέχνη να αναγνωρίζεται η ταυτότητα του και βεβαίως να συνδέεται αυτή με την ερμηνεία ή την εκτέλεση του. Όπως είναι αναμενόμενο, η αναφορά του ονόματος υπακούει στους κανόνες της λογικής

και της πρακτικής ή των συνηθειών ή συνθηκών που επικρατούν σε κάθε συγκεκριμένη μορφή ερμηνείας ή εκτέλεσης. Έτσι, κρίνεται υποχρεωτική η αναφορά των ονομάτων των τραγουδιστών στην πινακίδα έξω απ' τη σκηνή που εμφανίζονται, αλλά και η αναφορά τους στο πρόγραμμα μιας συναυλίας. Ωστόσο, δεν είναι πρακτική και συνηθισμένη η αναφορά των ονομάτων των μελών μιας ορχήστρας στο εξώφυλλο ενός δίσκου ή σε μια ραδιοφωνική εκπομπή και μια τέτοια απαίτηση από τον καλλιτέχνη θα μπορούσε ενδεχομένως να χαρακτηριστεί ως καταχρηστική³⁵.

Το δικαίωμα της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης της ερμηνείας ή της εκτέλεσης ή η αξίωση σεβασμού της ακεραιότητας, έχει την έννοια της απαγόρευσης κάθε βλαπτικής μεταβολής της ερμηνείας εκτέλεσης. Με την έννοια παραμόρφωση εννοούμε, την τροποποίηση προς το χειρίστο της ερμηνείας εκτέλεσης η οποία καλύπτει τόσο την περικοπή όσο και την βλαπτική τροποποίηση³⁶. Η παραμόρφωση αυτή, πρέπει να είναι ουσιαστική. Επίσης, η παραβίαση του δικαιώματος μπορεί να συμβεί όταν γίνει μια παραμορφωτική παρουσίαση, δηλαδή παρουσίαση της ερμηνείας εκτέλεσης υπό συνθήκες που την αλλοιώνουν ή την μειώνουν. Επιπλέον, η παραμόρφωση, δεν χρειάζεται να είναι μόνιμη αλλά μπορεί να είναι προσωρινή και να γίνεται κατά τη διαδικασία της παρουσίασης³⁷. Ωστόσο, μια αλλαγή η οποία δεν οδηγεί στη μείωση της σημασίας και του καλλιτεχνικού ύψους της ερμηνείας εκτέλεσης, δε δύναται να αποτελέσει λόγο απαγόρευσης της εκμετάλλευσης της ερμηνείας ή εκτέλεσης αυτής. Πρέπει να τονίσουμε ακόμα, πως το δικαίωμα σεβασμού της ακεραιότητας αναφέρεται όχι μόνο στο πρωτότυπο, αλλά και στα αντίτυπα του υλικού φορέα που περιέχει την ερμηνεία εκτέλεση³⁸.

Για παράδειγμα, ο χρήστης Β μπορεί να πάρει την εγγεγραμμένη ερμηνεία του Α και να την μειώσει ουσιαστικά σε χρόνο ή να την τεμαχίσει, με αποτέλεσμα να χάνεται και να αλλοιώνεται η σημασία και η αξία αυτής της ερμηνείας, διότι η αποκορύφωση της ερμηνείας βρισκόταν στο κομμάτι που έχει αποκόψει.

Δίδεται επίσης και η δυνατότητα στον καλλιτέχνη να συναινέσει σε πράξεις ή παραλείψεις που αλλιώς θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος, ωστόσο, η συναίνεση αυτή, θα πρέπει να δίδεται εγγράφως⁴⁰. Αυτό μπορεί να γίνει όταν, ένας τραγουδιστής, συναινεί στη περικοπή των ερμηνειών για τη δημιουργία μιας νέας έκδοσης (version) ενός τραγουδιού.

ΣΤ. Χρονική διάρκεια προστασίας

Τα συγγενικά δικαιώματα δεν έχουν τον απεριόριστο χαρακτήρα της πνευματικής ιδιοκτησίας και έτσι η διάρκεια προστασίας τους είναι περιορισμένη. Στο άρθρο 5 του Νόμου 59/76 και συγκεκριμένα στο στοιχείο (vii) του πίνακα που παραπέμπει το εν λόγω άρθρο, το οποίο είναι

ταυτόσημο με το άρθρο 3 (1) της Οδηγίας 2006/116/ΕΚ, αναφέρεται πως τα δικαιώματα των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών αποσβήνουν 50 χρόνια από την ημερομηνία της ερμηνείας ή εκτέλεσης, είτε απ' την ημερομηνία της νόμιμης δημοσίευσης ή παρουσίασης στο κοινό της υλικής ενσωμάτωσης της εν λόγω ερμηνείας ή εκτέλεσης. Για σκοπούς εναρμόνισης με την κοινοτική Οδηγία 2006/116/ΕΚ, το εν λόγω άρθρο, τροποποιήθηκε το 2014 και προστέθηκαν σ' αυτό κάποια επιπλέον στοιχεία. Συγκεκριμένα αναφέρεται πως εάν η ενσωμάτωση της ερμηνείας ή της εκτέλεσης επί ηχογράφησης δημοσιευθεί ή παρουσιασθεί νομίμως στο κοινό εντός της περιόδου των 50 χρόνων που θέτει ο νόμος, τα δικαιώματα αποσβήνουν 70 έτη από την ημερομηνία της πρώτης δημοσίευσης ή της πρώτης παρουσίασης στο κοινό ανάλογα με το ποια έγινε πρώτη. Πρέπει να διευκρινίσουμε προς αποφυγή σύγχυσης, πως στην πρώτη περίπτωση μιλάμε για την παρουσίαση στο κοινό της υλικής ενσωμάτωσης της ερμηνείας ή εκτέλεσης, η οποία προστατεύεται με 50 χρόνια, ενώ στην δεύτερη περίπτωση μιλάμε για την παρουσίαση στο κοινό της ενσωμάτωσης της ερμηνείας ή της εκτέλεσης σε υλικό φορέα, η οποία προστατεύεται με 70 χρόνια.

Στο προοίμιο Οδηγίας, αναφέρεται πως εξαιτίας της σημασίας της δημιουργικής συμβολής των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών πρέπει να τους αναγνωρίζεται και το ανάλογο επίπεδο προστασίας. Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες αρχίζουν τη σταδιοδρομία τους σε αρκετά νεαρή ηλικία, η προστασία των 50 χρόνων που παρέχεται στις ενσωματώσεις των ερμηνειών ή εκτελέσεων τους κρίνεται ανεπαρκής αφού μπορεί να μην τους προστατεύει μέχρι το τέλος της ζωής τους. Επιπλέον, κάποιοι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες αντιμετωπίζουν κάποια οικονομικά προβλήματα προς το τέλος της ζωής τους τα οποία θα πρέπει να εξαιρεθούν. Επίσης, πολύ συχνά οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες δεν είναι σε θέση να στηριχθούν στα δικαιώματά τους προκειμένου να αποτρέψουν ή να περιορίσουν αμφισβητούμενες χρήσεις των ερμηνειών ή εκτελέσεων τους που μπορούν να συμβούν κατά τη διάρκεια του βίου τους. Οι εξουσίες και τα δικαιώματα τα οποία έχουν οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες πρέπει να τους είναι διαθέσιμα τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του βίου τους. Γι αυτούς, λοιπόν, τους λόγους, η τροποποίηση καθίσταται πολύ σημαντική μιας και η διάρκεια προστασίας για τις υλικές ενσωματώσεις των ερμηνειών ή εκτελέσεων τους έχει επεκταθεί στα 70 έτη από τη σχετική εκτέλεση ή ερμηνεία.

Πρέπει να τονίσουμε, πως για τις υλικές ενσωματώσεις των ερμηνειών ή εκτελέσεων και για τις ηχογραφήσεις οι οποίες προστατεύονταν με βάση την προϊσχύουσα διάταξη του νόμου, όπως επίσης και για τις υλικές ενσωματώσεις ερμηνειών ή εκτελέσεων ηχογραφήσεων που δημιουργήθηκαν μετά την 1^η Νοεμβρίου του 2014, συνεχίζει να ισχύει η διάρκεια προστασίας των 50 ετών⁴¹.

III. Επίλογος

Αν και το πλαίσιο προστασίας των συγγενικών δικαιωμάτων μπορεί να χαρακτηριστεί ως ικανοποιητικό, αναγνωρίζουμε τις πιθανότητες περαιτέρω βελτίωσης του σε ένα σύστημα, όπου θα διασφαλίζεται αφενός η πλήρη επίγνωση των δικαιούχων για τα δικαιώματά τους και αφετέρου η ενημέρωση των χρηστών για Παρόλα αυτά, ένα αυστηρό πλαίσιο προστασίας δεν αποδεικνύεται πάντοτε ωφέλιμο, ιδιαίτερα για το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, όπου να μεν αποσκοπείται η αποτροπή των παραβιάσεων και η τιμωρία των ενόχων, αλλά ταυτόχρονα επιδιώκεται και η ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Μια κοινωνία μετατοπίζεται βήματα μπροστά όταν καινοτομεί και όταν παράγει. Αν και λόγω των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που επικρατούν ημέρα δίδεται στην οικονομική ευημερία μίας χώρας, η ίδια αυτή ευημερία δεν πηγάζει μόνο μέσω του οικονομικού χώρου, αλλά πολύ περισσότερο από την ανάπτυξη του πολιτισμού της και άρα και της μουσικής της. Έτσι, σε περιπτώσεις αυστηρού πλαισίου προστασίας, βλέπουμε πως η δημιουργική προσπάθεια συναντά εμπόδια, λειτουργώντας ως τροχοπέδη και στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου. Αυτό, λοιπόν, που έχει σημασία είναι ο καθορισμός των χρηστών πρακτικών που θα βοηθήσουν και θα οδηγήσουν στην παραγωγή μουσικών έργων και ερμηνειών/εκτελέσεων, καθώς και η εισαγωγή ενός συστήματος εξαιρέσεων και περιορισμών που θα προάγουν τη δημιουργία νέων έργων.

- ¹ Οι παραγωγοί οπτικοακουστικών έργων είναι οι παραγωγοί υλικών φορέων εικόνας ή ήχου και εικόνας; Νόμος 2121/1993, α. 47.
- ² Καλλινίκου Δ, *Πνευματική ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα* (3^η έκδ, Π Ν Σάκκουλας, 2008) 279.
- ³ *ibid*.
- ⁴ Κοτσίρης Λ και Σταματούδη Ε, *Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία. Κατ' άρθρο ερμηνεία* (Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009) 866.
- ⁵ Καλλινίκου 2008 (n 2) 279.
- ⁶ *ibid*.
- ⁷ *ibid* 280.
- ⁸ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 4) 866.
- ⁹ Καλλινίκου 2008 (n 2) 280.
- ¹⁰ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 4) 866.
- ¹¹ Διεθνής Σύμβαση της Ρώμης της 26ης Οκτωβρίου 1961 'περί της Προστασίας των Ερμηνευτών ή Εκτελεστών Καλλιτεχνών, των Παραγωγών Φωνογραφημάτων και των Οργανισμών Ραδιοτηλεόρασης', η οποία κυρώθηκε με τον περί της Προστασίας των Ερμηνευτών ή Εκτελεστών Καλλιτεχνών, των Παραγωγών Φωνογραφημάτων και των Οργανισμών Ραδιοτηλεόρασης (Κυρωτικό) Νόμο του 1999.
- ¹² Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στον Τομέα του Εμπορίου (TRIPs).
- ¹³ Οδηγία 92/100/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (Οδηγία 2006/115/ΕΚ); Οδηγία 93/98/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Οκτωβρίου 1993 περί εναρμόνισης της διάρκειας

προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων (Οδηγία 2006/116/ ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006 για την διάρκεια προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων (κωδικοποίηση); Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας.; Οδηγία 2004/48/ΕΚ.

¹⁴ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 2) 818.

¹⁵ Στην έννοια των μουσικών περιλαμβάνονται και οι διευθυντές ορχήστρας.

¹⁶ Ο Περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας Νόμος 59/1976, α. 2.

¹⁷ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 4) 818.

¹⁸ *ibid* 819.

¹⁹ Ανάλογη διάταξη προβλέπεται και στο άρθρο 1 της Διεθνούς Σύμβασης της Ρώμης της 26ης Οκτωβρίου 1961 'περί της Προστασίας των Ερμηνευτών ή Εκτελεστών Καλλιτεχνών, των Παραγωγών Φωνογραφημάτων και των Οργανισμών Ραδιοτηλεόρασης', καθώς επίσης και στο άρθρο 14 της Οδηγίας 92/100/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας.

²⁰ Καλλινίκου Δ, *Πνευματική ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα* (Π Ν Σάκκουλας, 2000), 219.

²¹ *ibid* 220.

²² *ibid* 219.

²³ *ibid* 220.

²⁴ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 4) 813.

²⁵ *ibid* 821.

²⁶ Καλλινίκου 2008 (n 2) 288.

²⁷ *ibid* 289.

²⁸ Κοτσίρης και Σταματούδη (n 4) 867.

²⁹ *ibid* 867.

³⁰ *ibid*.

³¹ *ibid*.

³² *ibid* 886.

³³ *ibid* 887.

³⁴ *ibid* 886.

³⁵ *ibid* 888.

³⁶ *ibid*.

³⁷ *ibid*.

³⁸ *ibid* 889.

³⁹ *ibid*.

⁴⁰ *ibid* 298.

⁴¹ Νόμος 59/1976, α. 5(6)(α).

- Εικόνα: <<https://goo.gl/dS66Mw>>

ISSN 2421-8278 (Εντυπη Μορφή) / ISSN 2421-8286 (Ηλεκτρονική Μορφή)

